

25
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΖΟΡΜΠΑ

Ἀντιστρατήγου

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Ἡ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

περὶ τῶν συμβάντων κατὰ τὴν διάρκειαν
τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 15^{ης} Αὐγούστου
1909

ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

DF
831.5
.267
1925
c. 1

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Α. Θ. ΔΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ 13- ΑΘΗΝΑΙ

ΓΡΙΚΟΓΛΟΥ
Α.Π.Θ.

1925

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Ἡ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

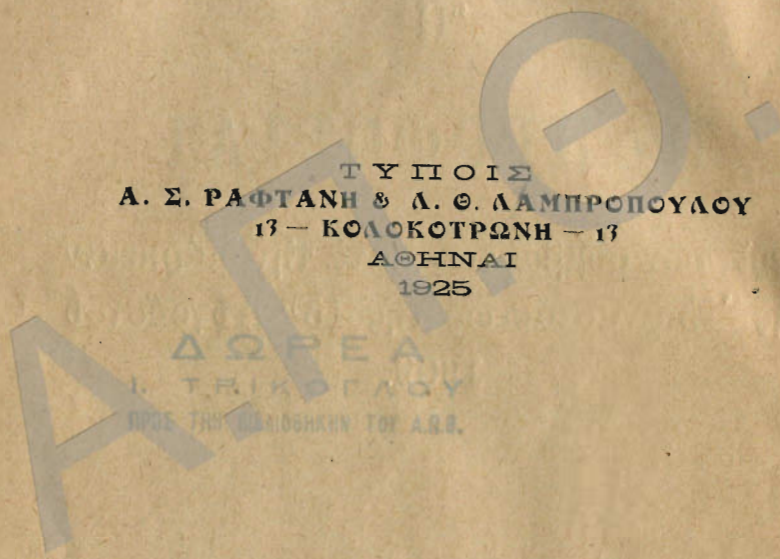
περὶ τῶν συμβάντων κατὰ τὴν διάρκειαν
τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 15^{ης} Αὐγούστου
1909.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Δ. Θ. ΔΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ 13 — ΑΘΗΝΑΙ

98008

ΤΥΠΟΙΣ
Α. Σ. ΡΑΦΤΑΝΗ & Α. Θ. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ
13 - ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ - 13
ΑΘΗΝΑΙ
1925

ΔΩΡΕΑ
Ι. ΤΡΙΚΟΡΑΚΟΥ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΒΔΟΜΗΝ ΤΟΥ Α.Σ.

Β.Σ. ΕΙΣ 6308

ΕΘΝ. ΒΙΒΛ. ΕΠΙΣΤ. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΣ

DF
831.5
267
1925

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς 15ης Αὐγούστου 1909 συμβάντα εἶναι ἔτι λίαν πρόσφατα καὶ γνωστὰ σχεδὸν τοῖς πᾶσιν, ὥστε ἡ ἀφήγησις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, καθίσταται περιττή.

Τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ κριθῆ ἀπὸ τοῦδε καὶ δὴ ἀμερολήπτως, διὰ λόγον λίαν εὐνόητον. Τοῦτο θέλει κριθῆ βεβαίως ἐν τῷ μέλλοντι, ὁπόταν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπαναστάσεως καταστῶσι καταφανῆ καὶ ἀνεπίδεκτα πάσης ἀμφισβητήσεως.

Παρὰ τὴν γνώμην πολλῶν συναδέλφων καὶ φίλων ἔκρινα ὀρθὸν νὰ μὴ γράψω ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ ν' ἀφήσω πληροφορίας τινάς, αἵτινες δυνατὸν νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς συμβολὴ πρὸς διευκρίνισιν γεγονότων τινῶν.

Ἔγραφον κατὰ τὸ ἔτος 1911

N. K. ΖΟΡΜΠΑΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ 15^{ης} ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1909

I

Τὰ αἷτια τῆς ἐπαναστάσεως. — Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος.

Τὰ αἷτια. — Τὰ προκαλέσαντα τὴν ἐπανάστασιν αἷτια ἦσαν ὡς εἶναι γνωστὸν κυρίως τὰ ἑξῆς :

Ἡ Βουλευτοκρατία καὶ ἡ συναλλαγὴ,

Ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία ἔνεκα τῆς πλημμελοῦς φορολογίας, ἐπιβαρυνούσης ἰδίως τὰς λαϊκὰς τάξεις,

Ἡ κακὴ ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ ἔλλειψις δημοσίας ἀσφαλείας,

Ὁ ἀτυχὴς πόλεμος τοῦ 1897,

Τὸ Κρητικὸν ζήτημα καὶ τὸ ἀπαράσκευον τοῦ Κράτους πρὸς οἰανδήποτε πολεμικὴν δρᾶσιν.

Ὁ Λαὸς, πληρώων φόρους βαρυτάτους καὶ στερούμενος δικαιοσύνης, διοικήσεως, ἀσφαλείας, ἐκπαιδεύσεως κλπ. εἶχεν ἐπανειλημμένως ἐκδηλώσει τὴν δυσφορίαν του δι' ἀναφορῶν, καὶ ψηφισμάτων (1) ἄνευ πρακτικοῦ τινος ἀποτελέσματος. μὴ δυνάμενος δὲ νὰ προβῆ εἰς δραστικώτερα μέτρα, ἐφαίνετο ἐφηρηχάζων, αἱ δὲ ἀγροικαὶ τάξεις ἐτράπησαν πρὸς τὴν μετανάστευσιν, ἧτις κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη, κατέστη ἐπικίνδυνος καὶ δι' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ Κράτους. Οἱ ἀξιωματικοί, βαρέως φέροντες τὸ αἶσχος τοῦ 1897, ἀνέμενον ἐναγωνίως τὴν στιγμήν καθ' ἣν τὸ Κράτος θὰ ἠδύνατο, παρασκευαζόμενον καταλλήλως ἔσωτερικῶς καὶ διπλωματικῶς, ν' ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα πρὸς ἐξάλειψιν

(1) Ψήφισμα τῶν Συντεχνιῶν Ἀθηνῶν τῆς 3 Δεκεμβρίου 1908, πρὸς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν κυβέρνησιν δι' οὗ ἐδηλοῦτο ὅτι ἀδυνατοῦσι νὰ δεχθῶσι νέους φόρους. — Ὑπόμνημα τῶν Συντεχνιῶν πρὸς τὸν Βασιλέα, τῆς 18 Φεβρουαρίου 1909, κατὰ τῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς φορομανίας καὶ αἰτίας ἀλλαγῆς συστήματος διοικήσεως.

τοῦ αἰσχους τούτου. Μετὰ πολυχρόνιον ματαίαν ἀναμονὴν ἤλπισαν ἐπὶ τέλος, ὅτι ὁ διάδοχος τοῦ Θρόνου Κωνσταντίνος, διὰ τῆς Γεν. Διοικήσεως τοῦ Στρατοῦ, ἦν αὐτοπροσώπως ἀνέλαβεν, ἤθελε κατωρθώσει νὰ ἐπιτύχη τὴν βελτίωσιν τῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἐν γένει πολεμικὴν παρασκευὴν τοῦ Κράτους. Ἀτυχῶς καὶ αἱ ἐλπίδες αὗται διεψεύσθησαν, διότι ὁ θεσμὸς τῆς Γεν. Διοικήσεως τοῦ Στρατοῦ ἀπέτυχεν, ὡς τοῦτο ὠμογολεῖτο, οὐ μόνον παρὰ τῶν στρατιωτικῶν, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν πολιτευομένων, μηδὲ τοῦ δημοιοργοῦ τοῦ θεσμοῦ τούτου Θεοτόκη ἐξαιρουμένου (1).

Κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους οἱ βαθμοφόροι τοῦ στρατοῦ ἔμενον ἐν ἀδραναίᾳ, διότι μετὰ τὴν ὀλιγοήμερον προκατακτικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νεοσυλλέκτων, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶχε περιορισθῆ, χάριν οἰκονομίας εἰς τὸ ἐλάχιστον, καὶ τὴν ἄμέσως μετὰ ταύτην ἀσχόλησιν αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς φρουρᾶς καὶ τὴν ἀπόσπασιν εἰς τὰ διάφορα γραφεῖα καὶ τὸς ἰδιδικὰς ὑπηρεσίας, οἱ στρατῶνες ἔμενον σχεδὸν ἔρημοι, καὶ μόνον ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν λεγομένων μεγάλων ἀσκήσεων, ἐγγίγντο συγκέντρωσις τις ὀπλικῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀσκήσεις αὗται ἐξετελοῦντο καὶ ἐκρίνοντο κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε οὐδὲν εἶχον ὠφέλιμον ἀποτέλεσμα διὰ τὸ στράτευμα.

Εἰς τὸ Ναυτικὸν ἡ κατάστασις ἦτο σχεδὸν ἡ αὐτὴ ἂν μὴ χειροτέρεσ. Οἱ ἀξιωματικοί, ἐλλείψει ἐργασίας, παρέμενον κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ξηράν. Ἀσκήσεις τακτικῶν μοιρᾶδων ἐξετελοῦντο σπανιώτατα, ἀλλὰ καὶ τότε αὗται μετετρέποντο εἰς ἀπλᾶ θαλάσσια ταξίδια πρὸς ἀναψυχὴν τῶν ἐπιτελείων. Τὰ τρία θεωρητὰ εἶχον τοὺς λέβητας αὐτῶν ἐν κακῇ καταστάσει, τὴν δὲ βολὴν τῶν τοῦ μεγάλου διαμετρήματος πυροβόλων των, βραδυτάτην. Αἱ προαρισμένοι διὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καινοποφόροι ἦσαν ἐρριμμένοι εἰς τινα παραλίαν τοῦ Ναυστάθμου, ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει. Τα ἀποτελοῦντα τὸν ἐλαφρὸν στόλον διάφορα σκάφη εἶχον ἐγκαταλειφθῆ εἰς τὴν τύχην των καὶ μόνον λίαν εὐάριθμα ἐκ τούτων ἦσαν εὐχρηστα. Ὁ Ναυστάθμος διατελὼν ἐν πρωτογενεῖ σχεδὸν κατὰστάσει, ἠσχολεῖτο συνήθως εἰς

1) Τοσοῦτον καὶ ὁ Διάδοχος ἐκρίνε ὠφέλιμον διὰ τὸ στράτευμα τὴν Γεν. Διοίκησιν, ὥστε ἔλεγεν ὅτι ὅταν ἀνέλθῃ εἰς τὸν Θρόνον θὰ ἀξιώσῃ νὰ καταργηθῇ αὕτη, ὡς ὅπως περιττὴ διότι ἐρρόνει διὰ τὴν ἄμεσον διοίκησιν τοῦ στρατοῦ εἶδει νὰ ἰνασκῆ αὐτοπροσώπως ὁ Βασιλεὺς, παρερμηνεύων τὴν σχετικὴν διάταξιν τοῦ Συντάγματος, (ἄρθρον 32), καὶ λησμονῶν τὸν ὑπεύθυνον Ὑπουργόν (ἄρθρα Συντάγ. 29 καὶ 30).

τήν κατασκευὴν ἐπίπλων καὶ εἰς τὴν ἐπισκευὴν τῶν θαλαμηγῶν. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰδέθητο ὑπὸ σιζήτησιν τὸ πρόγραμμα τῆς ναυτικῆς παρασκευῆς, ὅπερ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα μόνον τὴν διαφωνίαν καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν ἀξιωματικῶν εἰς ομάδας ἐχθρικῶς διακειμένας πρὸς ἀλλήλας.

Αἱ ἀποθῆκαι τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ αἱ τοῦ ναυτικοῦ ἦσαν σχεδὸν κεναὶ ἱματισμοῦ, πυρομαχικῶν καὶ τοῦ λοιποῦ ἀναγκαίου ὕλικου.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι δέκα περίπου ἔτη μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Κι βερνήσεως ἡ ἀντικατάστασις τοῦ παλαιοῦ ὀπλισμοῦ τοῦ στρατοῦ. Πρὸς τοῦτο παρηγγέλθησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τμηματικῶς ἀπὸ τοῦ 1905 καὶ ἐντεῦθεν 100 χιλιάδες τυφέκια ἐπαναληπτικά, μετὰ 2 δὲ ἔτη (τὸν Νοέμβριον τοῦ 1907), 144 πεδινὰ καὶ 24 ὄρειβατικά πυροβόλα ταχυβόλα τῶν 7,5. Καὶ ἡ μὲν προμήθεια τῶν τυφεκίων ἐπερατώθη περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1908 ἡ δὲ τῶν πυροβόλων μόλις εἶχεν ἀρχίσει κατὰ τὸ ἔτος 1909.

Περὶ προμηθείας τοπομαχικῶν πυροβόλων, πολυβόλων, πυρομαχικῶν πυροβολικοῦ, φυσιγγίων (1), ἱππων, ἡμιόνων, σα-

1) Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1907, τυγχάνων Διευθυντῆς τοῦ Ὑλικοῦ πολέμου, ὑπέβαλον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὴν κάτωθι ἀναφορὰν περὶ τῶν εἰς τὸ Κράτος ὑπαρχόντων φυσιγγίων ἐπαναληπτικῶν τυφεκίων ἐπιδόσας ταύτην αὐτοπροσώπως εἰς τὸν Ὑπουργόν: Ἀριθ. 8564. — Ἀθήνησι τῇ 11 Δεκεμβρίου 1907. — Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν. — Λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὅτι τὴν 7ην Δεκεμβρίου 1907 ὑπῆρχον εἰς τὰς ἀποθῆκας τῶν Ἐφορειῶν ὕλικου πολέμου 1.837.000 φυσίγγια βολιδωνὰ ἐπαναληπτικῶν τυφεκίων. Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου διετάχθη νὰ χορηγηθῶσι εἰς τὰ σώματα τὰ ἀναγκαίου διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιχείσεως ἐπὶ σκοποῦ βολῆς. Ἐάν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ σώματα ὀφείλουσι νὰ παραλάβουν τὸν ὀρισθέντα ἀριθμὸν φυσιγγίων διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 45542 ἐ. ἔ. ἐγκυκλίου Ὑπουργικῆς διαταγῆς, αἱ ἀποθῆκαι τῶν Ἐφορειῶν νὰ μείνωσιν ἄνευ φυσιγγίων. Ὅθεν παρακαλῶ νὰ ληφθῇ ἡ δέουσα πρόνοια πρὸς προμήθειαν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς φυσιγγίων ταχέως, ὅπως τὸ στράτευμα μὴ εὐρεθῇ ἄσπλον ἐν τυχοῦσῃ ἀνάγκῃ. Ὑπογρ. Ν. Κ. Ζοριμπᾶς Συνταγματάρχης.

Πρὸ ταύτης εἶχον ὑποβάλει ἀναφορὰν περὶ προμηθείας τοπομαχικῶν πυροβόλων πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν τοῦ συστήματος Κρούπ, ἐξ ὧν τὸ Κράτος εἶχεν εὐθέρισμα, πρὸς δὲ καὶ ἑτέραν ἀναφορὰν περὶ προμηθείας σαγγῆς κλπ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ὑπουργεῖον δὲν ἀπῆντα εἰς τὰς ἀναφορὰς μου, ὑπέμνησα ταύτας διὰ τῆς ἀπὸ 22 Φεβρουαρίου 1908 καὶ ὑπ' ἀριθ. 1694 ἀναφορᾶς μου εἰς ἣν τὸ Ὑπουργεῖον ἀπῆντησε τὰ ἐξῆς: Ἀριθ. 10410. Πρὸς τὴν Διεύθ. τοῦ Ὑλ. πολέμου. Εἰς ἀπάντησιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 1694 ἀναφορᾶς ὑμῶν, γνωρίζομεν ὑμῖν τὰ ἐξῆς: ἡ κατάσταση τῶν πυρομαχικῶν εἶνε γνωστὴ τῷ Ὑπουργεῖῳ καὶ πρὸ πολλοῦ ἔργε σκέψις καὶ κατόπιν

γής, μεταγωγικῶν ὀχημάτων, ὑγειονομικοῦ ὑλικοῦ, ἐργαλείων μηχανικοῦ, αὐτοκινήτων, ποδηλάτων, τηλεφώνων, τηλεγράφων κλπ. ἢ ἐνέργεια τῆς Κυβερνήσεως περιορίζετο εἰς σκέψεις καὶ μόνον εἶχε ληφθῆ ὑπόνοια περὶ προμηθείας εἰδῶν τινῶν ἱματισμοῦ καὶ ἐξαρτήσεως, ἀλλ' αἱ ταχθεῖσαι προθεσμῖαι διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ παράδοσιν αὐτῶν τμηματικῶς ὑπὸ τῶν ἐργοστασίων ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ἐλάχιστα τῶν εἰδῶν τούτων εἶχον παραδοθῆ μέχρι τέλους τοῦ 1909.

Ἄπασαι αἱ προμήθειαι τῶν διαφορῶν εἰδῶν ὑλικοῦ ἐπιστρατεύσεως εἶχον ὑπολογισθῆ οὕτως, ὥστε νὰ πραγματοποιηθῶσιν ἐντὸς δωδεκαετίας, διὰ τῶν πόρων τοῦ Ταμείου Ἀμύνης καὶ τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν (γιννομένης πρὸς τοῦτο οἰκονομίας διὰ τῆς μειώσεως τῶν κατ' ἔτος καλουμένων κληρωτῶν εἰς τὸ ἐλάχιστον), καὶ νὰ ἐπαρκῶσι διὰ τὸν στρατὸν ἐκστρατείας, οὗτινος ἢ δύναις θὰ ἀπειλεῖτο ἐξ 60 χιλιάδων τυφεκίων, 2 χιλιάδων σπαθῶν καὶ 120 πεδινῶν καὶ ὀρειβατικῶν πυροβόλων. Κατὰ τὴν γνώμην δὲ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, ἦν ἀπεδέχτο καὶ ἡ Κυβέρνησις, τοῦτο ἦτο τὸ μέγιστον ὄριον τῆς δυνάμεως τοῦ στρατοῦ ὅπερ ἡ Ἑλλάς θὰ ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ πρὸς πόλεμον (1).

ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχεδίων ἐπιστρατεύσεως τοῦ 1907 καὶ 1908, καὶ ἐλήφθησαν ἀποφάσεις. Ἐπίσης διὰ τὴν σαγήν. Περὶ τῆς ἀνταρταστάσεως τῶν τοπομαχικῶν πυροβόλων, ἢ Διεσθ. Ὑλ. πολέμου δὲν δύναται νὰ γνωρίζῃ ἀπόμνη ποῖα μέτρα ἐκτέθη νὰ λάβῃ ἢ ἀγορεύσῃ ἀρχή. Ἀθήνησι τῇ 12 Μαρτίου 1908. Ὁ Ὑπουργὸς Ὑπογρ. Γ. Θεοτόκης.

Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ κατὰ τὸ σχέδιον ἐπιστρατεύσεως τοῦ 1908 πρὸς ἐφοδιασμὸν τοῦ στρατεύματος ἐχρηιάζοντο 60 ἑκατομ. φυσίγγια, εἰς τὰς Ἀποθήκας τοῦ Κράτους δὲν ὑπῆρχεν οὔτε ἐν ἑκατομμύριον, καὶ δὴ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἠπειλεῖτο ἐχθρική ἐισβολή. !!

(1) Κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ 1909 εἶχε τυπωθῆ, τῇ διαταγῇ τοῦ Ὑπουργείου, ἀντὶ ἐμπιστευτικῶν χειρογράφων, *εὐχος* ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολαὶ εἰς τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας», ὅτερ περιέχει ὑπομνήματα σ' νταχθέντα παρ' ἀξιωματικῶν τῶν Γεν. Ἐπιτελῶν (Δούσμανη καὶ Μεταξῆ) περὶ διαφορῶν στρατιωτικῶν ζητημάτων. Καὶ ὁ μὲν Ταγματάρχης Δούσμανης εἰς τὸ ὑπόμνημά του «Περὶ ἀμύνης τῆς χώρας», ὑπεστήριξεν δι' ὑπολογισμῶν ὅτι ἡ δύναμις τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ ἐκστρατείας, ἔλλειπει πόρων εἰς ἄδρας καὶ χυήματα δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὴν δύναμιν τῶν τριῶν Μεραρχῶν με τάγματα δυνάμεων 700—800 τυφεκίων ἤτοι δύναιμιν 25—30 χιλιάδων. (ὄρα σελ. 8 Συμβολῶν) Ὁ δὲ ἱπολοχαγὸς Μεταξῆς (ὁ Γερμανομαθὴς) εἰς ὑπόμνημά του «Περὶ Τουρκοβουλγαρικῆς συρραξέως, ἐὰν αὕτη ἤθελεν ἐπέλθει», ἀναγράφει, προκειμένου περὶ συμπετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀνιπτάλων, τὰ ἑξῆς: «Ἡ Ἑλλάς, ἐνεκα τῆς μικρᾶς δυνάμεως τοῦ ἐν Εἰρήνῃ στρατοῦ τῆς, δύναται νὰ παρατάξῃ 50—60 χιλιάδας;

Κυρίως είχε καταβληθῆ μέριμα διὰ τὴν ἀνέγερσιν στρατώνων καὶ ἀποθηκῶν ὑλικῶ ἐπιστρατεύσεως τῶν διαφόρων σωμάτων εἰς τὰς πόλεις εἰς αἷ ταῦτα διέμενον. Τὰ κτίρια ταῦτα, ἅτινα ὄντως ἦσαν ἀπολύτως ἀναγκαῖα, ἀντὶ νὰ κατασκευάζονται διὰ τῆς ἀπλουτέρας καὶ οἰκονομικωτέρας μεθόδου, κατεσκευάζοντο κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ τοῦ Στρατοῦ μετὰ περισσῆς πολυτελείας καὶ ἐπὶ γηπέδων κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκαταλλήλων. Κατὰ τὸ ἔτος 1909 τὰ περισσότερα τῶν κτιρίων ἦσαν ἔτι ἡμιτελῆ, μολονότι εἶχε διὰ ταῦτα δαπανηθῆ οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ποσόν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μακεδονικὸς ἀγὼν ἐχρησιμοποιήθη πρὸς δρασὶν ὀξυματικῶν καὶ ὀπλιτῶν τινων τῆς ξηρᾶς καὶ τοῦ ναυτικοῦ. Οἱ μετασχόντες εἰς τὸν τίμιον τοῦτον ἀγῶνα εἰργάσθησαν μετὰ μεγάλης φιλοπατρίας, γεννοιοίτητος καὶ αὐταπαρνήσεως. πολλοὶ δὲ τούτων ἐθυσίασαν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος. Ἀτυχῶς ὁ Μακεδονικὸς ἀγὼν ἀνεκόπη μετὰ τὴν συνιαγματοποίησιν τῆς Τουρκίας, ἣν τινες τῶν πολιτευομένων μας ἔκρινον ὡς λίαν ὠφέλιμον διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὰ πράγματα ὅμως διέψυσαν ταχέως τὰς ἐλπίδας ταύτας, διότι οἱ Νεότουρκοι ἔνεκα τοῦ Κρητικῶν ζητήματος προέβαινον εἰς τὰς γνωστὰς κατὰ τῶν ὑποδούλων ἄδελφῶν μας καταδιώξεις, εἰς τὸν ἐμπορικὸν ἀποκλεισμόν κλπ. καὶ ἐν τέλει εἰς ἀπειλὰς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἣ Κυβέρνησις τῆς ὀπρίας εὗρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν καὶ ὑπεχρεώθη κατ' ἀνάγκην νὰ τηρῇ ἀπογοὴν στάσιν, διότι ἐγνώριζε, κάλλιον παντὸς ἄλλου. τὸ ἐντελῶς ἀπαράσκευον τοῦ Κράτους πρὸς οἰανδήποτε δρασίν.

Τοιαύτη ἦτο κατὰ τὸ 1909 ἡ κατάστασις τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἐργαζομένη ἐπὶ 12 ἔτη μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897, εἶχε παρασκευάσει ὅπως ἡ Ἑλλάς δυνηθῆ νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ δίκαια τοῦ Ἑθνους καὶ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ κίνδυνον !! Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη

ἀνδρῶν ὑποστάντων ἐκπαίδευσιν... Μετὰ τὴν σημερινὴν ὅμως κατάστασιν τῶν ἀποθηκῶν καὶ τῶν διαθεσίμων πόρων ἐν γένει θὰ ἦτο δυνατὴ εἰς τὸ διάστημα 15—20 ἡμερῶν, ἣ ἐπιστρατεύσει καὶ συγκέντρωσις 15—20 χιλιάδων περίπου, ἦτοι μιᾶς Μεραρχίας ἀποτελουμένης ἐξ 22 χιλιάδων τυφεκίων, 700 σπαθῶν καὶ 48 πυροβόλων». (ὅρι σελ. 178—179 Συμβολῶν. Εἰς ταῦτα πεποιθὸς ὁ Θεοτόκης, ἔλεγεν ὅτι ὁ Σ. Σ. διὰ τοῦ ἀπρόβλεπτοντος ὄργανισμοῦ ἠῤῥξανε τὰς μονάδας τῶν σωμάτων ὅπως ἡ δύναμις τοῦ στρατοῦ ἐν ἐπιστρατεύσει ἀνέρχεται εἰς 100 καὶ ἄνω χιλιάδας ὅτι : «Τοῦτο εἶνε ὄνειρον θερινῆς νυκτός». ! !

είχεν ἀπαγοητεύσει πάντας καὶ ἰδίως τοὺς ἀξιωματικούς.

Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος.— Οὕτως ἔχόντων τῶν πραγμάτων οἱ ἀξιωματικοὶ εἶχον, ὡς ἦτο φυσικόν, κύριον θέμα ὀμολίας συνήθως, τὰ συμβαίνοντα καὶ ἰδίως τὰ περὶ τῆς στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς ἀδυναμίας τοῦ Κράτους καὶ συνεζήτουν περὶ τῶν μέσων αἵτινα ἠδύναντο νὰ συντελέσωσιν πρὸς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Εἶναι γνωστὰ τὰ συμβάντα κατὰ τὰς διαφόρους συγκινηθῆσαι μικρῶν τινῶν ὀμολιών ἀξιωματικῶν καὶ οἱ διάφοροὶ ἀνειφατικαὶ γινῶμαι αἱ οὗτοι εἶχον περὶ τῶν ληπτέων μέτρων, πρὸς δὲ τὸ ἐπιεισόδιον ὅτε συνέβη ὅτε αἱ ὀμολίαι αὗται συνεκέντρώθησαν τὴν 25ην Ἰουλίου ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ὑπολοχαγοῦ Χατζημηχάλη πρὸς σύσκεψιν, ἣ ἀποτυχία ταύτης ἐνεκα τῆς παρεμβάσεως τῆς ἀρχῆς, καὶ ἡ κατόπιν ἀρξίμενη καταδίωξις ἀξιωματικῶν τινῶν, ὧν εἶχον γνωσθῆ τὰ ὀνόματα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν. Ταῦτα ἐγένοντο ἀφορμὴ ὅπως οἱ ἀποτελοῦντες τὰς μικρὰς ὀμολίας κατώτεροι ἀξιωματικοὶ συνασπισθῶσι καὶ ἀποτελέσωσι μίαν καὶ μόνην ὀμολίαν, ἣτις σκοπὸν εἶχε νὰ μεριμνήσῃ πρὸς λήψιν μέτρων διὰ τὴν ταχίστην πολεμικὴν παρασκευὴν τοῦ Κράτους.

Οὕτως ἰδρύθη ὁ «Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος» οὗτινος τὰ πρῶτα εὐάριθμα μέλη (1) ὑπέγραψαν τὴν 4ην Ἰουλίου 1909, πρωτόκολλον δι' οὗ ἐβεβαίουν διὰ τοῦ λόγου τῆς τιμῆς των, ὅτι θέλουσιν ἐκτελέσει τὰ ἀποφασισθέντα διὰ πάσης θυσίας, καὶ συγχρόνως ἤρξαντο ἐνεργειῶν ὅπως καὶ ἄλλοι κατώτεροι ἀξιωματικοὶ ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τὰς Ἐπαρχίας ἀσπασθῶσι τὰς ἀρχὰς τοῦ Σ. Σ.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐπιτηρήσεως καὶ τῆς καταδίωξεως ἐκ μέρους τῶν ἀρχῶν, ἐλήφθη πρόνοια ὅπως οἱ ἀποτελοῦντες τὸν Σ. Σ. ἐν Ἀθήναις μὴ συνέρχωνται πρὸς σύσκεψιν ἐπὶ τῷ αὐτῷ, ἀλλ' εἰς διάφορα μέρη κατὰ σώματα καὶ ὑπηρεσίας.

Ἐντεῦθεν ἡ διαίρεσις τοῦ Σ. Σ. εἰς τὰ ἐνταῦθα τμήματα τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ, ἕκαστον τῶν ὁποίων εἶχε πρῶτον τὸν ἀρχαιότερον ἢ τὸν ἀνώτερον ἐκ τῶν μελῶν του. Διὰ δὲ τὴν ταχύτεραν συνεννόησιν τῶν τμημάτων πρὸς ἀλληλα καὶ τὴν καταλληλοῦσαν καὶ ἐνιαίαν ἐνέργειαν τοῦ Σ. Σ. ἰδρύθη «Διοικουσα Ἐπιτροπὴ» ἣς τινος τὰ μέλη ἦσαν λοχαγοὶ τῶν διαφό-

(1) Μεταξὺ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ Σ. Σ. οἱ πλείστοι ἦσαν ἐκ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ δρασάντων.

ρων ὄπλων τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ, οἵτινες ἐξελέγησαν διὰ ψηφοφορίας ἀπάντων τῶν ἀποτελούντων τότε τὸν Σ. Σ. μεταξὺ τῶν πρωτεργατῶν αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις εὐρισκομένων. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη ἀποτελεσθῆσα ἐκ τῶν Λοχαγῶν Φικιώρη, Σάρρου, καὶ Πατισογιάννη τοῦ πεζικοῦ, Γουβέλη καὶ Παρνασοῦ· δου τοῦ πυροβολικοῦ, Ζιμβρακάκη τοῦ ἱππικοῦ, Μιμήκου τοῦ Μηχανικοῦ, καὶ τῶν ὑποπλοιάρχων Λιόλιου καὶ Χατζηκυριάκου, εἶχεν ἀρχίσει τὴν μελέτην περὶ τοῦ τροποῦ τῆς δράσεως τοῦ Σ. Σ. καὶ τῆς συντάξεως προγεάμματος ὅτερ ἤθελεν ὑποβληθῆ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Κυβέρνησιν πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ὑλὸ τοῦ Σ. Σ. ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. Αἱ ἀποφάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς, λαμβανόμεναι κατὰ πλειοψηφίαν, ἀνεκοινοῦντο εἰς τὰ τμήματα δι' ἐγκυκλίων αἴτινε; ἀπὶ ὑπογραφῆς, ἔφερον κάτωθι σφραγίδα ἔχουσαν ὡς ἔμβλημα τὴν Ἐθνικὴν σημαίαν καὶ κατὰ τὴν περιφέρειαν «Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος». Ἐν περιπτώσει ἀνάγκης πρὸς ταχεῖαν ἐνέργειαν, αἱ ἀποφάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς ἐξετελοῦντο πρὸ πάσης ἀνακοινώσεως εἰς τὰ τμήματα, τοῦθ' ὅτερ συνιέβαινεν ἰδίως κατὰ τὰς κρίσιμους περιστάσεις. Εἰς ἐκάστην τῶν φρουρῶν τῶν ἐπαρχιῶν ὑπῆρχε τμήμα, ἔχον πρόεδρον καὶ ἐπιτροπὴν τριμελῆ, εἰς ὃ ἀνεκοινοῦντο ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιτροπῆς τὰ ἐκάστοτε συμβαίνοντα καὶ αἱ ληφθεῖσαι ἀποφάσεις ὑπὸ τοῦ Σ. Σ.

Μετά τινος ἡμέρας οἱ ἀποτελιῦντες τὸν Σ. Σ. ἔκρινον ὅτι ἦτον ἀπόλυτος ἀνάγκη, διὰ διαφόρους λόγους, νὰ ἔχωσιν ἀρχηγόν, ἀνώτερον ἀξιοματικὸν τῆς ἐκλογῆς των, ὅστις σιγάμα νὰ προεδρεύῃ καὶ τῆς Διοικούσης Ἐπιτροπῆς. Ὅθεν ἀνετέθη εἰς τινος ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Σ. Σ. νὰ προβῶσιν εἰς τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τοῦτο διαβήματα πρὸς 3 ἀνωτέρους ἀξιοματικοὺς εἰς οἱ ἀξιοματικοὶ τοῦ Σ. Σ. ἔκρινον καταλλήλους διὰ τὴν θέσιν τοῦ ἀρχηγοῦ.

Τοιαῦτα διαβήματα ἐγένοντο πρὸς με ὑπὸ τριῶν λοχαγῶν, γνωρίζοντων τὴν γνώμην μου περὶ τῆς κατεστάσεως τῶν πραγμάτων, καὶ ἐλθόντων πρὸς συνάντησίν μου κατ' ἰδίαν ἕκαστος καὶ ἐκ ἐπιτροπῆς ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν. Ἐκαστος τούτων ἀφ' οὗ μοῦ ἐγνωστοποιεῖ λεπτομερῶς πάντα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν Σ. Σ. ἐν τέλει μου ἐδήλωσεν ἐκ μέρους τῶν ἀποτελούντων τὸν Σύνδεσμον ἀξιοματικῶν ὅτι ἅπαντες οὗτοι, ἔχοντες πεποίθισιν καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς ἐμέ, παρακαλοῦσιν νὰ δεχθῶ τὴν ἀρχηγίαν

τοῦ Σ. Σ. (1) Μετά τινας ἐνδοιασμούς οὗ: εἶχον, διότι ἐκ πείρας ἐγγώριζον ὅτι ἀποφάσεις ληφθεῖσαι ἄλλοτε παρ' ἀξιοματικῶν, καὶ διὰ τὴν ἀπλουστεράν ἐτι ἐνέργειαν, δὲν εἶχον καταλήξει ποτὲ εἰς πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, πεισθεὶς κατὰ τὴν τρίτην συνέντευξιν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο πλέον περὶ λόγων ὧ: συνήθως, ἀλλ' ὅτι οἱ νέοι ἀξιοματικοὶ εἶχον ὄρισμένως ἀποφασίσει νὰ προβῶσι διὰ πάσης θυσίας εἰς σοφιστὴν καὶ λίαν ἐπικίνδυνον διὰ τὰς συνεπειάς της δρᾶσιν καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ δρᾶσις αὕτη τῶν ἀξιοματικῶν καταλήξει; συνδυαζομένη μετὰ λαϊκῆς ἐξεγέρσεως, ἡ δύνατο νὰ συντελέσῃ οὐ μόνον πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν τοῦ στρατοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς πολιτείας ἐν γένει, ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σ. Σ.

Ἄναντίρητον εἶναι ὅτι τὸ ἔργον ὅπερ ἀνελάμβανεν ὁ Σ. Σ. ἀνῆκεν εἰς τοὺς πολίτας, ἀλλ' οὗτοι, παρὰ τὰς ἐκάστοτε διαμαρτυρίας των, δὲν ἐκινουῦντο, φοβούμενοι τὸ στρατεύμα. (2) Ὁ στρατὸς, ὅστις δὲν ἀποτελεῖται ἐκ ξένων μισθοτῶν, ἀλλ' ἐκ πολιτῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἀνῆκει εἰς οὐδένα, (3) ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν Πατρίδα ἀπεφάσισε νὰ προηγηθῇ τῶν πολιτῶν εἰς τὴν δέουσαν ἐνέργειαν.

Ἐγγώριζον κάλλιστα ὅτι ὁ στρατὸς δὲν εἶναι προωρισμένως νὰ ἐπεμβαίη εἰς τὰ τῆς πολιτείας δι' οἰουδήποτε τρόπου, καὶ ὅτι στρατὸς προβαίνων εἰς τοιαῦτα διαβήματα καθίσταται λίαν ἐπιζήμιος εἰς τὸ Κράτος, ἔβλεπον ὅμως ὅτι ὁ στρατὸς εἶχε σχεδὸν ἀποσυντεθῆ καὶ ὅτι τὸ Κράτος διέτρεχε μέγιστον κίνδυνον οὐ μόνον ἕνεκα τῶν ἑξωτερικῶν περιστάσεων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐν γένει ἐσωτερικῆς καταστάσεως.

Δὲν ἠγγόνουν ὅτι γινόμενος ἀρχηγὸς Σ. Σ. ἐτιθέμην ἐκτὸς τοῦ Νόμου, καὶ ὅτι ἐν ἀποτυχίᾳ μὲ ἀνέμενεν ἡ ἀτιμία καὶ ὁ διὰ τυφασμοῦ θάνατος, εἶχον ὅμως τὴν πεποιθησιν ὅτι ἀνελάμβα-

(1) Ὑπερτριπύκοιοι κατώτεροι νέοι ἀξιοματικοὶ τῶν διαφόρων σωματιῶν εἶχον ἐκπαιδευθῆ εἰς τὸ Σχολεῖον τῶν Εὐελπίδων καὶ εἰς τὸ τῶν ὑπαξιοματικῶν κατὰ τὰ ἔτη 1898—1906 κατ' ὃ διετέλεσα διοικητῆς ἀμφοτέρων τῶν σχολείων τούτων.

(2) Δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι ὁ λαὸς τὰ πάντα ἀναμένει ἀπὸ τὸν Στρατὸν καὶ ἀντὶ τούτου δὲν κινεῖται 1843, 1862.

(3) Ἀτόπως λέγεται ἤδη ὅτι ὁ Στρατὸς ἀνῆκει εἰς τὸν βασιλέα. Τοῦτο ἐλέγετο ἄλλοτε ὅτε οἱ στρατοὶ ἀπειλοῦντο ἐκ ξένων μισθοφόρων καὶ ἐχρησίμευον κυρίως πρὸς ἐπιβολὴν τῶν ἡγεμόνων ἐν τῷ Κράτει. Σήμερον ὅμως ὁ στρατὸς εἶνε τὸ ἔθνος ἔνοπλον, ὁ δὲ Βασιλεὺς τύφω μόνον ἄρχει τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων τοῦ Κράτους συνεπὸς καὶ αὐτὸς εἶνε στρατιώτης τῆς πατρίδος.

νον ἔργον ὅπερ εἶχε τὸν ἱερὸν σκοπὸν τῆς ὑπερασπίσεως τῆς εἰς προφανῆ κίνδυνον διατελούσης Πατρίδος, ἤτοι ἔργον σύμφωνον πρὸς τὸν στρατιωτικὸν ὄρκον, πρὸς ὃν κατὰ τύπους μόνον ἐφαίνετο ὅτι ἀντέκειτο.

Ἐάν, δεχθεὶς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σ. Σ. ἔπραξα καλῶς ἢ κακῶς, τοῦτο ἀφήνω εἰς τὴν κρίσιν ἄλλων, ὁμολογῶ ὅμως ὅτι παρὰ τοὺς κινδύνους εἰς οὓς ἐξετέθην καὶ παρὰ τὰς πικρίας αἷς ἐποτίσθη, δὲν μετενόησα διὰ τὴν πράξιν μου ταύτην, διότι, ἐὰν ἡ ἐπανάστασις δὲν ἔπραξεν ἄλλο τι σπουδαῖον, κατώρθωσεν ὅμως ν' ἀρνηθῆται ἐκ τοῦ ληθάργου τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τοῦτο ὡς ὑποθέτω, δὲν θὰ δυνηθῶσι ν' ἀρνηθῶσιν οὐ μόνον οἱ επικρίνοντες τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτοὶ οἱ ἀντιδραστικοί.

II

Ἡ 15η Αὐγούστου 1909

Σύγκλησις τῆς βουλῆς. Εἶναι γνωστὰ ἐκ τῶν ἐφημερίδων τὰ μικρὸν πρὸ τῆς 15ης Αὐγούστου 1909 συμβάντα καὶ ἰδίως τὰ ἀφορῶντα εἰς τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεως τῆς κυβερνήσεως Θεοτόκη καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως ταύτης διὰ τῆς Κυβερνήσεως Ράλλη. Ἐπίσης καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ Ράλλη, τὴν ἐπιμονὴν αὐτοῦ ὅπως διαλύσῃ τὴν βουλὴν πρὸς ἐνέργειαν νέων ἐκλογῶν καὶ εἰς τὴν ληφθεῖσαν ἐπὶ τέλους παρ' αὐτοῦ ἀπόφασιν ὅπως συγκαλέσῃ τὴν ὑφισταμένην βουλὴν.

Ἡ Κυβέρνησις διατέλει ἐν γνώσει τῆς ἐν τῷ στρατεύματι παρασκευαζομένης ἐξεγέρσεως, ἀλλ' εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι αὕτη ὀφείλετο εἰς ὀλιγίστους νέους ἀξιωματικούς, οὓς θὰ ἦτο λαν εὐχερὲς, ὡς ἐνόμιζε νὰ συλλάβῃ εἰς πρώτην ἐκδηλωθησομένην ἀντιπειθαρχικὴν πράξιν, εἶχε δὲ μάλιστα καὶ διατάξει τὴν ἐξ Ἀθηνῶν μετὰθεσιν ἀξιωματικῶν τινων καὶ τὴν προφυλάκισιν ἐτέμων ἐκ τῶν νομιζομένων παρ' αὐτῶν ὑπόπτων. Ἐν τούτοις ὁ Ράλλης, πληροφορηθεὶς ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ αἰτοῦσι τὴν ταχεῖαν σύγκλησιν τῆς Βουλῆς, ὅπως αὕτη ψηφίσῃ τῇ εἰσηγήσει τῆς Κυβερνήσεως, τοὺς ἀπαιτουμένους Νόμους διὰ τὰ παρ' αὐτῶν αἰτούμενα ἰὰ ληφθῶσιν μέτρα, αἵτινα εἶχον περίπου γνωσθῆ καὶ αἵτινα καὶ οὗτος εἶχε κρίνει κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς ὀρθὰ καὶ σύμφωνα πρὸς τὸ πρόγραμμά του, ἀπεφάσισε νὰ συγ-

καλέση τὴν βουλὴν ἀμέσως. Ἀληθῶς δέ, τὴν 14ην Αὐγούστου ἐδημοσιεύθη διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως Βον Διατάγμα δι' οὗ ἡ Βουλὴ συνεκαλεῖτο τὴν 31ην Αὐγούστου.

Περὶ τὸ ἑσπέρας τῆς 14ης Αὐγούστου ἡ διοικοῦσα ἐπιτροπὴ τοῦ Σ. Σ. ἀπέστειλε πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως δι' ἐπιτροπῆς ἐκ τριῶν μελῶν τῆς τῶν Φικιώρη, Γουβέλη, καὶ Χατζηκυριάκου, τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι κατόπιν τῶν διαμειφθεισῶν συνεινοήσεων τῇ μεσολαβήσει φίλων του (1) θέλει γίνεαι τοῦτο δεκτόν. Ἡ ἀποσταλῆσα ἐπιτροπὴ παρὰ τοῦ Σ. Σ. ἐπανῆλθεν ἄπρακτος, διότι ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως δὲν ἐδέχθη ταύτην, ἐπειδὴ ἀπετελεῖτο, ὡς εἶπεν ἐξ ἀξιωματικῶν προφυλακισθέντων πρὸ τινος τῇ διαταγῇ του. Τοῦτο διαδοθὲν ἀστραπιαίως ἐξήγειρε τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Σ. Σ. οὕτως ὥστε, ἐν ᾧ πάντες ἐπίστευον ὅτι τὰ πράγματα θὰ λήξωσιν ὀμαλῶς, ἀπεφασίσθη ὅπως ἐκτάκτως ὅπως ὁ Σ. Σ. προβῆ ἄμέσως εἰς τὸ μελετώμενον προξικὸ πημα.

Ὁ Ράλλης, μὴ δεχθεὶς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Σ. Σ. ἐπραξεν ἄριστα, τὸ μὲν, διότι διέσωσε τὸ γόητρον τῆς Κυβερνήσεως, τὸ δέ, διότι συνετέλεσεν ὅπως ὁ Σ. Σ. δράσῃ ἀμέσως.

Συγκέντρωσις εἰς τὸ Γουδί. Κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς 14ης Αὐγούστου ὁ Σ. Σ. δὲν ἦτο ἔτι τελείως παρεσκευασμένος πρὸς ἄμεσον δράσιν. (2) Εἶνε ἀληθές ὅτι ὁ ἄριθμὸς τῶν μελῶν του εἶχεν ἀρκούντως ἀυξήσει κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας, οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, καὶ οἱ ὁ Σύλλογος τῶν Ὑπαξιωματικῶν εἶχε ταχθῆ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σ. Σ. τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου τούτου Λοχαγοῦ Καραϊσκάκη πεισθέντος ἢ ἀνακόψῃ τότε τὴν πρὸς ἄλλον σκοπὸν δράσιν του προσωρινῶς, καὶ νὰ συνεργασθῆ μετὰ τοῦ Σ. Σ., ἀλλ' ἐπίσης εἶνε

(1) Μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Σ.Σ. ὑπῆρχον καὶ εὐάριθμοι οἵτινες ἦσαν Βουλευταί, συγγενεῖς πολιτευομένων, ἢ διακείμενοι φιλικῶς πρὸς τοιούτους, τοῦθ' ὅπερ παρέσχεν ἐνίστε δυσχερείας τινὰς εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ Σ. Συνδέσμου.

(2) Καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ πρόγραμμα τοῦ Σ. Σ. ὅπερ ἐπρόκειτο νὰ ὑποβληθῆ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ ὅπερ συντάξας καὶ ἀναγνώσας εἰς τὴν ἐπιτροπὴν εἶχε γίνεαι δεκτόν ὀλοκλήρην μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ καθ' ὅσον δὲν περιορίζετο ὡς ἀρχῆθεν ἐπρόκειτο εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν βελτίωσιν τῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἀλλ' ἐπεξετείνετο εἰς αἰτήματα ἀφορῶντα καὶ τὴν βελτίωσιν ἐν γένει τῶν τοῦ κράτους, δὲν εἶχεν ἔτι ἀντιγραφεῖ εἰς τὸ καθαρὸν καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν ἐπεδόθη, ἀλλ' ἐδημοσιεύθη διὰ τῶν ἐφημερίδων.

ἀληθές ὅτι πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Ναυτικοῦ καὶ ἰδίως ἅπαντες οἱ ἀνώτεροι διετέλουν ἐκτός τοῦ Σ. Σ. καὶ ἠδύνατο ν' ἀντιδράσωσι σπουδαίως. Ἐπιθὴ ὅμως ἡ ἀνάγκη τῆς ἀμέσου δράσεως τοῦ Σ. Σ. ἦτο ἐπειγουσα διετάχθησαν ἀρμοδίως τὰ ἑξῆς :

Ἡ συγκέντρωσις τὴν 2αν π.μ. τῆς 15ης Αὐγούστου ἀπάντων τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Σ. Σ. μεθ' ὧσων ἦτο ἐφικτὸν ν' ἀκολουθήσωσιν ἐκουσίως αὐτοὺς ὀπλιτῶν, εἰς τὴν θέσιν Γουδί (1), παρὰ τὸ κτίριον ἔνθα ἐστρατωίζετο τότε μίᾳ ἰλη ἱππικοῦ ἀνήκουσα εἰς τὸν Σ. Σ. ἡ παραμονὴ τῶν φρουρούντων τὰ καταστήματα εἰς τὰς θέσεις των. Ἡ ἰήρησις τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς τάξεως ἐν τῇ πόλει ὑπὸ τῆς χωροφυλακῆς καὶ ἡ διὰ τῶν ἐφημερίδων δημοσίευσις τοῦ προγράμματος τοῦ Σ. Σ. ὕπερ εἶχεν ὡς ἑξῆς :

Πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα, τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν :

Ἡ Πατρίς μας εὐρίσκειται ὑπὸ δυσχερεστάτας περιστάσεις, τὸ δὲ ἐπίσημον Κράτος ὑβρισθὲν καὶ ταπεινωθὲν, ἀδυνατεῖ νὰ κινήθῃ πρὸς ἄμυναν τῶν δικαίων του.

Ἄπας ὁ Ἑλληνισμὸς, βαρυαλγῶν διὰ τὴν λυπηρὰν ταύτην κατάστασιν ἐξεδήλωσεν ὅτι ποθεῖ διακαῶς τὴν λῆσιν συντόνων μέτρων πρὸς ἀποτροπὴν παρομοίων κινδύνων ἐν τῷ μέλλοντι. Ἄλλως τε ὑπὸ ξένων ἀκόμη, ἐπισήμων καὶ μὴ, ἐπανειλημμένως ὑπεδείχθη, ὅτι τὸ Ἔθνος μας δὲν θὰ ὑφίστατο τ' ἀτυχήματα καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς οὗ; μέχρι τοῦδε ὑπέστη εἰς ἡμᾶς παρασκευασμένην πρὸς ἄμυναν Στρατιωτικὴν καὶ Ναυτικὴν δύναμιν ἐπαρκῆ.

Ὁ Σύνδεσμος τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Στρατοῦ τῆς Σηραῆς καὶ τοῦ Ναυτικοῦ, ἐμφορούμενος ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων καὶ συναισθανόμενος, ὡς πάντες οἱ Ἕλληνες, τὸ δεινὸν τῶν περιστάσεων καὶ τὴν πρὸς ἄμυναν τοῦ πατρίου ἐδάφους καὶ τῶν δικαίων τοῦ Ἔθνους, ἀνάγκην τῆς ὑπάρξεως ἀξιωμαχοῦ στρατοῦ καὶ στόλου. γινώσκων δὲ ὅτι ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε ἀρμοδίων ἡμελήθη ὁ πλήρης καταρτισμὸς αὐτῶν, οὐχὶ ἐκ κακῆς θελήσεως, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀδικαιολογήτῳ προφάσει τῆς ἀνεπαρκείας

(1) Κατὰ τὰς δοθείσας παρ' ἐμοῦ ὁδηγίας, ἡ συγκέντρωσις τῶν τμημάτων τοῦ Σ. Σ. ἐγένετο ἔχωρισμένως εἰς ὀρισθεῖσαν δι' ἕκαστον τούτων θέσιν, ἐξ ἧς κατόπιν μετέβησαν ταῦτα εἰς τὸ Γουδί.

τῶν προσόδων τοῦ Κράτους κατασπαταλωμένων ἐν τούτοις εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, προβαίνει εἰς τὴν ὑποβολὴν ἱερᾶς παρακλήσεως πρὸς τὸν Βασιλέα τὸν—κατὰ τὸν θεμελιώδη Νόμον—Ἄρχηγόν τῶν κατὰ Σηρὰν καὶ Θάλασσαν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Κράτους, καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησίν Του, ὅπως ὀλοψύχως ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν ἄμεσον καὶ ταχεῖαν ἀνόρθωσιν τῶν κακῶς ἐν γένει ἔχόντων, ἰδίᾳ δὲ τῶν τοῦ Στρατοῦ καὶ Ναυτικοῦ.

Ὁ στρατιωτικὸς Σύνδεσμος δὲν ἐπιδιώκει τὴν κατάργησιν τῆς Δυναστείας ἢ τὴν ἀντινατάσασιν τοῦ Βασιλέως, οὕτινος τὸ πρόσωπον εἶνε ἱερὸν διὰ τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτόν, οὐδ' ἐπιθυμεῖ νὰ ἐγκαθιδρῶσῃ τὴν ἀπολυταρχίαν, ἢ τὴν στρατοκρατίαν, ἢ νὰ θίξῃ, καθ' οἰονδήποτε τρόπον τὸ Συνταγματικὸν Πολίτευμα, διότι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὸν ἀξιοματικοὶ εἰσὶ καὶ αὐτοὶ πολῖται Ἕλληνες καὶ ἔχουσιν ὀρκισθῆ εἰς τὴν τήρησιν τοῦ Συντάγματος.

Ἐπειδὴ ὁμοῦ ὁ τε Διάδοχος καὶ οἱ Βασιλόπαιδες, ἀναλαμβάνοντες ἐνεργὸν καὶ διοικητικὴν ὑπηρεσίαν, ἀσχοῦσιν ληληθότως διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἐπιβολῆς μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐν γένει διεξαγωγῆς τῆς ὑπηρεσίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀξιοματικῶν καὶ περιπίπτουσι κατ' ἀνάγκην εἰς προσωπικὰ προστριβὰς, αἵτινες συντελοῦσιν εἰς μείωσιν τοῦ γοήτρου τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν προσώπων, καὶ ἐπειδὴ ἀφ' ἑτέρου, καίτοι τὰ ὑψηλά ταῦτα πρόσωπα κατὰ τύπους ὑπέχουσιν εὐθύνην διὰ τὴν διαχείρισιν τῆς ἀνατεθειμένης αὐτοῖς ὑπηρεσίας, κατ' οὐσίαν ὁμοῦ διοικοῦσι τελείως, ἀνευθύνως, ἐπὶ μεγίστη ζημίᾳ τοῦ συμφέροντος τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν ἀτόμων καὶ παρὰ τὸν συνταγματικὸν χάρτην τῆς Χώρας—διὰ τοῦτο ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος πέποιθεν ὅτι πρέπει, χάριν αὐτοῦ τοῦ συμφέροντος τῆς Δυναστείας, ὅπως ὁ τε Διάδοχος καὶ οἱ Βασιλόπαιδες, ἀπόσχῃ τῆς ἐνεργοῦ καὶ διοικητικῆς ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῷ ναυτικῷ ὑπηρεσίας, διατηροῦντες τοὺς οὗς κέχτηνται βαθμοὺς καὶ προαγόμενοι, ὅταν πρὸς τοῦτο εὐδοκῇ ὁ Βασιλεὺς.

Ἐπίσης ὁ Στρατ. Σύνδεσμος οὔτε τὴν ἀλλαγὴν τῆς Κυβερνήσεως προτίθεται, διότι ἔχει τὴν πεποίθησιν, ὅτι οἱ Κυβερνήται τῆς Ἑλλάδος εἰσὶν πλειότερον παντὸς ἄλλου φιλοπάτριδες καὶ ἐργάζονται πάντοτε διὰ τὴν εὐημερίαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Πατρίδος. Ἐν τούτοις ἐπειδὴ ὁ διορισμὸς πολιτικῶν ἀνδρῶν ὡς ὑπουργῶν ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν ἀντίκειται

εις τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τῆς ἐν γένει ὑπηρεσίας καὶ ἰδίᾳ τῆς πειθαρχίας τοῦ στρατεύματος, ὡς τοῦτο ἐκ μακρᾶς πείρας καταδείχθη παρὰ τὴν καλὴν θέλησιν τῶν ὑπουργῶν τούτων, ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος ὑποβάλλει τὴν παράκλησιν ὅπως ἐν τῷ μέλλοντι ὁ Βασιλεὺς, ὅστις ἐν τῷ δικαίωματί του κατὰ τὸ Σύνταγμα διορίζει τοὺς ὑπουργοὺς, ἀπαιτῆ ἵνα οἱ ὑπουργοὶ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν προέρχονται ἐξ ἀνωτέρων ἐν ἐνεργείᾳ ἢ διαθεσιμότητι ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ.

Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος οὔτε τὴν αὔξησιν τῶν στελεχῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ ἐπιδιώκει, οὔτε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας, διότι δὲν ἐργάζεται πρὸς ἐξυτηρέτησιν ποταπῶν ἀτομικῶν συμφερόντων, ἀλλὰ πρὸς ἐκπλήρωσιν Ἱεροῦ Σκοποῦ.

Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος ποθεῖ ὅπως ἡ *Θρησκεία μας* ὑψωθῆ εἰς τὸν ἐμπρέποντα ἱερόν προορισμόν της, ὅπως ἡ *Διοίκησις τῆς Χώρας* καταστῆ χρησιτῆ καὶ ἔντιμος, ὅπως ἡ *Δικαιοσύνη* ἀπονέμηται ταχέως μετ' ἀμεροληψίας καὶ ἰσότητος πρὸς ἅπαντας ἐν γένει τοὺς πολίτας ἀδιακρίτως τάξεως, ὅπως ἡ *Ἐκπαίδευσις* τοῦ Λαοῦ καταστῆ λυσιτελής διὰ τὸν πρακτικὸν βίον καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἀνάγκας τῆς Χώρας, ὅπως ἡ *ζωή*, ἡ *τιμὴ* καὶ ἡ *περιοσιία* τῶν πολιτῶν ἐξασφαλισθῶσιν, καὶ τέλος ὅπως τὰ οἰκονομικὰ ἀνορθωθῶσι, λαμβανομένων τῶν ἀπαιτουμένων μέτρων πρὸς λελογισμένην διορρυθμίσιν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν, ὁ σχεδὸν πενόμενος Ἑλληνικὸς λαὸς ν' ἀνακουφισθῆ ἐκ τῶν ἐπαχθῶν φόρων, οὓς ἤδη καταβάλλει καὶ οἵτινες ἀσπλάγγως κατασπαταλῶνται πρὸς διατήρησιν πολυτελῶν καὶ περιττῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ὑπαλλήλων, χάριν τῆς ἀπαισίας συναλλαγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ καθορισθῶσι θετικῶς τὰ ὅρια ἐντὸς τῶν ὁποίων δύνανται ν' αὐξήσωσιν αἱ δαπάναι διὰ τὴν στρατιωτικὴν τῆς Χώρας παρασκευὴν καὶ διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἐν εἰρήνῃ.

Πρὸς τούτοις ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος, διαβλέπων προσεχεῖς ἐθνικὰς περιπλοκάς, παρακαλεῖ θερμῶς ὅπως, κατ' ἀνάγκην ἀναπόδραστον, ληφθῶσιν ἀμέσως καὶ μέτρα τινὰ Στρατιωτικῆς περισυλλογῆς, δυνάμενα ν' ἀντιμετωπίσωσι τὴν περίστασιν ταύτην.

Τοιαύτην διατυποῖ ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος παράκλησιν

πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν διαφόρων Ὑπηρεσιῶν τοῦ Κράτους, τῶν ὁποίων ὁ στρατός καὶ τὸ ναυτικὸν ἀποτελοῦσιν ἐλάχιστον ἀλλὰ λίαν σπουδαῖον μέρος.

Κρίνων δ' αὐτὸν ἀναρμόδιον ὅπως εἰσέλθῃ εἰς λεπτομερείας διαφευγούσας τὴν ἐδίκωτητα τῶν ἔργων του καὶ ἃ εἶνε ἀρμοδία γὰ καθορίσῃ ἢ Κυβέρνησις μετὰ τῆς Βουλῆς τοῦ ἔθνους περιορίζεται εἰς τὴν ὑποβολὴν τοῦ κατωτέρω προγράμματος περιέχοντος γενιῶν καὶ θεμελιώδεις βάσεις τῆς ὀρθοῦς αἰώσεως τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης καὶ εἰς τὴν ὑπόδειξιν τῶν ληπτέων μέτρων ἑμέσως διὰ τὴν ταχεῖαν στρατιωτικὴν καὶ ναυτικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας.

Ὁ στρατιωτικὸς Σύνδεσμος, ὑποβάλλων τὴν παράκλησιν ταύτην οὐδεμίαν ἔχει ἀμφιβολίαν, ὅτι γενήσεται δεκτὴ, καθ' ὅσον καὶ ἡ θέλησις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ εἶνε τοιαύτη, καὶ ὅτι ἢ Κυβέρνησις, ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτὴν φιλοπατρίᾳ, θ' λειπεύσει εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς Βουλῆς πρὸς ψήφισιν τῶν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ Ἐθνοσωτηρίου τούτου ἔργου ἀναγκαιούντων μέσων. Ἡ ἀνάγκη δὲ τῆς ἑμέσου συγκλήσεως τῆς Βουλῆς εἶνε ἀναπόδραστος, διότι ἡ διάλυσις αὐτῆς καὶ ἡ διξαγωγὴ ἐκλογῶν ἀπαιτοῦσι χρόνον πολύν, ἢ δὲ ἀπάλεια καὶ τοῦ ἐλάχιστου χρόνου μάτην κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις εἶνε ἀδίκημα πρὸς τὴν Πατρίδα.

Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος ἔχει στερὰν τὴν ἀπόφασιν, ὅπως ἐν ἡ περιπτώσει ἢ παρακλήσει αὐτοῦ δὲν ληφθῇ ὑπ' ὄψει, μὴ ὑποχωρήσῃ πρὸ σθένος κολύματος ὀθενδήποτε παρεμβαλλομένου πρὸς ματαίωσιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδιωκομένου πατριωτικοῦ σκοποῦ. Ἀπεκδυόμενος δὲ πάσης εὐθύνης διὰ τὴν δημιουργίαν εἰσαδήποτε τυχὸν ἀνωμάλου καταστάσεως προκληθησομένης, εἴτε πρὸς τήρησιν δῆθεν τῆς πειθαρχίας, παρ' ἐκείνων οἵτινες κατέστριψαν αὐτὴν ἐκ θεμελιῶν πρὸ πολλοῦ, εἴτε πρὸς καταδίωξιν τῶν μελῶν τοῦ Συνδέσμου, ὡς δῆθεν ἐνεργούντων παρὰ τοὺς νόμους, παρ' ἐκείνων οἵτινες οὐδένα νόμον ἐτήρησαν—ἀπευθύνεται πρὸς τὸ ἀγνὰ καὶ πατριωτικὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ αἰσθήματα καὶ ἐπίζητεῖ τὴν ἀρωγὴν αὐτοῦ ἐν τῷ εὐγενεῖ ἀγῶνι, ὃν ἀναλαμβάει.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΚΑ-
ΤΑ ΞΗΡΑΝ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Αον) Σύντομος παρασκευή τ'ῦ στρατοῦ

1) Διατήρησις ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς νῦν ὑπηρετούσης στρα-
τολογικῆς κλάσεως μέχρι τῆς λήξεως τῆς διετούς θητείας των-
ἐκτὸς ἐὰν αἱ περιστάσεις ἐπιτρέψωσιν τὴν ἀπόλυσιν αὐτῆς πρό-
τερον.

2) Πρόσκλησις κατὰ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου ἐ. ἔ. πρὸς ἄσκη-
σιν τῶν ἀπαλλαγέντων κληρωτῶν τεσσάρων ἢ πέντε ἀπογραφῶν
ἐκ τῶν νεωτέρων ἡλικιῶν.

3) Πρόσκλησις ἐν ἀνάγκῃ, κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου
1910, πρὸς ἐκτέλεσιν μεγάλων ἀσκήσεων ἐφ' ἑδρῶν τεσσάρων
τοῦλάχιστον ἡλικιῶν.

4) Ἄμεσος συμπλήρωσις τῶν ἀπαιτουμένων ἐποδίων διὰ
τὸν ἐν εἰρήνῃ στρατὸν καὶ τὴν ἐν ἐπιστρατεύσει προβλεπομένην
δύναμιν αὐτοῦ.

Βον) Σύντομος παρασκευή τοῦ Ναυτικοῦ

1) Προμήθεια ἐνὸς θωρηκτοῦ νέου 10.000 τόνων τοῦλά-
χιστον, καὶ ὀκτὼ τορπιλλοβόλων τῶν 150 τόνων τοῦλάχιστον.

2) Ἐπισκευὴ τῶν τριῶν θωρηκτῶν ἐσπευσμένη καὶ ἐκ τῶν
ἐνόντων καὶ πρόχειρος, εἰ δυνατόν, βελτίωσις τοῦ πυροβολικοῦ
των διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἐκ κοινῆς πυρίτιδος γεμισμά-
των δι' ἀκάλνου.

3) Προμήθεια τοῦ ἀναγκαιοῦντος Ὑλικοῦ Πυροβολικοῦ
καὶ τορπιλλῶν.

Γον) Κανονικὴ ὁργάνωσις τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς

1) Διαρρυθμίσις τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τὸ σκο-
πιμώτερον καὶ οἰκονομικώτερον, καταργουμένων περιττῶν ὑπη-
ρεσιῶν καὶ θέσεων.

2) Πληρεστάτη ἐφαρμογὴ τῆς Στρατολογίας, περιοριζομέ-
νων τῶν ἀπαλλαγῶν εἰς τὸ ἐλάχιστον, ὥστε γὰ κατατάσσονται
ἐν τῷ στρατεύματι ἑτησίως ὅσον οἶόν τε πλειότεροι κληρωτοὶ
(15,000—17,000, εἰ δυνατόν).

3) Ἐκτέλεσις τακτικῶς κατ' ἔτος ἀσκήσεων μεγάλων μα-

νάδων καλουμένων κατ' ἔτος σειρῶν τινων ἐπέδρων, (τριῶν τοῦλάχιστον).

4) Ὅρισμός τοῦ σχεδίου τῆς Ἀμύνης τῆς Χώρας καὶ ἐκτέλεισις βαθμηδὸν τῶν παρ' αὐτοῦ ὀριζομένων.

5) Διορισμός τῶν Διοικητῶν τῶν μεγάλων μονάδων, Ταξιαρχῶν καὶ Μεραρχῶν, ὅπως οὗτοι ἀπὸ τῆς εἰρήνης προπαρασκευάζονται καὶ τὸ στρατόνυμα γνωρίζη τοὺς Ἀρχηγούς του.

6) Κατάργησις τοῦ Σώματος τῶν Γενικῶν Ἐπιτελῶν, μὴ ἀνταποκρινομένου πλήρως πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἕνεκα τῆς πλημμελούς συγκροτήσεώς του.

7) Πρόσκλησις ξένου στρατηγοῦ μετ' ἐπιτελείου ἐκ ξένων ἀξιωματικῶν πρὸς ὀργάνωσιν τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ στρατεύματος, διευθύνουσι τῶν μεγάλων ἀσκήσεων καὶ τῆς πρακτικῆς ἐκπαίδευσως αὐτοῦ. Ἡ Ἐπιτελικὴ Ὑπηρεσία καταρτισθῆσεται ἀρχικῶς καὶ μέχρι μορφώσεως ἀξιωματικῶν πάντων τῶν βαθμῶν, ὡς κατωτέρω ἐνδείκνυται, ἐξ ἀξιωματικῶν ὅλων τῶν ὄπλων, ἐκλεγομένων μεταξὺ τῶν καταλληλοτέρων πρὸς ἐκτέλεισιν τοιαύτης ὑπηρεσίας· ἐν τῷ μέλλοντι δὲ ἀποτελεσθῆσεται ἡ Ἐπιτελ. Ὑπηρεσία τοῦ Στρατεύματος ἐξ ἀξιωματικῶν ἐκπαιδευομένων ἐν τινὶ ξένη πολεμικῇ σχολῇ καὶ ἀποστελλομένων πρὸς ἐκπαίδευσιν μετὰ διαγωνισμὸν καὶ δαπάναι τοῦ Δημοσίου.

Διὰ τοῦ νόμου ὀρισθῆσεται ὁ Ἐσωτερικὸς ὀργανισμὸς τῆς Ἐπιτελικῆς ὑπηρεσίας καὶ ὁ χρόνος ὑπηρεσίας παρ' αὐτῇ τῶν ἀξιωματικῶν ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἀναγκαῖοισι λεπτομέρειαι πρὸς κανονικὴν λειτουργίαν τῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐνιαίαν ταύτης διεύθυνσιν.

Διὰ τοῦ νόμου ὁμοίως ὀρισθῆσεται ὅπως οἱ προσερχόμενοι ἵνα διαγωνισθῶσιν πρὸς ἀποστολὴν εἰς Εὐρώπην καὶ ἐκπαιδευθῶσιν ἐν τῇ ἀνωτέρῃ Σχολῇ Ἀξιωματικῶν τῶν διαφόρων ὄπλων κέκτηνται βαθμὸν Ὑπολοχαγοῦ καὶ Λοχαγοῦ.

Εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ μετακληθησομένου Στρατηγοῦ δεόν νά συμπεριλαμβάνωνται εἰς Ἐπιμελητῆς πρὸς διοργάνωσιν τῆς Ἐπιμελητείας καὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ στρατεύματος, καὶ ἀνά εἰς ἀνὴρ ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ τοῦ Πεζικοῦ διὰ τὴν διεύθυνσιν ὁ μὲν τοῦ σχολείου βολῆς Πυροβολικοῦ ὁ δὲ Πεζικοῦ.

8) Προμήθεια ἀπάντων τῶν χρειῶν διὰ τὸν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐπιτραπέυσει στρατὸν καὶ ἀναπήρωσις ἀνελλιπῶς τῶν ὀρω-

σδήποτε κατ' ἔτος καταναλισκομένων διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ Στρατοῦ λαμβανομένης ἅμα τῆς δεούσης μερίμνης ὅπως καταστῆ ἐφικτὴ ἢ προμήθεια, ἂν μὴ τοῦ συνόλου, τοῦλάχιστον τῶν πλείστων τούτων, καὶ ἰδίως τῶν Πυρομαχικῶν ἐκ τοῦ Ἐσωτερικοῦ. Μέρημα πρὸς ἀπόκτησιν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου καταλλήλων πεδίων Βολῆς δι' ἀμφοτέρωτα τὰ Σχολεῖα πρὸς δὲ καὶ τοιούτων εἰς τὰς διαφόρους πόλεις ἔνθα ἔδρευουσι Σώματα πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς Βολῆς των.

9) Κατάργησις τῆς Γενικῆς Διοικήσεως τοῦ Στρατοῦ καὶ ἴδρυσις ἀνωτάτου Στρατιωτικοῦ Συμβουλίου ἀποσιλουμένου ἀπὸ τοῦ διοικητῆς τῶν Μεταρχικῶν καὶ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς ὑπηρεσίας, προεδρευομένου δὲ ὑπὸ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἐξ αὐτῶν. Τοῦτο συνερχόμενον ἐν Ἀθήναις ἅπαξ τοῦ ἔτους, μετὰ τὴν γενικὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ, θέλει συντάσσει τοὺς πίνακας τῶν προβιβαστέων Ἀξιωματικῶν καὶ κανονίσει τὸς ἐν γένει τοποθετήσεις τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Στρατοῦ.

10) Ἀπαλλαγὴ τοῦ Στρατοῦ, εἰ δυνατόν, ἐκ τῶν πολιτικῶν Ὑπουργῶν.

11) Κατάργησις τοῦ νόμου ΑΥΛΗ' τῆς 28 Μαΐου 1887 ὡς περιττοῦ, διότι οἱ ἐπιθυμοῦντες ἐν τῷ μέλλοντι νὰ καταταχθῶσιν ἐν τῷ Στρατῷ ἢ ἐν τῷ Ναυτικῷ Βασιλόπαιδες, δύνανται ν' ἀποκτῶσι τὸ δικαίωμα τοῦτο καὶ νὰ προβιβάζωνται εἰς τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τοῦ Ἀξιωματικοῦ, συμμορφούμενοι πρὸς τοὺς ἰσχύοντας σχετικὸς ἐν γένει Νόμους ἐν τῷ Στρατῷ καὶ τῷ Ναυτικῷ.

Οἱ μέχοι τοῦδε κατὰ τὸν ἄνω Νόμον κεκτημένοι τοὺς βαθμοὺς τοῦ Ἀξιωματικοῦ Βασιλόπαιδες θὰ ἀπόσχωνται τῆς ἐκτελέσεως πάσης ἐνεργ. ἢ ὑπηρεσίας ἐν τῷ Στρατῷ καὶ τῷ Ναυτικῷ διατηροῦντες τοὺς βαθμοὺς, οὓς κέκτηνται καὶ προαγόμενοι, ὅποταν πρὸς τοῦτο εὐδοκῆ ὁ Βασιλεὺς.

12) Διὰ τὴν κανονικὴν σύνθεσιν καὶ λυσιτελεῖ ἐκπαιδεύσιν τοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προηγουμένων καταρτισθησομένου ἐν εἰρήνῃ Στρατοῦ ἀπαιτεῖται νὰ καθορισθῶσιν ἐν τῷ Προϋπολογισμῷ τῶν τακτικῶν δαπανῶν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν (23) εἴκοσι τρία τοῦλάχιστον ἑκατομμύρια.

Δον) Κανονικὴ Ὁργάνωσις τοῦ Στρατοῦ τῆς Θαλάσσης

1) Ἀντικατάστασις τῶν παλαιῶν μαχίμων πλοίων διὰ νέων, συμφώνως πρὸς τὰς βλέψεις τοῦ Ναυτικοῦ, συμπλήρωσις τοῦ

τροπικικοῦ Στόλου, ἀνανέωσις τοῦ στολίσκου διὰ τὸν Ἀμβρακικὸν ὄλπον, καὶ συμπλήρωσις τῶν ἀναγκῶν τοῦ Ναυστάθμου, ὅπως καταστή ἐπαρκῆς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ Στόλου.

2) Ἀπαλλαγὴ ἐκ τῶν ἀχρήστων πλοίων καὶ Ὑλικῶν καὶ περιορισμὸς τῶν Θαλαμηγῶν εἰς μίαν μόνον διὰ τὴν ἀποκλειστικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βασιλέως.

3) Ἀπαλλαγὴ τοῦ Ναυτικοῦ, εἰ δυατόν, ἐκ τῶν πολιτικῶν ὑπουργῶν.

4) Αὐτῆσιν Οἰκονομία καὶ περισυλλογὴ τῶν διαφορῶν ἐν γένει ὑπηρεσιῶν τοῦ Ναυτικοῦ, ὥστε ἡ ἤδη ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ ὀριζομένη δαπάνη διὰ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν νὰ ἐξυπηρετῇ τὰς ἀνάγκας τὰς τακτικὰς τοῦ νέου Στόλου.

5) *Μετάκλησις ξένων Ὁργανωτῶν δι' ἀπάσας τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Στόλου.*

Εον) Κανονικὴ Ὁργάνωσις τῆς Χωροφυλακῆς.

1) Ἀπαλλαγὴ τῆς Χωροφυλακῆς ἀπὸ τῶν πολιτικῶν ἐπιχειρῶν ρυθμιζομένων πρὸς τοῦτο καταλλήλως τῶν τοῦ Ἀρχιγενοῦ αὐτῆς τοῦ πρὸς τούτῳ Ἐπιχειροῦ Συμβουλίου.

2) Σκοπιμωτέρα, οἰκονομικωτέρα καὶ Στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τῆς Χωροφυλακῆς, ὥστε ἐκ ταύτης ν' ἀποτελῆται ἐν ἀνάγκῃ καὶ Στρατιωτικὴ Παρατακτικὴ δύναμις.

Ἀθήνησι μεσοῦντος Αὐγούστου 1909

Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος (Τ. Σ).

Ἡ συγκέντρωσις εἰς τὸ Γουδί ἐξετελέσθη ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Σελήνης καὶ σχεδὸν ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ κοινοῦ. Πλὴν τοῦ γνωστοῦ ἐπεισοδίου τοῦ συμβάντος εἰς τὸ 2ον Σύνταγμα τοῦ Πυροβολικοῦ, οὔτινος ὁ διοικητὴς ἀπεπειράθη νὰ συγκρατήσῃ τοῦτο εἰς τὸν στρατῶνα οὐδὲν ἄξιον λόγου ἄλλο τι συνέβη. (1)

Εἰς τὸ Γουδί μετέβην μετὰ τοῦ λοχαγοῦ Φικιώρη ἐφ' ἀμάξης καὶ ἀφίχθην ἐκεῖ μετὰ τῶν πρώτων. Κατὰ τὴν διάβασίν μου πρὸ τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κηφισίας στρατῶνος τῆς Διευθύνσεως τοῦ Ὑλικοῦ πολέμου, εἰσῆλθον ἐν αὐτῷ καὶ διέταξα τὴν ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τῆς σχετικῆς ἐφορείας ἀποστολὴν διὰ κάρρων ἀμέσως εἰς Γουδί, τυφεκίων καὶ φυσιγγίων καὶ τὴν ἀσφαλή

(1) Ρητῶς εἶχον ἀπαγορεύσει τὴν σύρραξιν ἐντὸς τῶν στρατῶνων.

φρούρησιν τῶν ἀ τοιηκῶν διὰ τμήματα τοῦ λόχου τῆς Διευθύνσεως ταύτης. (1)

Κατὰ τὰς πρώτας ὥρας ἀφίχθησαν εἰς Γουδί διαδοχικῶς οἱ ἐν Ἀθήναις εἰρισκόμνοι ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸν Σ Σ πλὴν λίαν ἐλαχίστων, ὀπλίται τιες καὶ ἰδίως ὑπαξιωματικοὶ τῶν εἰζώνων καὶ εὐάριθμοι χωροφύλακες καὶ ναῦται, καθότιν δὲ μία ὄρειβατικὴ Μοῖρα μετὰ τῶν πυροβόλων καὶ τῶν πυρομαχικῶν της, εἰς λόγῳ Μηχανικοῦ, ὁ λόχος τῆς Διευθύνσεως τοῦ Ὑλικοῦ Πολέμου καὶ ὀπλίται τοῦ πεδινοῦ πυροβολικοῦ ἄνευ πυροβόλων, ὧ τὰ κλεῖστορα τοῦ πυγαίου των εἶχον ἀφαιρέσει ὅπως ἀχρηστεύωσι ταῦτα. (2) Ἡ δύναμις αὐτῆ ἦτο λίαν ἀσθενὴς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν εὐρισκομένην ἔτι ἐν τάξει πρὸς τοὺς στρατιῶνας, ἀλλὰ μέχρι τῆς πρώτας προσήλθον εἰς τὸ Γουδί ἅπαντες σχεδὸν οἱ ὀπλίται τῆς φρουρᾶς, μεμονωμένοι ἢ κατὰ τμήματα, καὶ ἐν τέλει τὸ εἰς Κηφισιὰν κατηυλισμένον σύνταγμα τοῦ ἱππικοῦ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν κατωτέρων ἀξιωματικῶν του. Οὕτω συνεκεντρώθη εἰς Γουδί δύ αμις ἀποτελομένη ἐκ 150 ἀξιωματικῶν, 2600 ὀπλιτῶν, 12 πυροβόλων καὶ 200 σπαθῶν. Εἰς ἅπαντας τοὺς ἄνευ ὀπλων ἐλθόντας εἰς Γουδί ἀξιωματικοὺς καὶ ὀπλίτας διενεμήθησαν τυφέκια καὶ φουσάγια ἐκ τῶν μεταφερθέντων τὴν ὥραν ἐκαίην ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τῆς Ἐφορείας. Ἐκ τῶν πολιτῶν ἐγένοντο δεκτοὶ ἐξαιρετικῶς εἰς τὸ Γουδί λίαν εὐάριθμοι νέοι δημοσιογράφοι καὶ φοιτηταί τῆς Πανεπιστημιακῆς ἐνώσεως ἔχοντες φρονήματα ἐπαναστατικά.

Συγκεντρωμένης τῆς συγκεντρώσεως τῶν στρατευμάτων εἰς Γουδί, διετάχθη καὶ ἡ ἐξασφάλισις τοῦ στρατοπέδου κατὰ τὰ ἐν ἐκστρατεία κεκανονισμένα, μετὰ δὲ τὴν ἀφίξιν καὶ τοῦ συντάγματος τοῦ ἱππικοῦ, ἀπεστάλησαν ἐξ αὐτοῦ ἀποσπόμενα πρὸς κατοπίευσιν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πέριξ ταύτης. (3)

Οὕτω τὴν πρώταν τῆς 15ῃ Αὐγούστου ἡ Κυβέρνησις εὐρέ-

(1) Διατελὸν Διευθυντῆς τοῦ ἕλ. πολέμου εἶχον διαταχθῆν ἢ ἀναχωρήσω μετὰ 48 ὥρας διὰ Λάρσσαν, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς αὐτοῦ Μεραρχίας. Τὸ σχετικὸν Διάταγμα εἶχε παραμείνει εἰς τὰ ἀνάκτορα πλὴν τοῦ μῆνός.

(2) Ἐλχον ἀποφασίσει νὰ μεταφέρῃ τὴν πρώταν εἰς Γουδί καὶ μίαν πεδινὴν πυροβολορχίαν ἀλλ' ἔνεκα τῆς αἰτίας τροπῆς ἣν ἔλαβε ἡ κατάστασις ἀμέσως δὲν προέβην εἰς τὴν μεταφοράν της, κρίας ταύτην περιτινῆν.

(3) Τὸ Γουδί ἐξετέλεγε ὡς θύσις γενικῆς συγκέντρωσεως καὶ οὐδ' ἰδίως δρώσεως.

θη ἔναντι ἐνόπλου στόσεως τῆς φρουρᾶς Ἀθηῶν, ἐστρημένη καὶ τῆς ἑλαχίστης στρατιωτικῆς δυνάμεως πρὸς καταστολὴν τῆς στόσεως ταύτης. Ἐὰν ἡ Κυβέρνησις ἐλόμβανε ἀφ' ἐσπέρας τὰ κατάλληλα μέτρα, θὰ ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ἀσφαλῶς κατὰ τοῦ Σ. Σ. τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πεζικῆς δυνάμεως τῆς φρουρᾶς, τὸ πεδινὸν πυροβολικόν, τὸ εἰς Κηφισίαν Σύναγμα τοῦ ἱππικοῦ ἱκανὸν ἀριθμὸν χωροφιλᾶκων καὶ ἰσχυρὸν ναυτικὸν ἄγλημα. Διὰ τῆς δυνάμεως δὲ ταύτης, συντασσομένης ἐγκαίρως καὶ διατιθεμένης κατολλήλως ὑπὸ ἐνιαίαν ἀνωτέραν διοίκησιν, ἢ θὰ παρεκωλύετο ἢ εἰς τὸ Γουδί συγκέντρωσις τῶν ἀποτελούντων τὸν Σ. Σ., ἢ ἐὰν οὗτοι κατώρθωναν νὰ συγκεντρωθῶσι τοῦ καὶ ν' ἀντιστῶσιν, ἀφεύκτως θὰ κατεδιώκοντο καὶ θὰ συνελλαμβάνοντο ζῶντες ἢ νεκροί, διότι θὰ ἦσαν λίαν εἰσριθμοὶ καὶ ἀοπλοὶ (!). Ἐἶναι ὄντως μεγίστης ἀπορίας ἄξιον διὰ τίνα λόγον οὐδεὶς ἐκ τῶν προϊσταμένων τῶν ἀνωτάτων στρατιωτικῶν ἀρχῶν δὲν προσέβη αὐτοπροσώπως κατὰ τὴν γύκτα ἐκείνην εἰς ἐνέργειάν τινα πρὸς συγκράτησιν τοῦ στρατεύματος εἰς τὰς τάξεις του, ἀλλὰ πάντες οὗτοι παρέμειναν ἀδρα οὔντες μέχρι πρωίας. Δὲν δύναται δὲ νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἡ ἀπραξία αὕτη ὄφειλετο εἰς ἀγνοίαν τῶν συμβαίωντων, διότι ἡ Κυβέρνησις τοσοῦτο διετέλει ἐν γνώσει τούτων, ὥστε ὀλίγον πρὸ τῆς 2ας μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥρα, ὅτε ἤμην ἔτοιμος πρὸς ἀναχώρησιν, διὰ νὰ μεταβῶ εἰς τὸ Γουδί ἐδέχθη ἐν τῇ οἰκίᾳ μου τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Βουλευτοῦ Ραλλῆ (υἱοῦ) καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ Στρατοῦ, οἵτινες μὲ παρεκάλεσαν ν' ἀναστείλω τὴν συγκέντρωσιν τοῦ Σ. Σ. διαβεβαιώσαντές με ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως θὰ δεχθῆ τὸ πρόγραμμα τῶν ἀξιωματικῶν ὅπερ τὸ ἐσπέρας δὲν ἐδέχθη ἐκ παρεξηγήσεως. Ἐἰς τούτους ἀπῆλθον ὅτι ἦτο πλέον ἀδύνατον νὰ γίνῃ τοῦτο διότι ἤδη ὁ Σ. Σ. ἤρξατο νὰ ἐκτελῆ τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν περὶ τῆς δράσεώς του.

Ἡ Κυβέρνησις εἶχε δ' ἀτάξει ναυτικὸν ἄγλημα ν' ἀνέλθῃ εἰς Ἀθήνας ἵνα χρησιμοποιηθῆ κατὰ τοῦ Σ. Σ. ὁ διοικῶν ὅμως τοῦτο Πλοίαρχος Δαμιανός, συναντηθεὶς τὴν πρωίαν τῆς 15ης μετὰ περιπολίας ἱππικοῦ τοῦ Σ. Σ. ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φαλήρου, ἐδηλωσεν ὅτι τίθεται μετὰ τοῦ ἀγήματος εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Σ. Σ. δέσμου. Τοῦτο διέταξεν νὰ συνεχίῃ τὴν πορείαν

(1) Κατὰ τὰς πρώτας ὥρας οἱ συγκεντρωθέντες δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 800, ὧν οἱ πλεῖστοι ἀξιωματικοὶ ἄνευ τυφεκίων.

του πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ ἐκτελέσῃ πᾶσαν διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως ἀφορῶσαν εἰς τὴν τήρησιν μόνον τῆς τάξεως ἐν τῇ πόλει.

Ἐλέχθη ὅτι ἡ Κυβέρνησις Πάλλη ἐσκέφθη νὰ δώσῃ πολίτας, καὶ δὴ χωρικοὺς ἐκ τῶν πέρα τῶν Ἀθηνῶν δι' ὧν ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ Σ. Σ., εὐτυχῶς ἢ σκέψις αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη.

Ἐπεισόδιον Μεταξῶ. Τὴν πρώτην, ὅτε τὰ συγκεντρωθέντα εἰς τὸ Γουδι στρατεύματα ἐσπυλοιοῦντο καὶ ἐλάμβανον ἀναφορὰν περὶ τῆς δυνάμεως των συνέβη τὸ γνωστὸν ἐπεισόδιον τοῦ ἀντισυνταγματάρχου τοῦ ἱππικοῦ Μεταξῶ, ὅπερ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν σύλληψιν τούτου καὶ τῶν παρακολουθούντων αὐτὸν ὁ ἀξιωματικῶν τοῦ ἱππικοῦ. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τῶν ἐπιτηδείων ὡς πράξις ἐκτελεσθεῖσα ἐσκεμμένως ὑπὸ εὐδόκου ἀξιωματικοῦ ἐξ ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν Βασιλέα (1). Τοῦτο δ' ἔναι ἀκριβές. Ὁ ἀντισυνταγ. Μεταξῶς, διοικητὴς τοῦ πρῶτα τὴν Κρησιᾶν κατηνλισμέγου συντάγματος τοῦ ἱππικοῦ, διανικητέρων ὁτόπως εἰς Ἀθήνας (2) καὶ μαθὼν τὴν πρώτην παρ' ἀξιωματικῶν του, τὴν δι' Ἀθήνας ἀσφαίρετον ἀναχώρησιν τοῦ Συντάγματος του, ἱππεύσας ἐξῆλθε τῆς πόλεως πρὸς ἀναζήτησιν τούτου. Πορευόμενος δὲ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κηφισιάς καὶ ἰδὼν μακρόθεν, ἐπὶ τινος λοφίσκου, τμήμα ἱππέων, ἕτινες εἶχον ἀφιππεύσει καὶ ἐκράτουν τοὺς ἵππους των, ἔσπευσεν καλπάζων πρὸς αὐτούς, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ὅτι εἰς τὸ ὄπισθεν τοῦ λοφίσκου τούτου πεδίον ὑπῆρχε τὸ στρατόπεδον τοῦ Σ. Σ., καὶ διέταξε τοὺς ἱππεῖς τούτους νὰ ἱππεύσωσι καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν. Οἱ ἱππεῖς νομίζοντες ὅτι ὁ συνταγματάρχης ἀνήκει εἰς τὸν Σ. Σ. ἤρξαντο νὰ ἐκτελῶσι τὴν διαταγὴν του, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις ταύτης παρεκωλύθη ἀμέσως διὰ τῆς παρεμβάσεως ὑπαξιωματικῶν τινων καὶ διὰ τιφεισμοῶν τῶν σκοπῶν (3). Ὁ Μεταξῶς καὶ οἱ παρακολουθούντες αὐτὸν ἀξιωματικοί, ἀτιληφθέντες τότε καὶ μόνον ὅτι εὗρισκοντο ἐντὸς τοῦ στρατοπέδου τῶν ἐπαναστατῶν, ἀπώλεσαν

(1) Ἐάν ἐπρόκειτο περὶ τοιαύτης ἐνεργείας δὲν θὰ μετέβαιναν εἰς τὸ Γουδι μόνον ἀλλ' ἀ μετὰ δυνάμεως διὰ νὰ προσβάλῃ τοὺς ἐπαναστάτας καὶ οὐχὶ διὰ νὰ συλληφθῇ παρὰ τούτων.

(2) Εἰς τὸ σύνταγμα τοῦτο ἀνήκει καὶ ὁ Βασιλόπαις Ἀνδρέας, ὅστις ἐπίσης διενεκτήρευσεν εἰς Ἀθήνας.

(3) Ὁ Μεταξῶς ὀλίγον ἔλλειψε νὰ γίνῃ ἀφορμὴ ὅπως φανευθῶσιν ἱππεῖς τινες καὶ ἀρχίσαι τὸ αἱματοκύλιμα ἀσκόποις.

ἰντελῶς τὸ θάρρος τῶν καὶ ἀφέθησαν νὰ συλληφθῶσιν, ἄνευ οὐδemiαῖς ἀντιστάσεως, ὑπὸ τῶν προσδραμόντων ἐκεῖ ἀξιωματικῶν οἵτινες καὶ ἔσωσαν αὐτοὺς ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ὀπλιτῶν, οἵτινες ἤθελον νὰ τοὺς φονεύσωσιν. Ὁ Ἰλαρχος μάλιστα Ἐπ. Ζυμπρακάκης ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ τὸν Μεταξᾶν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ, ὅπως καλύψῃ αὐτὸν διὰ τοῦ σώματός του καὶ οὕτω νὰ παρακλύσῃ τοὺς ὀπλίτας ἀπὸ τοῦ νὰ βάλλωσι κατ' αὐτοῦ εἰς συλληφθέντες ὡδηγήθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ τοῦ Σ. Σ. ἐζήτησαν τὴν συγκρότησιν τοῦ στρατοδικείου ὅπως δικάσῃ τοὺς συλληφθέντας διὰ νὰ τυφεκισθῶσιν ἀμέσως. Τὴν αἴτησιν ταύτην ἀπέκρουσα καὶ διέταξα τὴν προφυλάκισιν τῶν συλληφθέντων εἰς τινὰς τῶν θαλάμων τοῦ στρατῶνος τῆς Ἰλῆς καὶ τὴν φρουρήσιν αὐτῶν ἀσφαλῶς, μέχρι νεωτέρας διαταγῆς, καὶ τοῦτο χάριν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀσφαλείας.

Μετὰ μεσημβρίαν ἔλαβον παρὰ τοῦ Μεταξᾶ τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν :

«Κύριε Συνταγματάρχα Ζορμπᾶ. Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ ἐπιτρέψῃτε τὴν οἰκοὶ μετάβασίν μου, λαμβάνοντες τὴν ὑπόσχεσίν μου ὅτι θὰ παραμείνω οἰκοὶ καὶ διατασσόμενος παρὰ τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς ἄλλως, 1ον) διότι ὑποφέρω κτυπηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰππου μου, καὶ 2ον) ἐπειγόμενος ν' ἀπαλλάξω τὸ Ἑλληνικὸν στρατεύμα τῆς παρουσίας μου. Ὅπως ὑμέτερος. Ὑπογεγραφ. Α. Μεταξᾶς, ἀντισυνταγματάρχης.» (1).

Εἰς ταῦτα ἀπήντησα προφορικῶς διὰ τινος ἀξιωματικοῦ, ὅτι ὡς ἔχουσιν ἤδη τὰ πράγματα, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ αἴτησίς του καὶ δέον νὰ ἔχη ὑπομονὴν μέχρι τῆς αὔριου.» Τὴν πρωτῆν δὲ τῆς ἐπιούσης, μετὰ τὴν ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἀναχωρήσιν τοῦ στρατεύματος διὰ τὴν πόλιν, ἀπέστειλα τοὺς συλληφθέντας ἀξιωματικούς εἰς τὸ Φρουραρχεῖον Ἀθηνῶν μετὰ τὴν ἐντολήν νὰ μένωσιν ὑπὸ περιορισμὸν εἰς τὰς οἰκίας των μέχρι νεωτέρας διαταγῆς.

Διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Κυβερνήσεως. Τὴν πρωτῆν ἀπέστειλε ἡ Κυβέρνησις εἰς τὸ στρατόπεδον τὸν Δήμαρχον Ἀθηναίων μετὰ τοῦ Ταγματάρχου Παπούλα, τμηματάρχου τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν(2), ὅπως μάθῃ

(1) Τὴν ἐπιστολήν ταύτην διαφυλάσσω μετὰ τῶν λοιπῶν ἐγγράφων τῆς ἐπαναστάσεως.

(2) Ἀμφότεροὶ ἦλθον εἰς τὸ στρατόπεδον ὀπλισμένοι ὡς ἀστακοί, ἀλλ'

τάς απαιτήσεις τοῦ Σ. Σ. Εἰς τούτους ἐδηλώθη ὅτι ὁ Σ. Σ. ἀπαιτεῖ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐν τῷ δημοσιευθέντι διὰ τῶν ἐφημερίδων προγράμματι του περιλαμβανομένων. Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην οἱ ἀπεσταλμένοι ἀνεχώρησαν διὰ τὴν πόλιν ἵνα ἀναγγείλωσιν ταῦτα εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Κατόπιν τούτου ἐπανήλθον εἰς τὸ στρατοπέδον ἀλλὰ μετὰ μακρὰν οἰζύησιν πρὸς συμβιβασμὸν ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι, ἣ δὲ Κυβέρνησις Πάλλη ὑπέβαλεν εἰς τὸν Βασιλέα τὴν παραίτησίν της, ἣν δεχθεὶς ὁ Βασιλεὺς ἀνέθηκε τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως εἰς τὸν Μαυρομιχάλην (1).

Τὸ διαδοθὲν κακιστῶς ὅτι εἰς τὸν Μαυρομιχάλην ἀνετέθη ὁ σχηματισμὸς Κυβερνήσεως, τῇ συνδρομῇ ἢ τῇ ὑποδείξει τοῦ Σ. Σ. μετ' οὗ οὗτος εὗρίσκειτο δῆθεν ἐν συμπράξει, εἶναι ἐντελῶς ψευδές. Ὁ Σ. Σ. δὲν ἀνemiχθη, οὔτε εἰς τὴν παραίτησιν τοῦ Πάλλη, οὔτε εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ Μαυρομιχάλη, ἀλλ' ὁ μὲν παρητήθη, μὴ θελήσας νὰ δεχθῇ τὸ πρόγραμμα τοῦ Σ. Σ., ὁ δὲ ἀνέλαβε τὸν σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως, κατ' ἐντολὴν τοῦ Βασιλέως μετὰ προσηγηθεῖσαν μετ' αὐτοῦ συνεννόησιν περὶ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ προγράμματος τοῦ Σ. Σ.

Ὁ Μαυρομιχάλης, λαβὼν τὴν ἐντολὴν τοῦ Βασιλέως διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως, ἐπεμψέ μοι διὰ τοῦ Ὑπομοιράρχου Δεληγιάννη, μέλους τοῦ Σ. Σ. καὶ Βουλευτοῦ πολιτικοῦ φίλου του, τὴν ἑξῆς ἐπιστολὴν :

«Κύριε Συνταγματάρχα Ἐλάβον παρὰ τῆς Α. Μεγαλειότητος τὴν ἐντολὴν νὰ σχηματίσω Κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ ἔχω τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὰς παρούσας κρίσιμωτάτας περιστάσεις τοῦ τόπου, ἢ ὑμετέρα συμμετοχὴ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον θέλει συντελέσει εἰς τὴν ἐξομάλινσιν τῆς καταστάσεως, παρακαλῶ ὅπως συναντηθῶμεν καὶ κανονίσωμεν τὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. 15 Αὐγούστου 1909. Πρόθυμος. Κ. Μαυρομιχάλης».

Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀνεκοίνωσα εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Σ. Σ. προσθέσας ὅτι πρὸ πάσης ἄλλης συνεννόησεως δεόν ὁ Μαυρομιχάλης νὰ δηλώσῃ ὠρισμένως ἂν ἢ νέα Κυβέρνησις θ' ἀποδεχθῇ νὰ ἐκτελέσῃ ἢ οὐ τὰ ἐν τῷ προγράμματι τοῦ Σ. Σ. ἵνα οὕτω ληφθῶσι μέτρα περὶ τοῦ πρα-

ἠναγκάσθησαν νὰ παραδώσουν τὰ ὀπλα των διὰ τὴν ἐπιτροπῇ αὐτοῖς ἢ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἄνοδος.

(1) Τὰ διαμηφθέντα μεταξὺ Βασιλέως καὶ Πάλλη περὶ τοῦ πρακτέου καὶ περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς νέας Κυβερνήσεως ἐδημοσιεύθησαν τότε εἰς τὰς ἐφημερίδας.

τέου. Ὅθεν ἤρξατο συζήτησις καθ' ἣν διετυπώθησαν διάφοροι γνώμαι πάντες ὁμοῦ ὑπεστήριζον ὅτι εἶνε ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ λάβω μέρος εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Τὴν γ' ὥμην ταύτην ἀπέκρουσα διαρρηδην, ἐκθέσας ἐπανειλημμένως καὶ τοὺς λόγους δι' οὓς δὲν ἦτο ὀρθόν, οὔτε πρέπον νὰ λάβω μέρος εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ ὁμοῦ, οὐ μόνον τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἀξιωματικοὶ λαβόντες γνώσιν τῶν συμβαινόντων, ἐπέμμενον γ' ἀναλάβω τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν (1), φρονούντες ὅτι οὕτως ἤθελεν ἐξυπηρετηθῆ σπουδαίως τὸ ἔργον τοῦ Σ. Σ. ἐδὴλῶσα αὐτοῖς λίαν συγκεκινημένος, ὅτι ὑπὸ τ' αὐτάς συνθήκας ἀδυνατῶ νὰ τηρήσω τὴν ἀρχηγίαν των καὶ ὅτι θὰ ἀναχωρήσω καὶ ἐκ τοῦ Στρατοπέδου ἀμέσως ὅπως ἀφήσω αὐτοὺς ἐλευθέρους νὰ πράξωσιν ὅ,τι θέλουσιν. Ἀμέσως δὲ μετὰ τοῦτο ἐπιβὰς ἀμάξης, εὐρισκομένης ἐκεῖ που πλησίον, διέταξα τὸν ἀμαξηλάτην ν' ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν πόλιν. Μόλις ἡ ἀμαξα ἤρξατο νὰ κινήται, οἱ ἀξιωματικοὶ περικυκλώσαντες ταύτην παρεκώλυσαν τὴν προχώρησίν της, εἰς δὲ τὴν ἐρώτησίν μου διὰ τίνα λόγον πράττουσι τοῦτο, ἤρξατο νὰ παρακαλῶσιν ὅπως μὴ ἀναχωρήσω ὑποσχόμενοι ὅτι τοῦ λοιποῦ θὰ ἐκτελῶσιν οἵανδήποτε ἀπόφασίν μου ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιρρήσεως. Μετὰ τινὰς πικρὰς παρατηρήσεις ἃς ἀπέτεινα εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ κητόπιν ἐπαναλήψεως τῆς παρακλήσεώς των, εἶπον εἰς αὐτοὺς ὅτι, «πειθόμενος εἰς τὸν λόγον των θέλω μείνει μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ δέον ἰμέσως ν' ἀποσταλῆ ἀπάντησις εἰς τὸν Μαυρομιχάλην ὅτι ὁ Σ. Σ. αἰτεῖ, πρὸ παντὸς ἄλλου, νὰ μάθῃ ὠρισμένως: εἰάν ἡ Κυβέρνησις θὰ δεχθῆ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ἐν τῷ προγράμματί του διατυπωθέντα». Ἐπειδὴ δὲ ὑπῆρχον καὶ τίνα ἄλλα αἰτήματα περὶ ὧν εἶχε ληφθῆ ἡ δέουσα ἀπόφασις πρότερον, ἀνειθέη εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Σ. Σ. νὰ διατυπώσῃ πάντα ταῦτα ἐν σημειώματι.

Τοῦτο συνταχθὲν παρεδόθη εἰς τὸν ἀπεσταλμένον ὑπὸ τοῦ Μαυρομιχάλη, μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ εἴπῃ εἰς τοῦτον ὅτι ὁ Σ. Σ. ἀναμένει νὰ λάβῃ ἀπάντησιν, περὶ τῆς ἀποδοχῆς ἢ οὐ τῶν ἐν τῷ σημειώματι ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ὅσον οἶόν τε ταχέως. Τὸ ἀποσταλὲν εἰς τὸν Μαυρομιχάλην σημειῶμα περιεῖχε τὰ ἑξῆς:

α'.) Νὰ γίνῃ δεκτὸν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τὸ πρόγραμμα τοῦ Σ. Σ. καὶ νὰ δηλωθῆ τοῦτο ἐγγράφως.

(1) Ὑπῆρχον δὲ καὶ τινες οὔτινες ἐφρόνουν ὅτι καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ἔδει νὰ δοθῆ εἰς ἀξιωματικόν τοῦ Σ. Σ.

β'.) Ἡ συγκληθεῖσα ἤδη βουλὴ νὰ μὴ διαλυθῆῖ προτοῦ ψηφίσῃ τοὺς ἀπαραιτήτους Νόμους διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματός τοῦ Σ. Σ.

γ'.) Ν' ἀμνηστευθῶσιν ἅπαντες οἱ ὀπωσδήποτε μετασχόντες τοῦ κινήματος στρατιωτικοὶ καὶ πολῖται.

δ'.) Νὰ παύσῃ πᾶσα καταδίωξις δι' οἰονδήποτε λόγον προελθόντα ἐξ ἀφορμῆς τοῦ κινήματος. Ν' ἀνασταλλῶσιν αἱ δια' ἀχθεῖσαι μεταθέσεις ἀξιωματικῶν καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ οἱ ἀποβληθέντες 7 ὑπαξιωματικοί (1).

ε'.) Ν' ἀρθῆ ἡ διαταγὴ τῆς εἰς ἀνακριτικὸν συμβούλιον παραπομπῆς τοῦ ἐπιλέρχου Κρίττα.

ς'.) Νὰ παραπεμφθῶσιν εἰς ἀνακριτικὸν συμβούλιον ἵνα τεθῶσιν εἰς ἀπόταξιν οἱ ἐξῆς ἀξιωματικοὶ τοῦ ἱππικοῦ :

1) Ἀντισυνταγματάρχης Μεταξᾶς Α.

2) Ἰλαρχος Καλίνσκης Ρ. τῆς Α.

3) Ὑπὶλαρχος Δημόπουλος Α.

4) Ἀνθυπὶλαρχος Βάσσος Κ.

5) Ἀνθυπὶλαρχος Βάσσος Ν.

6) Ἀνθυπασπιστὴς Σταυρόπουλος.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγης ὥρας ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του, ὁ ἀπισταλμένος παρὰ τοῦ Μαυρομιχάλη ἐπανῆλθε καὶ μοῦ ἀνήγγειλεν ὅτι «ὁ Μαυρομιχάλης τῷ ἀνέθηκε τὴν ἐντολὴν νὰ μὲ διαβεβαιώσῃ ὅτι ἡ Κυβέρνησις δέχεται νὰ ἐκτελέσῃ πάντα τὰ ἐν τῷ ὑπομνήματι τοῦ Σ. Συνδέσμου περιλαμβανόμενα αἰτήματα». Εἰς ταύτην ἀπήτησα ὅτι «μολονότι οὐδόλως ἀμφιβάλλω περὶ τῆς διαβεβαιώσεως τοῦ Μαυρομιχάλη, ὡς ἀτόμου ἐν τούτοις εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ἔχω καὶ τὴν διαβεβαίωσιν αὐτοῦ ὡς Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ δὴ ἐγγράφως, ὡς τοῦτο δ' εὐπωπῆθη ἐν τῷ σημειώματι τοῦ Σ. Σ.». Ὁ ἀπισταλμένος ἀνεχώρησεν καὶ μετὰ παρέλευσιν ἱκανῆς ὥρας ἐπανελθὼν μοῦ ἐνεχείρισεν τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν :

«Φίλε κ. Ζορμπᾶ. Λαβὼν γινώσιν τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Συνδέσμου τῶν κ. ἀξιωματικῶν καὶ τῶν αἰτημάτων των, σὰς διαβεβαιῶ ὅτι θέλω ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς ἀξιώσεις ὑμῶν τε καὶ τοῦ στρατοῦ, αἵτινες ἄλλως τε εἶναι σύμφωνοι καὶ πρὸς τὰς γνώμας

(1) Οὗτοι εἶχον ἀποβληθῆ ἐκ τοῦ στρατοῦ, διότι εἶχον ὑποβάλει παράπονα μετὰ πολλῶν ἄλλων ὑπαξιωματικῶν, καθ' ὑπέρβασιν τῆς ἱεραρχικῆς ὁδοῦ.

μου. 15 Αυγούστου 1909. Πρόθυμος ὑπογ. Κ. Μαυρομιχάλης (1).

Ὁ Μαυρομιχάλης ἀπέφυγε ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὸν Σ. Σ. ὠρισμένως, ὡς ὄφειλεν, ἐὰν ἡ Κυβέρνησις ἀποδέχεται, ἢ οὐ, νὰ ἐκτελέσῃ τὸ πρόγραμμα καὶ τὰ λοιπὰ αἰτήματα αὐτοῦ ἀλλὰ περιωρίσθη νὰ διαβεβαιώσῃ ἐμὲ προσωπικῶς, δι' ἰδιωτικῆς ἐπιστολῆς, ὅτι αὐτὸς θέλει ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ στρατεύματος, αἵτινες εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὰς γνώμης του. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν εἶχεν οὐδένα ἐπίσημον χαρακτῆρα, διὰ τὴν ταχῆαν ὁμως λῆξιν τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἔκρινα ὀρθὸν νὰ δεχθῶ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μαυρομιχάλη ὡς ὁμολογίαν ἀποδοχῆς τῶν αἰτημάτων τοῦ Σ. Σ. ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, πεπειθὸς ὅτι ὁ Μαυρομιχάλης δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀρνηθῆ κατόπιν, ὡς Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ὅσα διαβεβαίωσεν ὡς ἄτομον, διότι τοῦτο εἶχε λίαν ἐπικινδύνους συνεπείας.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μαυρομιχάλη, ὁ κομιστὴς ταύτης μοῦ εἶπεν ὅτι, ἐὰν δὲν ἔνω ἀντίρρησιν τινα, ὁ Μαυρομιχάλης παρακαλεῖ νὰ ὀρίσω δύο ἀξιωματικούς διὰ τὰ Στρατιωτικὰ Ὑπουργεῖα. οἵτινες νὰ μεταβῶσι εἰς Ἀθήνας ἀμέσως, διότι ἡ Κυβέρνησις, ἕνεκα τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων, εἶνε ἀνάγκη ἀπόλυτος νὰ ὀρισθῆ ἔντοcs τῆς ἡμέρας.

Ταῦτα ἀνεκοίνωσα εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Σ.Σ. εἰς ἣν ἀνέθεσα νὰ ὀρίσῃ τοὺς δύο ἀξιωματικούς διὰ τὰ στρατιωτικὰ Ὑπουργεῖα, συνεννοουμένη πρὸς τοῦτο καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀξιωματικῶν. Μετὰ μακρὰν συζήτησιν, καθ' ἣν δὲν κατορθώθη ὁμοφωνία διὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν ἀλλὰ μόνον διὰ τὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν ἀνέθεσα εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Μαυρομιχάλη νὰ μεταδώσῃ αὐτῷ, ὅτι «παρακαλεῖται ν' ἀναλόβῃ προσωρινῶς καὶ μέχρι νεωτέρας εἰδοποιήσεώς μου τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν αὐτὸς ὁ ἴδιος, καὶ ὅτι διὰ τὸ Ὑπουργ. τῶν Ναυτικῶν ὁ Σ. Σ. ὑποδεικνύει τὸν πλοίαρχον Δαμμιανόν, ὅστις εὐρίσκεται εἰς Ἀθήνας διοικῶν τὸ κατὰ τὴν πρῶταν ἀφικθὲν γαυρικὸν ἄγημα, πρὸς δὲ ὅτι μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν τῆς Κυβερνήσεως εἶναι ἀνάγκη νὰ προκληθῆ

(1) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ὡς καὶ τὴν πρότερον ἀποσταλεῖσαν γεγραμμένης παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Μαυρομιχάλη διαφυλάσσω εἰς τὸ γραφεῖόν μου.

καὶ τὰ δημοσιευθῆ ἔντὸς τῆς ἡμέρας τὸ Βον Διάταγμα περὶ τῆς ἀπονομῆς τῆς ἀμνηστίας (1), διότι ἄνευ τούτου ὁ στρατὸς δὲν δύναται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς στρατῶνας».

Περὶ τὸ ἑσπέρας ὁ Μυρομιχάλης μοῦ ἔπεμψε τὸ ὑπ' ἀρ. 179 φύλλον τῆς ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημοσιεύθη τὸ περὶ ἀμνηστίας Βον Διάταγμα, πρὸς δὲ σημειώμα τῶν ὀνομάτων συνιπουργῶν του καὶ τὴν πληροφορίαν ὅτι τινὲς τούτων ἀποσιιάζουσι ἕξ Ἀθηνῶν καὶ προσεκλήθησαν νὰ ἔλθωσιν ταχέως ὅπως ὀρκισθῶσιν.

Ἐπάνοδος τοῦ στρατεύματος εἰς τὴν πόλιν. Πρὸς τήρησιν τῆς ἡουχίας καὶ τῆς τάξεως οὐ μόνον ἐν τῇ πόλει, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ στρατεύματι, ἔκρινα λυσιτελεῖς ὅπως ἅπαντες οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸν Σ. Σ. διανυκτερεύουσι ἐν τῷ στρατοπέδῳ.

Τὴν πρωτὰν τῆς ἐπιούσης, μετὰ τὸ ἐγερτήριο, τὸ στράτευμα παρετάχθη κατὰ σώματα, τῶν ἄνευ στρατοῦ ἀξιωματικῶν ταχθέντων πρὸ τοῦ μετώπου τοῦ στρατεύματος. Μετὰ τὴν δοθεῖσαν συνήθη ἀναφορὰν ὠμίλησα πρὸς τὸ στράτευμα εἰπὼν ἐν συνόψει περίπου τὰ ἑξῆς: «ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς συγκεντρώσεώς μας εἰς τὸ Γουδί ἐπετεύχθη, διότι ἡ Κυβέρνησις ἀπεδέχθη νὰ ἐκτελέσῃ ἅπαντα τὰ αἰτήματα τοῦ Σ. Σ. ὁ δὲ Βασιλεὺς ἠδῶκε ν' ἀπογείμῃ ἀμνηστίαν εἰς ἅπαντας, καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης τὸ στράτευμα εὐρίσκεται ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἰσχυόντων Νόμων καὶ κανονισμῶν, καὶ συνεπῶς δεόν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς στρατῶνάς του καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον του, τηρῶν τὴν ἐμπροσθὰν τάξιν καὶ πειθαρχίαν, πρὸς τὸ συμφέρον οὐ μόνον τοῦ στρατοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς Πατρίδος». Μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη, τῇ διαταγῇ μου, παρ' ἀξιωματικῶν, εἰς ἐπήκουον πάντων, τὸ περὶ ἀμνηστίας Β. διάταγμα, κατόπιν τοῦ ὁποίου οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ τὸ στράτευμα ἐξηγοῦράνας ὑπὲρ τῆς Πατρίδος καὶ τοῦ Βασιλέως, ἀμέσως δὲ μετὰ τοῦτο διετάχθη ἡ ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἀναχώρησις, πρῶτον τῶν ἄνευ στρατοῦ ἀξιωματικῶν, εἶτα δὲ τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ στρατοῦ, δοθείσης τῆς ἐντολῆς ὅπως οἱ μὲν ἀξιωματικοὶ λύσωσι τὰς τάξεις των ὅταν φθάσωσι πλησίον τῆς πόλεως, τὸ δὲ στράτευμα ὀδηγηθῆ διὰ τῶν συντο-

(1) Ἐπειδὴ τινες εἶχον τὴν γνώμην ὅτι διὰ τὴν ἀμνηστίαν ἀπαιτεῖται Νόμος καὶ οὐχὶ Βον Διάταγμα, ὁ Σ. Σ. ἐξήτησεν τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ κ. Ἐσλιν.

μωτέρων ὀδῶν εἰς τοὺς στρατῶνας του, ἐνθα καὶ νὰ παραμείνωσιν ἅπαντες.

Ἡ διάλυσις τοῦ στρατοπέδου ἐγένετο ἐν πληρεστάτῃ τάξει καὶ ἀφ' οὗ πρότερον ἐλήφθη ἡ δέουσα πρόνοια ὅπως ἅπαντες οἱ ὀπλισθέντες εἰς τὸ Γουδί ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ παραδώσωσι τὰ τυφέκια καὶ τὰ φυσίγγια ἅτινα εἶχον λάβει, εἰς τὸν ὀρισθέντα πρὸς τοῦτο ἀξιωματικόν, τῇ φροντίδι τοῦ ὀποίου μετεκομίσθησαν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἀποθήκας τοῦ δημοσίου ἐκ τῶν ὀποίων εἶχον ἐξαχθῆ, χωρὶς νὰ ἀπολεσθῆ τι.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἁπάντων, καὶ ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθη περὶ τούτου αὐτοπροσώπως, διέταξα τὴν εἰς Ἀθήνας δι' ὀμαλῆς μεταφορᾶς τῶν συλληφθέντων ἀξιωματικῶν τοῦ ἱππικοῦ ὡς περὶ τούτου προελέχθη, καὶ ἀνεχώρησα ἐκ τοῦ στρατοπέδου τελευταῖος πάντων.

Αἱ φρουραὶ τῶν ἐπαρχιῶν εἰδοποιηθεῖσαι ἐγκαίρως δὲν μετεκινήθησαν, πλὴν τῆς φρουρᾶ: Χαλκίδος, ἣτις εἶχεν ἀναχωρήσει καὶ σφίκετο ἐνταῦθα τὴν πρωίαν τῆς ἐπιούσης 16ης Αὐγούστου. Ἐκτὸς τούτου, καὶ διότι ἐν τῷ Β. Διατάγματι περὶ ἀμνηστίας δὲν εἶχον συμπεριληφθῆ καὶ οἱ πολῖται ἐδημοσιεύθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἕτερον Βον Διατάγμα ὅτερ περιελάβανεν εἰς τὴν ἀμνηστίαν πάντας τοὺς ὀπωσθήποτε ἀναμιχθέντας εἰς τὸ κίνημα(1).

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς εἰς τὸ Γουδί παραμονῆς τοῦ στρατοῦ, οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη εἰς τὸ Κράτος καὶ μόνον οἱ ἐν Ἀθήναις, καὶ ἰδίως οἱ ἐπίσημοι, εὐρίσκοντο ἐν μεγάλῃ ἀνησυχίᾳ ἕνεκα τῶν διαδιδομένων περὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀνέμενον ἀνυπομόνως τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων.

(1) Ἡ φρουρὰ τῆς Χαλκίδος ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν τὴν 15ην διὰ πλοιαρίων ἀπεβιβάσθη εἰς Σκάλαν Ὠρωπόσ, ὅθεν ἀνήλθεν εἰς Μαλακάσαν. Ἐκεῖ συναντήσασα τὸν σιδηροδρομικὸν συρμὸν τὸν ἐρχόμενον ἐξ Ἀθηνῶν κατέλαβεν τοῦτον καὶ ἐπιβασθεῖσα ἀρίκετο μέχρι τοῦ Μύλου Πανέση (Ἀθηνῶν). Ὅτε ἡ φάλαγξ εὐρίσκετο εἰς Μαλακάσαν (τὴν πρωίαν τῆς 16ης) ἔλαβε τὴν διαταγὴν τοῦ Βασιλέως, διὰ τοῦ ὑπαπιστοῦ του, Συνταγμ. Ἰωαν. Τσαβέλλα νὰ μὴ προχωρήσῃ πρὸς τὰς Ἀθήνας ἀλλὰ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Χαλκίδα. Οἱ διοικοῦντες τὴν φάλαγγα ταύτην ἐνθουσιώδεις ἐπαναστάται λοχαγοὶ Χριστοδούλου τοῦ πεζικοῦ καὶ Ξανθὸς τοῦ ὕλικοῦ πυροβολικοῦ ἀπήντησαν ὅτι διαταγὰς δέχονται μόνον ἀπὸ τὸν ὀργηγὸν τοῦ Σ. Σ. Συνταγμ. Ζορμπᾶν καὶ ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν των. Ὁ Βασιλεὺς ἀπέστειλε τότε ἐσπευσμένως πρὸς με τὸν Συνταγματάρχην Βακάλογλου, ἵνα με εἰδοποιήσῃ περὶ τούτου καὶ λάβω τὴν ψήφουσαν πρόνοιαν περὶ τῶν ἐρχομένων ἐκ Χαλκίδος πρὸς ἀποφυγὴν

III

**Ἐνίσχυσις τοῦ Στρ. Συνδέσμου.— Ἡ Δαΐκη
ἐπανάστασις.— Ἀντίδρασις.— Ὁ Τύπος.**

Ἐνίσχυσις τοῦ Σ. Συνδέσμου.— Μετὰ τὴν 15ην Αὐγού-
στου ὁ Σ. Σ. ἐνισχύθη σπουδαίως, διότι πλείστοι ὀξιωματικοί
τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τοῦ ναυτικοῦ, ἐκ τῶν μὴ ἀνηκόντων
εἰς τὸν Σ. Σ. ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἀνώτεροι, προσῆλθον ἐκουσίως
εἰς τὰς τάξεις του. Ἐκ τούτων οἱ ἐν Ἀθήναις ἀνώτεροι ἀπετέ-
λεσαν τμήμα ὑπὸ τὴν προεδρίαν μου, οἱ δὲ ἀνώτεροι τοῦ ναυτικοῦ
ἕτερον τμήμα, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πλοιάρχου καὶ κατόπιν
ὑποναύρχου Ἰ. Μιαούλη, καὶ ἅπαντες οἱ κατώτεροι ἐτάχ-
θησαν εἰς τὰ σχετικὰ τμήματα τῶν κατωτέρων ὀξιωματικῶν.

Ἀξιοματικοὶ τινες ἐδήλωσαν ὅτι ἀσπάζονται τὰς ἀρχὰς τοῦ
Σ. Σ. καὶ θὰ συντρέξωσι τὸ ἔργον του χωρὶς νὰ γίνωσι μέλη
αὐτοῦ, καὶ τοῦτο διότι δὲν εἰδοποιήθησαν πρὸ τοῦ κινήματος
ὅπως συμμαθῆξωσι τῶν κινδύνων οὗ, ἠδύναντο νὰ ὑποστῶσιν οἱ
συνάδελφοί των. Ἐκτὸς τοῦ Σ. Σ. παρέμειναν ὀριστικῶς, πλὴν
τῶν εὐαρίθμων τῶν ἀποτελούντων τὴν γνωστὴν κλίκαν, οἵτινες
ὡς ἀντιῤραστικοὶ ἦσαν ἐντελῶς ἀκίνδυνοι, καὶ τινες ἄλλοι, οἵτινες
ὁμως ἐξηκολούθουν νὰ ἐκτελῶσι τὰ τῆς ὑπηρεσίας των χωρὶς ν'
ἀντιδρῶσι εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Σ. Σ.

Οὕτως ὁ Σ. Σ. ἀπετελέσθη ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν τοῦ στρατοῦ
τῆς ξηρᾶς καὶ τοῦ ναυτικοῦ καὶ ἦτον ἔτοιμος πρὸς οἰανδήποτε
δρασίαν. Ἡ κατάστασις αὕτη διετηρήθη οὕτω μέχρι τῆς ἐκου-
σίας διαλύσεως τοῦ Σ. Σ. διαταραχθεῖσα κατὰ τι, ἀλλ' ἄνευ
σπουδαίου ἀποτελέσματος, ἐκ μονομενῶν ἐνεργειῶν μελῶν τινῶν
αὐτοῦ, κατὰ τὸ ναυτικὸν κίνημα καὶ κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις
πρὸς παραδοχὴν ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων τῆς κλήσεως τῆς Ἐθνοσυ-
νελεύσεως.

ἀταξίας τινός. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, εἶχον ἐπανέλθει εἰς τὸν οἶκον μου
ἀπὸ τὸ Γουδί ἵνα ἀναπαυθῶ καὶ εἶχον περιβληθῆ πολιτικὴν περιβολὴν.
Ἐπειδὴ δὲ ὁ κ. Βακάλογλου μὲ διεβεβαίωσεν ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ σπεύσω
πρὸς συνάντησιν τῶν ἐρχομένων, διότι οὗτοι πλησιάζουσι νὰ εἰσέλθωσιν
εἰς τὴν πόλιν, ἐπέβην μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ αὐτοκινήτου του καὶ διηυθύνθη
πρὸς συνάντησίν των. Τούτους εἶρον κατηυλισμένου ὀλίγον ἔξωθεν τῆς
πόλεως ἔχοντας προφυλακὰς κ.λ.π. Διέταξα τὴν συγκέντρωσίν των, ὡμί-
λησα πρὸς αὐτοὺς διὰ τὰ συμβάντα καὶ διὰ τὴν ἀμνηστειὰν καὶ μετὰ
τοῦτο διέταξα τὸν διοικοῦντα Λοχαγὸν νὰ ὀδηγήσῃ τὴν φάλαγγα εἰς τοὺς
στρατιῶνας ἐνθα νὰ παραμείνῃ μέχρι νεωτέρας διαταγῆς.

*Επειδή κατά τὰς πρώτας ἡμέρας ἐπληροφορήθην ὅτι ἀξιωματικοὶ τινες πρέβαινον εἰς ἀτόπους ἐνεργείας ἐκ μέρους δῆθεν τοῦ Σ. Σ. καὶ ἐπειδὴ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσουν αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς ἔκρινον λυσιτελεῖς νὰ δοθῶσιν εἰς ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ Σ. Σ. αἱ κάτωθι σχετικαὶ ὁδηγίαι ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς:

«Πρὸς ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ Σ. Σ. — Κίριοι. — Ὁ κ. Συνταγματάρχης, ἀποβλέπων εἰς τὸ κρίσιμον τῶν περιστάσεων, συνιστᾷ ὑμῖν τὴν μεγαλειότεραν ψυχραιμίαν καὶ περισφιγνὴν ἐν πάσῃ παρουσιαζομένη περιστάσει ἐν τε τῇ στρατιωτικῇ ὑψηροσίᾳ καὶ ἐκτὸς ταύτης. Δίδωσι δ' ἐπὶ τούτοις τὰς κατωτέρω ὁδηγίας πρὸς ἃς ἢ συμμόρφωσις παντὸς μέλους τοῦ Σ. Σ. θέον νὰ ἦ ἀκριβής».

... «Ἐπὶ τῇ προσεχεῖ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς κρίνεται ἀναγκαῖον ὅπως μὴ δοθῇ καὶ ἐλαχίστη ἀφορμὴ ἐξ ἧς εἴνε δυνατόν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Σ. Σ. ἐφανιάσθη οἰανδήποτε ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἔργα τῆς Ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας, ὡς ἀπὸ σκοποῦ θέλουσι νὰ διαδίδωσιν οἱ ἀντιδρώντες τοῦ ἔργου τοῦ Σ. Σ. Πρὸς τοῦτο ἀσφαλὲς μέτρον ἐκρίθη ὅπως τὰ μέλη τοῦ Σ. Σ. ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ παρίστανται εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς, εἴτε ἐν τοῖς θεωρεσίαις τῶν ἀξιωματικῶν, εἴτε ἐν τοῖς διαδρομίαις, ἢ ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ Βουλευτηρίου, εἴτε ἐν στολῇ ἢ πολιτικῇ περιβολῇ. Ὁ κ. Συνταγματάρχης ἐπιθυμεῖ ὅπως ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη τηρηθῇ αὐστηρῶς ἀποδίδων εἰς αὐτὴν μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν εὐδόωσιν τοῦ ἔργου τοῦ συνδέσμου. Δι' ὃ πέποιθεν ὅτι δὲν θὰ δοθῇ αὐτῷ ἀφορμὴ νὰ λυπηθῇ διὰ πᾶσαν παράβασιν τῆς ἐντολῆς ταύτης. Ὁ κ. Συνταγματάρχης θ' ἀσκήσῃ ἐπίβλεψιν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διαταγῆς ταύτης».

«Διεβιβάσθη παράκλησις ὅπως τὰ τμήματα τοῦ Συνδέσμου, ἰδίᾳ τὰ τῶν Ἐπαρχιῶν, τηρῶνται ἐνήμερα τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συνταγματάρχου ἐπὶ τῆς παρουσίας Ἐθνικῆς κρίσεως καὶ τῆς ἔναντι ταύτης ἐκάστοτε στάσεως τοῦ Σ. Σ. ὁ κ. Συνταγματάρχης ἐκτιμᾷ πλήρως τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν τῶν μελῶν ὡς ἀγαθούσαν ἐκ τοῦ εὐγενοῦς πόθου αὐτῶν νὰ μετέχωσι ἐνεργώτερον εἰς τὰς ἀπασχολούσας τὸν Σύνδεσμον ἐνεργείας πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ του. Ἐν τούτοις δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν ἐπανηλειμμένων συστάσεων δι' ἐγκυκλίων καὶ ἐπιστολῶν, ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος αἱ ἐνεργεῖαι τοῦ Σ. Σ. συκεντροῦνται ἐπὶ τὴν διαφώτισιν τῆς Κοινῆς γνώμης περὶ τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ ἡμῶν,

ἀπεκδεχομένου τοῦ Συνδέσμου, ἐκ τῆς τοιαύτης διαφωτίσεως τοῦ Λαοῦ, τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἐπιβολὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀντιπροσώπων του ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ. Πρὸς τοῦτο μάλιστα ἐπεκαλέσθη καὶ ἐπικαλεῖται ὁ Σύνδεσμος τὰς προσωπικὰς ἐνεργείας τῶν μελῶν του, ἅτινα ἐν τῷ κύκλῳ τῶν συγγενικῶν καὶ φιλικῶν συμπαθειῶν των, δύνανται, καταλλήλως ἐνεργοῦντα, νὰ προκαλῶσι τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ φρονήματος τοῦ Λαοῦ διὰ συλλλητηριῶν, ψηφισμάτων, τηλεγραφημάτων καὶ ὁμιλιῶν ἐν γένει. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀποτελεσμάτων ἐπέστη ὁ κ. Συνταγματάρχης ὅτι τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου ἐπιτυχῶς ἐργάσθησαν καὶ πέποιθεν ὅτι θέλουσιν ἐξακολουθήσει μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἀξιεπαίνου ζήλου, νῦν μάλιστα ὅτε προσεγγίζει ἡ ἔνορξις τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς ὁποίας δέον νὰ ἀπευθύνωνται τὰ ψηφίσματα τὰ τηλεγραφήματα κλπ. τοῦ Λαοῦ. Ἄπασαι ἀλλοίαι σκέψεις καὶ ἐνεργεῖαι τοῦ Σ.Σ. ἐπὶ τῆς πιθανῆς καὶ μελλούσης στάσεως αὐτοῦ ἐν οἰαδήποτε περιπτώσει τῆς αὔριου, εὐρίσκονται ἐν τῷ σταδίῳ τῆς μελέτης καὶ τῆς λήψεως παντὸς μέτρου συντελεστικοῦ πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ προγράμματος τοῦ συνδέσμου. Ἐπομένως πᾶσα θετικὴ ἀνακοίνωσις δὲν εἶνε δυνατὴ, καθ' ὅσον ἢ μετὰ προσοχῆς παρακολούθησις τῆς ἐκάστοτε μεταβλητῆς πολιτικῆς καταστάσεως, καὶ τῶν ἐκάστοτε προκυπτόντων γεγονότων ἢ ἄλλων παραγόντων, τροποποιεῖ ἀναλόγως τὰς ἐνεργείας τοῦ Συνταγματάρχου, πρὸς ὃν πάντες ἀποβλέπομεν μετὰ πάσης πεποιθήσεως. Νοεῖται ὅτι πᾶσα σοβαρὰ καὶ τετελεσμένη ἀπόφασις ἀμέσως θὰ κοινοποιεῖται εἰς τὰ τμήματα».

«Ὁ κ. Συνταγματάρχης πληροφορεῖται ὅτι μέλη τοῦ Συνδέσμου προβαίνοσι εἰς αἰτήσεις πρὸς τοὺς Κορυφαίους Προσωπικάς, ἢ ἄλλας, ἀσχέτους πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Συνδέσμου. Καίτοι οἰαδήποτε αἰτήσεις τοιαύτη δὲν θὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει (1), οὐχ ἥτιον πρέπει νὰ πεισθῶσιν ἀπαξ διὰ παντὸς τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου ὅτι βλάπτουσιν ἀκουσίως μέγιστα τὸν σκοπὸν τοῦ Συνδέσμου εἰς τοιαύτας πράξεις προβαίοντα. Τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου δύνανται, προκειμένου περὶ προφανοῦς ἀδικήματος αὐτῶν, ἢ περὶ ἀνορθώσεως ἀδικήματος ἄλλων, ἢ περὶ πράξεως ἀποβλεπούσης συμφέροντα τοῦ Συνδέσμου ἠθικὰ, νὰ πρόσφεύγωσιν εἰς τὸν κ. Συνταγματάρχην, δυνάμενον σκοπίμως νὰ ἐνεργήσῃ καὶ παρεξηγήσει ν' ἀποφύγῃ, εἰς ἃς ἀσφαλῶς

(1) Πρὸς τοῦτο εἶχον εἰδοποιήσει τοὺς Ὑπουργούς.

υποπίπτουσι τὰ μέλη ἐκεῖνα, ἅτινα αὐθορμητῶς προσφεύγουσιν εἰς τοὺς κ. Ὑπουργούς. Ὁ κ. Συνταγματάρχης ἀναμετρῶν τὰς συνεπείας τῶν τοιούτων πράξεων τῶν μελῶν, εἶναι ἀποφασισμένος νὰ διατάξῃ τὴν ἄμεσον διαγραφὴν παντὸς μέλους καταγγεληθέντος ὅτι προέβη εἰς αἰτήσεις τοιαύτης φύσεως πρὸς τοὺς Ὑπουργούς».

«Παρετήρησεν ἐπίσης μετὰ λύπης τοῦ ὁ κ. Συνταγματάρχης ὅτι μέλη τινὰ τοῦ συνδέσμου ἀποδέχονται εὐκόλως καὶ ἀνεξετάστως πᾶσαν ριπιτομένην φήμην, εἴτε περὶ πράξεων τῶν ὀργάνων τῆς Πολιτείας, εἴτε περὶ ἀποφάσεων τοῦ Συνδέσμου, εἴτε περὶ τῆς κρίσιμου πολιτικῆς καταστάσεως, εἴτε περὶ τῆς δράσεως προσώπων τινῶν τοῦ Συνδέσμου, ἢ προσώπων ἐκτὸς αὐτοῦ, εἴτε περὶ μελλόντων νὰ υποβληθῶσιν εἰς τὴν Βουλὴν νομοθετημάτων κλπ. καὶ ἐκ τῶν φημῶν τούτων ἀγόμενα προβαίνουν εἰς σκέψεις, ἀποφάσεις, διαμαρτυρίας καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅτινα προσενοῦσι βλάβην εἰς τὸν Σ. Σ. βλάβην ἀκριβῶς ἦν ἐπιζητοῦσιν οἱ ἐπιτηδεῖως τοιαῦτα πλάττοντες καὶ διαδίδοντες. Εἰς ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου θερμῶς συνιστᾷ ὁ κ. Συνταγματάρχης ὅπως μὴ δίδωσι πίστιν εἰς σκοπίμους φήμας, γενόμενα οὕτως ἀκουσίως ὄργανα ἀντιδραστικῆς κινήσεως, Οἱ κ. κ. Τμηματάρχαι θέλουσιν μερμυγήσει ὅπως ἡ παρούσα ἐγκύκλιος ἀναγνωσθῇ παρ' ἀπάντων τῶν μελῶν τῶν τμημάτων.— Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Σεπτεμβρίου. 1909».

Ἡ Λαϊκὴ ἐπανάστασις. — Μετὰ τὴν 15ην Αἰγοῦστου, πληθὸς ἀνθρώπων, ἀνηκόντων εἰς διαφόρους κοινωνικὰς τάξεις, ἤρξαντο νὰ ἐπισκέπτωνται τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Συνδέσμου καὶ νὰ ἐκφράζουσι τὰ συγκαρητήρια καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην των διὰ τὸ ἔργον τοῦ Σ. Σ. ὅπερ ὑπέσχοντο ὅτι θὰ ὑπεστηρίξωσιν ὅλαις δυνάμεσιν. Τὸ γραφεῖον τοῦ ἀρχηγοῦ κατεκλύζετο ὑπὸ ἐπιστολῶν καὶ τηλεγραφημάτων ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ Κράτους καὶ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, δι' ὧν ἅπαντες ἐξέφραζον πατριωτικὰ αἰσθήματα διαβεβαιοῦντες ὅτι ἀσπάζονται τὸ πρόγραμμα τοῦ Σ. Σ. ἔτοιμοι ὄντες πρὸς πᾶσαν θυσίαν. Εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους με ὡς καὶ εἰς τοὺς ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν συνίσταν τὴν ἀνάγκην τῆς ἰδρύσεως πολιτικῶν συλλόγων καὶ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν ὑπὲρ τοῦ ἔργου τοῦ Σ. Σ. ἀσθημάτων τοῦ Λαοῦ διὰ συλλαλητηρίων δημοψηφισμάτων κλπ. πρὸ τῆς ἐνάρεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς.

Ἐγένετο τὴν 14ην Σεπτεμβρίου, ἡμέραν ἐκ τῶν προτέρων ὀρισθεῖσαν, τῇ συνεννόσει τοῦ Σ. Σ. μετὰ τῶν Συλλόγων καὶ

τῶν Συντεχνιῶν ἐξεδηλώθη ἡ εἰρηνικὴ ἐπανάστασις τοῦ Λαοῦ, ὅστις ἤξιωσε τὴν ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ἐκτέλεσιν ὧν ἐν τῷ προγράμματι τοῦ Σ. Σ. περιλαμβανομένων καὶ ἐκδήλωσιν ἅμα ὅτι τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἦτον ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

Τὰ τῶν συλλαλητηρίων κλπ. τῆς 14ης Σεπτεμβρίου εἶναι γνωστὰ ἐκ τῶν ἐφημερίδων αἰτινες ἐδημοσίευσαν λεπτομερῶς τὰ ἐνταῦθα καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας συμβάντα. Ἐν τούτοις δὲν εἶνε ἄσκοπον νὰ μνημονευθῶσι ἐλειτουργίαι τινὰ συμβάντα κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις μεγάλην λαϊκὴν διαδήλωσιν, αἵτινα ἐνδεικνύουσιν κατὰ πόσον ὁ Λαὸς ἠγνόει τὰ δικαιώματά του καὶ τὴν ἰσχύν του, μέχρις ἀκόμη τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἀπεφάσισε, τῇ συνδρομῇ τοῦ Σ. Σ. νὰ προβῇ εἰς τὰς τοιαύτας διαδηλώσεις του (1).

1ον) Αἱ συντεχνίαι ἐξήτησαν ὅπως ἡ Λαϊκὴ διαδήλωσις προστατευθῇ ὑπὸ τοῦ Στρατοῦ, πρὸς πρόληψιν ταραχῶν καὶ ἰδίως ἕνεκα τοῦ φόβου τῆς διαλύσεως τῶν διαδηλωτῶν ὑπὸ τῶν μπράβων τῶν κομμάτων. Μολονότι ὑπέδειξα εἰς τοὺς Προέδρους τῶν Συντεχνιῶν ὅτι ἡ διαδήλωσις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον διότι οὐδεὶς θὰ τολμήσῃ ν' ἀντιδράσῃ κατὰ τοῦ Λαοῦ, κ' ὅτι εἶναι λίαν ἐκτροπον, πάνδημος Λαϊκὴ διαδήλωσις νὰ φοβῆται εὐαρίθμους μπράβους, ἐν τούτοις οἱ Προέδροι τῶν Συντεχνιῶν ἐξηκολούθουν νὰ ἐπιμένωσιν εἰς τὴν ἰδέαν των, ἀφήνοντες νὰ νοηθῇ ἡ ἐν ἑναντίᾳ πεοικτώσει ματαίωσις τῆς διαδηλώσεως. Ὅθεν κατ' ἀνάγκην ἐξεδόθησαν πρὸς τὰ μέλη τοῦ Σ. Σ. αἱ ἐξῆς ὁδηγίαι ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς κατ' ἐντολὴν μου (2).

«Κατὰ τὸ συλλαλητήριον τοῦ Λαοῦ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς κατὰ τὴν προσηχῇ Δευτέραν μ. μ. ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου (τὰ μὴ ἔχοντα ὑπηρεσίαν), φέροντα τὴν στρατιωτικὴν στολὴν καὶ τὰ περιστροφά των, θέλουσι τηρεῖ θέσεις καθ' ὀμάδας, ἐκ 3—4 ἀξιωματικῶν, μακρὰν τοῦ συλλαλητηρίου, ἐπιβλέποντα ὅπως μὴ προκληθῇ ἐκ μέρους ἀντιδραστικῶν πολιτῶν σύγκρουσις τις, ἢ ἀπόπειρα ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ διαδηλοῦντος τὰ φρονήματά του Λαοῦ. Θέλουσι προλαμβάνει ἠτίως τοιαύτας τυχὸν ἀποπειράς, ἀλλ' ἐν ἀνάγκῃ δὲν θέλουσιν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν διστάσει νὰ πατάξωσιν ἀμελικτῶς πᾶσαν ἀπόπειραν διαταραξέως τοῦ

(1) Τοῦτο κατορθώθη κατόπιν ἐπιμόνου καὶ δραστηρίου ἐργείας τῶν μελῶν τοῦ Στρατ. Συνδέσμου πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν παρατηρηθεισῶν δυσχερειῶν καὶ ἀντιδράσεων, καὶ τῆς ἀτολμίας τοῦ Λαοῦ.

(2) Αἱ ὁδηγίαι αὗται ἐτυπώθησαν καὶ ἀντίτυπα τούτων ἐδόθησαν εἰς τοὺς Προέδρους τῶν Συντεχνιῶν κλπ.

συλλαλητηρίου. Πρέπει να πεισθῆ πᾶς ὁ τοιμήτων να διαταράξῃ τὸν λαὸν ἐκδηλοῦντα νομοιαγῶς τὸ φρόνημά του, ὅτι θὰ πέση νεκρὸς ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ θέσει, ἐν ἣ ἀτόλμησε να φαντασθῆ ἀντίδρασιν ἰδιοτελῆ εἰς τὰ ἱερᾶ τοῦ Λαοῦ φρονήματα. Οἱ μετὰ στρατιωτικῶν τμημάτων ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς Χωροφυλακῆς, ἔχοντες ὑποχίτρια ἐντελῶς τὰ τμήματά των, θέλουσιν ἔξασφαλίσαι περισκέπτως τὴν ἀδιατάρακτον ἐκτέλεσιν τοῦ συλλαλητηρίου τοῦ Λαοῦ καὶ χορηγήσει πᾶσαν προστασίαν εἰς τοῦ; διαδηλωτάς, μὴ δισταζόντες ἐν περιπτώσει κινδύνου πρὸς διατάραξιν τοῦ συλλαλητηρίου ἐκ μέρους τυχόν ἰδιοτελῶν ἀτόμων, να προβῶσιν ἀμέσως εἰς παραδειγματικά καὶ ἀποτελεσματικά μέτρα, ἀποκλείοντα πᾶσαν ἐπιείκτιαν καὶ πάντα δισταγμόν. Ἐπιβάλλεται εἰς τὸν Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον τὸ καθῆκον τῆς πάσης θύσεως προστασίας τοῦ Λαοῦ, ἐκδηλοῦντος τὸ πατριωτικὸν φρόνημά του. Ἀθήνησι τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1909.

Κατόπιν τῶν μέτρων τούτων ἀπεφασίσθη ἡ ἐκτέλεσις τοῦ συλλαλητηρίου ὅπερ καὶ ἐγένετο χωρὶς οὐδεὶς ν' ἀποπειραθῆ να διαταράξῃ τοῦτο.

2ον) Τὸ Λαϊκὸν ψήφισμα, ὅπερ ἐπρόκειτο να ὑπεβληθῆ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ ὅπερ εἶχε καθορισθῆ λεπτομερῶς ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. καὶ τῶν Προέδρων τῶν Συντεχνιῶν, εὐρέθη κατὰ τὴν ὑποβολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα τροποποιημένον κατὰ τὸ ἔφος, ὅπερ ἀντὶ ἐπαναστατικὸν ὡς εἶχεν μετεβλήθη εἰς ἱκετευτικόν.

3ον) Ἡ διαδήλωσις κατὰ τὰ συμφωνημένα, ἔδει να διαλυθῆ ἀμέσως μετὰ τὴν εἰς τὸν Βασιλέα ὑπὸ τῆς πρὸς τοῦτο ὀρισθείσης ἐπιτροπῆς, ἐπίδοσιν τοῦ ψηφίσματός της, χωρὶς αὐτῆ. ἢ οἱ διαδηλωταί, να προβῶσιν εἰς ἄλλο τι διώθημα. Ἐν τούτοις ὁ Βασιλεὺς, κατόπιν περιττῆς καὶ ἀκατάλληλου διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ συλλαλητηρίου προσφωνήσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Λαοῦ, διὰ τοῦ Προέδρου της, ἠναγκάσθη να ὁμιλήσῃ κατὰ πρῶτον μὲν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, εἶτα δὲ καὶ πρὸς τὸν φωνασκοῦντα Λαὸν καὶ να εἶπῃ λόγους, οἵτινες οὐδὲλως ἀντεπερίνοντο εἰς τὸν προορισμὸν τῆς διαδηλώσεως. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τῶν ἀνακτύρων ἀναχώρησίν των, οἱ διαδηλωταί μετέβησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερτήσεως καὶ προὐκάλεσαν τοῦτον να ἐκφωνήσῃ λόγον. Ὁ Μαυρομιχάλης, λησμονήσας ὅτι ἡ διαδήλωσις ἦτο ἐπαναστατικὴ καὶ οὐχὶ κομματικὴ, ὁμίλησε πρὸς τοὺς διαδηλωτάς

ὡς ἐὰν οὗτοι ἦσαν ἄνθρωποι τοῦ κόμματός του (1).

Μετὰ τὴν 14ην Σεπτεμβρίου καθ' ἣν ἐγένοντο διαδηλώσεις καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τοῦ Κράτους, ἢ πρὸς τὸν Σ. Σ. πανταχόθεν ἀποστολὴ ψηφισμάτων ὑπὸ τῶν διαφόρων σωματείων ὡς καὶ ἀτομικῶν συγχαρητηρίων ἐπιστολῶν καὶ τηλεγραφημάτων ἐπειτάθη. Πάντες εἰάσσουντο εἰς τὸ πλεῖτον τοῦ Σ. Συνδέσμου(2) καὶ ἤξιουν ὡς οὗτος μὴ παύσῃ ὑφιστάμενος ἐκτὸς τῆς ἐντελοῦς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας καὶ νὰ εἶναι ἀμείλικτος κατὰ τῶν τυχόν ἀντιδρώντων, οἰοιδήποτε καὶ ἂν ὦσιν οὗτοι, ἐν ἀνάγκῃ δὲ νὰ προβῇ καὶ εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν πάντων, κλπ.

Διὰ τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα διεκρίνοντο πλεῖστον οἱ ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν Ἕλληνες, οἵτινες ἐξέφραζον καὶ τὴν πεποίθησίν των ὅτι, διὰ τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως καὶ ἰδία τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τοῦ Κράτους, θέλουσιν ἀλλαγῆ τῆς δουλείας καὶ τῶν βασάων τῶν Νεοτούρκων. Ἐν τούτοις, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγαλόσχημοι ἐξηκολούθουν νὰ διαφωνώσι πρὸς ἀλλήλους, κατὰ τρόπον ἀπειλοῦντα καὶ αὐτὰ τὰ Ἐθνικὰ συμφέροντα εἰς τὰς κρίσεις ἐκείνας περιστάσεις, ὥστε ἐδέησε νὰ ὑποδείξω εἰς τὴν Κυβέρνησιν, κατόπιν θερμῶν παρακλήσεων ἃς εἶχον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως σπεύσῃ νὰ λάβῃ κατάλληλα μέτρα διὰ τῆς αὐτόθι πρεσβείας πρὸς ἀποσόβησιν τῶν κινδύνων. Ὁ Μαυρομιχάλης πράξις τοῦτο τηλεγραφικῶς, μὲ εἰδοποίησε δι' ἐπιστολῆς του περὶ τῆς ἐνεργείας του (3)

Οἱ ἐν Ἀμερικῇ μετανάσται ἔπεμπον πατριωτικὰ τηλεγραφήματα καὶ ἐπιστολάς, ἀγγέλλοντες ἅμα οἱ καταρτίζουσιν ἐθελοντικοὺς λόγους, ὧν οἱ ἄνδρες ἀσκῶνται εἰς τὰ ὄπλα, ἔχοντες ἐτοιμὴν τὴν στρατιωτικὴν στολὴν των καὶ ζητοῦντες ὡς μόνην χάριν τὴν παρὰ τοῦ Ὑπουργείου ἀποστολὴν κανονισμῶν ἀσκήσεων πεζικοῦ, ὅπως καταρτισθῶσι καλῶς, διότι ἔχουσιν ἤδη τὴν ἀκράδαντον ἀπόφασιν νὰ προσέλθωσιν ἅπαντες εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ εἰς πρώτην πρόσκλησιν τῆς Πατρίδος καὶ νὰ θυ-

(1) Τὸ Λαϊκὸν ψηφισμα, ἢ προσφώνησις τῆς Λαϊκῆς ἐπιτροπῆς, ἢ ἀντιφώνησις τοῦ Βασιλέως καὶ ὁ λόγος τοῦ Μαυρομιχάλη, ἐδημοσιεύθησαν τότε διὰ τῶν ἐφημερίδων.

(2) Ὁ Διευθυντικὸς σύλλογος διεκρίθη διὰ τῆς σιωπῆς του.

(3) Ὅσα σχετικὴν ἐπιστολὴν ἐν τοῖς ἐπομένοις εἰς τὰ περὶ κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη.

σιασθῶσιν ὑπὲρ αὐτῆς. Οἱ βιοπαλαισταὶ οὗτοι ἦσαν οἱ μόνοι οἵτινες προέβαιον ἀμέσως τότε καὶ εἰς χρηματικὰ σινεισφορὰς ὑπὲρ τῶν στρατιωτικῶν παρασκευῶν τοῦ Κράτους καὶ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ σινεισέφερον, διὰ τοῦ Ἐθιολογικοῦ Ματσούκα, τὸ ἀναγκαιοῦν χρήμα πρὸς ἀγορὰν μιᾶς ὀρειβατικῆς πιρβολοχίας ταχυβόλων καὶ κατόπιν ἐνὸς τορπιλλικοῦ, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐδόθη τὸ ὄνομα «Νέα Γενεά». Ἀμέσως μετὰ τούτους, τινὲς ἐκ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπέστειλαν χρηματικὸν ποσὸν πρὸς ἀγορὰν ὑλικοῦ πολέμου κατὰ βούλησιν τοῦ Ἐπιτορπιλλοῦ τῶν Στρατιωτικῶν (1).

Μετὰ τὴν λαϊκὴν ἐπανάστασιν ἤρξατο ἡ ἀποστολὴ πρὸς τὸν Σ. Σ. ὑπομνημάτων, νομοσχεδίων, ψηφισμάτων, ἀποφασιστικῶν καὶ συμβουλῶν ἀκόμη περὶ τοῦ πρακτέου, ἐξ ὅλων τῶν μερῶν, καὶ ἡ ὑποβολὴ τοιούτων ἐγγράφως καὶ προφορικῶς ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Σ. Σ. Πλὴν τῶν Δημοτικῶν Συμβουλίων, ὧν τινῶν τὰ ψηφίσματα ἀφεώρων εἰς ζητήματα τοπικὰ ἢ φορολογικὰ, καὶ τῶν ἐπιστημόνων, οἵτινες ἐπραγματεύοντο διάφορα ζητήματα πολιτικά, δικαστικά, ἔκκα δευτικά, φορολογικά, κλπ. πλείστοι ἄλλοι, ἐν οἷς καὶ οἱ γινώσκοντες μόνον γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, δὲν ὤκησαν νὰ διατυπώσωσιν γνώμης καὶ συμβουλὰς περὶ ὅλων ἐν γένει τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν ζητημάτων.

Ἐπίπληλοι πλουθέντες κατὰ προγενεστέραν ἐποχὴν ὑπὸ τῶν διαφόρων Κυβερνήσεων, ἐζήτουν τὴν ἀμεσον ἐπαναφορὰν αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν παῦσιν τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἀνηκόντων εἰς τὴν φαυλοκρατίαν.

Οἱ μὴ δυναθέντες νὰ καταλάβωσι μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως δημοσίαν τινὰ θέσιν, ὑπέβαλον ἀναφορὰς ζητοῦντες τοιαύτην, καὶ καταγγέλλοντες τοὺς ἐν ὑπηρεσίᾳ ὑπαλλήλους ὡς ἀνικάνους, καταχραστὰς κτλ.

Οἱ ἔχοντες οἰανδήποτε διοικητικὴν ἢ δικαστικὴν ὑπόθεσιν μετὰ τοῦ Δημοσίου, ἀπῆλθον τὴν ἀμεσον περάτωσιν ταύτης καὶ δὴ ὑπὲρ αὐτῶν, διότι ἐφρόνουν ὅτι εἶχον δίκαιον. Παρόμοιαι αἰτήσεις ὑπεβλήθησαν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ συνδέσμου πρὸς λύσιν ὑποθέσεων καὶ μετὰ τὴν ἰδίωτων.

Οἱ νομίζοντες ἑαυτοὺς ὁπωσδήποτε ἀδικηθέντας ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας, ἢ μὴ ἀμειφθέντας διὰ πρᾶξιν, ἦν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι

(1) Διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἐγένετο προμήθεια πολυβόλων.

ἐκριναν ἀξίαν ἀμοιβῆς, καὶ ἦν εἶχον προσφέρει εἰς τὸ Κράτος πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, ἠξίουσιν ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. νὰ μεριμνήσῃ ὅπως δικαιωθῶσιν ἢ ἀμειψθῶσιν ἀμέσως.

Πλεῖστοι ὑπεδείκνυσαν τὴν ἀνάγκην τῆς μειώσεως τῶν φόρων πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἐπιβολὴν φόρων ἐπὶ τῶν πλουσίων, προτείνοντες λίαν περιεργὰ φορολογικὰ συστήματα.

Αἱ διάφοροι πόλεις ἀπήτουν, χάριν οἰκονομικῶν λόγων ὅπως ἐν αὐταῖς ἰδρυθῆ ἂν μὴ Σύνταγμα Πεζικοῦ, τοῦλάχιστον Τάγμα, ἢ λόγος.

Διάφοροι ἐφευρέται ὑπέβαλον ὑπομνήματα περὶ τῶν ἐφ' ὑρέσεων των καὶ ἐξήτουν τὴν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου χορηγήσιν τοῦ ἀναγκαιούστος χρηματικοῦ ποσοῦ πρὸς πραγματοποίησιν, ἢ τελειοποιήσιν τῆς ἐφευρέσεώς των, ἢ τὴν ἀποστολὴν των εἰς τὴν Εὐρώπην.

Πλεῖστοι τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους, ἐν οἷς καὶ ἰερωμένοι, κατηγγέλθησαν διὰ παραβάσεις Νόμων ἢ διαταγμάτων διὰ καταχρήσεις διαφόρους, διὰ τὸ ἐπιλήψιμον τῆς διαγωγῆς των κτλ. ὑποβαλλομένων πρὸς τοῦτο μακροσκελῶν ὑπομνημάτων ἐν οἷς ἐξιστοροῦντο ἐν λεπτομερεῖα τὰ διαπραχθέντα ὑπὸ τῶν καταγγελλομένων. Τὸ ἀληθές ὅμως εἶναι ὅτι μία γνώμη κοινὴ ὑπῆρχεν περὶ τῆς ὑφισταμένης ἀνάγκης τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους, ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου μέχρι τοῦ τελευταίου κλητήρος.

Ἐπίσης ὑπεβλήθησαν καταγγελλοί περὶ διαφόρων καταχρήσεων συμβαινουσῶν εἰς Τραπεζάς, ἀσφαλιστικὰς εἰραιεῖας, φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα κλπ. καὶ ἐζητεῖτο ἡ ἐνέργεια ἀμέσου καὶ αὐστηροῦ ἐλέγχου παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Σ. Σ., ἐνέργεια ἣτις ἐκρίνετο ἀπολύτως ἀναγκαία καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἐφημερίδων αἰτινες ἐδημοσίευσαν τότε σχεδὸν καθ' ἑκάστην μακροσκελῆ ἄρθρα περὶ τούτου. (1)

(1) Ὁ Σ. Σ. οὐδέποτε ἐσκέφθη νὰ προβῆ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς τοιοῦτον ἐλεγχον ὅστις ἠδύνατο νὰ κλονίσῃ τὴν πίστιν τῶν διαφόρων ἰδρυμάτων καὶ νὰ γίνῃ ἀφορμὴ οἰκονομικῶν συμφορῶν. Ὁ Σ. Σ. ἐμερίμνησε μόνον ὅπως ψηφισθῆ Νόμος περὶ ἐλέγχου τῶν Τραπεζῶν κλπ. ἀμοδιῶς καὶ περιοδικῶς, πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν συμφερόντων τῶν μετόχων των καὶ τοῦ κοινού. Ἐν τούτοις, ἂν ἦ τοῦτο ἦτο γνωστόν, αἱ Τράπεζαι τοσοῦτον ἐπισοῦντο ἐκ τῶν διαδιδόμενων περὶ τοῦ ἐλέγχου των, ὥστε ὁσάκις ἐδημοσιεύετο τι, ἔεμπον ἀντιπροσώπους των πρὸς τὸν Σ. Σ. ἵνα πληροφορῶνται παρὰ τούτου, μὴδ' αὐτῆς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἐξαιρουμένης,

Πλεῖστοι φρονοῦντες ὅτι μετὰ τὴν 15 ἡν Αὐγούστου ἢ κατὰ-
στασις τῶν τῆς πολιτείας ἐν γένει ἔδει νὰ βελτιωθῆ αὐτοστιγμαί,
ὡς διὰ μαγικῆς ράβδου, καὶ τὰ πάντα νὰ τροποποιηθῶσι κατὰ τὴν
γνώμην ἐκάστου τούτων, ἤλεγχον δι' ἐπιστολῶν τὸν Σ. Σ. καὶ
ιδίως τὸν ἀρχηγόν του, ὡς ἀδρανοῦντα, ἢ μὴ ἔχοντα τὸ σθένος
νὰ ἐπιβληθῆ διὰ βιαίων μέσων, ὅπως τὰ πράγματα βελτιω-
θῶσιν ἀμέσως.

Ἀντίδρασις. — Ἐν τούτοις ἡ ἀντίδρασις ὑφίστατο ὑπερ-
θάνουσα ἐκ μέρους αὐλοκλάκων, τραπεζιτῶν καὶ πλίστων εἰς
τὰ κόμματα ἀνηκόντων φανατικῶν καὶ ιδίως ἐκ τῶν εἰς τὰς ἐπαρ-
χίας. Οὐδεμία εὐκαιρία παρελείπετο ὅπως ἡ ἀντίδρασις ἐκδηλωθῆ
καὶ δημοσίᾳ. Τὰ ἐν Πάτραις καὶ ἐν Κερκύρα συμβάντα κατὰ
τὴν διάβασιν τοῦ Διαδόχου ἐκ τῶν πόλεων τούτων, καὶ τὰ δημο-
σιευθέντα εἰς τινὰς ἐπαρχιακὰς ἐφημερίδας τότε περὶ τοῦ Δια-
δόχου, εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς ὑφισταμένης ἀντιδράσεως, ἣς ὅμως
ἦτο ἀκίνδυνος.

Οἱ αὐλοκόλακες δὲν ἔπαυον νὰ διαδίδωσι ψευδεῖς πληρο-
φορίας περὶ τῶν δῆθεν σκέψεων καὶ ἀποφάσεων τοῦ Βασιλέως,
ὅτε μὲν λέγοντες ὅτι ὁ βασιλεὺς σκίπτεται νὰ παραιτηθῆ ὑπὲρ
τοῦ διαδόχου, ἢ τοῦ ἐπιδόξου Διαδόχου, ὅτε δὲ ὅτι ἀπεφάσισε νὰ
φύγῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος μεθ' ἀπάσης τῆς οἰκογενείας του, καὶ ὅτι
αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, οἵτινες ἦσαν ὑπὲρ τῆς Δυναστείας πρό-
κειται νὰ καταλάβωσι τὰς Ἀθήνας διὰ στρατευμάτων, ἢ νὰ
βομβαρδίσωσι ταύτας (1) καὶ τὰ παρόμοια.

Τοὺς αὐλοκόλακας παρηκολούθησαν εἰς τὸ ἀντιδραστικὸν ἔρ-
γον καὶ ἡ ὑπὸ ἐφημερίδων τινῶν καλουμένη ἀριστοκρατικὴ
κοινωνία τῶν Ἀθηῶν ἣς κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελεῖται, ὡς
γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ἐξ ἀνθρώπων πλουτισάντων εἰς τὸ ἔξωτε-
ρικὸν δι' οἰασδήποτα μεθόδου καὶ ἐχόντων ὡς μόνον προσόντα
τὸ χρῆμα, τὴν ἐπίδειξιν τὴν ἀδιαφορίαν πρὸς τὰ ἀφορῶντα εἰς
τὴν Πατρίδα καὶ κυρίως εἰς τὴν ἐλευθερίᾳ καὶ τὰ ἥθη. Οἱ
το οὔτοι ἀριστοκράται δὲν ἔταυσαν, κηδόμενοι τῆς δῆθεν κιν-
δυνευούσης δυναστείας, νὰ λέγωσι καὶ νὰ πράττωσιν ἐνταῦθα

ἣς τινος ὁ Δοκιμητὴς ἐσεμψέ μου πρὸς τοῦτο ἐπανειλημμένως τὸν υἱὸν
του κ. Γεώργιον Σερεῖτ. Ἐνεκα τούτου ἐπέισθην ὅτι εἰς τὴν διαχείρισίν
των ὑπῆρχε κάτι τι τὸ *σάπιο*, καὶ ὅτι ἡ ψήφισις Νόμων περὶ τοῦ ἐλέγχου
τῶν Τραπεζῶν κλπ. ἦτο ἀπαραίτητος.

(1) Ὁ Ἀγγλικὸς στόλος εὐρίσκειτο διαρκῶς εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θα-
λάσσας καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον.

καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πᾶν ὅ,τι ἦτο ἐφικτὸν αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σ. Συνδέσμου. Οὗτοι εἶχον ἐξηγρωθεῖ κυρίως, διότι κατὰ τὴν χειμερινὴν ἐκείνην περίουδον ἔλασεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ προσφέρωσι τὰς ὑπηρεσίας των, πρὸς τέρψιν τῶν Βασιλοπαίδων καὶ τῶν ξένων Διπλωματῶν, διὰ τῶν ὑπὸ τῶν συζύγων των διδομένων χαρτοπαικτικῶν συναναστροφῶν, χορῶν, κτλ.

Οἱ τραπεζίται ἐβεβαίουν ὅτι τὰ οἰκονομικὰ τῆς Χώρας ἔβαινον κατὰ κρημνῶν, ὅτι ἐπαυσαν σχεδὸν ἅλασαι αἱ ἐπιχειρήσεις καὶ αἱ συναλλαγαί, ὅτι ἡ πίστις τοῦ Κράτους ἐξέλπεν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ ὅτι τὸ δάνειον εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ ἔφ' ὅσον ἢ ἐν τῷ τόπῳ κατάστασις εἶνε ἀνώμαλος, ἢ μᾶλλον ἔφ' ὅσον ὑφίσταται ὁ Σ. Σ. Προσέθετον δὲ ὅτι ὁ Δ. Ο. "Ελεγχος θὰ ζητήτῃ τὴν ἐπέμβασιν τῶν δυνάμεων πρὸς ἐκασφάλισιν τῶν δανεισῶν τοῦ Κράτους κτλ. Ταῦτα πάντα ἦσαν ψευδέστατα, διότι τὰ ἔσοδα τοῦ Δημοσίου ἐκ τῶν εἰσπραξέων τῶν φόρων καὶ τῶν τελωνειακῶν τελῶν εἶχον αὐξήσει, αἱ συναλλαγαὶ ἐξηκολούθουν τακτικῶς, ὁ Δ. Ο. Ε. ἐπαρουσίασε κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1910 πλεόνασμα καὶ τὸ ἐξωτερικὸν δάνειον, παρὰ τὰς ἀντιδράσεις, κατωρθώθη μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, νὰ πραγματοποιηθῇ.

Κατὰ τὴν εἰς τὴν βουλὴν ὑποβολὴν τῶν φορολογικῶν Νομοσχεδίων καὶ τῶν περὶ καθάρτησος Εἰρηνοδικείων κτλ. ἡ ἀντίδρασις κατώρθωσε εἰς τινὰς τῶν ἐπαρχιῶν νὰ ἐξεγείρη τοὺς ὁμόφρονάς της, ἢ ἀντίδρασις ἀνεστάτωσε τοὺς βιομηχάνους, τοὺς σταφιδοπαραγωγούς, τοὺς ἀμπελοκλήμονας κτλ. καὶ δὲν ὤκνησε νὰ ἐξεγείρη ἐν τέλει καὶ αὐτοὺς τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Θεσσαλίας διὰ τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα. Πάντα ταῦτα διεπράττοντο ὅπως ὁ στρατὸς ὑποχρεωμένος νὰ ἐπιβάλῃ τὴν τάξιν, κταστῇ ἀντιδημοτικὸς καὶ ἐπισύρη κατ' αὐτοῦ τὸ μῖσος τοῦ Λαοῦ.

Ἡ ἀντίδρασις ἐξεμεταλλεύθη καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς προβιβασμούς, διαδίδουσα ψευδῶς ὅτι οὗτοι ἐγένοντο καθ' ὑπερβάσιν τῶν νεομισμένων καὶ ὅτι ὁ στρατὸς ἐπανεστάτησε «διὰ νὰ πάρουν γαλόνια οἱ ἀξωματικοί», ἐν ᾧ οἱ πολιτευόμενοι ἐγνώρουν κάλλιστα ὅτι «ἰ βιβασμοὶ ἐγένοντο ὑποχρεωτικῶς κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Νόμων ὀριζομένην ἐποχὴν, πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν, ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἰσχύοντος καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὀργανισμοῦ τοῦ στρατοῦ,

Ἀπάσας τὰς ἀντιδράσεις ταύτας ὁ Σ. Σ. μηδεμίαν ἄλλην ἔχων ἔσωθεν ἢ ἔξωθεν ὑποστήριξιν κατώρθωσε νὰ ὑπερικήτη καὶ νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον του διότι ὁ φιλόπατρις Ἑλληνικὸς Λαὸς ὑποστηρίξας τὸ παλαιὸν καθεστῶς, ἐξήτει τὴν ἀνδροθυσιν τῶν πάντων καὶ ὑπεστήριξεν ἐκθύμως τὸν Σ. Σ. μέχρι τοῦ πέρατος τοῦ ἀγῶνος.

Ἄξιον σημειώσω; εἶναι ὅτι, ὅτε τὸ ζήτημα τῆς ἐθνοσυνελεύσεως εἶχε λήξει αἰσίως καὶ ὁ Σ. Σ. ἐπρόκειτο νὰ διαλυθῇ ἐκουσίως, τότε καὶ μόνον ἀτεφάρισαν ἀντιδραστικοὶ κ. ε.ς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν Στρατηγῶν νὰ ἀντιπεξέλθωσιν καὶ ἐνότλω. ὡς διέδιδον κατὰ τοῦ Σ. Σ. ὅπως διαλύσωσι τοῦτον καὶ σώσωσι τὸν Βασιλέα ἐκ τοῦ κινδύνου ὃν δῆθεν διέτρεχεν ἐκ τῆς κλήσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἐν ᾧ οὗτοι εἶχον φροντίσει ἐπιμελῶς νὰ μὴ παρουσιασθῶσιν οὐδαμοῦ οὐ μόνον κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις καθ' ἃς ἠδύνατο νὰ ὑποθεθῇ ὅτι ἡ Βασιλεία θὰ εἶχεν ἴσως ἀνάγκην τῆς ὑπερασπίσεώς των. Ἐν τούτοις παρὰ τὰ διαδοθέντα εἰς οὐδὲν ἐτόλμησαν νὰ προβῶσιν διάβημα οἱ ἀντιδραστικοὶ οὗτοι κατὰ τοῦ Σ. Σ. Παρατηρητέον δὲ ὅτι, κατὰ γενικὴν ἀρχήν, εἶχον ἀποφασίσει νὰ μὴ ἀπασχολῶ τὸν Σ. Σ. διὰ τὰς εἰς τὰ παρασκήνια ἐν γένει ἐνεργείας τῶν ἀντιδραστικῶν, οἵτινες συνήθως ἤρχοῦντο ν' ἀπειλῶσι διὰ συνεντεύξεων ἢ διαδόσεων καὶ δημοσιευμάτων εἰς τὰς ἔφημερίδας, τὴν διὰ τῶν ὄπλων διάλυσιν τοῦ Σ. Σ. τὴν σύλληψιν τοῦ ἀρχηγοῦ των κτλ. οὐδὲ νὰ προβαίνοσιν εἰς καταδιώξεις αἵτινες ἦσαν λίαν εὐχερεῖς καὶ δὴ προκειμένου περὶ ἀξιοματικῶν(1) ἀλλὰ ν' ἀναμένω νὰ ἐμφανισθῶσιν αὐτοὶ πρῶτοι εἰς τὰς ὁδοὺς πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν των καὶ λύσιν πάσης διαφορᾶς των μετὰ τοῦ Σ. Σ. καὶ ἄ τρόπον μᾶλλον θετικόν, ἵνα οὕτω καταστῶσιν καὶ ὑπεύθυνοι τῆς διαταρξέως τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τῆς χρησιμοποίησεως βιαίων μέσων ὑπὸ τῆς ἐναντιστάσεως. Τὴν στάσιν ταύτην ἐτήρησεν ὁ Σ. Σ. καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δράσεώς του εἰς ἀπάσας τὰς κρίσιμους περιστάσεις. Ταῦτα εἰς ἀπάντησιν τῶν τότε δημοσιευθέντων περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀντιδραστικῶν κατὰ τοῦ Σ. Σ. ὅστις, ὅτε ἐδημοσιεύοντο τὰ περὶ τῶν δῆθεν παρασκευαζομένων ἐκάστοτε κατ'

(1) Παρὰ τὴν γνώμην τῶν πλείστων μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τῶν Ἀξιοματικῶν τοῦ Συνδέσμου, οἵτινες ἐξήτουν τὴν καταδίωξιν τούτων ἀμέσως.

αὐτοῦ ἐπιθέσων, οὐδὲν ἀπήντα δημοσίᾳ, ἀλλ' ἀνέμενον ἵνα δέσῃ δεόντως.

Ἐγχώριος τύπος. Ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι ὁ ἐγχώριος τύπος πλὴν ἐλαχίστου μέρους τούτου προσέφερεν εἰς τὴν Πατρίδα σπουδαίαν ὑπηρεσίαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἰδίως κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ταύτης, ἥτις ἦτο ἢ χρισιωτέρα. Αἱ ἐφημερίδες ἐδημοσίευσαν ἄρθρα ὑπὲρ τοῦ Σ. Συνδέ·μου, ὑποστηρίζουσαι τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματός του, ὅπερ ἔκρινον ὡς ἀνορθωτικὸν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς χώρας, καὶ κατέκριναν τὰ παλαιὰ κόμματα διὰ τὴν ἐν γένει δράσιν των, ὡς καὶ τοὺς δυστροποῦντας ἐκ τῶν βουλευτῶν νὰ προσέλθωσι εἰς τὰς συνεδρᾶσεις, διὰ τῆς ἐν γένει δὲ στάσεώς των αἱ ἐφημερίδες κατορθώσαν νὰ ἐισχύσωσι τὸν Σ. Σύνδεσμον διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς Λαϊκῆς ἐξεγέρσεως, καὶ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ἀντιδράσεων τῶν κομμάτων, οὕτως ὥστε νὰ χάσῃ ταῦτα βαθμηδὸν τὸ γόητρον καὶ τὴν ἰσχύν των παρὰ τῷ Λαῷ καὶ νὰ καταστῶσι σχεδὸν ἀνίκανα πρὸς σπουδαίαν δράσιν. Εἰς τὸν τύπον ὀφείλεται ἐν μέρει καὶ ἡ ἐν τέλει μεταβολὴ τῆς γνώμης τῶν βουλευτῶν ὅπως προσέλθωσι εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς βουλῆς καὶ συνεργασθῶσι μετὰ τῆς κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη πρὸς ψήφισιν τῶν ἀνορθωτικῶν Νόμων. Ἐξαιρέσιν ἀπετέλεσαν εὐάριθμοι ἐφημερίδες ἰδίως ἐπαρχιῶν τινων, αἵτινες ἐδημοσίευσαν ἄρθρα κατὰ τοῦ Σ. Συνδέσμου καὶ ἐξηκολούθουν ν' ἀμύνωνται μάτην ὑπὲρ τῶν παλαιῶν κομμάτων.

Προϊόντος τοῦ χρόνου ἐφημερίδες τινὲς ἐχαλάρωσαν τὴν ἐπαναστατικὴν τάσιν των καὶ ἄλλαι μὲν ἤρχισαν νὰ ἐπικρίνωσιν τὰς ἐνεργείας τοῦ Σ. Συνδέσμου, ἄλλαι δὲ νὰ δημοσιεύωσιν ἄρθρα ὑπὲρ τῆς δυναστείας καὶ τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη τοῦθ' ὅπερ ἐπετάθη μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν ταύτης διὰ τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη.

Ἄσας ὁ Τύπος εἶχε δημοσιεύσει ἐπανειλημμένως, συμφῶνως πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην, ἄρθρα περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐκκαθαρίσεως ἀπάντων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους καὶ συνίσαι τὴν ἐκτέλεσιν ταύτης δι' αὐθαιρέτου ἐνεργείας τοῦ Σ. Σ. ἀμέσως, ἢ διὰ τῆς ψηφίσεως τῶν σχετικῶν Νόμων ταχέως, πρὸς ἀπόλυσιν τῶν ἐκκαθαρισθησόμενων καὶ ἀντικατάστασιν αὐτῶν διὰ νέων ἀνδρῶν. Ἐν τούτοις, ὅτε ἡ ἐκκαθαρίσις ἤρξατο ἐκτελουμένη, συμφῶνως πρὸς τοὺς ψηφισθέντας Νόμους, εἶτε παρὰ

τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἴτε παρὰ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, εἴτε παρὰ τῶν ἀρμοδίων ἐπιτροπῶν μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς καὶ ἀμεσοληψίας, ὁ Τύπος καὶ ἰδίως ὁ ἀντιδραστικὸς ἕνεκα προσωπικῶν συμπαιθειῶν ἢ βλάβης τῶν συμφερόντων αὐτοῦ ἀνυσταιώθη κατὰ τῶν γενομένων. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ, ἧς ὡς εἶναι γνωστόν, προεκλήθη κατ' ἐπίμονον ἀπαιτησιν αὐτῶν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἐγένετο παρ' ἐπιτροπῆς ἧς τινος τὰ μέλη εἶχον ὀρισθῆ διὰ Νόμου. Αἱ ἐφημερίδες λησμονήσασαι ὅσα αὐταὶ εἶχον δημοσιεύσει περὶ ὑπαλλήλων ὧν ἄλλοι μὲν κατηγγέλλοντο ὡς ἀνίκανοι, ἢ ἀμαθεῖς, ἢ ἀμελεῖς, ἄλλοι δὲ ὡς καταχραστὰ ἢ κακοήθεις, ἀσχετῶς πρὸς τὴν ἐπιστιμονικὴν ἢ ὑπηρεσιακὴν ἱκανότητα αὐτῶν, ἐδημοσίευσεν ἄρθρα ἰσχυρίζομενοι ὅτι ἡ ἐκκαθάρισις ἐγένετο μεροληπτικῶς, ὅτι οἱ παθόντες ὑπάλληλοι ἠδικήθησαν, ὅτι οἱ εἶναι ἀριστοὶ καὶ δυσαναπλήρωτοι, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των, ἀκινουμένων τῶν Νόμων περὶ ἐκκαθαρίσεων κλπ. Ἐκ τῶν ἐφημερίδων δὲ τινες συνησπίσθησαν μετὰ τῶν ἐκκαθαρισθέντων ὑπαλλήλων καὶ ἀξιωματικῶν καὶ ἐδέχοντο πρὸς δημοσίευσιν τὰ παρ' αὐτῶν συντασσόμενα ὑβριστικὰ ἄρθρα κατὰ τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη καὶ τοῦ Σ. Συνδέσμου. Οὐδεμία δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἐκκαθάρισις ἰδίως δὲ ἡ τοῦ Πανεπιστημίου, ἦτο ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς καταφορᾶς τῶν ἐφημερίδων κατὰ τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη, καὶ τῆς ἐπιμονῆς τῶν κομμάτων διὰ τὴν πρόωρον πτώσιν ταύτης, διότι διὰ μὲν τῆς ἐκκαθαρίσεως ἐβλόβησαν πλείωσια ὅσα προσωπικὰ καὶ κομματικὰ συμφέροντα, διὰ δὲ τοῦ διορισμοῦ νέων εἰς τὰς κενωθείσας θέσεις δὲν ἱκανοποιήθησαν ἅπαντες οἱ φιλοδοξοῦντες νὰ διορισθῶσι, καὶ οὕτω οἱ ἐκκαθαρισθέντες, οἱ μὴ διορισθέντες καὶ οἱ δι' ὅλους τούτους ἐνδιαφερόμενοι, συνεργαζόμενοι μετὰ τῶν ἀντιδραστικῶν καὶ ὑποστηρίζομενοι ὑπὸ ἐφημερίδων τινῶν, ἐπέζητουν τὴν διάλυσιν τοῦ Σ. Συνδέσμου πρὸς ἡσυχίαν τῆς Χώρας καὶ τὴν ἄμεσον πτώσιν τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη πρὸς ἐπαναφορὰν τῶν τῆς πολιτείας εἰς τὴν κανονικὴν δῆθεν τροχά (1). Ταῦτα πάντα εἰς οὐδὲν συνειτέλεσαν, παρὰ τὴν ἀπόπειραν πρὸς δηλητηρίασιν τῆς κοινῆς γιῶμης διὰ τῆς συκοφαν-

(1) Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οὐδόπως ἀπίθανον οἱ ἐκκαθαρισθέντες νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των μετ' ὀλίγον χρόνον, καὶ δὴ μετὰ πολλῶν ἐπαίνων καὶ ἀμοιβῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ δῆθεν ἀδικήματος ὅπερ ὑπέστησαν.

τίας και τῆς δυσφημίσεως τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη, αὕτη ἐξηκολούθησε νὰ παραμένῃ ἐν τῇ ἀρχῇ, προσφέρονσα τὰς ὑπηρεσίας της πρὸς τερμάτισιν τῆς ἀνωμόλου καταστάσεως, μέχρι τῆς ὠρισμένης στιγμῆς καθ' ἣν ἔδει νὰ τηρήσῃ ταύτην κατὰ τὰ συμπεφωνημένα ὅτε και παρητήθη.

Αἱ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες. Ἄπασαι αἱ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐκδιδόμεναι ἐφημερίδες, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ κινήματος τοῦ Σ. Συνδέσμου και ὑπεστήριξαν τοῦτο ἐκθύμως, ὥστε οἱ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἕλληνες, πλὴν εὐαρίθμων ἀφοσιωμένων εἰς τὰ κόμματα ἢ εἰς τὴν αὐτὴν ἠσπασθησαν τὸ κίνημα μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ. Ἀλλὰ και τοὺς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὅμι γενεῖς ἤρξαντο νὰ δηλητηριάσουν πλείστα ὅσαι ἔξ Ἀθηνῶν ἀνταποκρίσεις ἅς τινες ἐδημοσίευσον τὰ ἀντιδραστικά φύλλα.

Ὁ Εὐρωπαϊκὸς τύπος. Τὸ κίνημα τοῦ Σ. Συνδέσμου ἐξακρατηρίσθη ὑπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τύπου ὡς ἀντιδραστικὸν και ὅμοιον περίπου πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Νεοτούρκων οὗς ὡς οὗτος διατείνεται ἐμμήθησαν οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί. Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ ἐφημερίδες ἐδημοσίευσον καθ' ἑκάστην σχεδὸν δριμύτατα ἄρθρα κατὰ τοῦ Σ. Συνδέσμου, κατακρίνουσαι τοὺς ἀξιωματικούς διὰ τὸ κίνημά των και ὑμνοῦσαι τὸν Βασιλέα διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς χώρας ἐν γένει δεῦσιν του (1) λαμβάνουσαι δὲ πληροφορίας ἀνακριβεῖς παρ' ἀντιδραστικῶν, ἐδημοσίευσαν ὅτι ὁ Σ. Σύνδεσμος προτίθεται νὰ καταλύσῃ τὴν Δυναστείαν και ν' ἀνακηρύξῃ Δικτατορίαν, ἢ Πρίγκηπα τινὰ βασιλέα, ὅτι ἐν Ἑλλάδι λαμβάνουν χώραν σοβαρὰ ταραχαί, ὅτι ὁ Βασιλεὺς θὰ ἀναγ-

(1) Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πολὺ και ἡ στάσις τῶν Κυβερνήσεων τῶν προστατίδων δυνάμεων αἵτινες εἶχον διατεθῆ δυσμενῶς κατὰ τοῦ Σ. Σ. ὡς και ἡ στάσις ἦν ἐτήρησαν οἱ φιλελληες πολιτικοὶ ἄνδρες κατὰ τοῦ Σ.Σ. αὐτὸς ὁ φιλελληνικώτατος Δεὺν-Κοσσὲν ὁμιλῶν ἐν τῇ Γαλλικῇ Βουλῇ περὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος κατὰ Δεκέμβριον 1909 εἶπεν ὅτι ὁ φιλελλητισμὸς του ὑφίσταται σφοδρὸν κλονισμόν, και λυαίται διὰ τὰς σοβαρὰς πράξεις τοῦ Σ. Σ. και ἐγὼ εἶνε φιλέλλη και μελιταριστὸν δὲν θαυμάζει τὸν Σ. Σ. τῆς Ἑλλάδος μετὰ μεγάλην λύπην του (ἡ βουλὴ ἐχειροκρότησεν) Προσέθηκε δὲ ὅτι ἀνέγνωσεν ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πετριλέους και τοῦ Ἀριστοφάνους ὑπῆρχε ὁ Σ. Σ. ὁ ὁποῖος ἐπροκάλεσεν εἰς τὰς Ἀθήνας λίαν ἐπικίνδυνον ἀντίδρασιν και ἦτι ὁ Ἄναθὸς εἰς τὴν Λυσιστρατίην εἶχε μεγάλην ὁμοίότητα μετὰ τὸν Λαπαθιώτην και τὸν Συναγ. Ζορμπᾶν (παρατεταμένα χειροκροτήματα).

κασθῆ, ἢ μᾶλλον ἀπεφάσισε ν^ο ἀναχωρήσῃ (1) κτλ.

Μολονότι οἱ ἐν Ἀθήναις ἀνταποκρίται τῶν διαφόρων ἐφημερίδων παρεῖχον πληροφορίας μερὶ τῶν ἐνταῦθα συμβαινόντων ἐν τούτοις αἰται ἐξηκολούθουν νὰ τηρῶσι τὴν αὐτὴν ἐχθρικήν στάσιν κατὰ τοῦ κινήματος, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ κατανοήσωσι τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Πλῆϊστα τῶν ἐφημερίδων τούτων ἀπέστειλαν εἰς Ἀθήνας συντάκτας των πρὸς ἐπιτόπιον ἔρηνναν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Οὔτοι ἐρχόμενοι ἐνταῦθα ἔσπευδον πρὸς συνάντησίν μου, καὶ ἀφ' οὗ ἐξέφραζον τὴν ἐκκληξίν των διὰ τὴν ὑφισταμένην ἡσυχίαν καὶ τάξιν μὲ διαβεβαίουν ὅτι, ἐλθόντες εἰς Ἀθήνας πᾶν ἄλλο εὖρον ἢ ἐπανάστασιν, ἐν τούτοις μὲ ἠρώτων κυρίως ἔὰν ὁ Σ. Σύνδεσμος σκοπῆ νὰ καταργήσῃ τὴν Δυναστείαν καὶ ν^ο ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς χώρας δικτατορικῶς, ὡς οἱ Νεότουρκοι. Εἰς τὴν ἀπάντησίν μου, ὅτι ὁ Σ. Σύνδεσμος δὲν εἶχε τοιοῦτους σκοπούς, ἀλλ' ἐπιδιώκει μόνον τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως ἄνευ διαταραξέως τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος, ἐξέφραζον τὴν ἀπορίαν πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῆ τοῦτο ἄνευ τῆς ἀνατροπῆς τῶν πάντων καὶ νὰ κατορθωθῆ ὅτι κατέρησαν οἱ Νεότουρκοι, οὐκ ἐθαύμαζον διὰ τὴν δρᾶσίν των (2). Διεβεβαίουν αὐτοὺς ὅτι τὸ κίνημα τοῦ Σ. Σ. εἶναι ἐντελῶς διάφορον τοῦ τῶν Νεοτούρκων, καθ' ὅσον τὸ μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν πραγμάτων ἄνευ ἀνατροπῆς τίνος διότι ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς δὲν εἶνε δυσηρεστημένος, οὔτε ἀπὸ τὸ πολίτευμα, οὔτε ἀπὸ τὸν Βασιλέα, καὶ ζητεῖ μόνον μεταβολὴν τοῦ τρόπου τῆς ὑπὸ τῶν πολιτευομένων διοικήσεως, ἥτις ἔνεκα κομματικῶν λόγων κατέστη ἐπιβλοβῆς εἰς τὰ συμφέροντα τῆς χώρας, τὸ δὲ ἀφεῶρα εἰς ἀνατροπὴν τοῦ καθεστῶτος καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῶν Νεοτούρκων ἐν τῇ ἔξουσῃ, καὶ ἐν τέλει ὅτι ὁ Σ. Σύνδεσμος οἰδόλως θὰ μιμηθῆ τὴν δρᾶσιν τῶν Νεοτούρκων, ἥτις ἀναντιρρήτως θὰ ἔχῃ διὰ τὴν χώραν των δυσάρεστα ἀποτελέσματα ἔνεκα τῶν μεθόδων τῆς διοικήσεώς των.

Μετὰ τινὰ ἐρωτήσεις καὶ τῶν συμβαινόντων ἐπανήρχοντο εἰς τὸ ζήτημα τῆς δυναστείας, λαμβάνοντες σφοδρὴν ἐκ τοῦ Νόμου

(1) Ταῦτα διέδιδον πλεῖστοι ἐκ τῶν ἐν Παρισίοις καὶ Λονδίῳ ὁμογενῶν οἵτινες ἦσαν ἐναντίον τοῦ κινήματος τοῦ Σ. Σ. καὶ ὑπὲρ τῆς Δυναστείας.

(2) Οἱ Νεότουρκοι ἐθαυμάζοντο τότε ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων διότι ἀπῆλλαξαν δῆθεν τὴν Τουρκίαν ἀπὸ τὸ φρικώδες πολίτευμα τοῦ Ἀβδούλ — Χαμίτ!!

τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Βασιλοπαίδων ἐκ τοῦ στρατεύματος μέτρον ὅπερ ἔκρινον ὡς ἀντιδραστικόν. Ἐξήγουν εἰς αὐτοὺς τὸν σκοπὸν δι' ὃν τὸ μέτρον τοῦτο ἐλήφθη, καὶ ἐφαίνοντο μὲν ὡς πειθόμενοι εἰς τοὺς λόγους μου, ἀλλὰ διήρχοντο σχεδὸν συνήθως μὲ τὴν πεποιθητὴν ὅτι ὁ Σ. Σύνδεσμος εἶνε ἀντιδραστικός. Τὰ λεγόμενα εἰς τὰς μετὰ τῶν ἀνταποκριτῶν τούτων συνεντεύξεις μου ἐδημοσιεύοντο παρ' αὐτῶν, λεπτομερῶς εἰς τὰς σχετικὰς ἐφημερίδας μετὰ σχολίων, ἐφ' ὧν κατεφαίνετο ὅτι αἱ πλεῖστοι τούτων δὲν μετέβαλον τὴν περὶ τοῦ Σ. Συνδέσμου γνώμην των καὶ ἐξηκολούθησαν νὰ τηρῶσιν ταύτην μέχρι τῆς διαλύσεως αὐτοῦ. Ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι εἰς τὴν τριαύτην στάσιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου συνετέλεσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ὀδηγίαι τῶν σχετικῶν Κυβερνήσεών των, αἵτινες ἐνδιέφεροντο λίαν ὑπερβολικῶς διὰ τὴν τήρησιν τῆς Δυναστείας ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀδιαφορία τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἀντιπροσώπων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη.

IV

Κατεύθυνσις τῆς Ἐπαναστάσεως. — Πρόσκλησις τοῦ κ. Βενιζέλου. — Διαπραγματεύσεις τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ ἀντικατάστασις τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη. — Ἐπεισόδια.

[Διάλυσις τοῦ Σ. Σ. — Κρίσις περὶ τῆς Ἐπαναστάσεως. — Τὰ συντελεσθέντα ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. διὰ τὸ στράτευμα].

Κατεύθυνσις τῆς ἐπαναστάσεως. — Ἡ Λοϊκὴ ἐπανάστασις τῆς 14ης Σεπτεμβρίου δὲν εἶχεν ἀρχηγὸν καὶ ἡ σπουδαία αὕτη ἔλπεισι ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς λήξεως ταύτης. Οὐδεὶς ἐκ τῶν πολιτευομένων τῶν ἐχόντων ἠθικὸν κύρος, ἀπεφάσισε νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸν λαὸν ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς Λαϊκῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐπωφελοῦμενος τῆς ὀλῶς ἐκτάκτου ταύτης περιστάσεως προσφέρει, τῇ συνδρομῇ τοῦ Σ. Σ. τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν Πατρίδα. Πάντες οἱ τυχόν ἱκανοὶ ν' ἀναλάβωσι τὸ ἔργον τοῦτο, ὑπόπτως, ἴσως ἔχοντες πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, ἢ ἐπιπολαιῶς κρίνοντες τὰ περὶ ταύτης, ἢ δι' οἰονδήποτε ἄλλον λόγον, παρέμενον, ἂν μὴ τι ἄλλο, ἀδρανοῦντες καὶ ἀπλοῖ θεαταὶ τῶν συμβαινόντων. Ὅθεν ἡ διεύθυνσις τῆς Λαϊκῆς ἐπαναστάσεως ἀφῆθη κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν Σ. Σ. οὗτινος τὸ πρόγραμμα καὶ τὰς πρά-

ξεις εἶχεν ἀποδεχθῆ ὁ Λαός (1).

Φιλοπάτριδες τινες ἐργαζόμενοι πρότερον ἐπὶ μακρὸν πρὸς βελτίωσιν τῶν τῆς πολιτείας καὶ ἔχοντες ἰδρύσει πρὸς τοῦτο διαφόρους πατριωτικὸς συλλόγους, πρὸς φέρῃσαν γὰρ συνεργασθῶσι μετὰ τοῦ Σ. Σ. ἐγκαταλείψαντες προσωρινῶς τὸ πρόγραμμά των, ὅπερ ἦτον ἀνατρεπτικὸν τῶν πάντων (2). Ἐπίσης ἄλλοι, κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως, εἶχον τὴν εὐγένειαν γὰρ προσέλθωσιν εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. ἰδίᾳ ἕκαστος, καὶ γὰρ γιωματεύσασιν περὶ τῆς κατεθύσως τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ἢ ὑπεδειχθεῖσα παρὰ τούτων καὶ εὐθυνσις ἦτο οὐ μόνον διάφορος τῆς ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. ὄριθεισης· ἀλλὰ καὶ ἀκροσφαλῆς ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα. (3) Μεταξὺ τούτων ὁ Ἔσλιν εἶχε τὴν γνώμην τῆς ἀμέσως συγκλήσεως Συντακτικῆς Συνελεύσεως πρὸς τὸν σκοπὸν ὃς αὐτός εἶχεν ἀνακοινῶσαι διὰ τῶν ἑφημερίδων πολὺ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, σκοπὸν δὲ ὁ Σ. Σ. ἀπέκρουσε διαρρηθῆναι. (4) Τὸ ζήτημα τῆς κλήσεως Ἐθνοσυνελεύσεως εἶχεν ἄχολήσει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὸν Σ. Σ. διότι οὗτος ἔκρινεν ὅτι Ἐθνοσυνέλευσις ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαία ὅπως κυρώσῃ τὰ ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως γεγόμενα, ἀναλάβῃ τὴν ἔξουσίαν καὶ ρυθμίσῃ τὰ τῆς πολιτείας ἐν γένει. Ἐν τούτοις ὁ Σ. Σ. εἶχεν ἔκτοτε ἀποφασίσαι ὅπως ἢ κλήσις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀναβληθῆ ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον, διότι ἢ κοινὴ γνώμη δὲν ἦτο προπαρασκευασμένη γὰρ ἀποδεχθῆ ταύτην καὶ ὑπῆρχεν ἢ πιθανότης ὅτι ἐὰν διεξήγοντο τότε ἀμέσως ἐκλογαί, ὁ Λαός θὰ ἐξέλγε τοὺς ἀντιπροσώπους του κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν εἰς τὰ παλαιὰ κόμματα ἀνηκόντων πολιτευτῶν, καὶ συνεπῶς ὁ σκοπὸς τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως θὰ ἴμαται οὗτο.

Ὅθεν ὁ Σ. Σ. εἶχε καθορίσει γὰρ ἐκτελεσθῶσι βαθμηδὸν, τὰ

(1) Ὁ Σ. Σ. εἰς οὐδένα ἐκ τῶν παλαιοκομματικῶν προσέφερε τὴν ἀρχηγίαν τῆς Λαϊκῆς ἐπαναστάσεως, ἢ τὴν προεδρίαν τῆς Κυβερνήσεως, οὐδὲ παρεκάλεσέ ποτέ τινά ἐκ τούτων γὰρ συνεργασθῆ μετ' αὐτοῦ. Τὰ δημοσιευθέντα περὶ τοιαύτης ἐνεργείας τοῦ Σ. Σ. πρὸς τὸν Γούναρην ἢ ἄλλον τινά, εἶναι ἐντελῶς ἀνακριβῆ.

(2) Μεταξὺ τούτων διεκρίθη ὁ γνωστὸς διὰ τὰ φιλελεύθερα αἰσθηματὰ του πολιτευτῆς καὶ δικηγόρου Γεώργιος Φιλάρτος, φίλτατος μοι συμπατριώτης καὶ συγγενῆς.

(3) Ὁ Σ. Σ. ἐδέχετο πρὸς συνεργασίαν πᾶν σωματεῖον, σύλλογον, ἢ ἄτομον, βουλόμενον γὰρ ὑποστηρίξῃ τὸ πρόγραμμα τοῦ Συνδέσμου.

(4) Ὡς γνωστὸν, ὁ Ἔσλιν ἐπεδίωκε τὸν διὰ τῆς Συνελεύσεως περιορισμὸν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Λαοῦ, διότι ἐφρόνει ὅτι τὸ φιλελεύθερον Σύνταγμα ἦτο ἢ ἀφορμὴ τῆς κακοδαιμονίας τῆς Χώρας μας.

ἔξης: Κατὰ πρῶτον νὰ ψηφισθῶσιν ὑπὸ τῆς ὑφισταμένης Βουλῆς, ἐντὸς χρόνου ὅσον οἶον τε βραχέος καὶ συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμά του, Νόμοι τινὲς ἀναγκαιοῦντες πρὸς βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Κράτους καὶ τῶν τοῦ στρατεύματος καὶ ὅπως ἀποκτήσῃ ἡ Χώρα ἀμέσως ἀνεπηρέαστον καὶ ἀμερόληπτον δικαιοσύνην, ἀγαθὴν διοίκησιν, ἀσφάλειαν κλπ. μετὰ δὲ τὴν ψηφίσειν καὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ δανείου, ὅπερ ἦτο ἀπαραίτητον διὰ τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν, ν' ἀντικατασταθῇ ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη, ἣτις ἐθεωρεῖτο ὡς κομματικὴ, δι' ἐτέρας ὑπηρεσιακῆς ἐκ νέων ἀνδρῶν, ὅπως αὕτη ἐκτελέσῃ τὰ ψηφισθέντα, προβῇ εἰς τὸς προμηθείας διὰ τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν καὶ ἐν τέλει ἐνεργήσῃ ἐκλογὰς διὰ τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ἣτις ἦθ' ἔλε κληθῇ διὰ Βου Διαγγέλματος ὅπερ ὁ Βασιλεὺς ἤθελεν ἐξαναγκασθῇ νὰ ἐκδώσῃ τῇ ἀπαιτήσῃ τοῦ Λαοῦ, διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Σ. Σ. εἶχε δὲ κριθῆ ἡ λυσιτελέσῃ ὅπως αἱ ἐκλογαὶ διεξαχθῶσι μετὰ παρέλευσιν ἑξαμηνίας τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, ἵνα ὁ Λαὸς χειραφετούμενος κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, δυνηθῇ νὰ ἐκλέξῃ ἀντιπροσώπους καὶ ἐκ τῶν ὁπαδῶν τῆς ἐπαναστάσεως (1). Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ στρατεῦμα θὰ ἡττολεῖται εἰς τὴν ταχέειν πολεμικὴν παρασκευὴν, ἣτις καὶ ἀμέσως εἶχεν ἀρχίσει διὰ τῆς ἀσκήσεως τῶν ἀπαλλαγέντων, καὶ διὰ παραγγελιῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἑνὸς θεωρηκοῦ καὶ διαφόρων εἰδῶν ἑλικικοῦ πολέμου, παρὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένων χρημάτων, ὁ δὲ Σ. Σ. θὰ διαλύσῃ μετὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ τὸν καταρτισμὸν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

Ὁ Σ. Σ. ἠλπίζεν ὅτι, ἕνεκα τῶν κρίσιμων περιστάσεων εἰς ἃς εὗρίσκετο ἡ Πατρίς, ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης πρὸς συνεργασίαν ἀπάντων, ἤθελεν συντελέσει ὅπως τὸ πρόγραμμά του, ὅπερ ἐγένετο παραδεκτὸν ὑπὸ τε τοῦ Λαοῦ καὶ τῶν ἀρμοδίων πολιτειακῶν παραγόντων πραγματοποιηθῇ ὁμαλῶς διὰ τῆς εὐλαχέους συνεργασίας τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Βουλῆς. Τυχαιᾶ ὅμως καὶ ὅλως ἔκτακτα περιστατικά ἐγένοντο ἀφρορμὴ ἀνωμαλιῶν καὶ συνεπῶς ἐπεμβάσεως τοῦ Σ. Σ. πρὸς ἐξομάλυσιν αὐτῶν, τοῦθ' ὅπερ ἦτο λίαν ἐπικίνδυνον.

(1) Μολονότι αἱ ἐκλογαὶ διεξήχθησαν ἐν περίπου ἔτος μετὰ τὴν 15ην Αὐγούστου, ἐν τούτοις τὰ παλαιὰ κόμματα εἶχον ἤ ωμένα τὴν πλειοψηφίαν ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει.

νον εις τυχοῦσαν σοβαρὰν ἀντίδρασιν.

Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι τὰ τῆς διοικήσεως τῆς Χώρας εἶχον ἀρχίσει μετὰ τὴν 15ην Ἀπριλοῦ του βελτιούμενα, ἀλλ' ἡ βελτιώσις δὲν ἔβαινε ὡς ἔδει τ' ἰσχύως. Ἡ Βουλὴ ἐψήφισε τὰ ὑποβαλλόμενα Νομοσχέδια, ἀλλ' οἱ βουλευταὶ βαρέως ἔφερον τοῦτο καὶ ἔδεικνυον ἀσύγγνωστον ἀδιαφορίαν διὰ τὴν ἀριότητα τῶν ψηφισομένων Νόμων, ἠρκοῦντο δὲ ν' ἀντιδρῶσι μόνον ὅτε προσεβάλλοντο τὰ κομματικὰ συμφέροντά των καὶ νὰ διαδίδωσιν ὅτι, μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐπαναστάσεως, θὰ καταργήσωσιν ἅπαντας τοὺς ψηφισομένους Νόμους. Ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη, ἀντὶ νὰ σπεύδῃ πρὸς περάτωσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, περιοριζομένη εἰς τὴν ψήφισιν τῶν ἀπαραιτήτως ἀναγκασιούτων Νομοσχεδίων, παρέτεινε τούτους διὰ περιττῶν ἀναβολῶν καὶ διακοπῶν καὶ διὰ τῆς ὑποβολῆς πρὸς ψήφισιν πλείστων Νομοσχεδίων, αἵτινα δὲν ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ καταστῶσι τότε ἀμέσως Νόμοι τοῦ Κράτους, διὰ δὲ τῆς ἀστόχου ἐν τῇ Βουλῇ ἐνεργείας τῆς προὔκαλει τὸν Σ. Σ. νὰ ἐπεμβαίῃ διὰ νὰ ἐπιβάλῃται, ὅ-ε μὲν εἰς τὴν Βουλὴν δυστροποῦσαν νὰ ψηφίσῃ, ὅτε δὲ, εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἀμελοῦσαν ἐκ προθέσεως νὰ ὑποβάλλῃ πρὸς ψήφισιν τὰ ὑπὸ τοῦ Λαοῦ αἰτηθέντα διὰ τοῦ Σ. Σ. ἀνορθωτικὰ Νομοσχέδια. Πλὴν τούτου ἡ Κυβέρνησις, ἀφ' ἑνὸς μὲν, προέβαινε εἰς ἀτόπους ἐνεργείας ὅπως διατηρήσῃ τὴν ἐξουσίαν διὰ νὰ ἐνεργήσῃ Βουλευτικὰς ἐκλογὰς πρὸς κομματικὴν ἐνίσχυσίν της, ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἐμερίμνα ν' ἀπαλλαγῇ δι' οἰοδύηποτε τρόπου, καὶ πρὸ τῆς λήξεως ἔτι τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, ἀπὸ τοῦ παρεμβάλλοντος εἰς τὰς τοιαύτας βλέψεις καὶ ἐνεργείας τῆς προσκόμματα Σ. Σ. λησμονοῦσα ὅτι ἄνευ τούτου δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κοινοβουλευτικῶς οὔτε στιγμήν. Ὅθεν, αἱ σχέσεις τοῦ Σ. Σ. μετὰ τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη ἔβαινον σὺν τῷ χρόνῳ ἐντεινόμεναι καὶ ἐπανειλημμένως ἐν τῷ Συνδέσμῳ εἶχεν ὑποβληθῆ ὑπότασις περὶ τῆς ἀντικαταστάσεώς της, ἡ πρότασις αὕτη κατ' ἀρχὰς δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ, πρὸς ἀποφυγὴν ἀνωμαλιῶν, ἐπὶ τέλους ὅμως ἐκδηλωθεῖσων πασιφανῶς τῶν ἐνεργειῶν τῆς Κυβερνήσεως ταύτης, ἀπεφασίσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου ἡ ἀντικατάστασις της πρὸ τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο συνέβαινον, ἐν τῷ Σ. Σ. ἀνωμαλίαι τινές, αἵτινες ἠδύνατο νὰ συντελέσωσι πρὸς μεταβολὴν τῆς κα-

τευθύνσεως τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' εὐτυχῶς αὐται παρεκάμφθησαν. Ἐδῆς ἔξ ἀρχῆς εἶχον ὑποβληθῆ προτάσεις περὶ ἐγκαθιδρύσεως Δικτατορίας ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Σ. Σ. καὶ περὶ προγραφῶν πολλῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, προτάσεις αἵτινες ἐπανελαμβάνοντο καὶ ὑπεστηρίζοντο ἐπιμόνως, ὡσάκεις ἐπαρουσιάζετο δυσχέρειά τις κρινομένη ἀνυπερβλήτος. Ἐπίσης, ὡσάκεις ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη ἐφαίνετο ὅτι παρεμβάλλει προσκόμματα εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως, ἢ ὅτι ἐργάζεται κομματικῶς, ὑπεβάλλετο πρότασις περὶ τῆς ἀνατροπῆς τῆς καὶ τῆς ἀντικαταστάσεώς της διὰ Κυβερνήσεως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Σ. Συνδέσμου.

Τὰς περὶ δικτατορίας καὶ ἀνατροπῆς τῆς Κυβερνήσεως προτάσεις ἀπέκρουον, καταδεικνύων ὅτι δὲν ὑπῆρχε σπουδαῖος λόγος ἀνατροπῆς τῶν καθεστώτων πρὸς ὑπερνίκησιν τῆς ὑφισταμένης δυσχερείας, ἀφ' οὗ ταῦτο ἠδύνατο νὰ κατορθωθῆ δι' ἄλλου τρόπου, τὰς δὲ προγραφὰς ἀπέφραγον, παραλαμβάνων τοὺς ἐκάστοτε συντασσομένους καταλόγους τῶν προγραφομένων ὑπὸ τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ Σ. Σ. πρὸς μελέτην. Οὕτως ἀνεβάλλετο ἡ ἐκτέλεσις τῶν προτεινομένων μέχρις οὗ παρουσιαζομένης νέας δυσχερείας ἐπανελαμβάνοντο τὰ αὐτά.

Ἐν τούτοις οἱ ζωηρότεροι ἐκ τῶν νέων ἀξιοματικῶν τοῦ Συνδέσμου, φρονούντες ἐκ πεποιθήσεως, ἢ ἐκ παροτρύνσεως ἄλλων ἐκτὸς τοῦ Συνδέσμου, οἱ διὰ τὴν εὐδόωσιν τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ἐγκαθίδρυσις Δικτατορίας καὶ ἡ χρησιμοποίησις προγραφῶν, ἐδυσφόρουν διότι ἀπέκρουον ταύτας, καὶ τὴν δυσφορίαν των ταύτην ἐξεδήλουν εἰς τὰς μεταξὺ συναδέλφων καὶ φίλων πολιτῶν συνομιλίας των, καθ' ὡς κατέκρινον τὸν ἀρχηγὸν των ὡς στερούμενον σθένους νὰ προβῆ εἰς βίαια μέσα, καὶ συνεπῶς συντελοῦντα οὕτως εἰς τὴν ματαίωσιν τοῦ σκοποῦ δι' ὃν ἐξηγέρθησαν, συνερχόμενοι δὲ καὶ ἐν παρασυναγωγῇ ἀντήλασσον σκέψεις πρὸς ἐπιβολὴν τῆς γνώμης των διὰ μέσων ἐκτρόπων. Εἰς ταῦτα, περιερχόμενα λεπτομερῶς εἰς γνώσιν μου, οὐδόλως προσεῖχον, διότι εἶχον τὴν πεποιθήσιν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καταλήξωσιν εἰς πρακτικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐντεῦθεν αἱ ἐκάστοτε διαδόσεις περὶ Δικτατορίας, περὶ προγραφῶν, περὶ διαφωνιῶν ἐν τῷ Σ. Σ. ἕνεκα τοῦ ἀναποφασίστου

τοῦ ἀρχηγοῦ, (1) κτλ.

Δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ μνημονεύω ὅτι καί τινες τῶν Βουλευτῶν, βαρέως φέροντες ἔνεκα προσωπικῶν λόγων τὴν ἐν τῇ ἔξουσίᾳ παραμυγὴν τοῦ Μαυρομιχάλη ἐπεδίωκον τὴν πτώσιν του διὰ τοῦ Σ. Σ. παρορμῶντες εἰς τοῦτο φίλους των ἐκ τῶν ζωηρωτέρων Συνδεσμικῶν. Τοῦτο γνωρίζω καὶ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, διότι τρεῖς Βουλευταὶ ἐκπροσωποῦντες, ὡς ἔλεγον, ὁμάδα μιγάλην συναδέλφων των, εἶχον τὸ θάρρος νὰ μὲ ἐπισκεφθῶσι καὶ νὰ μοῦ ὑποβάλλουσι πρότασιν συνεργασίας ὑπ' ἐμὲ ἐν τῇ Κυβερνήσει, πρότασιν ἣν ἀπέκρουσα ἀποτόμως. Πρὸς τούτοις ὁ Βουλευτὴς καὶ ἀνώτερος ἀξιωματικὸς Κ. Κουμουνοδοῦρος, μεθ' οὗ συνηνιήθη ἐπανειλημμένως, τῇ αἰτήσει του, εἰς τινα ἐν Ν. Φαλή φ φιλικὴν του οἰκίαν, κατέληξε κατόπιν μακρᾶς ὁμιλίας του περὶ τῆς ἐπαναστάσεως, νὰ μοῦ ὑποβάλλῃ παρομοίαν περὶ που πρότασιν, προσπαθήσας νὰ μὲ πείσῃ ὅτι ἔχω συμφέρον ν' ἀποδεχθῶ ταύτην, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἐντεῦθεν ἡ κατὰ τοῦ Σ. Σ. μῆνις του.

Αἱ δυσφορίαι καὶ αἱ συσκέψεις αὗται τῶν δυσφορούντων δὲν ἐμίωσαν οὐδόλως τὴν ἰσχὺν τοῦ Σ. Σ. διότι εἶναι βέβαιον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅτι καὶ οὗτοι ἐξηκολούθουν νὰ παραμένωσι πιστοὶ εἰς τὰς τάξεις των καὶ νὰ ἐκτελῶσι προθύμως τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ συναδέλφοί των. Οὕτως ἀπεσοβήθησαν αἱ ἀνατροπὴ καὶ αἱ προγραφαί, ληφθέντος μόνον τοῦ μέτρου, ὡσάκις ἐπαρουσιάζετο σπουδαία τις δυσχέρεια, νὰ μένῃ τὸ σιράτευμα εἰς τοὺς στρατῶνας ἐν ἐπιφυλακῇ. Τὸ μέτρον τοῦτο, ὅπερ κατεκράθη ὑπὸ πολλῶν, ἦτο λίαν χρήσιμον, οὐ μόνον ὡς ἀπειλὴ κατὰ τῶν ἀντιδρώντων, ἀλλὰ καὶ πρὸς συγκράτησιν αὐτῶν τῶν μελῶν τοῦ Σ. Σ. ἀπὸ τοῦ νὰ προβᾶσιν εἰς μονομερὲς πραξικόπημα. Εἰς τοιαύτην δυσφορίαν, ἐπεκταθεῖσαν ἐκ τῆς μὴ ἀποδοχῆς αἰτημάτων ἀξιωματικῶν τινων τοῦ ναυτικοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργοῦ, ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας πολιτευομένων τινων (2) ὀφείλεται τὸ ναυτικὸν κίνημα, οὗτινος

(1) Μεταξὺ τῶν δυσφορούντων ἦτο καὶ στρατ. ἰατρός, γνωστὸς ποιητὴς δημοσιογραφῶν, ὅστις ἐδημοσίευσε εἰς τὸν «Χρόνον» τῆς 18ης 8ββρίου, 1909, ὄρατον πεζὸν ποίημα, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Σάλπισμα», δι' οὗ κατέκρινε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως ὡς γέροντα κλπ. καθόσον ὁ ποιητὴς ἤθελε τὴν ἐπανάστασιν ἀγρίαν, παρὰ τὸ φιλάνθρωπον ἐπάγγελμά του καὶ τὸ ἦτιον τοῦ χαρακτήρος του.

(2) Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐγένετο δραστηριὰ ἐνέργεια ἐκ μέρους τριῶν πολιτευομένων, τῇ συνεργασίᾳ διευθυντῶν τινων ἐφημερίδων, προ-

ὁ ἡγέτης ὑποπλοίαρχος Τυπάλδος τυγχάνων ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Σ. Σ. καὶ φιλόπατρις λίαν, ἀλλ' ἐνθερμος θιασώτης τῶν ἀνατροπῶν καὶ τῶν προγραφῶν καὶ χαρακτῆρος ὅπως ἰδιορρυθμίου εἶχε καταρτίσει παρασιναγωγὴν ἐξ εὐαρίθμων νέων ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ, τοὺς ὁποίους κατόπιν ἔπεισεν ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθῶσι δραστικά μέτρα πρὸς ἐπιβολὴν τῶν αἰτημάτων των, ἀφ' οὗ ἡ ὁμαλὴ ἐνέργεια πρὸς ἀποδοχὴν τούτων ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν ἀπέτυχεν.

Τὸ κίνημα τοῦτο, ὅπερ, ἐὰν ἐπετύγχανεν, ἠδύνατο νὰ ἔξη σοβαρὰς συνεπείας, ἀποδοκιμασθὲν ἀμέσως παρ' ἀπάντων τῶν μελῶν τοῦ Σ. Σ. μὴδ' αὐτῶν τῶν δυσφορούντων ἐξαιρουμένων, καὶ συνεπῶς περιορισθὲν εἰς τὴν ὑπὸ τὸν ἡγέτην του μικρὰν ὁμάδα, κατεστάλη αὐθιμερόν, ὡς εἶναι γνωστόν, διὰ τῆς εἰλικρινοῦς συμπράξεως ἀπάντων τῶν εἰς τὸν Σ Σ ἀνηκόντων στρατευμάτων τῆς ξηρᾶς καὶ τοῦ ναυτικοῦ. Οὕτω δὲ καὶ τὸ θλιβερόν τοῦτο ἐπεισόδιον δὲν ἐγένετο ἀφορμὴ μεταβολῆς τοῦ προγράμματος τῆς ἐπαναστάσεως, ἦν ὅμως σπουδαίως ἔβλαψεν.

Μετὰ τὴν ἀρξαμένην ποινικὴν καταδίωξιν τῶν στασιαστῶν τοῦ ναυτικοῦ, ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Σ. Σ. παρά τινος τῶν μελῶν τῆς πρώτης περὶ ἀπονομῆς ἀμνηστίας εἰς τούτους. Εἶναι ἀξίον παρατηρήσεως ὅτι ἐκεῖνοι οἵτινες ἐξηγγέθησαν πλειότερον ὅλων, ὅτε ὁ ἡγέτης τοῦ κινήματος, κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐκρήξεως αὐτοῦ, ἐδήλωσεν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Σ Σ. τὰς προθέσεις τοῦ, (1) καὶ οἵτινες ἀπήτησαν τότε τὴν ἄμεσον καταδίωξιν καὶ μέχρι θανάτου ἐξόντωσίν του, παρὰ τὴν γνώμην ἄλλων συνιστώντων μετριопάθειαν πρὸς πρόληψιν τοῦ κακοῦ, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, μετὰ τὴν σύλληψιν τῶν στασιαστῶν, ἦσαν ἐκεῖνοι οἵτινες ὑπέβλουν καὶ τὴν πρότασιν περὶ τῆς ἀπονομῆς ἀμνηστίας, παρὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν συναδέλφων των νὰ μὴ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἥτις εὗρισκετο ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Δικαιοσύνης, καὶ παρὰ τὴν ἀπαίτησιν τῆς κοινῆς γνώμης ἀξιούσης τότε τὴν αὐστηρὰν τιμωρίαν τῶν στασια-

εξάρχοντος τοῦ τῆς «Πατρίδος» καὶ ἐν συνενοήσει μετὰ δύο ἢ τριῶν Προέδρων Συνεργιστῶν, πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν δῆθεν τοῦ Βασιλέως καὶ δούλου τοῦ Σ. Σ.

(1) Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Σ. Σ. δὲν προέβη ἀμέσως κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν, ὡς ὀφείλει, εἰς τὴν σύλληψιν τούτου, διότι αὕτη συνεδρίαζεν εἰς φιλικὴν οἰκίαν καὶ ἐκρίθη ὅτι δὲν νὰ μὴ διαταραχθῇ ἡ φιλελευθέρουσα αὐτὴν οἰκογένεια δι' ἐνεργείας καθ' ἣν θὰ ἐγένετο χρῆσις καὶ ὀπλων ἀναντιρρήτως.

στῶν διὰ τὰς εἰς τὸν Ἐθνικὸν στόλον γενομένας ζημίας.

Οἱ διὰ τὴν ἀμνηστειαν ἐνεργοῦντες ἀπησχόλουν συχνότατα τὸν Σ. Σ. καὶ πρὸ ὑπάλουν ζωηρὰς συζητήσεις καὶ ἀνταγκλήσεις, διότι ἤξιουν ὅπως ὁ Σ. Σ. ἐκβίαση τὴν Κυβέρνησιν, ἔστω καὶ διὰ πραξικοπήματος, πρὸς ἀπονομὴν τῆς ἀμνηστείας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἄτοπον τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἐχῆ δυσαρέστους συνεπείας διὰ τὴν σύμπνοιαν τοῦ Συνδέσμου, ἐδήλωσα εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ὅτι πᾶσα ἐνέργειά των παρὰ τῷ Σ. Σ. ἦτο ματαία, διότι οὐδέποτε οὗτος θ' ἀποφασίσῃ νὰ προβῆ, παρὰ τὴν κοινὴν γνώμην, εἰς πραξικόπημα χάριν τῆς ἀμνηστείας τῶν στασιαστῶν, ἀλλ' εἴτε καὶ θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς οὐδένα τὴν διὰ τῆς βίας ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν ἐκ τῶν φυλακῶν, ὡς οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἔλεγον ὅτι θὰ ἐπραττον. Μετὰ τὴν δήλωσιν ταύτην, οἱ διὰ τὴν ἀμνηστειαν ἐνδιαφερόμενοι ἐμερίμνησαν πρὸς μεταρροπὴν τῆς κοινῆς γνώμης ὑπὲρ τῆς τύχης τῶν κρατουμένων καὶ οὕτω μετὰ τινα χρόνον ἤρξατο ἐκδηλουμένη ἡ ὑπὲρ αὐτῶν συμπάθεια τοῦ κοινοῦ δι' ἀναφορῶν καὶ ψηφισμάτων πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ διὰ δημοσιευμάτων εἰς τὰς ἐφημερίδας, κατόπιν τῶν ὁποίων καὶ οἱ πλείστοι τῶν τοῦ Σ. Σ. ἔπαυσαν νὰ ἔχωσιν ἀντιρρήσεις διὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς ἀμνηστείας, πλὴν τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη.

Τούτων οὕτως ἔχόντων, ὁ ἡγέτης τοῦ κινήματος ἐπεμψέ μοι ἐκ τῶν φυλακῶν τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν: (1)

«Κύριε Συναγμοστάρτα.— Ἀπὸ τῆς τελευταίας συνεντεύξεώς μας τῆς 15ης Ὀκταβρίου, διστέλουν ἐν ἀγνοίᾳ παντελῆ τῆς ἐξελίξεως τῆς ὑποθέσεως ἣτις κατέληξεν εἰς τὰ γεγονότα τῆς 16ης 8βρίου. Ἀπομονωθῆεις ἐν Νανστάμφ μετ' εὐαρίθμων ἀξιωματικῶν, εἰσμίξον ὅτι εἰρήσκομαι ἀντιμέτωπος ἄλλων ἀξιωματικῶν ἐνεργούντων εἴτε αὐτοβούλως, εἴτε κατόπιν διαταγῶν τῆς Κυβερνήσεως, ἐιαιτίον μου καὶ τῶν περὶ ἐμὲ ἀξιωματικῶν οἰτινες, παρὰ πᾶσαν διαφωνίαν ἐν ταῖς λεπτομερείαις, ἐθεωροῦμεν ἑαυτοὺς ὡς ἐνεργοῦντας διὰ τὸ συμφέρον τοῦ Σ. Συνδέσμου. (2) Ἦδη ἐξ ὄσων ἀντελήφθη, ἐκ τῶν διηγήσεων τῶν ἐπισκεπτομένων με συιαδέλφων, δὲν δύναμαι ἄλλως νὰ ἐξηγήσω τὰ συμβε-

(1) Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης οὐδεμίαν ἔκαμον χορῆσιν διότι ἐκρινον ὅτι αὕτη οὐδόπως ἤθελε συντελεσθεῖ εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς ἀμνηστείας, διὰ φύλακα ὁμοῦ αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῆς ἐπαναστάσεως.

(2) Τούταναιον ἡ ἐνέργειά των αὕτη ἦτο λίαν ἐπιζήμιος εἰς τὸ ἔργον τοῦ Σ. Σ.

βηκότα εἰμὴ ὡς καθαρὰν παρεξήγησιν τῶν προθέσεων μου(1) ἐκ μέρους τοῦ Σ. Σ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν διστάζω ν' ἀπευθυνθῶ πρὸς ὑμᾶς ζητῶν δικαιοσύνην. Ἐγὼ καὶ οἱ περὶ ἐμὲ ἀξιωματικοὶ ἐνομίσαμεν ὅτι ἐνεργεῦμεν κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχῶν εἰς ὁποίας καθιέρωσεν ἡ ἐπανάστασις τῆς 15ης Αὐγούστου.(2) Ἐὰν ἐπλανήθημεν καὶ ὑπερβασία τις ἐγένετο, δίκαιον εἶναι νὰ κριθῶμεν ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης τῆς ἐπαναστάσεως καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῆς κοινῆς δικαιοσύνης,(3) ἥτις εἰς τὰ πρόσωπα ἡμῶν θὰ δικάσῃ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπανάστασιν τῆς ὁποίας στρατιῶται ὑπῆρξαμεν. Ἐπικαλοῦμαι αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπανάστασιν καὶ δὲν διστάζω νὰ τεθῶ ἐγὼ καὶ οἱ ὀπωσδήποτε συμμετασχόντες εἰς τὰ γεγονότα τῆς 16ης 8βρίου ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν κρίσιν τῶν συναδέλφων μας τοῦ Σ. Σ. οἵτινες θὰ θελήσωσιν ἐλπίζω νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀγαθὰς ἡμῶν προθέσεις, χωρὶς ν' ἀποβλέψωσιν εἰς τὴν ὑπερβασίαν εἰς ἣν προέβημεν(4). Μετὰ σεβασμοῦ. Ὑπογρ. Κ. Τυπάλδος».

Περατωθειῶν τῶν ἀνακρίσεων, ἐξεδόθη βούλευμα δι' οὗ οἱ στασιασταὶ τοῦ ναυτικοῦ παρεπέμποντο ἵνα δικασθῶσιν ὑπὸ τοῦ Κακουργοδικείου, ὀριοθείσης καὶ τῆς ἡμέρας τῆς δίκης των, ἐντὸς τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου 1910.

Τοῦτο ἐξηγάκασε τοὺς ἐνδιαφερομένους νὰ ἐπαναλάβωσι τὰς ἐνεργείας των παρὰ τῷ Σ. Σ. τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον ἐπῆλθε καὶ ἡ πτώσις τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομικάλῃ. Ἐπὶ τέλους καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ, προκληθέντες, ἐδήλωσαν διὰ πρωτοκόλλου, ὑποβληθέντος εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Σ. Σ. ὅτι διὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς ἀμνηστίας εἶναι ἀρμόδιοι ν' ἀποφασίσωσιν ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησις ὅ,τι ἤθελον ἐγκρίνει. Ὅθεν ἡ Κυβέρνησις Δραγαύμη ὑπέβαλεν εἰς τὸν Βιοιλέα τὸ σχετικὸν Διάταγμα, ὅπερ κυρωθὲν ἐδημοσιεύθη περὶ τὸ τέλος τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου καὶ οὕτω ἀπεκατέστη ποιά τις γαλήνη ἐν τῷ Ναυτικῷ, ὅπερ ἀτυχῶς εὐρίσκεται συνήθως ἐν ἀναστατώσει ἕνεκα διαφόρων ζητημάτων καὶ ἰδίως προσωπικῶν,

(1) Αἱ προθέσεις του διευτυπώθησαν παρ' αὐτοῦ σαφῶς εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Σ. Σ. ὅτι ἦσαν ἀνατρεπτικαὶ τῶν καθεστώτων καὶ συνεπῶς δὲν παρεξηγήθησαν.

(2) Τοιαύτας ἀρχὰς δὲν εἶχε καθιερώσει ἡ ἐπανάστασις.

(3) Τοῦτο ἠδύνατο νὰ γίνῃ μόνον ἐὰν ὁ Σ. Σ. ἐξηκολούθει νὰ διατελῇ ἐκτὸς τοῦ Νόμου καὶ δὲν εἶχεν ἀμνηστευθῆ.

(4) Δῆλα δὲ εἰς τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ δημιουργηθέντος καθεστώτος παρὰ τοῦ Σ. Σ.

καὶ θὰ ἔξακολουθῆ νὰ εὐρίσκειται ἐφ' ὅσον οἱ Ὑπουργοὶ τῶν Ναυτικῶν ἐκλέγονται μεταξὺ τῶν νέων Βουλευτῶν οἵτινες οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως καὶ πειθαρχίας ἔχουσιν.

Ἐν ᾧ τὰ τοῦ ναυτικοῦ κινήματος δὲν εἶχον ἐτι διευθετηθῆ συνέβησαν ἀλληλοδιαδόχως δύο ἐπεισόδια ἐν τῇ Βουλῇ, τὸ μὲν ἕνεκα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Λαπαθιώτου διάτινα φράσιν λεχθεῖσαν παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ὀμιλίαν του, τὸ δὲ ἕνεκα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐπιτελικῶν Τριανταφυλλάκου διὰ τὸ μεταλλεῖον Χαλάρων. Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα ἠδύνατο νὰ ἔχασι σοβαρὸς συνεπειάς αἵτινες εὐτυχῶς ἀπεσοβήθησαν διὰ τῆς κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Σ. Σ. παραιτήσεως τῶν Ὑπουργῶν τούτων(1).

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ αὐτὰ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ., ἅτινα ἦσαν ἐκ τῶν πρωτοεργατῶν τοῦ Συνδέσμου καὶ διακρίνοντο διὰ τὴν φιλοπατρίαν των καὶ διὰ τὴν μεγίστην μέριμναν αὐτῶν πρὸς εὐδόωσιν τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως, ἔδιδον ἀκουσίως ἀφορμὰς εἰς ἄνα μιλίας, αἵτινες ἠδύνατο νὰ παραβλάψωσι σπουδαίως τὸ ἔργον τοῦ Σ. Σ. Ἐγωῖστικαὶ ὀμιλίαι, ἐπιμοιῆ σχεδὸν ἀνυπέρβλητος εἰς τὰς γνώμας των, ὑποβολὴ προτάσεων ἐκ τῶν δημοσίων ἀνειθύνων λεγομένων, ἀνακρινώσεις τῶν ἐν τῷ Σ. Σ. συμβαινόντων, καὶ ἄτοποι κρίσεις περὶ τούτων, ἀνάμειξις εἰς τὴν ὑπηρεσίαν διὰ ζητήματα προσωπικά, κτλ. ἐγένοντο ἀφορμὴ ἀντιζηλιῶν, ἀντεγκλήσεων καὶ πολυῶρων ἀσάβων συζητήσεων μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, αἵτινες ἐπεξετείνοντο καὶ μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ Σ. Σ. Αἱ συζητήσεις αὗται κατέληγον, ἢ εἰς τὴν ὑποβολὴν παραιτήσεως ὑπὸ τινος τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ., ἢ εἰς τὴν ὑποβολὴν προτάσεων ἐκ μέρους συνδεσμικῶν περὶ τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἢ καὶ τῆς καταργήσεως ταύτης, ἥτις κατὰ τὴν γνώμην τῶν πλείστων μελῶν τοῦ Σ. Σ. ἦτο πλέον ὅλως περιττὴ, ἀφ' οὗ ὑπῆρχεν ἀρχηγός, εἰς ὃ πάντες εἶχον ἀμέριστον ἐμπιστοσύνην καὶ ἠδύνατο οὗτος, συνεγνωσμένος ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν προέδρων τῶν τμημάτων νὰ ἐκτίθῃ τὰς διαταγὰς του.

Ἡ τελευταία αὕτη πρότισις, ἦν ἀλέκρουσα διαρρηθὴν, εἶχεν ὑποβληθῆ, διότι πλείστα τῶν μελῶν τοῦ Σ. Σ. βαρέως φέροντα

(1) Ἡ παραιτήσις τοῦ κ. Λαπαθιώτη ἐπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. ἕνεκα τῶν γενομένων προβησιασμῶν κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τούτου, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Σ. Σ. ὡς λεχθήσεται ἐν τοῖς ἐπομένοις ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει.

τὰς ὑπὸ τινων μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς διατυπουμένας ἐκάστοτε παρακεκινδυνευμένας προτάσεις, ἰσχυρίζοντο ὅτι ὁ ἀρχηγὸς δέον νὰ ἔχη ἀπόλυτον ἐλευθερίαν ἐνεργείας καὶ μὴ παρακωλύηται ἐκ τῶν παρεμβαλλομένων δυσχερειῶν διὰ τῶν γνώμων τῆς πλειοψηφίας τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν πραγμάτων, διότι ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, πρὸς τιμὴν των, ὅτι τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἐσέβοντο τὴν γνώμην τοῦ ἀρχηγοῦ των, καὶ ὅτι ὀφ' ἧς ἀιέλαβον τὴν προεδρίαν τῆς Ἐπιτροπῆς, οὐδεμίαν γνώμην τῆς πλειοψηφίας τῶν μελῶν της, δυναμένη μάλιστα νὰ ἔχη σοβαρὴς συνεπείας ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, ἐξετελέσθη ἅπαν τῆς συγκαταθέσεώς μου.

Διὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς εἰς ἃς συνήθως παρευρισκόμεν ἡμετεῖς χωρὶς νὰ λαμβάνω μέρος εἰς τὰς μεταξὺ τῶν μελῶν συζητήσεις, εἶχεν ὀρισθῆ νὰ συντάσσεται πρακτικὸν συνοπτικῶς ὑπὸ τοῦ Γραμματέως, ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ἐτηρήθη τακτικῶς. Ἐκ τῶν συναχθέντων πρακτικῶν, ὧν τινα διατηρῶ, ἀναγράφω, ὡς δεῖγμα τῶν ὑποβαλλομένων προτάσεων ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, τὸ κατωτέρω, ὅπερ συνετάχθη μετὰ μακρὰν καὶ θορυβώδη συζήτησιν ἐπὶ τῇ πληροφορίᾳ ὅτι οἱ Βουλευταὶ μετὰ τὰς διακοπὰς τῶν Χριστουγέννων δὲν θὰ ἐπανήρχοντο εἰς Ἀθήνας ἐκ προθέσεως διὰ νὰ μὴ ψηφισθῆ ὁ προϋπολογισμὸς, τὸ δάνειον κτλ.

Ἡ Συνεδρίασις τῆς 16ης Δεκεμβρίου 1909.

Ὁ κ. Α. (1) προτείνει νὰ γίνῃ σκέψις περὶ τῆς ἐπισπεύσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς. (2)

Ὁ κ. Β' προτείνει νὰ γνωσθῆ εἰς τὴν Βουλὴν ὅτι δέον ἐν τῶν 8 ἡμερῶν νὰ ψηφισθῶσι τὰ Νομοσχέδια, ἀλλως νὰ ληφθῶν δραστηκὰ μέτρα, δηλὰ δη νὰ κλεισθῆ ἡ Βουλὴ καὶ ἐγκαθιδρυθῆ Κυβέρνησις δικτατορικῆ.

Ὁ κ. Γ' προτείνει ὅπως ὁ στρατὸς τεθῆ εἰς τὰ ὅπλα, εἰς τὰ παραπήγματα καὶ ἐκεῖθεν νὰ τεθῶσιν ὄροι εἰς τὴν Βουλὴν, ἐν περιπτώσει δὲ μὴ ψηφίσεως, ἀμέσως τότε νὰ ἐγκαθιδρυθῆ ἡ δικτατορία.

Ὁ κ. Δ' προτείνει ἐπίσης ὅπως τεθῶσι τὰ στρατεύματα εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἐκεῖθεν ἀναγγείλουν εἰς τὴν Βουλὴν ὅτι δέον νὰ

(1) Ἐντὶ τῶν ὀνομάτων τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐβέβησαν ἐνταῦθα γράμματα τοῦ ἀλφωβήτου.

(2) Ἐκάστην πρότασιν ἐπηκολούθει συζήτησις.

ἐργασθῆ, ἄλλως νὰ κληθῆ ὁ Βενιζέλος νὰ διοικήσῃ ὡς ἀρχηγὸς δικτατορικῆς, ἢ ὑπηρεσιακῆς Κυβερνήσεως. (1)

Ἐκ. Ε'. προτείνει ὅπως σταλῆ τελεσίγραφον, τοῦ στρατεύματος ὑπὸ τὰ ὄπλα, εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κομμάτων περὶ τῆς ἐργασίας τῆς Βουλῆς. Ἐν ἐναντία περιπτώσει νὰ ἐνεργήσωμεν στρατιωτικῶς καὶ νὰ σχηματίσωμεν Κυβέρνησιν ἥτις νὰ διοικήσῃ διὰ Διαταγμάτων.

Ἐκ. Ζ'. προτείνει ὅπως πρῶτον ἀποσταλῆ ἐπιτροπὴ εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κομμάτων πρὸς ταχεῖαν ἐπιψήφισιν καὶ ἐν ἐναντία περιπτώσει συμφωνεῖ μὲ τὴν γνώμην τῶν ἄλλων.

Ἐκ. Δ'. προσθέτει, ἐπικαλούμενος τὸν πατριωτισμὸν ὄλων, ὅτι δέον νὰ ἐνεργήσωμεν δραστηρίως, διότι ἐν ἐναντία περιπτώσει, παριστῶμεν πρόσωπον κωμωδοῦ, ὅπερ δὲν βλάπτει μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὴν Πατρίδα μας κυρίως.

Ἐκ. Η'. φρονεῖ ὅτι δέον πρῶτον νὰ ψηφισθῆ ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους, ἵνα ὁ τόπος ἔχῃ τὰ μέσα τῆς διοικήσεως, ἐν ᾧ ἄνευ τούτου πᾶσα Κυβέρνησις ἄλλη δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ σταθῆ, καὶ ὅτι τὰ λοιπὰ Νομοσχέδια δέον νὰ ψηφισθοῦν, καλουμένης τῆς Βουλῆς πρὸς τοῦτο μετὰ τὰς ἐορτάς, ἐὰν δὲν δυνηθῆ νὰ τὰ ψηφίσῃ ἤδη. Ἐὰν δὲ ἡ Βουλὴ δὲν ἐπανέλθῃ τότε νὰ ἐγκαταστή δικτατορικὴ Κυβέρνησις.

Ἐκ. Ε'.—Φρονεῖ πεποιθότως ὅτι ἡ βουλή, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἀπέλθῃ, δὲν θὰ ἐπανέλθῃ πλέον μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ ἀναγκαίως, συμφώνως πρὸς τὴν πρότασιν τοῦ Η. χωρὶς νὰ δυνηθῶμεν ν' ἀποφύγωμεν ἐνοπλον σύρραξιν, θὰ καταλήξωμεν νὰ ἐπιβάλωμεν δικτατορικὴν Κυβέρνησιν, ἐν ᾧ ἐνεργοῦντες ὡς διετύπωσα πρότερον, φρονῶ ὅτι θὰ ἀποφύγωμεν τὴν δικτατορικὴν Κυβέρνησιν καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς Βουλῆς ὅ,τι ζητοῦμεν.

Ἐκ. Θ'.—Φρονεῖ ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ ψήφισις τῶν φορολογικῶν Νομοσχεδίων καὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ εἶτα τῶν λοιπῶν, ἐὰν δὲ δὲν ἐπαρκέσῃ ὁ χρόνος, τότε νὰ κληθῆ ἡ Βουλὴ μετὰ τὰς ἐορτάς, καὶ ἐὰν δὲν ἔλθῃ, νὰ ἐγκατασταθῆ ἡ δικτατορικὴ Κυβέρνησις.

Ἐκ. Ι'.—Συμφωνεῖ ὅπως πρῶτον γίνῃ ἐνέργεια παρὰ τοῖς Βουλευταῖς πρὸς ἐπιψήφισιν ὄλων. Ἐν ἐναντία περιπτώσει

(1) Τὸ μέλος τοῦτο τῆς Ἐπιτροπῆς εἶχε καὶ ἄλλοτε ὑποβάλλει παρομοίαν πρότασιν περὶ τοῦ Βενιζέλου ἥτις δὲν ἐγένετο δεκτὴ.

τότε συμφωνεῖ μετὰ τῶν λοιπῶν.

Ὁ κ. Α.—Φρονεῖ ὅτι μετὰ τὴν ἄρνησιν τῶν Βουλευτῶν πρὸς ψήφισιν, τότε δι' ἀνσκοινωθέντος πρὸς ὅσας τὰς ἐφημερίδας, νὰ γνωρίζωμεν τὰ πάντα καὶ νὰ προβῶμεν εἰς τὰ μέτρα ἅτινα καὶ οἱ λοιποὶ ὑποδεικνύουσιν. Ἡ γνώμη του αὕτη εἶνε ἀτομική, καθ' ὅσον φρονεῖ ὅτι δὲν ἔχει κῦρος ὡς μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς (1).

Ὁ κ. Η.—Φρονεῖ ὅτι ὁ Σύνδεσμος δεόν νὰ ἐνεργήσῃ ὡς προηγουμένως ἐξέσθη καὶ δι' ἄλλον λόγον, διότι ἐκ τῶν τελευταίων γεγονότων κατεδείχθη ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἀπολαμβάνει τῆς πλήρους ἐμπιστοσύνης τοῦ Συνδέσμου ὅπως αὕτη λάβη τοσοῦτον σοβαρὰς ἀποφάσεις. Ἐπομένως φρονεῖ ὅτι, μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τῶν φρολογικῶν Νομοσχεδίων, δεόν ἢ ἐνσταθῶσα Ἐπιτροπὴ νὰ παραιτηθῇ καὶ ἀντικαταστή ὑπὸ ἄλλης, ἣτις ἀπολαύουσα τῆς ἐμπιστοσύνης προβῇ εἰς τὴν λήψιν τῶν περαιτέρω περὶ δικτατορίας.

Ὁ κ. Θ.—προσθέτει ὅτι φρονεῖ ἐπίσης ὅπως ἡ νῦν ὑφισταμένη Ἐπιτροπὴ ἀντικαταστή ἀμέσως ὑπὸ νέας, ἵνα ἔχῃ κῦρος, τῆς ὑφισταμένης ἀπολεσάσης τελείως τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν μελῶν τοῦ Σ. Σ. κλπ.

Ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο ἀφορμὴ συζητήσεως περὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς κατόπιν τῆς ὁποίας ὄρισα νὰ συζητηθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν. Μετὰ ταῦτα συνεχισθείσης τῆς συζητήσεως ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ θέματος, ἀπεφασίσθη ἐν τέλει, ἀπλῶς καὶ μόνον νὰ ἐπιδιοθῇ εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ εἰς τοὺς ἡγέτας τῶν πολιτικῶν κομμάτων δήλωσις περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ψηφίσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν Νομοσχεδίων ἐντὸς ὁρισμένης προθεσμίας (2).

Τὰς ὑποβαλλομένας ἐκάστοτε παρατηρήσεις ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς δὲν ἔδεχόμεν, τὰς δὲ προτάσεις περὶ τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, ἢ τῆς καταργήσεως ταύτης, ἀπέκρουον, διότι ἔκρινα ἀπολύτως ἀναγκαίαν τὴν διατήρησιν τῆς ἐπιτροπῆς, ὡς αὕτη εἶχεν ἀνάγκασεν, λίαν δὲ ἀσύμφορον διὰ τὸν Σύνδεσμον τὴν ἐνέργειαν ἐκλογῶν. Ἀντὶ τούτου

(1) Εἶχε ὑποβάλει τὴν παραίτησίν του ἣτις δὲν εἶχε γίνει δεκτὴ.

(2) Ἡ συνεδρίασις αὕτη διήρκεσεν ἀπὸ τῆς 8 1/2 ἑσπερινῆς μέχρι τῆς 4ης πρωϊνῆς τῆς ἐπιούσης.

προσεκάλεσα τὰ τμήματα ν' ἀποφανθῶσι ἐγγράφως ἐάν ἔχωσιν ἢ οὐ ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν. Τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου ἀπεφαινότο ὅτι ἔχουσιν ἀμέριστον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἀρχηγὸν διὰ παμπροφίας πάντοτε, εἰς δὲ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ πλειοψηφίας (1), ἣτις εἰς ἐλάστην μεταγενεστέραν ψηφοφορίαν ἔβινε μειουμένη. Ἐν τέλει δέ, ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐδήλωσαν, λίαν ὀρθῶς, ὅτι εἶνε ἀνάγκη ν' ἀντικαταστασῶσι διότι δὲν ἀπολαμβάνουν τὴν ἐμπιστοσύνην ἀπάντων τῶν Συνδεσμικῶν καὶ συνεπῶς ἡ θέσις των εἶνε προβληματική, διέταξα τὴν ἐίργειαν ἐκλογῶν πρὸς ἀντικατάστασιν ἀπίντων τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐκλογῶν, γενομένης τῆς διαλογῆς τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1910, ὁρίσθησαν τὰ μέλη τῆς νέας Ἐπιτροπῆς μιστὸν τῶν ὁποίων εἶχον ἐκλεχθεῖ καὶ εὐαριθμοὶ ἐκ τῶν παλαιῶν (2). Ἡ νέα Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε νὰ συμμετέχωσιν εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς καὶ τὰ μὴ ἐκλεγέντα μέλη τῆς παλαιᾶς ἐπιτροπῆς, διὰ τὸ ἐπὶ τοῦ τάλητος τότε ζήτημα τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη (3).

Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι ὁσάκις ἐπαρουσιάζετο περίστασις τις κρίσιμος καθ' ἣν ὑπῆρχε πιθανότης βιαίας δράσεως τοῦ Σ. Σ. καὶ διετάσσετο ἢ ἐν ἐπιφυλακῇ παραμονῇ τοῦ στρατεύματος, ἀπασαί αἱ τυχὸν ὑπάρχουσαι διαφωνίαι καὶ ἀντιζηλίαι ἐλησημονοῦντο ἀμέσως, καὶ πάντες συνησιζόντο ἐν πληρεστάτῃ ἀρμονίᾳ, ἀποτιλοῦντες σύνολον ἔτοιμον νὰ δράσῃ καὶ νὰ θυσιασθῇ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ σκοποῦ δι' ὃν πάντες εἶχον ἐξεγερωθῆ. (4) Ὅθεν ὄτε ἀπεφασίσθη ἡ πτώσις τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη, ὁ Σ. Σ. εὐρίσκετο, παρὰ τὰς κακοβούλως κυκλο-

(1) Ἐν ᾧ προσεκάλουν ἐσκεμμένως τὰ τμήματα ν' ἀποφανθῶσιν ἐάν ἔχωσιν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ σύνολον τῆς Ἐπιτροπῆς, ταῦτα προέβαινον εἰς δύο ψηφοφορίας ἡτοι εἰς μίαν διὰ τὸν ἀρχηγὸν μόνον, καὶ εἰς ἑτέραν δι' ἀπαντα τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς.

(2) Μέλη τῆς νέας Ἐπιτροπῆς πλὴν τῶν μαχίμων ὁρίσθη νὰ ἐκλεγῶσι καὶ ἀνά δύο ἐκ τῶν βοηθητικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τῆς Χωροφυλακῆς.

(3) Τὸ μέτρον τοῦτο εἶχε δυσαρεστήσει τινὰς ἐκ τῶν Συνδεσμικῶν, ἀλλ' ἐκρίθη ἀναγκαῖον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς μειοψηφίας χάριν τῆς ἐνόητος τοῦ Σ. Σ. κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν.

(4) Κατὰ τὰς τοιαύτας περιστάσεις ἐπισκεπτόμην τὰ πρὸς τοῦτο συνεδριαζόμενα τμήματα ἢ μετέβαινον εἰς τοὺς Στρατῶνας ἐνθα ἦσαν συγκεντρωμένοι οἱ ἀξιωματικοί, ὁμίλουν δι' ὀλίγων περὶ τῶν συμβαινόντων καὶ κατέληγον δηλῶν ὅτι ὁ Σ. Σ. πρὸς ἐπιβολὴν τῆς αἰτήσεώς του θ' ἀναγκασθῇ νὰ προβῇ εἰς βιαία μέσα, τοῦθ' ὄπερ ἐπροξένει μέγαν

φορησάσας φήμας, ἐν πληρεστάτῃ συνοχῇ καὶ εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐπιβάλλῃ οἰανδήποτε ἀπόφασιν τοῦ διὰ τῆς βίας καὶ νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν ἔνοπλον ἀντίστασιν ἐκ μίρους ἐκείνων οἵτινες ἤθελον τυχὸν ἀντιδράσει. Τὰ τότε διαδοθέντα ὅτι ὁ Μαυρομιχάλης, τῇ συνδρομῇ φίλων τοῦ ἀξιωματικῶν, ἔσκόπει ν' ἀντιταχθῆ κατὰ τοῦ Σ. Σ. διὰ πολιτῶν οὓς εἶχεν ὀπίσει, καὶ διὰ τινῶν πολεμικῶν πλοίων, ἐὰν δὲν ἦσαν μῦθοι, ἦσαν ἴσως σκέψεις, αἵτινες ἐναυάγησαν, διότι ἡ πρὸς ἀντίταξιν κατὰ τοῦ Σ. Σ. δύναμις αὕτη ἐκρίθη ἀνεπερκής.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Σ. Σ. περὶ ἀντικαταστάσεως τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη *ομαλῶς* ἦτον ἐπάναγκες, ἡ μὲν Κυβέρνησις αὕτη νὰ παραιτηθῆ ἔκουσίως, ὁ δὲ Βασιλεὺς ν' ἀποδεχθῆ ὅπως ἀναθέσῃ τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. ὀρισθησόμενον. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἠδύνατο νὰ κατορθωθῆ εὐχερῶς, διότι ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη θὰ ἐξηναγκάζετο εἰς τὴν ὑποβολὴν τῆς παραιτήσεώς της, διὰ τῆς ἄρσεως τῆς πρὸς αὐτὴν ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, ἥτις θὰ προέβαιεν εἰς τοῦτο ἀμέσως ὡς ἤθελε δηλωθῆ ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. οἱ δὲν ὑποστηρίζει πλέον τὴν Κυβέρνησιν. Τὸ δεύτερον ὅμως, ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Βασιλέως καὶ ἐκ τῶν κομμάτων, διήρχε βεβαιότης ὅτι ἤθελε παρουσιάσει πολλὰς δυσχερείας, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀφέθη ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου μετὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦ μέλλοντος ν' ἀναλάβῃ τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως, οἷτις ἔδει νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὰ πρὸς τοῦτο ἐνεργηθησόμενα ὑπὸ τοῦ Σ. Σ.

Πρόσκλησις τοῦ κ. Βενιζέλου.— Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. πρὸς ὀρισμὸν τοῦ μέλλοντος ν' ἀναλάβῃ τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως, ἐν τῶν μελῶν ταύτης ὑπέβαλε καὶ πάλιν τὴν ὑποβληθεῖσαν καὶ ἄλλοτε παρ' αὐτοῦ καὶ μὴ γενέμενον τότε ἀποδεικτὴν πρότασιν, περὶ μετακλήσεως ἐκ Κρήτης τοῦ Βενιζέλου, ὡς μόνου καταλλήλου ν' ἀναλάβῃ τὴν Κυβέρνησιν. Ἡ πρότασις αὕτη ὑπεστηρίχθη ἤδη καὶ παρὰ τινῶν ἄλλων μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς. (1) Καί οἱ τούτου ἤρξατο συζη-

ἐνθουσιασμόν, ἰδίᾳ εἰς τοὺς ζωηροτέρους καὶ συνεκράτει τούτους ἀπὸ παρεκτροπῆς μονομερεῖς.

(1) Τοῦτο ἐγένετο ἀφ' οὗ καὶ πάλιν ἠονήθη νὰ σχηματίσω Κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν μου καὶ ἀφ' οὗ ἐκρίθη ἀσύμφωνον ν' ἀνατεθῆ ὁ σχηματισμὸς τῆς Κυβερνήσεως εἰς τινα ἐκ τῶν παλαιῶν πολιτευομένων.

τησις καθ' ἣν ἐλέχθησαν καὶ ἐσχολιάσθησαν πάντα ὅσα εἶχον δημοσιευθῆ εἰς τὰς ἐφημερίδας πρὸ τῆς 15ης Αὐγούστου, ὑπὲρ καὶ κατὰ τοῦ Βενιζέλου διὰ τὴν ἐν Κρήτῃ δράσιν του, διατυπωθείσης ἅμα καὶ τῆς γνώμης περὶ τῆς μὴ μετακλήσεώς του, παρὰ τινῶν μὲν διότι ἡ ἐν Κρήτῃ παρουσία του ἐκρίνετο ἀναγκαία πρὸς διεξαγωγὴν τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν Νῆσον ταύτην ἐπικαιρῶν ζητημάτων, παρὰ ἄλλων δέ, διότι ἦτο ἀνειδυναστικός, καὶ προσέτι διότι, παρὰ τὴν ὁμολογουμένην ἱκανότητά του διὰ τὰ Κρητικὰ ζητήματα, ἠδύνατο ν' ἀποτύχη ἐνταῦθα, ἐνθα ἐπρόκειτο νὰ δράσῃ εἰς εὐρύτερον κύκλον ἐν ἀγνοίᾳ τῶν τε προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων. Ἐν τέλει ἀπεφασίσθη, ἐλλείψει ἄλλων καταλλήλων προσώπων ἐκ τῶν ἐνταῦθα, ἡ μετάκλησις τοῦ Βενιζέλου ὅπως σχηματίσῃ τὴν νέαν Κυβέρνησιν. Πρὸς τοῦτο συνστάθη ἐπιστολή, (1) ἣν ἐς ὑπογραφεῖσα παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ἀπεστάλη πρὸς τὸν Βενιζέλον διὰ τοῦ Κονταράτου μέλους τῆς Ἐπιτροπῆς λαβόντος τὴν ἐντολὴν νὰ κομίσῃ καὶ τὴν ἔγγραφον ἀπάντησιν τοῦ Βενιζέλου.

Ὁ Βενιζέλος ἀπήντησεν ἀμέσως εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Σ. Σ. διὰ τῆς ἐξῆς ἐπιστολῆς του:

«Χαλέπα, 22 Δεκεμβρίου 1909.— Πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Σ. Συνδέσμου καὶ τὰ μέλη τῆς διοικήσεως τὸν Σύνδεσμον Ἐπιτροπῆς.— Ἀξιότιμοι Κύριοι.— Ἐλαβον τὴν ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν μοῦ ἐκάματε τὴν τιμὴν γὰ μοῦ πέμψητε διὰ τοῦ λοχαγοῦ κ. Κονταράτου. Ὡς τίθεται πρὸ ἐμοῦ τὸ ζήτημα ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, ἀρνητικῆ κατ' ἀρχὴν ἀπάντησις ἐκ μέρους μου δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένη. Ἀλλὰ δὲν δύναμαι ἐξ ἄλλου, οὐδὲ κατ' ἀρχὴν νὰ δηλώσω ὅτι εἶμαι ἔτοιμος ν' ἀναλάβω τὴν ἀρχὴν, ἐφ' ὅσον ἐγγυτέρα μελέτῃ τῆς καταστάσεως δὲν μὲ πείσῃ ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους μοῦ ἐπιβάλλει τοῦτο ὡς ἐπιτακτικὸν καθήκον. Ὅπως δυνηθῶ νὰ προβῶ εἰς τὴν ἀναγκαίαν τούτου προκαταρκτικὴν μελέτην, ἀναγκάζομαι νὰ ἐλθῶ εἰς Ἀθήνας περὶ τὸ τέλος τῆς ἑβδομάδος, καίτοι ἐπιμελῶς ἀπέφυγα μέχρι σήμερον τὸ ταξείδιον τοῦτο καὶ ἠλπίζον ὅτι θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀποφύγω αὐτὸ μέχρι τέλους. Μετὰ τοῦ κ. Κονταράτου συνεννοήθη περὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως ἡ ἔλυσίς μου μείνῃ ἀγνωστος εἰς τοὺς πολλοὺς, ὅσον τὸ

(1) Ἀτυχῶς ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δὲν εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν ἐγγράφων μου, ὑποθέτω ὅμως ὅτι ὁ Βενιζέλος θὰ τηρῇ τὴν ἐπιστολὴν ἣν ἔλαβεν.

δυνατὸν ἐπὶ πλείονας ἡμέρας. Μετὰ πάσης τιμῆς. Ὑπογεγραφ. Ἐλ. Βενιζέλος».

Παρελθουσῶν τῶν ἑορτῶν τῶν Χριστουγέννων ὁ Βενιζέλος ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας, ἣ δὲ ἀφίξις του ἐγένετο γνωστὴ ἀμέσως κοινοποιηθεῖσα καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων (1)

Ὁ Βενιζέλος παρενέβη εἰς τινὰς τῶν συνεδριάσεων τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. κατόπιν τῶν ὁποίων, ἐξουσιοδοτηθεὶς παρὰ ταύτης, πρόβη εἰς τὰς γνωστὰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμύτων. Τὰ κυριώτερα τῶν τότε συμβάντων ἐκτίθενται κατωτέρω συντόμως.

Ὁ Βενιζέλος προσελθὼν εἰς τὴν πρώτην πρὸς τοῦτο συνεδίαισιν τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. καὶ γνωρισθεὶς μετὰ τῶν μελῶν της, κατὰ πρῶτον ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνην του διὰ τὴν γενομένην πρὸς αὐτὸν τιμὴν ὑπὸ τοῦ Σ. Σ., εἶτα δὲ ἐξύμνησε τὸν σκοπὸν δι' ὃν ὁ Σ. Σ. ἐξηγέρθη, χαρακτηρίσας αὐτὸν ὡς ἰερὸν, καὶ ἐν τέλει προσέθηκεν ὅτι ἡ Πατρίς, καὶ ἰδίως ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ Πατρίς Κρήτη, ὀφείλουσιν εἰς τὸν Σ. Σ. εὐγνωμοσύνην διὰ τὸν ἀνορθωτικὸν ἀγῶνα ὃν οὗτος ἀνέλαβε, διότι ἐξ αὐτοῦ ἀναμένουσι τὴν σωτηρίαν των. Κατόπιν, ἐπὶ τῇ παρακλήσει του, ὅπως δοθῶσιν αὐτῷ πληροφορίαι ἐγκυροὶ περὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἐξέθηκα αὐτῷ συντόμως τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Συνδέσμου, ὡς καὶ τὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς μετακλήσεώς του συμβάντα. Μετὰ ταῦτα ὁ Βενιζέλος ζητήσας τὸν λόγον ὤμίλησε διὰ μακρῶν καὶ ἀφ' οὗ κατέκρινε τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. κατεύθυνσιν εἰς τὴν ἐλανάστασιν, ὑπέδειξεν ἐκαίνην ἦν αὕτη ἔδει γὰ εἶχε λάβει καλλίτερον κατὰ τὴν κρίσιν του. Τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου συνωψίζονται, ὡς ἐνθυμοῦμαι, εἰς τὰ ἑξῆς:

«Ὅτι κακῶς ἀπεφασίσαμεν νὰ στραφῶμεν κατὰ τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν διόρθωσιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως διὰ Νόμων, ἐν ᾧ ἔδει νὰ στραφῶμεν κατὰ τοῦ κυρίως ὑπευθύνου τῆς καταστάσεως, ὅστις εἶναι αὐτὸς ὁ ρυθμιστὴς τοῦ πολιτεύματος. Ὅτι ἐπαναστατήσαντες καὶ γενόμενοι κύριοι τῆς καταστάσεως, ἀντὶ νὰ παραδόσωμεν τὴν ἐκτέλε-

(1) Συντάττει ἐφημερίδων τινῶν ἐπεσκέφθησαν τὸν Βενιζέλον καὶ συνωμίλησαν μετ' αὐτοῦ, μόλις τὸ φέρον αὐτὸν ἀπόπλοιο ἐφθασεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς.

σιν τοῦ προγράμματός μας εἰς τοὺς ὑπαιτίους τῆς καταστάσεως καὶ νὰ δεχθῶμεν τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἐξουσίας εἰς κτηματικὴν Κυβέρνησιν, ἔδει ν' ἀλαβάσωμεν τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐγκαθιδρύοντες Δικτατορίαν, νὰ διοικήσωμεν τὴν Χώραν διὰ Διαταγμάτων ἐπὶ ἓν τοῦλάχιστον ἔτος, καὶ μετὰ τοῦτο νὰ συγκαλέσωμεν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν ὅπως ρυθμίσῃ τὰ τοῦ πολιτεύματος καὶ περιστείλῃ τὰς παραβάσεις τοῦ ἀνευθύνου, ὃν καὶ κατέκρινε σφόδρα διὰ τὴν ἐν γένει δρασίην του καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν ἀνάμιξίν του εἰς τὴν ἑξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Κράτους, ἧς τινος τὴν διεύθυνσιν εἶχε λίαν ἀτόπως ἀναλάβει, ὡς ἐκ τῆς ἀξιωματικοῦ ἀνοχῆς τῶν ἐλάχιστων Κυβερνήσεων, πρὸς βλάβην τῶν Ἐθνικῶν συμφερότων»,

Εἰς γενομένην παρατήρησιν περὶ τῶν δυσχερειῶν καὶ τῶν κινδύνων οἵτινες ἠδύναντο τὰ παρουσιασθῶν ἐὰν ὁ Σ. Σ. προέβαινε τότε εἰς τὰ παρὰ τοῦ Βενιζέλου κρινόμενα ὡς κατάλληλα μέτρα ὁ Βενιζέλος ἀπήντησε περίπου τὰ ἑξῆς: « Ἐὰν ὁ Βασιλεὺς ἤθελε διαφωνῆσαι ἠδύνατο νὰ παραιτηθῆ. ἢ ἐξαναγκασόμενος ν' ἀπέλθῃ, καὶ νὰ ἐκλέξωμεν ἄλλον, χωρὶς τοῦτο νὰ παρουσίασῃ οὐδένα κίνδυνον ἐσωτερικῆς διαταραξέως ἢ ἑξωτερικῆς ἐπεμβάσεως, ὡς κακῶς ὑποτίθει· αἰ διότι οἱ πάντες ἀποδέχονται τὰ τετελεσμένα γεγονότα. Ἄλλως τε ἔχομεν ἤδη βλαστοὺς δέδρου ἐγκλιματισθέντος, καὶ δὲν ἔχομεν ἀπόλυτον ἀνίγκην ν' ἀνακητήσωμεν ἄλλοῦ τὸν ἀντικαταστάτην, διότι δυνάμεθα νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ τῶν ὑπαρχόντων βλαστῶν, ἀν δὲ δὲν εἶναι ἀρεστός ὁ Διάδοχος, (οὗτινος τὰς ψυχικὰς ἰδιότητας καὶ τὴν δρασίην κατέκρινε), δυνάμεθα ν' ἀνακηρύξωμεν Βασιλέα τὸν ἐπίδοξον διάδοχον ἢ τὸν ἀδελφόν του, ἐὰν κρίνομεν τοῦτο καλλίτερον, καὶ νὰ θέσωμεν αὐτὸν ὑπὸ κηδεμονίαν πεπειραμένων ἀνδρῶν, τὰ δὲ γενόμενα νὰ κερωθῶσιν ὑπὸ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἣν δυνάμεθα νὰ συγκαλέσωμεν».

Ὅτε δέ τις ἐκ τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν του εἶπεν εἰς τὸν Βενιζέλον ὅτι: « Ἐκείνο τὸ ὁποῖον ἔδει κατὰ τὴν κρίσιν σας νὰ πράξωμεν τότε καὶ δὲν ἐπράξαμεν, φρονῶ ὅτι δυνάμεθα νὰ πράξωμεν τώρα, ἀνακηρύττοντες ὑμᾶς Δικτάτορα, (1) διὰ νὰ ἐφαρμόσῃτε τὸ πρόγραμμά σας», ὁ Βενιζέλος ἀπήντησεν ὅτι «κατὰ τὰς πληροφορίες του, ὁ Σ. Σ. δὲν ἔχει πλέον τὴν ἰσχύν, ἦν ἄλ-

(1) Ταῦτα ἦσαν ἀτομικὴ γνώμη μόνον τοῦ ὁμιλήσαντος πρὸς τὸν Βενιζέλον φίλου του, οὐκ ἂν τοῦ Σ. Σ. ἢ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἥτις οὐδέποτε προσέφερον εἰς τὸν Βενιζέλον τὴν Δικτατορίαν, ἦν οὗτος δὲν ἐδέχθη, ὡς ἀνακριβῶς ἐλέχθη καὶ ἐδημοσιεύθη.

λοτε εἶχεν ὅπως προβῆ ἤδη εἰς τοιοῦτον πριξικόπημα». Μετὰ δὲ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ὁ Σ. Σ. παρὰ τὰ δ' αδιδόμενα, ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπιβάλῃ καὶ ἤδη πᾶσαν ἀπόφασίν του, ὁ Βενιζέλος ἠρκέσθη ν' ἀπαντήσῃ ὅτι «ἡ κατάλληλος πρὸς τοῦτο εὐκαιρία παρῆλθε καὶ ὅτι ὁ Σ. Σ. πρέπει ἤδη νὰ σκεφθῆ περὶ τῶν ληφθησομένων μέτρων ὅπως τερματισθῆ ἢ ἀνώματος κατάστασις, διότι εἶναι ἀτόλυτος ἀνάγκη τὸ σιγάτευμα ν' ἀσχοληθῆ εἰς τὸ κύριον ἔργον του ὅπως παρασκευασθῆ μέχρι Μαρτίου πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. (1)

Εἰς τὸν Βενιζέλον εἶπον ὅτι «ὁ Σ. Σ. εἶχε κύριον μέλημα πρὸ παντὸς ἄλλου τὰ τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς, ἀλλ' ἐκ πολιτικῶν ὅλων ἀπροόπτων καὶ ἐκ τῶν δυσχερειῶν αἷς παρεμβάλλει ἡ Κυβέρνησις παρεκάθη ἢ ἀνώματος κατάστασις καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε τὴν ἀντικατάστασιν τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη καὶ παρεκάλεσεν ὑμᾶς νὰ ἔλθητε ἐνταῦθα ὅπως καταστήσετε νέαν Κυβέρνησιν καὶ οὕτω περαιωθῆ τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως ὁμαλῶς καὶ ταχέως, τῇ συνδρομῇ τοῦ Σ. Σ.». Εἰς ταῦτα ὁ Βενιζέλος ἀπήντησεν ὅτι «εἶναι ἐντελῶς ἀσύμφορον καὶ διὰ τὴν Χώραν καὶ δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον ν' ἀναλάβῃ τὴν Κυβέρνησιν, διότι εἶναι ξένος καὶ θὰ ἔχη ἀντιδράσεις σπουδαίας ἐκ μέρους τῶν κομμάτων, θὰ ἔχη δὲ τοσαύτας καὶ ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως, διότι ὑπάρχει ἡ ἰδέα ὅτι εἶναι ἀντιδυναστικός, ὅτι λυπεῖται πολὺ μὴ δυνάμενος νὰ δεχθῆ τὴν λίαν δι' αὐτὸν τιμητικὴν πρότασιν τοῦ Σ. Σ. Τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον δέον νὰ ἐπανέλθῃ ἀμέσως εἰς τὴν Κρήτην, ἔνθα ἡ παρουσία του εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία, ἕνεκα τῶν ζητημάτων ἅτινα μένωσιν ἔτι ἐκκρεμῆ».

Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην, ἐγένετο ἀπόπειρα παρὰ τινων ἐκ τῶν φίλων τοῦ Βενιζέλου ὅπως οὗτος πεισθῆ νὰ παραμείνῃ καὶ ἀναλάβῃ τὴν Κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Βενιζέλος ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀναχώρησίν του, ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθῃ ἀμέσως εἰς Κρήτην, παρεκλήθη παρ' αὐτῶν νὰ διατυπώσῃ τοῦλάχιστον τὴν γνώμην του περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ Βενιζέλος μετὰ τινας δισταγμούς, ἀπήντησε περὶ τοῦ ἐξῆς: «ἀφ' οὗ ἔχετε ἤδη ἀποφασίσει τὴν ἀντικατάστασιν τῆς

(1) Εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς ὁ Βενιζέλος ἀφρόνει τοῦτο, ἐν ᾧ ἐγγίνωσκεν ὅτι τὸ Κράτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προπαρασκευασθῆ μέχρι τοῦ Μαρτίου.

Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη, δέον νὰ προβῆτε εἰς ταύτην ἀμέσως, ἀλλὰ πρὸ παντὸς δέον νὰ μοιμνήσῃτε περὶ τῆς συγκλήσεως Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἐπιβάλλητε ταύτην διὰ τῆς βίβλας, διότι ἡ κλήσις της εἶναι ἀπαραίτητος ὅπως, πλὴν ἄλλων, τερματισθῆ καὶ ἡ ἀνώμαλος κατάστασις».

Διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἐγένετο ἀκολούθως καὶ πάλιν συζήτησις μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, διότι τινὲς ὡς καὶ ἄλλοτε ἐφρόνουν ὅτι ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἠδύνατο νὰ καταστῆ ἐπικίνδυνος, ἀσχέτως πρὸς τὰς παρουσιασθησομένας δισχερείας διὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς κλήσεώς της ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων. Ὁ Βενιζέλος ὑπέδειξεν ὅτι, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δισχερειῶν καὶ τῶν τυχόν παρουσιασθησομένων κινδύνων, καλὸν εἶναι ὁ Σ. Σ. νὰ προβῆ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἡγετῶν τῶν πολιτικῶν κομμάτων πρὸς σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως *Ἀναθεωρητικῆς*, ἥ; τινος αἱ ἐργασίαι νὰ καθορισθῶσιν ἐκ τῶν προτέρων.

Διαπραγματεύσεις τοῦ Βενιζέλου καὶ ἀντικατάστασις τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη. — Μέλη τινὰ τῆς Ἐπιτροπῆς, παρεκάλεσαν τὸν Βενιζέλον νὰ παραμείνῃ ἐνταῦθα ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ὅπως αὐτὸς ὁ ἴδιος προβῆ εἰς τὴν δέουσαν συνεννόησιν, διότι ὁ Σ. Σ. δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνεννοῖται μετὰ τῶν κομμάτων ἀπ' εὐθείας καὶ δὴ περὶ τοιοῦτου ζητήματος. Ὁ Βενιζέλος, μετὰ τὰς ἀντιρροήσεις καὶ κατόπιν τῆς συγκρατητέως ἀπάντων τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐδέχθη νὰ παραμείνῃ ἐνταῦθα καὶ ἐξουσιοδοτήθη ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ὅπως προβῆ εἰς τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸν ἀνωτέρω σκοπὸν προκαταρκτικὰ διαβήματα, τόσον πρὸς τοὺς ἡγέτας τῶν πολιτικῶν κομμάτων, ὅσον καὶ πρὸς τοὺς παρ' αὐτοῦ ὑποδειχθέντας Σκουλούδη καὶ Δραγούμην, ὅπως ὁ ἕτερος ἐκ τούτων ἀναλάβῃ τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως καθ' ὅσον οὐδένα ἄλλον ἔκρινε κατάλληλον πρὸς τοῦτο.

Ὁ Βενιζέλος ἐπισκεφθεὶς τοὺς Ράλλην καὶ Θεοτόκην, ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Σ. Σ. ὅτι κατ' ἀρχὴν ἀμφότεροι οὗτοι ἐδέχθησαν νὰ προβῶσιν εἰς διαπραγματεύσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προτάσεών του, ἀλλ' ὡς ὑποθέτει, ὁ Θεοτόκης θὰ δεχθῆ τὴν κλήσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως μόνον ἐὰν ὁ Σ. Σ. δὲν ἤθελε συναινέσει νὰ διαλυθῆ ἄνευ ταύτης, καὶ ὅτι θὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς μετ' αὐτοῦ συνεννοήσεις.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἐπισκεφθεὶς μετὰ ὁ Βενιζέλος, παρεκάλεσε νὰ τῷ εἴπω, ἂν ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Σ. Σ. μετέβαλε τὴν περὶ τῆς

Ἐθνοσυνελεύσεως γνώμην τῆς, καὶ τοῦτο διότι τὴν πρῶταν ἀνέγνωσεν εἰς τὰς ἑφημερίδας δηλώσεις τοῦ Θεοτόκη, καθ' ὅς οὗτος ἀπέκρουε τὴν προταθεῖσαν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως, καθόσον ἐπληροφορήθη ὅτι καὶ ὁ Σ. Σ. δὲν ζητεῖ τὴν σύγκλησιν ταύτης». Εἰς τὸν Βενιζέλον εἶπον ὅτι «ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν μετέβαλε γνώμην, καὶ συνεπῶς ὅτι δύναται νὰ συνεχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις του ἐπὶ τῷ αὐτῷ πάντοτε σκοπῷ». Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἔλαβον παρὰ τοῦ Βενιζέλου τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν:

«Ἀθῆναι, τῆ 11 Ἰανουαρίου 1910. — Κύριε Ἀρχηγέ. Εἰς τὰς πρῶτὰς ἑφημερίδας τοῦ Σαββάτου, ἔδημοσιεύθησαν δηλώσεις γενόμεναι τὴν προτετραίαν ὑπὸ τοῦ Θεοτόκη πρὸς τοὺς φίλους του. Κατὰ τὰς δηλώσεις ταύτας ὁ Θεοτόκης ἀπέκρουσεν ἀπολύτως καὶ κατηγορηματικῶς τὴν προταθεῖσαν σύγκλησιν ἀναθεωρητικῆς Συνελεύσεως, προσέθετε δὲ συγχρόνως ὅτι, καθ' ὅς εἶχε πληροφορίας καὶ ὁ Σύνδεσμος δὲν ἐξήτει τὴν σύγκλησιν αὐτῆς. Ἀμα λαβὼν γνώσιν τῶν δηλώσεων τούτων τοῦ Θεοτόκη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἑφημερίδων ἔσπευσα νὰ ἐπισκεφθῶ ὑμᾶς, παρακαλέσας νὰ μοι γνωρίσητε ἂν ἀληθῶς ὁ Σύνδεσμος ἔχῃ ἤδη ἄλλην γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν μοῦ ἀνεκοίνωσε τὴν ἐσπέραν τῆς Πέμπτης, ὅτε ρητῶς ἐπέστησα τὴν προσοχὴν τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συνδέσμου ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Θεοτόκης θὰ ἤθελε ν' ἀποφύγῃ τὴν σύγκλησιν τῆς Συνελεύσεως, ἀπεδέχετο δὲ αὐτὴν μόνον ἂν εὐρίσκειτο ἐνώπιον ἀποφάσεως τοῦ Συνδέσμου ὅπως μὴ ἀποδεχθῇ τὴν προταθεῖσαν λύσιν ἂν αὕτη δὲν περιελάμβανε καὶ τὴν σύγκλησιν τῆς Συνελεύσεως, (1) Ὑμεῖς δὲ κ. Ἀρχηγέ, εὐηρεσιήθητε γὰρ μοῦ ἀπαντήσητε ὅτι οὐδεμίαν μεταβολὴν ἐπέθῃν εἰς τὰς γνώμας τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ὅτι θεωρεῖτε ὅπως ἀπίθανον ὅτι τὰ νέα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς θὰ ἔχουν διάφορον γνώμην ἀπὸ τὰ παλαιὰ ὡς πρὸς τοῦτο καὶ μὲ ἔξουσιοδοτήσατε νὰ κάμω οἰανδὴ ποτε ἤθελον χρῆσιν τῆς βεβαιώσεως ὑμῶν ταύτης. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην ἔσπευσα νὰ σταίλω εἰς τὸν Θεοτόκην τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν»:

«Κύριε Πρόεδρε, ὅτε πρὸ εβδομάδος ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσω ὑμῖν σκέψεις τινὰς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐνόμιζα ὅτι ἠδύνατο νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν παροῦσαν χαώδη κατάστασιν καὶ

(1) Εἰς τὸν Βενιζέλον ἡ Ἐπιτροπὴ εἶχε δηλώσει ὀριουμένως ὅτι ὁ Σ. Σ. θὰ διαλυθῇ τότε μόνον ὅταν συγκληθῇ Ἐθνοσυνέλευσις.

ν' ἀχθῆ εἰς ἄρτιον καὶ ὁμαλὸν πῦρας ὃ ἀνορθωτικὸς ἦγών, ἐξή-
τησα δὲ νὰ μάθω ἂν ἐγκρίντε τὰς σκέψεις ταύτας, ὅποτε θὰ ἀ-
νελάμβαια νὰ εἰσηγηθῶ αὐτὰς πρὸς τὸν Σ. Σύνδεσμον ζητή-
σαντα τὴν γνώμην μου εἰς τὸ ὑ προκειμένου, εὐηρεστήθητε νὰ
μοῦ δηλώσητε ὅτι ἐγκρίνετε μὲν πλήρως κατὰ τὰ λοιπὰ τὰς σκέ-
ψεις μου, δυσφύρως ὅμως ἔχετε πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς συγκλήσεως
τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἣν θεωρεῖτε οὐχὶ ἀπληλαγμένην κινδύνων
καὶ μόνον τότε θ' ἀπεδέχεσθε αὐτήν, ἂν ἡ ἐπανάστασις ἄνευ
τούτου ἀπέστεργε νὰ τερματισθῆ. Σήμερον αἱ ἐφημερίδες τῆς
πρωτευούσης ἀναγράφουν χθεσινὰς ὑμῶν δηλώσεις πρὸς τοὺς
ὑμῖν φίλους καθ' ἃς ἀποκρούετε ἀπολύτως τὴν ἰδέαν τῆς
Ἐθνοσυνελεύσεως. Θὰ σὰς εἶμαι εὐγνώμων κ. Πρόεδρε ἐὰν
εὐαιρεστήθητε νὰ μοι γνωρίσητε ἂν καλῶς ἀντιλήφθην τὰς δη-
λώσεις ἃς μοι ἐκείμαι κατὰ τὴν πρὸ ἑπταήμερον συνάτησίν μας
ἢ ὄχι, διότι ἐπιχειρήσας νὰ συνιλέσω εἰς συνειγνώσιν τῶν δια-
φόρων παραγόντων ἐκ τῆς συμπράξεως τῶν ὁποίων ἐξαγτᾶται ἡ
συμφώνως πρὸς τὰ Ἐθνικὰ συμφέροντα λήξις τῆς παρουσίας κρί-
σεως, θὰ ἔλυπούμην μεγάλως ἂν συνήρουν εἰς περαιτέρω πα-
ρεξηγήσεις. Εὐαιρεστηῶ ἦτε κτλ »

« Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐδόθη μοι χθὲς ἡ ἐπομένη ἀπάν-
τησις: »

« Ἀξιότιμε Κύριε, Σήμερον μόνον περὶ τὴν 11ην ὥραν μοι
ἐδόθη ἡ ὑμετέρα ἐπιστολὴ καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ τὴν βραδύτητα τῆς
ἀπαντήσεώς μου. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὑμῶν ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς:
« εὐηρεστήθητε νὰ μοι δηλώσητε ὅτι ἐγκρίνετε μὲν πλήρως κατὰ
τὰ λοιπὰ τὰς σκέψεις μου, διαφόρως ὅμως ἔχετε πρὸς τὴν ἰδέαν
τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, τὴν σύγκλησιν τῆς ὁπίας δὲν θεωρεῖτε
ἀπληλαγμένην κινδύνων καὶ τότε μόνον θ' ἀπεδέχεσθε αὐτήν
ἂν ἡ ἐπανάστασις ἀπέστεργεν ἄνευ τούτου νὰ τερματισθῆ. » Ταῦτα
μὲ μίαν μόνην τροποοίησιν εἶναι ἀκριβῆ. Εἰς τὰ ἱπ χειρῆματα
ἄτερ ἀνέπτυξα ὑμῖν κατὰ τῆς ἰδέας τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, πα-
ρετηρήσατε ὅτι εἶναι ἐνδεχόμενον ὅτι ἡ ἐπανάστασις θ' ἀπέ-
στεργεν ἄνευ τούτου νὰ τερματισθῆ. Εἰς τὴν παρατήρησιν ταύ-
την ἀπήνητησα, ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐπιβάλλεται ἡ ἐπὶ τοῦ
θέματος συζήτησις » Καθ' ἃς δὲ ἔχω βασίμους πληροφορίας, ἀ-
νακοινωθήσας μοι παρ' ἀνδρὸς δυναμένου νὰ διερμηνεύῃ τὰς
σκέψεις τῶν ἐκπροσωπούντων τὴν ἐπανάστασιν, τοιαύτη περί-
πτωσις εἶναι παρουσιάσθη, διότι οὗτοι ἀναγνωρίζουν τοὺς κιν-

δύνοους τῆς συγκλήσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Δεχθῆτε κτλ. Ὑπογ. Γ. Θεοτόκης».

«Ὁ Σύνδεσμος γνωρίζει ὅτι τὴν γνώμην μου περὶ τοῦ πρακτέου ἔδωσα ἐπιμόνως ζητηθείσαν, ὅτε δὲ παρέτεινα ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας τὴν ἐν Ἀθήναις διατριβὴν μου αἰτήσῃ τοῦ Συνδέσμου, ἐπίστας ὅτι ἡ μεσολάβησίς μου ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀναγκαίαν προσέγγισιν τῶν διαφορῶν παραγόντων, ἐκ τῆς συνεννοήσεως τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ λήξις τῆς παρούσης κρίσεως, κατὰ τρόπον ἀσφαλίζοντα δοστένεστι μεγαλειέτερας ἐπιτυχίας ὑπὲρ τοῦ ἀνορθωτικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐπιτρέποντα τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ τε οἰκονομικοῦ χάους καὶ τοῦ Κοιτικῆς ζητήματος. Κρίνων ἤδη ὅτι ἡ μεσολάβησίς μου, ἀντὶ τῆς ἐπισυθείσης συνεννοήσεως, προεκάλεσε μόνον παρεξηγήσεις, παρακαλῶ τὸν Σύνδεσμον νὰ θεωρήσῃ ὡς λήξασαν πᾶσαν ἀνάμειξιν μου ἐν τῷ ζητήματι. Μετ' ἐξόχου τιμῆς. Ὑπογ. Ἐλευθ. Βενιζέλος.»

Ἀναγνώσας τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἐξεπλάγην ὅτι ὁ Βενιζέλος προέβη νὰ γράψῃ ταῦτα, παρὰ τὴν προγενεστέραν διαββαίωσίν μου καὶ χωρὶς νὰ συνεννοηθῆ τοῦλάχιστον καὶ πάλιν μετ' ἐμοῦ ὅπως πληροφορηθῆ θετικῶς ἂν ἡ δοθείσα πληροφορία εἰς τὸν Θεοτόκην διηρημήνευεν ὄντως τὰς σκέψεις τῶν ἐκπροσωποῦντων τὴν ἐπανάστασιν. (1) Ὅθεν μεταβάς πρὸς συνάντησίν του ἐξέφρασα πρὸς τὸν Βενιζέλον τὴν τοιαύτην ἐκπληξίν μου καὶ μετὰ δοθείσας ἐπαρκεῖς ἐξηγήσεις παρ' αὐτοῦ ἀπῆλθον, συγκαλέσας δὲ τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Σ Σ ἀνεκοίνωσα αὐτῇ τὰ συμβάντα καὶ ἠρώτησα ὡς ἐκ περισσοῦ ἂν ἄλλαντα τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς (παλαιά τε καὶ νέα) ἔξακολουθῶσι νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς Συνελεύσεως ἢ οὐ. Μετὰ καταφατικὴν ἀπάντησιν ἀπασπίθη ὅπως εἰς ἐκ τῶν φίλων του μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς συναντήσουν τὸν Βενιζέλον καὶ παρακαλέσασιν τοῦτον νὰ παραμεινῇ ἐνταῦθα ὅπως συνεχίσῃ τὰς ἀρξυμένας διαπραγματεύσεις κατὰ τὰ συμπεφωνημένα. Τοῦτου γενομένου ὁ Βενιζέλος παρέμεινεν εἰς Ἀθήνας. Πρὸς ἄρσιν πάσης παρεξηγήσεως περὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἐνεργείας τοῦ Βενιζέλου, ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Σ

(1) Ὡς μετ' ὀλίγον ἐξηκριβώθη, ὁ Γραμματεὺς τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. ὑπολογαγὸς Θάμος Λιδωρίκης, συνομιλῶν μετὰ πολιτευομένων φίλων του ἐξέφρασε τὴν περὶ συνελεύσεως ἀτομικὴν γνώμην του, ἣν ὁ Θεοτόκης ἐξέλαβεν ὡς γνώμην διερχομένην τὰς σκέψεις τῶν ἐκπροσωποῦντων τὴν ἐπανάστασιν. Τὸ διαδοθὲν τότε, ὅτι ὁ Λιδωρίκης ἀπεστάλη ἐκ μέρους μου πρὸς τὸν Θεοτόκην, εἶναι ὅλως ἀνακριβὲς καὶ κινδύβουλον.

Σ. διετύπωσε τὴν ἀπόφασίν της ἐν πρακτικῷ ὡς ἑξῆς :

« Ἐπιτροπὴ τοῦ Σ. Σ. — Ἀπόφασις τῆς 13 Ἰανουαρίου 1910. — Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Σ. Σ. ἀπεφάσισε παμψηφεί ὅπως εἰδοποιηθῶσιν οἱ Γ. Θεοτόκης καὶ Δ. Ράλλης, δι' ἐπιτροπῆς, ὅτι ὁ Σ. Σ. ἀπεφάσισεν ὅπως ἐπιδιώξῃ τὴν ἀντικατάστασιν τῆς Κυβερνήσεως διὰ νέας τοιαύτης ἀπολαυούσης τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης τοῦ Συνδέσμου. Ἡ Κυβέρνησις αὕτη θὰ ἔμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ὅπως ζητήσῃ τὴν ψήφισιν τῶν μέτρων τὰ ὅποια θὰ ἔκρινεν ἀναγκαῖα καὶ θὰ προέβαινεν ἐν καιρῷ εἰς τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως Ἀναθεωρητικῆς, μετὰ συνεννόησιν τῶν ἡγετῶν τῶν κομμάτων καὶ τῆς ἐπαναστάσεως περὶ τῶν ἀναθεωρητῶν ἐν διατάξεσιν καὶ τῆς ὑπογραφῆς πρωτοκόλλου ἐκ μέρους αὐτῶν διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἀνελάμβανον, ὡς καθῆκον τιμῆς, νὰ μὴ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὰ ὄρια τὰ ὅποια θὰ χαράξῃ εἰς τὴν ἀναθεωρητικὴν ταύτην Συνέλευσιν ἢ περὶ τούτου ἀπόφασις τῆς παρουσίας συνόδου τῆς Βουλῆς καὶ τὸ περὶ αὐτῆς Βον Διάγγελμα. (1) Ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς Θεοτόκην καὶ Ράλλην ὅπως συντελέσωσιν τὸ καθ' ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τούτων. Θέλει δὲ δηλώσει αὐτοῖς ὅτι ὁ Βενιζέλος ἔξουσιοδοτήθη ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου διὰ τὴν περαιτέρω συνεννόησιν. Διὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς παρουσίας ἀποφάσεως ὠρίσθησαν οἱ κ. κ. κτλ.»

Οἱ ὀρισηθέντες ἐκ τῶν μελῶν της ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. μετέβησαν πρὸς συνάντησιν τοῦ Θεοτόκη καὶ Ράλλη καὶ ἀνεκοίνωσαν εἰς τούτους τὴν ἀνωτέρω ἀπόφασιν.

Τὴν ἐπιούσαν ἔλαβον παρὰ τοῦ Βενιζέλου τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν:

« Πέμπτη ὥρα 6 μ. μ. — Κύριε ἀρχηγέ. — Εἶμαι εἰς θέσιν ν' ἀνακοινώσω ὑμῖν τὴν ἀπάντησιν τοῦ τε Θεοτόκη καὶ τοῦ Ράλλη, εἰς τὰ διαβήματα τὰ ὅποια ἔκαμα παρ' αὐτοῖς κατ' ἐξουσιοδότησιν τοῦ Συνδέσμου. Ἐπειδὴ εἰς τοιαύτας περιστάσεις εἶναι καλὸν νὰ μὴ χινηταὶ χρόνος, εἶμαι εἰς τὴν διάθεσίν σας, καὶ δύνασθε νὰ καλέσητε τὸν Σύνδεσμον εἰς συνεδρίασιν ἀπόψε μετὰ

(1) Τούτων οὕτως ἐχόντων, οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν ἀπὸ ἀναθεωρητικῆς εἰς συντακτικὴν. Ὅθεν τὰ ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου λεχθέντα ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Συντάγματος πρὸς τινὰς φωνασκοῦντας ὑπὲρ τῆς συντακτικῆς Συνελεύσεως, ἐλέχθησαν ὑποχρεωτικῶς, διότι ὁ Βενιζέλος ἐγνώριζεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβληθῶσιν τὰ συμπεφωνημένα μετὰ τῶν πολιτικῶν παραγόντων καὶ τοῦ Σ. Σ. ὅν μάλιστα εἶχεν ἀντιπροσωπεύσει κατὰ τὰς περὶ τούτου διαπραγματεύσεις.

την 10 1/2 ὥραν τῆς νυκτός, ἄλλως καθ' οἰανδήποτε ὥραν τῆς αὐρίου ὀρίσετε Μετ' ἐξόχου τιμῆς. Ὑπογρ. Ἐλευθ. Βενιζέλος».

Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Σ. Σ. ἐκλήθη εἰς συνεδρίασιν κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα, εἰς ἣν παρευρεθεῖς ὁ Βενιζέλος ἀνεκοίνασε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν του. Πρὸς τοῦτο συνετάχθη τὸ ἐξῆς πρακτικὸν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς:

«Συνεδρίασις τῆς 14ης Ἰανουαρίου 1910. — Ὁ Βενιζέλος ἐκπληρώσας τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. ἐντολὴν, ἐδήλωσεν ἐνώπιον αὐτῆς ὅτι συναντήσας τὸν ἀρχηγὸν τῆς μειοψηφίας ἐν τῇ Βουλῇ Δ. Ράλλην, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν πλήρη εὐχαρίστησιν διὰ τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου χθὲς καὶ συντάσσεται ἀνεπιφυλάκτως μὲ αὐτήν. Ὁ Θεοτόκης ἐδήλωσεν εἰς τὸν Βενιζέλον ὅτι, θὰ ἔστρεψε καὶ οὗτος πρὸς τὰ ἀποφασισθέντα ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου, ἀλλὰ θὰ ἐπεθύμει νὰ γίνῃ τοῦτο ἐπὶ τῷ ὄρω ὅτι ὁ Σύνδεσμος θὰ διελύετο. Μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ἐπιτροπῆς ὅπως ὁ Σύνδεσμος περιορισθῆ εἰς τὰ στρατιωτικὰ καθήκοντά του, ἀπέχων πάσης ἐνεργοῦ ἀναμίξεως. (1) ὁ Βενιζέλος, συναιτήσας ἐκ νέου τὸν Θεοτόκην κατέστησε γνωστὴν τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι, τοῦτο θὰ συμβῆ μόνον μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς νέας Κυβερνήσεως, τὴν ψήφισιν Νομοθετικῶν μέτρων ἐπαρκῶν καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Βου Διαγγέλματος περὶ Ἐθνοσυνελεύσεως. Ὁ Θεοτόκης ἐδέχθη ταῦτα, μεθ' ὃ συγκατένευσεν εἰς τὴν πτώσιν τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῇ Βουλῇ μεθαύριον Σάββατον, ἀφ' οὗ αὐριον δὲν εἶναι τοῦτο δυνατόν, ὡς ἐκ τοῦ κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς, μὴ ὑπαρχούσης πρὸς συνεδρίασιν αὐτῆς προσκλήσεως. Οἱ ἀξιωματικοὶ θὰ ἦναι αὐριον καὶ μέχρι λήξεως τῆς κυβερνητικῆς κρίσεως εἰς τοὺς στρατῶνας διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, θὰ ληφθῶσι δὲ πάντα τὰ μέτρα ὅπως μὴ γίνῃ διατάραξις τις τῆς δημοσίας τάξεως. Ἀπεφασίσθη ἡ κοινοποίησις τῶν ληφθέντων ἀποφάσεων εἰς τὰ ἐνταῦθα καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τμήματα».

Τὴν ἐπομένην ἔλαβον παρὰ τοῦ Βενιζέλου τὴν κάτωθι ἐπιστολήν:

«Κύριε Ἀρχηγέ. Παρακαλῶ νὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ μοῦ γνωρίσητε, ἂν παραλλήλως πρὸς τὴν περαιτέρω συνεννόησιν δύνα-

(1) Ὁ Σ. Σ. εἶχεν ἐξ' ἰδίας πρωτοβουλίας ἀποφασίσει πρὸ πολλοῦ νὰ διαλυθῆ μετὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὡς ἀνεγράφη ἐν τοῖς προηγουμένοις.

μαι ν' αποταθῶ ἐπισημότερον πλέον πρὸς τὸν Δραγούμην, διὰ νὰ ἐρωτήσω αὐτὸν ἂν δέχεται ν' ἀναλάβῃ τὴν προεδρίαν τῆς νέας ἀνορθωτικῆς κυβερνήσεως, ἐν τῷ πνεύματι ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀντιλαμβάνεται αὐτὴν ἢ ἐπανάστασις καὶ τὸν παρακαλέσω, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ γνωρίσῃ δι' ἐμοῦ πρὸς τὸν Σύνδεσμον τίνας προτείνει ὡς συνεργάτας αὐτοῦ διὰ τὰ πολιτικὰ Ὑπουργεῖα. Συγχρόνως δύναμαι. ἂν τὸ ἐγκρίνηται νὰ ἴδω καὶ πάλιν τὸν Σκουλούδη, διὰ νὰ μάθω ἂν θὰ ἦτο διατεθειμένος νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Δραγούμη εἰς τὴν συγκρότησιν τοιαύτης Κυβερνήσεως, μολοντί μετὰ τὴν χθεσιῆν πληροφορίαν, ἦν σὰς ἀνεκοίνωσα, καὶ καθ' ἣν εἰς ἀνταποκριτὴν σπουδαίας ἐφημερίδος ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι κατὰ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, δυσκόλως ἴσως θὰ δυνηθῇ νὰ μετόπισθῃ τῆς νέας Κυβερνήσεως. Μετὰ τιμῆς ἐξαιρέτου. Ὑπογρ. Ἐλευθ. Βενιζέλος. Παρασκευὴ ὄρα 11 1)2 π. μ.»

Τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν ἔλαβον ὄτε ὁ στρατὸς εἰρρίσκετο εἰς τοὺς στρατῶνας ἐν ἐπιφυλακῇ καὶ ὡς ἐκ τούτου παρέμμενον εἰς τὸ γραφεῖον τῆς διοικήσεως τοῦ 1ου Συντάγματος τοῦ Πεζικοῦ. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπήντησα ὡς ἑξῆς:

« Ἀξιότιμε φίλε. Γνωρίζω ὑμῖν ὅτι, ὡς ἐπληροφόρηθην, ἐν τῇ τελευταίᾳ συσχέσει τοῦ Θεοτοκικοῦ κόμματος ἐπῆλθε κατὰ τὴν συζήτησιν περὶ Ἐθνοσυνελεύσεως διαφωνία μέχρι ρήξεως. Ἐπὶ τούτου εἶναι ἀληθές, ἔχω τὴν γνώμην ὅτι, προτοῦ λάβητε ὀριστικὴν ἀπάντησιν περὶ τῆς ἀποδοχῆς τῶν προτάσεων μας ὑπὸ τῶν ἡγετῶν τῶν πολιτικῶν κομμάτων, πᾶσα ἐνέργεια διὰ τὸν πρόεδρον τῆς νέας Κυβερνήσεως καθίσταται πρόωρος. Μετ' ἀγάπης. Ὑπογρ. Ν. Κ. Ζορμπᾶς.»

Περὶ τὸ ἐσπέρας ὁ Βενιζέλος, ἔλθων εἰς τὸ γραφεῖον μου, ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Σ. Σ. ὅτι «κατὰ τὴν πρό μικροῦ συνάντησίν του μετὰ τοῦ Θεοτόκη, οὗτος ἀπεδέξατο ἀπάσας τὰς προτάσεις μας δηλώσας μόνον ὅτι διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως δεόν νὰ ὑπάρχῃ ἐκπεφρασμένη καὶ ἡ γνώμη τοῦ Βασιλέως, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο θέλει φροντίσει ὁ ἴδιος νὰ ὑποβάλῃ αὐτῷ τὰς σκέψεις του». (1) Μετὰ ταῦτα ὁ Βενιζέλος, εἰς ἀπάντησιν παρατηρήσεών τινων περὶ τῶν ἀνωμαλιῶν αἵτινες

(1) Οὐδεμίαν δύναται νὰ χωρῇ ἀμφιβολία ὅτι ὁ Θεοτόκης διαβεβαίωσε τὸν Βασιλέα ὅτι οὕτω μόνον θὰ διαλυθῇ ὁ Σ. Σ. συνετέλεσε κατὰ τὸ πλεῖστον ὅπως ὁ Βασιλεὺς συγκαταεθῆ ν' ἀποδεχθῇ τὴν κλήσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως παρὰ τὰς διατάξεις τοῦ Συντάγματος.

ἠδύναγο νὰ συμβῶσιν ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, εἶπεν ὅτι «εἶναι σχεδὸν βέβαιος· ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν θὰ ἀποκρούσῃ τὸ ζήτημα τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὡς ἤδη προτείνεται παρ' ὄλων καὶ συνεπῶς καλὸν εἶναι νὰ ὀρισθῇ ἀπὸ τοῦδε ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, διὰ νὰ δυνηθῇ οὗτος· νὰ προετοιμασθῇ καθ' ὅλα ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἐξουσίαν, μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Συνδέσμου, ὡς πάντες ἀξιοῦσι, καὶ οὕτω λήξῃ ἡ Ὑπουργικὴ κρίσις».

Εἰς ταῦτα ἀπήντησα ὅτι, ἀσχέτως πρὸς τὴν γνωστὴν ἀπόφασιν ἢν ἀνέκαθεν ἔχω λάβει, ὅπως μὴ ἀναμιχθῶ ὀπωσδήποτε εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Χώρας, εἴτε ὡς Δικτάτωρ, εἴτε ὡς Ὑπουργός, φρονῶ ὅτι κατὰ τὴν προκειμένην περιστασίαν εἶναι καὶ ὅλος ἀσύμφωνος ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Σ. Σ. νὰ μετασχη εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἀφ' οὗ ὁ Σ. Σ. θὰ ἐξοκολουθήσῃ ὑφιστάμενος μέχρι οὗ ἤθελον ἐκπληρωθῇ τὰ συμπεφωνημένα μεταξὺ τούτου καὶ τῶν πολιτειακῶν παραγόντων.» Ὁ Βενιζέλος ἀπήντησεν ὅτι «πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐπαναστάσεως, πρὸς ἢν προσέφερον πολυτίμους μέχρι τοῦδε ὑπηρεσίας, δὲν πρέπει νὰ ἐπιμείνω ἀρνούμενος καὶ ἤδη, διότι ἡ ἀρνήσις μου αὕτη, παρεξηγουμένη παρὰ τῶν πολιτειακῶν παραγόντων, θέλει ἀναντιρρήτως συντελέσει πρὸς ματαίωσιν πάντων τῶν παρ' αὐτῶν υποσχεθέντων, καὶ ὅτι κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἐν τῇ Κυβερνήσει εὐρισκόμενος δὲν κωλύεται νὰ ἐνεργήσῃ ἐν τυχούσῃ ἀνάγκῃ διὰ τοῦ Σ. Σ. καὶ δὴ κατὰ τρόπον μᾶλλον ἐπιβλητικόν.» Εἰς τὸν Βενιζέλον ἀπήντησα ὅτι «ἀκριβῶς ὅπως μὴ εὐρεθῶ εἰς θέσιν νὰ πράξω τὸ τελευταῖον τοῦτο, ὅπερ κατὰ τὴν κρίσιν μου εἶναι, οὐ μόνον ἄτοπον, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιον, φρονῶ ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀναμιχθῶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Χώρας».

Τῆς ἀποφάσεώς μου ταύτης γνωσθείσης εἰς τοὺς ἀξιωματικούς, ἤρξατο οἰζήτης περὶ τοῦ προσώπου εἰς ὃ θ' ἀνετίθετο ἡ διεύθυνσις τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν. Κατὰ τὴν συζήτησιν ταύτην ἐπαρουσιάσθησαν ὡς συνήθως σοβαραὶ διαφωνίαι μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν, ὥτινες ἐφαίνοντο ὅτι θὰ καταλήξωσιν εἰς τὴν διάσπασιν τοῦ Συνδέσμου. Ἐνεκα τούτου πολλοὶ ἀξιωματικοὶ σπεύσαντες μοῦ ἀνεκοίνας τὰ συμβαίνοντα καὶ μὲ παρεκάλεσαν θερμῶς νὰ μὴ ἐπιμείνω ἀρνούμενος, διότι ἡ ἀρνήσις μου θὰ ἐγίγνετο ἀφορμὴ σπουδαίων ἀνωμαλιῶν ἐν τῷ Συνδέσμῳ, ἀλλὰ νὰ μετασχω τῆς Κυβερνήσεως ὅπως συντελέσω πρὸς τὴν αἰσίαν περάτωσιν τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως δι' ὕπερ τό-

σον ἐπιτυχῶς εἰργάσθην. Ἐπειδὴ δὲ πραγματικῶς οἱ πλείστοι τῶν Συνδεσμικῶν ἦσαν ἐν ἐξεγέρσει καὶ ἀγένδοιτοι εἰς τὰς γνώμας των περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ὑπουργοῦ, προβάλλοντες λίαν σπουδαίους λόγους, καὶ ἐπειδὴ εἶχον ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων θὰ ἀπέβαινε λίαν κρίσιμος, ἀπεφάσισα νὰ δεχθῶ τὴν θέσιν τοῦ Ὑπουργοῦ.

Κατόπιν ἡ ἐπιτροπὴ προέβη εἰς συνεδριάσιν πρὸς ὄρισμὸν τοῦ μέλλοντος ν' ἀναλάβῃ τὸν σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη διὰ ψ. ψηφοφορίας, κατόπιν τῆς ὁποίας συνετάχθη τὸ ἐξῆς πρακτικόν: «Συνεδριάσις τῆς 1ῆς Ἰανουαρίου 1910.—Γενομένης ψηφοφορίας μετὰ συζήτησιν περὶ τοῦ προσώπου εἰς ὃ δέον ν' ἀνατεθῇ ἡ προεδρία τῆς σχηματισθησομένης Κυβερνήσεως, ἐψήφισαν ὑπὲρ τοῦ Δραγούμη δέκα καὶ τέσσαρες (14), ὑπὲρ δὲ τοῦ Σκουλούδη τέσσαρες (4), καὶ εἰς ἡρνήθη ψῆφον. Ἀνατίθεται εἰς τὸν Βενιζέλον νὰ προβῇ εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Δραγούμη, ὅπως προσλάβῃ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὸν Σκουλούδη, καὶ εἰς τοῦτον ἐκφρασθῇ ἡ μεγάλη ἐπιθυμία τοῦ Συνδέσμου νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Δραγούμη πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος».

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας ταύτης ἐκοινοποιήθη εἰς τὸν Βενιζέλον ὅστις ἀνεκοίνασε τοῦτο εἰς τὸν Δραγούμη καὶ εἰς τοὺς ἡγέτας τῶν κομμάτων.

Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἦτον ὅλως ἀπροσδόκητον, διότι τὰ πλείστα τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπανειλημμένως εἶχον πρότερον ἐκφρασθῇ ὑπὲρ τοῦ Σκουλούδη καὶ κατὰ τοῦ Δραγούμη (1). Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῆς γνώμης τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ὀφείλετο ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸν Βενιζέλον, ὅστις εἰς τὰς μετὰ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ἰδιαιτέρας φιλικὰς συνομιλίας του ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ Σκουλούδης δὲν θέλει τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ ὑπεδείκνυσεν ὅτι ὁ μόνος κατάλληλος κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν διὰ τὴν προεδρίαν τῆς κυβερνήσεως ἦτον ὁ Δραγούμης συνιστῶν αὐτὸν ὡς ἐπαναστάτην χωρὶς ὅμως ν' ἀποκρούσῃ ὠρισμένως καὶ τὸν Σκουλούδη, ὑποδεικνύων τοῦτον κατάλληλον μᾶλλον ὡς συνεργάτην τοῦ Δραγούμη.

Κατόπιν, ἡ Ἐπιτροπὴ προέβη εἰς συζήτησιν πρὸς ἐκλογὴν

(1) Κυρίως διὰ τὰ παρ' αὐτῷ λεχθέντα ἐν τῇ Βουλῇ περὶ τῶν Βασιλοπαίδων κλπ. ὡς καὶ διὰ τῆς περὶ Μακεδονίας γνώμης του, ἣν εἶχεν δημοσιεύσει ἄλλοτε.

τῶν Ὑπουργῶν διὰ τὰ πολιτικά Ὑπουργεῖα καὶ ἤρξατο μάλιστα καὶ ψηφοφορίας, ἥτις ἐν τέλει ἐματαιώθη, ἀφθεύσης τῆς ἐκλογῆς τούτων ἀτόπως εἰς τὸν Δραγοῦμην. (1) Διὰ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ὑπεδείχθη ὑπὸ τῶν συναδέλφων του ὁ ἀντιπλοίαρχος Α Μιαούλης.

Τὴν ἐπιούσαν, 16ην Ἰανουαρίου ὁ Βενιζέλος ἔπεμψέ μοι τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν: «Κύριε ὀρχηγέ.— Εἶμαι εἰς θέσιν νὰ γνωρίσω ὑμῖν ὅτι ὁ Βασιλεὺς συνεκάλεσεν εἰς πολιτικὸν συμβούλιον, διὰ τὴν 4ην μ. μ. τῆς σήμερον, τοὺς Θεοτόκην, Ράλλην, Μαυρομιχάλην, Δραγοῦμην καὶ Ζαῖμην Ἀλέξανδρον.— Μετ' ἐξόχου τιμῆς. Ὑπογ. Ἐλ. Βενιζέλος. Σάββατον.

Τὰ τῆς συναντήσεως τῶν ἀρχηγῶν τῶν πολιτικῶν κομμάτων μετὰ τοῦ Βασιλέως ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, ὡς καὶ τὰ τῆς ἐν γένει πολιτικῆς καταστάσεως κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἶναι γνωστὰ τοῖς πᾶσιν ἐκ τῶν δημοσιευθέντων τότε εἰς τὰς ἐφημερίδας λεπτομερῶς.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ὁ στρατὸς εὗρίσκειτο ἐν ἐπιφυλακῇ εἰς τοὺς στρατῶνας ἀναμένων τὴν λῆξιν τῆς κρίσεως. Τὴν δὲ Κυριακὴν 17ην Ἰανουαρίου ἅπαντα τὰ σώματα τῆς φρουρᾶς παρετάχθησαν κατὰ διαταγὴν μου εἰς τὴν πλατεῖαν τῶν στρατῶνων τοῦ περικοῦ, ἔνθα ἐπεθεωρήθησαν παρ' ἐμοῦ καὶ κατόπιν παρέλασαν μετὰ ζητωκραυγῶν (2).

Τὴν συγκέντρωσιν ταύτην τῶν στρατευμάτων ἀντιληφθεὶς ὁ Βασιλεὺς, ὅτε διήρχετο διὰ τῆς Λεωφόρου Κηφισσίας κατὰ τὴν ἐκ Τατοῦτου κάθοδόν του, ἔσπευσε ἅμα τῇ ἀφίξει του εἰς τὰ ἀνάκτορα νὰ πληροφορηθῆ περὶ τοῦ λόγου τῆς τοιαύτης συγκεντρώσεως.

Ὁ Βασιλεὺς, ὡς εἶνε γνωστόν, ἐκάλεσε μ. μ. τὴν ἡμέρας ταύτης τὸν Θεοτόκην καὶ Ράλλην καὶ ἀνεκοίνωσεν αὐτοῖς ὅτι ἀποδέχεται τὴν σύγκλησιν ἀναθεωρητικῆς συνελεύσεως καὶ συνάμα ἐβολιδοσκόπησεν αὐτοὺς περὶ τοῦ κρινομένου καταλλήλου ν' ἀναλάβῃ τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας κυβερνήσεως. Οὗτοι, κατελθόντες ἐκ τῶν ἀνακτόρων, ἀνεκοίνωσαν εἰς τοὺς ἀναμένοντας αὐτοὺς πολιτικοὺς φίλους των, τὴν ἀπόφασιν τοῦ Βασιλέως διὰ τὴν Ἐνθουσονέλευσιν καὶ συνάμα ὅτι ἐρωτηθέντες, ὑπέδειξαν

(1) Τοιαύτη ἦτον ἡ γνώμη τοῦ Βενιζέλου ἥτις ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς.

(2) Τὸ πυροβολικὸν καὶ τὸ ἱππικὸν ἐπεθεωρήθησαν μ. μ. ἅπαντα δὲ τὰ λοιπὰ σώματα καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν Στρατ. Σχολείων π. μ.

εις τὸν Βασιλέα τὸν Δραγούμην διὰ ν' ἀναθέσῃ αὐτῷ τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας κυβερνήσεως, ἴτις κατὰ τὴν γνώμην των ἔδει νὰ ἔχῃ χαρακτηῖρα ὑπηρεσιακόν, ἀνευ τῆς συμμετοχῆς τῶν κομμάτων.

Τῆς ἀποφάσεως ταύτης τοῦ Βασιλέως ἀνακοινωθείσης καὶ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Συνδέσμου, ἐκρίθη ὀρθόν, πρὸς ἡσυχίαν τοῦ κοινοῦ, νὰ διανεμηθῇ εἰς τὰς Ἀθηναϊκὰς ἑφημερίδας καὶ νὰ τηλεγραφηθῇ πρὸς τοὺς νομάρχας καὶ τὰς Ἀστυνομικὰς διευθύνσεις τοῦ Κράτους, τὸ κάτωθι ἀνακοινωθέν :

« Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς, καλέσας σήμερον τοὺς ἀρχηγούς τῶν πολιτικῶν κομμάτων, ἀνεκοίνωσεν αὐτοῖς ὅτι ἀπεδέχθη τὴν σύγκλησιν τῆς ἀναθεωρητικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τῆς Κυβερνήσεως. Αὔριον κληθήσεται ὑπὸ τῆς Α. Μ. ὁ Δραγούμης πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως. Ὑπογεγρ. Ν. Ζορμπᾶς ».

Τὴν ἐπιούσαν 18ην Ἰανουαρίου, ὁ Δραγούμης, ἀνελθὼν εἰς τὰ ἀνάκτορα ἔλαβεν τὴν ἐντολὴν τοῦ Βασιλέως νὰ σχηματίσῃ τὴν νέαν Κυβέρνησιν. Ὁ Δραγούμης, ἔλθων εἰς τὸ γραφεῖον μου, ἀνεκοίνωσε ταῦτα ἀφοῦ προηγουμένως ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνην του διὰ τὴν προηγουμένην αὐτῷ τιμὴν ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. καὶ ἐδήλωσεν ὅτι θεωρεῖ ἐκυτὸν εὐτυχῆ διότι θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως συνεργαζομένου μάλιστα μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ της ὅστις θ' ἀναλάβῃ κατὰ τὰ προαποφασισθέντα, τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν. Μετὰ ταῦτα ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὰ Ὑπουργεῖα τῶν Ἐξωτερικῶν, τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δικαιοσύνης θ' ἀναλάβουν οἱ Καλλέργης, Παναγιωτόπουλος καὶ Φικιώρης, ὅστις ἀπουσιάζων ἐκλήθη νὰ ἔλθῃ ἐναυῖθα, καὶ ὅτι τὰ Ὑπουργεῖα τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῶν Οἰκονομικῶν θὰ τηρήσῃ προσωρινῶς αὐτὸς ὁ ἴδιος, μέχρις οὗ παραδύσει τὸ ἔτερον τούτων εἰς τὸν εὐρεθησόμενον κατάλληλον (1), πρὸς δὲ ὅτι τὸν κατάλογον τῶν Ὑπουργῶν θὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὸν Βασιλέα ἐντὸς τῆς ἡμέρας.

Ὁ Δραγούμης, ἀνελθὼν αὐθημερόν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὑπέβαλε εἰς τὸν Βασιλέα τὸν κατάλογον τῶν Ὑπουργῶν, ὃ δὲ Βασιλεὺς ἐγείρας αὐτὸν ἀμέσως, ὤρισε τὴν 8 1)2 ὥραν τῆς ἐσπέ-

(1) Ὡς εἶναι γνωστὸν ὁ Δραγούμης προσέλαβεν μετ' ὀλίγον ὡς Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν τὸν ὑποστράτηγον Ἐπ. Πετμεξᾶν, τούτου δὲ παραιτηθέντος μετὰ ἑνα μῆνα προσέλαβε τὸν Ε. Μαρκομμάτην.

ρας διὰ τὴν ὀρκωμοσίαν τῶν Ὑπουργῶν. Ὁ Δραγούμης ἔνεκεν ἀδιαθεσίας, καταλαβούσης αὐτὸν αἴφνης, δὲν ἠδυνήθη νὰ προσέλθῃ εἰς τὰ ἀνάγκιρα κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ὥραν ἀκριβῶς καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὀρκωμοσία ἐβράδυνε ν' ἀρχίσῃ πλέον τῆς ἡμισίας ὥρας.

Κατὰ τὴν ὥραν τῆς ὀρκωμοσίας, ὁ Βασιλεὺς ἦτο λίαν μελαγχολικὸς καὶ ἐφαίνετο ἀδημονῶν πρὸς ταχεῖν περάτωσιν ταύτης, περιορισθεὶς ν' σπευθύνῃ εἰς τοὺς Ὑπουργοὺς ὀλιγίστας μόνον τυπικὰς λέξεις. Ἡ κατάστασις αὕτη τοῦ Βασιλέως προήλθε πιθανῶς ἐκ τῆς ἠθικῆς κοπώσεως τῶν προγενεστέρων ἡμερῶν, ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῆς μεταδοθῆσης αὐτῷ εἰδήσεως ὅτι ἐν τῷ ναυτικῷ ὑπάρχει διχογνωμία περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, διότι οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ εἶχον ὑποδείξει ἕτερον καὶ οὐχὶ τὸν ἀντιπλοῖορχον Α. Μιαούλην ἕνεκα δὲ τούτου ἦσαν δυσηρεστημένοι καὶ διστελοῦν ἐν ἀνησυχίᾳ.

Οὕτως ἔληξεν ἡ Ὑπουργικὴ κρίσις ἣτις εἶχεν παραταθῆ ἔφ' ἱκανὰς ἡμέρας, ὡς καὶ ἡ ἐντολὴ τοῦ Βενιζέλου, ὡς πληρεξουσίου τοῦ Σ. Σ. διὰ τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη, ὁ Βενιζέλος, ἀναχωρήσας ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπανῆλθεν εἰς Κρήτην.

Ἐπεισόδια. — Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίοδον τῆς ἐπαναστάσεως, συνέβησαν, ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, περιστατικά τινα ἄτινα ἠδύναντο νὰ γίνωιν ἀφορμὴ ἀνωμαλιῶν.

Τὸ σπουδαιότερον τούτων ἦτο ἡ κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων πυρκαϊὰ τῶν Ἀνακτόρων καὶ ἡ ἕκαστα ταύτης ἀνοδος εἰς Ἀθήνας ναυτικοῦ ἀγήματος μετὰ τῆς σημαίας του, ἐκ τοῦ ὀρμουῖντος ἐν Φαλήρῳ Ἀγγλικοῦ στόλου. Ἐν ᾧ ὁ στρατὸς ἐιργάζετο ἀνειδίτως καὶ ἐμόχθη πρὸς κατάσβεσιν τῆς πυρκαϊᾶς καὶ πρὸς μεταφορὰν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ Βασιλέως ὑπαρχόντων ἐγγράφων, ἐπίπλων κλπ. ἄτινα οἱ στρατιῶται μετεκρίμιζον δίκην ἀχθοφόρων, αἴφνης προουσιάζετο τὸ περὶ οὗ πρόκειται ναυτικὸν ἄγημα, ἀποτελούμενον ἐκ ναυτῶν ὀπλισμένων καὶ ἑτέρων ἀόπλων φερόντων πυροσβεστικὰ δῆθεν ὄργανα, ὅπερ ἄφ' οὗ διῆλθεν ἀνευ ἀδείας τὴν ζώνην τὴν ὀρισθεῖσαν ὑπὸ τῶν τεταγμένων πρὸς τοῦτο σκοπῶν, παρετίχθη πρὸ τῶν προπυλαίων τῶν Ἀνακτόρων. Ἀμέσως μετὰ τοῦτο, τὸ ἔνοπλον τμήμα τοῦ ἀγήματος, ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀξιωματικοῦ,

εισῆλθεν ἐντὸς τῶν Ἀνακτόρων καὶ παρετάχθη πρὸ τῆς θύρας τοῦ γραφείου τοῦ Βασιλέως, κατὰ μῆκος τοῦ διαδρόμου, ὥστε παρεκώλυσε σχεδὸν τὴν ἐργασίαν τῆς ἐκκένωσης τοῦ γραφείου. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Σ. Σ. ἐξανέστησαν διὰ τὰ γενόμενα καὶ προέβησαν ἀρμυδίως εἰς παραστάσεις τοσοῦτον σοβαράς, ὥστε ὁ Βασιλεύς, εἰδοποιηθεὶς περὶ τῶν συμβαινόντων, ἐξέφρασεν εἰς τὸν παρευρισκόμενον ἐν τοῖς Ἀνακτόροις Πρεσβευτὴν τῆς Ἀγγλίας, μετὰ τῶν εὐχαριστιῶν του, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ ναυτικοῦ ἀιήματος ὡς περιτοῦ. Κατόπιν τούτου, τῇ ἐντολῇ τοῦ Πρεσβευτοῦ, τὸ ἄγημα ἀπῆλθεν ἀμέσως καὶ οὕτω τὸ ἐπεισόδιον ἐληξεν ὀμαλῶς. Ἄξιον μνείας εἶναι ὅτι κακοήθεις τινὲς συκοφάνται ἤρξαντο διαδίδοντες ἀμέσως τότε, ὅτι ἡ πυρκαϊὰ τῶν Ἀνακτόρων ἦτο ἔργον τοῦ Σ. Σ. ὅστις ἐσκόπει συγχρόνως μὲ ταύτην νὰ προβῇ καὶ εἰς σπουδαῖον πραξικόπημα. Διὰ τῆς διεξαχθείσης κατόπιν ἀνακρίσεως ἀπεδείχθη ὅτι ἡ πυρκαϊὰ προῆλθεν ἐξ ἀμελείας τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἀνακτόρων καὶ οὕτως οἱ συκοφάνται ἀπεστομώθησαν.

Τὴν 30 Δεκεμβρίου ἐδημοσιεύθη ὁ προβιβασμὸς τῶν συναγματορχῶν Πετμεῖᾶ, Σαπουντζάκη, Λιμπρίτου, Μαυροδήμου, Κωνσταντινίδου καὶ Ζορμπᾶ εἰς ὑποστρατήγους, ὅστις ἐγένετο, ὡς εἶναι γνωστόν, ἐνεκα τῆς ἀπὸ 1ης ἔλευσομένου Ἰανουαρίου ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ νέου Νόμου περὶ ὀρίου ἡλικίας τῶν ἀξιωματικῶν. Διὰ τὸν Λιμπρίτην, διεδίδετο ὅτι τυγχάνων Βουλευτῆς, δὲν ἐδέχετο τὸν προβιβασμὸν του καὶ θὰ ὠμίλει εἰς τὴν Βουλὴν κατὰ τοῦ Σ. Σ. καὶ κατὰ τρόπον δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ πράγματα. Μετ' ὀλίγης ἡμέρας ὁ Λιμπρίτης ἠρκέσθη ν' ἀποστείλῃ πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς τυπικὴν ἐπιστολήν, δι' ἧς παρεκάλει αὐτὸν ν' ἀνακοινώσῃ εἰς τὴν Βουλὴν καὶ εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν ὅτι «δὲν δέχεται τὸν προβιβασμὸν του, διότι δεχόμενος τοῦτον, γενόμενον κατ' ἐκλογὴν ἔδει νὰ παύσῃ ἀμέσως τῶν Βουλευτικῶν καθηκόντων συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα». Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν ἀνεκοινώθη ἐπισήμως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ συνεπῶς οὐδέμίαν εἶχε συνέπειαν διὰ τὸν προβιβασμὸν τοῦ Λιμπρίτου, μάλιστα οὗτος ἐξηκολούθησε ἐκτελεῖν τὰ καθήκοντα τοῦ Βουλευτοῦ μέχρι τῆς λήξεως τῆς συνόδου.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου συνέβη σοβαρὸν ἐπισόδιον ὁπερ ἠδύνατο νὰ συνιελέσῃ εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ Σ. Σ. μεταξὺ τοῦ

λογαγοῦ Κουμανιώτου, ἀνήκοντος εἰς τὸν Σ. Σ. ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς Φικιώρη, Ζυμπρακάκη καὶ Χατζηκυριάκου ἀφ' ἑτέρου, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπεφασίσθη νὰ λυθῆ διὰ μονομαχίας. Κατὰ πρῶτον ἐγένετο μονομαχία μεταξὺ Φικιώρη καὶ Κουμανιώτου, ἣτις εὐτυχῶς οὐδὲν εἶχεν ἀποτέλεσμα. Ἡ μονομαχία τοῦ Κουμανιώτου μετὰ τῶν λοιπῶν δύο ἀπεσοβήθη, τῇ ἐπεμβάσει φίλων συναδέλφων, ἕνεκα τοῦ κρισίμου τῆς περιστάσεως.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Χωροφυλακῆς Συνταγματάρχης Βακάλογλους, κατόπιν ἀτόπου ἐνεργείας του πρὸς ἀξίωματικούς τῆς Χωροφυλακῆς, ἀφορώσης εἰς τὴν ὑφισταμένην ὑπουργικὴν κρίσιν, καὶ ἕνεκεν τῆς ὁποίας ἐξηγγέρθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ ἀξίωματικοὶ τοῦ σώματος τούτου, ἠναγκάσθη νὰ ὑποβάλλῃ τὴν παραίτησίν του ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ἀρχηγοῦ ἣτις καὶ ἐγένετο δεκτὴ ἀμέσως.

Τὴν 10ην Ἰανουαρίου, ὁ ὑποπλοίαρχος Λ. Τσουκαλᾶς, ὡς πρόεδρος τοῦ ναυτικοῦ τμήματος τῶν ἀντιτορπιλικῶν τοῦ Σ. Σ. ὑπέβαλεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Σ. Σ. ἀναφορὰν δι' ἧς οὗτος ἀνέφερε τὰ ἑξῆς: «Τὸ ἔργον τοῦ Σ. Σ. τῆς συντάξεως τῆς Χώρας δηλαδὴ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ Κράτους νομίζομεν ὅτι ἐπερατώθη διὰ τῆς ψηφίσεως τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν Νομοσχεδίων, ἐπομένως καθήκον ἡμῶν εἶναι ὁ περιορισμὸς εἰς τὰ ὑπὸ τῆς πολιτείας διαγεγραμμένα καθήκοντα. Ἐπειτα σπουδαιότατον πολιτειακὸν ζήτημα ἀνεφύη ἐπιβάλλον πλέον ἢ ποτὲ τὴν ἀποχὴν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ πάσης ἀνομιξέως εἰς τὰ τῆς πολιτείας, δι' ἣ θὰ ὑποβάλλωμεν τὴν παραίτησιν ἡμῶν ἐφ' ὅσον ὁ Σύνδεσμος ἐκφεύγει τοῦ κύκλου του καὶ δὲν ἐμμένει εἰς τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς συντόνου παρασκευῆς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου κτλ.» καὶ ὅτι τὴν ἀπόφασιν ταύτην τὸ ὑλ' αὐτὸν τμήμα, ἀποτελούμενον ἐξ 20 ἀξιωματικῶν ἔλαβε κατὰ πλειοψηφίαν. Τὰ ἐν τῇ ἀναφορᾷ ταύτῃ ἦτο ἀπήχησις τῆς γνώμης τοῦ Μαυρομιχάλη μεθ' οὗ ὁ Τσουκαλᾶς, ὡς ἦτο γνωστόν, διετέλει ἐν συνεννοήσει καὶ ἐμερίμνῃ ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ ἔξουσίᾳ παραμονῆς του, παρὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Σ. Σ. Εἰς τὸν Τσουκαλᾶν ἀπήντησα ὅτι δέον νὰ μοῦ ὑποβάλλῃ τὸ συνταχθὲν πρακτικὸν ὑπογεγραμμένον παρ' ἀπάντων τῶν μελῶν τοῦ τμήματός του, ὅπως γνωρίσω τὰ ὀνόματα τῶν δηλωσάντων παραίτησιν καὶ ἐνεργήσω τὰ δέοντα περὶ τῆς διαγραφῆς αὐτῶν ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Σ. Σ., συνάμα δὲ ν' ἀνακοινώσῃ εἰς αὐτοὺς

ὅτι θὰ τεθῶσιν ἐκτὸς τιμῆς ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. ὡς παραβάντες τὴν ἔνορκον ὑπόσχεσίν των περὶ ὑποστηρίξεως τοῦ ἔργου δι' ὃ ἐξηγέθησαν μέχρι ἐσχάτων. Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ὁ Τσουκαλᾶς δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν περὶ ἧς πρόκειται ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἀνεμίχθη εἰς ἑτέρας περὶ ὧν γίνεται λόγος ἀμέσως κατωτέρω.

Τὴν 15ην Ἰανουαρίου, καθ' ἣν διστάθη ἡ ἐν ἐπιφυλακῇ παραμονὴ τοῦ στρατεύματος καὶ ἡ συγκέντρωσις ἀπάντων τῶν ἀνευ ὑπηρεσίας ἀξιωματικῶν εἰς τοὺς στρατῶνας τοῦ Πεζικοῦ, ἀξιωματικοὶ τινες λίαν εὐάριθμοι δὲν ἐξετέλεσαν τὴν διαταγὴν ταύτην καὶ ἐθεάθησαν μάλιστα συνεννοούμενοι μετὰ πολιτικῶν φίλων τοῦ Μαυρομιχάλη. Οἱ ἀξιωματικοὶ οὗτοι συλληφθέντες αὐθημερόν, ἐτέθησαν εἰς τὰς φυλακὰς τῶν ἀξιωματικῶν εἰς ἀ: διέμεινον ἐν προφυλακίσει μέχρι τῆς λήξεως τῆς κρίσεως, ὅτε ἀφέθησαν ἐλεύθεροι ἀφ' οὗ διαβεβαίωσαν ὅτι δὲν ἐσκόπουν νὰ ἀντιδράσωσιν εἰς τὸν Σ. Σ. Μεταξὺ τῶν ἀπουσιασάντων ἦσαν καὶ δύο ὑποπλοίαρχοι, οἵτινες ἐδικαιολόγησαν ἀμέσως τὴν ἀπουσίαν των δι' ἀναφορὰς πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Σ. Σ. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Ἀργυρόπουλος ἀνέφερεν ὅτι ἀσθενῶν εἶναι κλινῆρης, κατὰ τὸ ὑποβληθὲν συνάμα πιστοποιητικὸν δύο ἰατρῶν, ὁ δὲ Τσουκαλᾶς ἀνέφερεν διὰ τοῦ ὑποναύαρχου Ι. Μιαούλη ὅτι δὲν ἔλαβε τὴν σχετικὴν διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Σ. Συνδέσμου.

Τὴν 16ην Ἰανουαρίου τὸ τμήμα τοῦ Σ. Σ. τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ, συνελθὼν ἐν τῷ ὄρμῳ Σαλαμίνας εἰς συνεδρίασιν εἰς ἣν παρενρέθησαν εὐάριθμοι ἀνώτεροι, ἀτόπως δὲ καὶ τινες κατώτεροι, ὡς κυβερνῆται πλοίων, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ τακτικοῦ προέδρου τοῦ τμήματος τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ὑποναύαρχου Ι. Μιαούλη, ἐν δὲ 20, ἐν οἷς καὶ ὁ Α. Τσουκαλᾶς ὡς κυβερνήτης, συνέταξαν καὶ ὑπέβαλον εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Σ. Σ. ὑπόμνημα, ἐν τῷ ὁποίῳ, ἀφ' οὗ ἐξέφραζον τὴν καὶ ἄλλοτε δηλωθεῖσαν παρ' αὐτῶν ἐπιθυμίαν ὅπως ἐπὶ παντός ζητήματος τοῦ ὁποίου ἢ πραγματοποιήσις θὰ ἐπέφερε πιθανῶς πολιτικὰς ἀνωμαλίας, δυσάρεστα ἐχούσης ἐπακόλουθα, νὰ ζητῆται καὶ ἡ γνώμη αὐτῶν, ἐδήλουν καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τῆς κλήσεως τῆς Ἐθνικοσυλεύσεως ὅτι «ἡ ἀπόφασίς των περὶ ταύτης ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς γνώμης τοῦ Βασιλέως, καὶ ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐπετρέπετο νὰ διανοηθῶσι κἄν τὴν ἐπίτευξιν τούτου, ἂν ὁ Βασιλεὺς δὲν ἀγκατετίθετο εἰς τοῦτο ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ αὐτοῦ βουλήσει καὶ ἂν οὐκ οἰασθήποτε ἐπιβολῆς, καὶ ὅτι

νομίζουσιν ὅτι πᾶσα ἐνέργεια ἐκ μέρους τοῦ Σ. Σ. τίνουσα εἰς τὸν ἐξαναγκασμὸν τοῦ Βασ.λέως ὅπως ἀποδεχθῆ τὴν ἰδέαν τῆς συγκλήσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, καθὼς καὶ πᾶσα τοιαύτη λαμβανομένη ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος ἀποτελεῖ πλῆγμα κατὰ τοῦ πολιτεύματος καὶ ἀντιτίθεται συνάμα πρὸς αὐτὰς τὰς κεφαλαιώδεις ὑποσχέσεις τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Αὐγούστου, καὶ ὅτι ἐμμένοντες εἰς τὴν δηλωθεῖσαν γνώμην τῶν, ὑποβάλλουσι τὰς ἄνω σκέψεις τῶν εἰς τὸν ἄρχηγὸν τοῦ Σ. Σ. εὐελπιστοῦντες ὅτι θέλουσι τύχει αὐταὶ τῆς δεούσης ἀντιλήψεως καὶ προσοχῆς.»

Δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ μνημονεύσω ὅτι οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ναυτικοῦ, οὓς ἐδέχθη νὰ γίνωσι μέλη τοῦ Σ. Σ. μετὰ τὴν 15ην Αὐγούστου, παρὰ τὴν γνώμην τῶν κατώτερων συναδέλφων τῶν κατόπιν παρακλήσεως ὑποβληθείσης μοι ὑπὸ τοῦ τότε πλοιάρχου Ι. Μιαούλη, ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἐνθουσιασμένοι καὶ εὐπειθέστατοι, μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ ναυτικοῦ κινήματος, νομίσαντες ἴσως ὅτι ἀπέκτησαν πλέον ἰσχυρὸν ἐν τῷ ναυτικῷ, κατέστησαν ὄχληροὶ διὰ τῶν ἐκάστοτε ὑποβαλλομένων προτάσεών τῶν, αἵτινες συνήθως ἐσκόπουν εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομικαλή. Ὁ πρόεδρος τοῦ τμήματος τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ὑποναύαρχος Ι. Μιαούλης, γενναῖος, φιλόπατρις καὶ ἐνθερμος ὁπαδὸς τοῦ ἔργου τῆς ἀνορθώσεως, εὐκόλως παρεσύρτο εἰς ἀποφάσεις δυναμένας νὰ ἔχωσι δυσάρεστα ἀποτελέσματα, ἐξ εἰσηγήσεων τινῶν ἐκ τῶν περὶ αὐτόν, οἵτινες δὲ μὲν ἤξλουσαν νὰ ἔχωσι γνώμην ἐπὶ παντὸς ζητήματος(1) πρὸ πάσης ἀποφάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. ἐνεκεν ἀντιζηλίας, διότι εἶναι μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης κατώτεροί τῶν, δὲ δὲ ἐπαρουσιάζοντο ὑπερασπισταὶ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς δῆθεν κινδυνεύουσης Δυναστείας.

Ὅτε ἤρξαντο αἱ μετὰ τῶν ἡγετῶν τῶν κομμάτων διαπραγματεύσεις διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὁ ὑποναύαρχος Ι. Μιαούλης, ἐλθὼν εἰς τὸ γραφεῖον μου, ἐζήτησε πληροφορίας περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Οὗτος, λαβὼν γνώσιν τῶν συμβαινόντων, ἐπεδοκίμασε τὴν γενομένην ἐνέργειαν καὶ ἀπῆλθεν εὐχαριστημένος. Ἐν τούτοις μετὰ παρέλευσιν ὀλιγίστων ἡμερῶν καὶ ὅτε τὰ πράγματα ἔβαινον αἰσίως, ἐνδόσας εἰς τὰς ἐνεργείας

(1) Οἱ κύριοι οὗτοι ἐνόμιζον ἑαυτοὺς σοφοὺς, ἀλλ' ἠγνόουν τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῶν πραγμάτων.

τῶν περὶ αὐτὸν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν φίλων τοῦ Μαυρομιχάλη, ἐδέχθη καὶ ὑπέβαλε τὸ ἀνωτέρω ἀναγραφέν ὑπόμνημα δι' οὗ ἐκηρύσσεται ἀσυναισθήτως ἀντεπαναστάτης. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο περιῆλθεν εἰς χεῖρας μου τὴν ἐπομένην 17ην Ἰανουαρίου, περὶ τὸ ἑσπέρας τῆς ὁποίας ἀπήντησα τηλεγραφικῶς εἰς τὸν ὑποναύαρχον ὅτι «ὑποβολὴ ὑπομνήματος ἀνωτέρων καὶ κυβερνητικῶν ἦτο ἄτοπος καὶ ἄσκοπος, Βασιλεὺς ἀπεδέξατο παραίτησιν Κυβερνήσεως καὶ κλήσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, αὐριον θὰ ἔχωμεν νέαν Κυβέρνησιν ὑπὸ Δραγούμην.» Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην, εἰ ἀνότεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ναυτικοῦ, οὐ μόνον ἠσύχασαν, ἀλλὰ καὶ οὐδεμίαν πλέον ἀντίρρῃσιν ὑπέβαλον περὶ τοῦ διορισμοῦ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν. Οὕτως ἔληξαν καὶ τὰ ἐπεισόδια ταῦτα περὶ ὧν πλείστα ὄσα ἐδημοσιεύθησαν τότε εἰς τὰς ἑφημερίδας κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνακριβῶς.

Τὴν 16ην Ἰανουαρίου, ὁ Γραμματεὺς τοῦ Σ. Σ. ὑπολοχαγὸς τοῦ Οἰκονομικοῦ Ἀθ. Λιδωρίκης ὑπέβαλέ μοι ἐγγράφως τὴν ἐκ τῆς θέσεως ταύτης παραίτησίν του, διὰ τὴν ἔκφρασθεϊαν πρὸς αὐτὸν δυσπιστίαν, (ὡς αὐτὸς ἀναφέρει ἐν τῇ ἐπιστολῇ του), τῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τὴν διατύπωσιν τῶν γνῶμῶν τῆς ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ. Ὁ Λιδωρίκης προσέφερε πλὴν ἄλλων καὶ σκουδαίαν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Σ. Σ. διὰ τῆς δημοσιεύσεως καταλλήλων ἄρθρων περὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς ἑφημερίδας, οὐ μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν ταύτης, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρὸ τῆς 15ης Αὐγούστου. Μολονότι τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο προέκυψε ἐκ παρεξηγήσεως, ἢ παραίτησις τοῦ Λιδωρίκη ἐγένετο δεκτὴ κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου.

Κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων, οἱ Βουλευταὶ δὲν ἀνχώρησαν διὰ τὰς ἑπαρχίας των, ἀλλὰ παρέμειναν ἐνιαυθὰ πρὸς ψήφισιν Νομοσχεδίων, συμφώνως πρὸς τὴν περὶ τούτου δήλωσιν τοῦ Σ. Σ. Ἡ Βουλὴ εἰργάσθη μέχρι καὶ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, ὅλας ἔξαιρετικῶς, καὶ μετὰ διήμερον διακοπὴν ἐξηκολούθησε τὰς ἐργασίας τῆς μέχρι τῆς παραμονῆς τῆς 1ης τοῦ ἔτους, ὅτε καὶ πάλιν διέκυψε ταύτας ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξ ὑπαιτιότητος τῆς Κυβερνήσεως. Μετὰ τοῦτο ἐπαέλαβε ταύτας καὶ διέκυψε αὐτὰς τὴν 14ην Ἰανουαρίου μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς εἶχε προβεῖ εἰς διαβήματα πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν πολιτικῶν κομμάτων ἐκ μέρους τῆς ἐπιμενουσῆς νὰ τηρήσῃ τὴν ἔξου-

σιον Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη διὰ τὴν υποστήριξιν ταύτης ἐν τῇ Βουλῇ, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Αἱ λεπτομέρειαι τῶν διαπραγματεύσεων τούτων εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῶν δημοσιευθέντων τότε εἰς τὰς ἐφημερίδας.

Τὴν 16ην Ἰανουαρίου ἀπεστάλη ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Κέρκυραν τηλεγράφημα ὅπερ μεταξὺ ἄλλων εἰδήσεων πρὸς δημοσίευσιν περιλάμβανε καὶ τὰ ἑξῆς: «Ζορμπᾶς ἐδήλωσεν εἰς Βενιζέλον ὅτι παλαιὰ καὶ νέα Ἐπιτροπὴ εἶναι ὑπὲρ ἐθνοσυνελεύσεως. Βασιλεὺς ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἀποδέχεται Ἐθνοσυνέλευσιν, εἶναι διτθεμιμένος ν' ἀναχωρήσῃ». Τὴν ἐπιούσαν μ. μ. ὁ Ταγματάρχης Παπούλας διοικητὴς τοῦ ἐν Κερκύρα συντάγματος τοῦ Πεζικοῦ καὶ πρόεδρος τοῦ αὐτόθι Τμήματος τοῦ Σ. Σ. μεταβῆς εἰς τὸν στρατῶνα ἐνθα οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ συντάγματος εὐρίσκοντο συγκεντρωμένοι ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Μέξαν διὰ τὴν θεωρητικὴν ἐκπαίδευσιν, ἀνεκοίνωσεν αὐτοῖς τὸ ἀνωτέρω τηλεγράφημα, δημοσιευθὲν ὑπὸ ἐγκωρίου ἐφημερίδος καὶ ἠρώτησε τοὺς ἀξιωματικούς. «Τί θὰ πράξωμεν ἢδη ἐὰν ζητηθῇ ἡ συμμετοχὴ μας ἐκ μέρους τοῦ Συνδέσμου, διότι ἐὰν παραδεχθῶμεν τὰ παρὰ τοῦτου ἀποφασισθέντα θὰ εὐρεθῶμεν ἀντιμέτωποι πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ θὰ ἐξέλθωμεν τῶν ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ ὑποχρεώσεών μας», προσέθηκε δὲ ὅτι «αὐτὸς ἔχει καθ' ὀλοκληρίαν ἀντίθετον γνώμην καὶ ἐπειδὴ ὑποθέτει ὅτι καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐναντίαν τῆς ἰδικῆς του, ζητεῖ νὰ ἐξουσιοδοτηθῇ παρ' αὐτῶν ὅπως ἀνακινώσῃ τὴν ἀποφασίαν τῶν ταύτην εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐπιτροπὴν τηλεγραφικῶς». Εἰς ταῦτα εἰς ἐκ τῶν νεωτέρων ἀξιωματικῶν ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς: «Διὰ ν' ἀποφασίσῃ ὁ ἀρχηγός μας νὰ προβῇ εἰς ὅτι πρέβῃ σημαίνει ὅτι ἔκρινε τοῦτο ἀναγκαῖον καὶ ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις συνάδελφοι εἶναι σύμφωνοι, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν γνώμην διάφορον ἐκείνων. Ἡ ἢδη ὑποβληθεῖσα πρότασις οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι πρέπει νὰ λάβωμεν τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ Συνδέσμου καὶ νὰ γίνωμεν ἀνεπαναστάται, ὅπερ ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἀποδέχομαι, δηλῶν ἅμα ὅτι δὲν θὰ ἀποδεχθῶ καὶ οἰανδήποτε ἄλλην ἀπόφασιν τοῦ τμήματός μας ἀντικειμένην εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιτροπῆς». Ὁ Παπούλας εἰς ταῦτα εἶπεν: «Μὰ δὲν βλέπετε ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις μᾶς κρατοῦσι μακρὰν πάσης σκέψεως τῶν καὶ οὐδόλως μᾶς λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν εἰς τὰς ἀποφάσεις των;» Ὁ ἀξιωματικὸς ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς: «Ἡμεῖς ἐπανειλημμένως ἐρω-

τηθέντες, επανειλημμένως απηγήσαμεν ομοφώνως ὅτι ἔχομεν ἀπειρον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἀρχηγόν μας καὶ ὅτι θὰ ἐκτελῶμεν τὰς διαταγὰς του καὶ τὰς ἀποφάσεις του ἄνευ ἀντιορήσεως, ἄλλως τε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρωτῶνται τὰ μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν τμήματα τοῦ Συνδέσμου διὰ τὰς λαμβανομένας ἀποφάσεις ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὰ ἐκάστοτε ἐν Ἀθήναις συμβαινόντα ἅτινα ἀπαιτοῦσι ταχῆαι καὶ ἄμεσον ἐνέργειαν.» Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐγένετο ἀφορμὴ συζητήσεως μετὰξὺ τῶν ἀξιωματικῶν κατόπιν τῆς ὁποίας ὁ Μιξας ὑπέδειξεν εἰς τὸν Παπούλαν ὅτι αἱ τοιαῦται συζητήσεις δὲν εἶναι συμφέρουσαι διότι οὐδὲως συντελοῦσι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τοῦ Σ. Σ. καὶ συνέστησε νὰ ζητηθῶσι μόνον παρὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιτροπῆς πληροφορίαι τηλεγραφικῶς περὶ τῶν συμβαινόντων, διότι ἀνησυχοῦσιν ἐλλείψει εἰδήσεών της. Ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο ὁμοφώνως δεκτὴ καὶ οὕτως ἔληξε τὸ ἐπισκόδιον ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης συνεπειᾶς. Εἶναι ὄντως λίαν περίεργον, πῶς ὁ Ταγματάρχης Παπούλας προέβη εἰς τὸ ἀνωτέρω διάβημα ὅπερ ἦτο ἐντελῶς ἀντεπαναστατικόν. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας ἐκείνας ἡμέρας ἐπέτεινον τὸ φιλοβασιλικὸν φρόνημα τοῦ Παπούλα ἀφ' ἑνὸς μὲν, τὸ ἐν Κερκύρα ἀντιδραστικὸν περιβάλλον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διάδοσις περὶ τῆς ὑφισταμένης ἐν Ἀθήναις διαφωνίας τῶν μελῶν τοῦ Σ. Σ. διότι ὀλίγον χρόνον πρότερον ὅτε διεδίδουτο τὰ περὶ ἐγκαθιδρύσεως τῆς Δικτατορίας, οὗτος εἶχεν ἀποστείλει πρὸς μετὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν: «Συνταγματάρχα μου. Ἐάν, ὡς δὲν ἀμφιβάλλω, ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ μας γνωριμίᾳ μὲ ἐκρίνατε ἄξιον πάσης ἐμπιστοσύνης, ἐλπίζω νὰ μοὶ πορᾶσχητε ἐμπρακτικώτερον ταύτην, μὲ τὴν σφραγίδα πάντοτε τῆς ἐξμυθείας. Ἄν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῶν αἰτημάτων μας δὲ βλέπετο καὶ ἡ φερομένη Δικτατορία, νομίζω ὅτι θὰ μὲ θεωρήσητε, ὅτι δεόν νὰ γνωρίζω τοῦτο, πολὺ πρὸ τῆς πραγματώσεως. Ἄν δὲ πάλιν μοιραίως πρὸς τοῦτο ἀγόμεθα, λέγω ὅτι εἶναι στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν τοῦτο, ἀπὸ τὴν γνώμην ὑμῶν καὶ μόνον νὰ γνωρίζω, ἵνα τοὺς ἀνυπομονοῦντας φίλους μου καθησυχάζω ἀναλόγως. Ὁ τῶν διαταγῶν ὑμῶν πρόθυμος. Α. Παπούλας ταγματάρχης.»

Τὴν 20 Δεκεμβρίου, ἐν Λαρίσῃ ὁ διοικῶν τὸ αὐτόθι σύνταγμα πεζικοῦ ταγματάρχης Ἰωάν. Παπακυριαζῆς, καὶ πρόεδρος τοῦ αὐτόθι τμήματος ἐν συνεννοήσει μετὰ ταγματάρχου Δημ. Ἀναγνωστοπούλου, συγκαλέσας τὸ τμήμα τοῦ Σ. Σ. ὑπέβαλε

πρότασιν ὅπως ἡ ἐν Ἀθήναις Ἐπιτροπὴ ἀποτελεσθῆ ἕξ ὀκτὼ μελῶν, ἕξ ὧν τὰ 4 ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις, τὰ δὲ λοιπὰ 4 ἂν ἀποσταλῶσιν ἀνὰ 2 ἕξ ἑκατέρων τῶν ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν Μεραρχιῶν, ὅπως καὶ αὐταὶ ἔχουσιν ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ τοὺς ἀντιπροσώπους των, καὶ τοῦτο «διότι ἤδη λαμβάνωσιν διαταγὰς νὰ ὦ-ιν ἔτοιμοι πρὸς ἀναχώρησιν, χωρὶς νὰ γνωρίζωσι περὶ τίνος πρόκειται καὶ τί πρέπει νὰ πράξωσι καὶ ὅτι αὐτὸς δὲν εὕρισκε τοῦτο ὀρθόν, καὶ ὅτι ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ ἐν Ἀθήναις Ἐπιτροπὴ δὲν θὰ δεχθῆ τὴν πρότασιν ταύτην νὰ κηρύξωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των.» Τὴν πρότασιν ταύτην παρεῖχθησαν τρεῖς μόνον ἐκ τῶν ὑπερτριάνκοντα παρόντων ἀξιωματικῶν, ἄκαντες δὲ οἱ λοιποὶ ἔφερον ἀντιρροήσεις. δηλώσαντες κατηγορηματικῶς «ὅτι οὐδέποτε θὰ θέξωσι τὸ ζήτημα τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Συνδέσμων, διότι τοῦτο δύναται νὰ προξενήσῃ τὴν διαίρεσιν τῶν ἀξιωματικῶν πρὸς ζημίαν τοῦ ἔργου ὅπερ ἀνέλαβον, ἄλλως τε αἱ ἀποφάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς φέρουν τὸ κύρος τοῦ ἀρχηγοῦ εἰς ὃν ἔχουσιν ἀπειρον ἐμπιστοσύνην καὶ συντεπῶς οὗτοι θὰ ἐκτελῶσι πᾶσαν διαταγὴν του.» Μετὰ τὰς ἀντιρροήσεις ταύτας ὁ ταγματάρχης Παπακυριαζῆς εἰς οὐδεμίαν ἄλλην προέβη ἐνέργειαν, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ ἐκτελῆ τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς (1)

Πλὴν τούτου, οἱ εἰς τὴν φρουρὰν Λαρίσης εἰραιοκόμενοι ἀξιωματικοὶ τῶν τεχνικῶν ὅπλων ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐλικὴν κλίκαν, (ἀντισυνταγμα ἀρχῆς Γεννάδης, λοχαγοὶ Μεταξᾶς, Δελαπόρτας (2) Μομφερράτος κλπ. τοῦ Μηχανικοῦ, καὶ λοχαγοὶ τοῦ πυροβολικοῦ Βαρούχας, Κοκκίδης κλπ.) ἐνήργουν δραστηρίως κατὰ τοῦ Σ. Σ. προσπαθοῦντες νὰ προσελκύσωσι τοὺς στρατιώτας διὰ διαφόρων μέσων πρὸς ἑαυτούς, ὅπως οὕτως ἀπομονώσωσι τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς ὑπαξιωματικούς τοῦ Σ. Σ. Αἱ ἐνέργειαι ὅμως αὐταὶ γνωσθεῖαι ἐναντάγησαν, ληφθέντων ὑπὸ τῶν ἐν Λαρίσῃ συνδεσμικῶν τῶν καταλλήλων μέτρων.

Αἰτίαις τοῦ Σ. Σ. — Ἡ Κυβέρνησις Δραγούμη προέβη κατὰ τὰ συμπεφωνημένα εἰς τὴν ὑποβολὴν καὶ ψήφισιν ὑπὸ τῆς Βου-

(1) Τὰ ἐν Κερκύρα καὶ Λαρίσῃ ἐπεισόδια ὡς καὶ τὸ τοῦ Ναυτικοῦ δικαιολογοῦσιν ἀποχωρώντως τὴν γνώμην ἣν εἶχον οἱ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ ὅπως μὴ περιληφθῶσιν εἰς τὸν Σ. Σ. ἀνώτεροι ἀξιωματικοί.

(2) Οὗτος ἐχρησιμοποίητο ὡς σύνδεσμος τῶν ἐν Λαρίσῃ μετὰ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀντιδραστικῶν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπεβλήθη πολλάκις εἰς τοὺς κόπους τοῦ ταξειδίου μεταξὺ Λαρίσης καὶ Ἀθηνῶν, ἄνευ ὅμως πρακτικοῦ ἀποτελέσματος.

λῆς διαφόρων ἀνορθωτικῶν Νόμων, τοῦ προϋπολογισμοῦ, τοῦ δανείου καὶ τῆς συγκλήσεως τῆς Διπλῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, (1) παρὰ τὰς πρὸς παρακώλυσιν τοῦ ἔργου τῆς παρεμβληθείσας ἀντιδράσεις.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἀνάγνωσιν ἐν τῇ Βουλῇ τοῦ σχετικοῦ διαγγέλματος περὶ τῆς διπλῆς Βουλῆς (2) ὁ Σ. Σ. ἐδημοσίευσεν αὐθημερόν, διὰ τῶν ἐφημερίδων, ἀνακοινωθὲν δι' οὗ ἐδήλου τὴν διάλυσίν του καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῆς συμπληρώσεως τοῦ ἀνορθωτικοῦ ἔργου εἰς τὸν Λαόν. Τὸ ἀνακοινωθὲν τοῦτο ἐσχολιάσθη ποικιλοτρόπως, οὐ μόνον ἐνταῦθα ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν, καὶ πλείστοι ἐπίστευον ὅτι ὁ Σ. Σ. δὲν διελύθη πραγματικῶς, ἀλλ' ὅτι ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενος, ἀπέχων μόνον νὰ δρᾷ φανερῶς. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι τινὲς ἐκ τῶν τοῦ Συνδέσμου καὶ πλείστοι τῶν πολιτῶν ἐφρόνουν ὅτι ὁ Σ. Σ. ἔδει νὰ διατηρηθῆ ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον πρὸς παύσιν τοῦ ἀνορθωτικοῦ ἔργου, ὅπερ οὗτοι ἐφοβούντο ὅτι ἤθελεν ἀνατραπῆ εἰς τυχούσαν εὐκαιρίαν ὑπὸ τοῦ ἐλλοχεύοντος κομματισμοῦ, ἀλλ' ἡ πλειονότης τῶν Συνδεσμικῶν εἶχεν γνώμην ἐναντίαν. Πλὴν τούτου ὁ Σ. Σ. προκειμένου νὰ ἐκτελεσθῶσι τὰ συμπρωνοημένα παρὰ τῶν λοιπῶν μετ' ὧν συνεβλήθη πρὸς κλήσιν τῆς Διπλῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, δὲν ἔκρινεν ὀρθὸν αὐτὸ; παρασπονδῶν νὰ ἐξακολουθήσῃ ὑφιστάμενος, καὶ συνεπῶς διελύθη ὀριστικῶς, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πρακτικοῦ:

« Πρακτικὸν τῆς 15ης Μαρτίου 1910.

» Ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Στρατ. Συνδέσμου συνελθούσα σήμερον τὴν 15ην Μαρτίου 1910, ἀπεφάσισεν τὰ ἑξῆς:

» Ἐχουσα ὑπ' ὄψιν τὰ μεταξὺ τοῦ Συνδέσμου καὶ τῆς παρούσης Κυβερνήσεως συμπρωνοημένα καθ' ἃ αὕτη ἀνέλαβε τὴν ὑπεκπεραίωσιν καὶ διατήρησιν τοῦ παρὰ τῆς Ἐπαναστάσεως ἰρξομένου ἔργου καὶ τὴν παράδοσιν αὐτοῦ τῇ Ἐθνικῇ ἐλεύτει, ἠδὲ ὅτι, ληγοῦσης τῆς ἀποστολῆς τοῦ Στρατ. Συνδέσμου ἅμα τῇ δημοσιεύσει τοῦ Βου Διαγγέλματος περὶ συγκλήσεως Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, καὶ ἐν τῇ πεποιθῆσει ὅτι ἡ μεταγγινοῦχος Κυβέρνησις θὰ διατηρηθῆ ἀρτίᾳ μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, πτύει οὗτος ὑφιστάμενος, ἄκωντες δὲ

(1) 18 Φεβρουαρίου 1910.

(2) 17 Μαρτίου 1910, καθ' ἣν ἔληξαν καὶ αἱ ἐργασίαι τῆς ἐκτάκτου συνόδου τῆς Βουλῆς.

»οἱ ἀξιωματικοὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὰ μέλη αὐτοῦ ἀπολλάσσονται τῶν ὑποχρεώσεων αἷς ἀνέλαβον».

Ἐπίσης εἶναι ἀληθές ὅτι, ἐάν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ Σ. Σ. δὲν ἐξετελοῦντο παρὰ τῶν ἀρμοδίων ἅπαντα τὰ συμπεφωνημένα ὁπωσδήποτε, ὁ Σ. Σ. θὰ ἐνεγανίζετο ἀλλὰ ὑπὸ ἄλλην μορφήν, ἢ δὲ δρᾶσις αὐτοῦ θὰ ἦτο λίαν διάφορος τῆς προγενεστέρας.

Μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, ἡ κυβέρνησις Δραγούμη προέβη εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ψηφισθέντων νόμων ὡς καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐκλογῶν δι' αἷς ἡ ἀντίδρασις κατέβαλε μεγίστας προσπάθειάς ὅπως ναυαγήσῃ, μὴ ὀκνήσασα νὰ ἐνεργήσῃ παντοιοτρόπως, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, καὶ διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς Κυβερνήσεως.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐκλογῶν, αἴτινες διεξήχθησαν καθ' ὅλον τὸ Κράτος ἐν πληρυστάτῃ ἡσυχίᾳ καὶ τάξει, τοῦ στρατοῦ οὐδόλως ἀναμιχθέντος εἰς ταύτας καὶ μετὰ τὴν ἐξέλεξιν τῶν ἐκλογῶν καὶ τὸν καταρτισμὸν τοῦ Προεδρείου τῆς Διπλῆς Βουλῆς, ἡ κυβέρνησις Δραγούμη, κατὰ τὰ συμπεφωνημένα παρητήθη ἀμέσως, ὁ δὲ Βασιλεὺς ἀνέθηκε τὴν σχηματισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως εἰς τὸν Βενιζέλον, συμφώνως πρὸς τὴν περὶ τούτου γνώμην τῶν ἡγετῶν τῶν παλαιῶν κομμάτων, οἵτινες καίτοι πλειοψηφοῦντες ἐν τῇ Διπλῇ Βουλῇ, ἐφρόσουν ὅτι ἦτο ὅλως ἀσύμφορον ν' ἀναλάβῃ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Χώρας ἀμέσως μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Οὕτως ὁ Βενιζέλος, καίτοι μὴ ἔχων ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν πλειοψηφίαν ἐν τῇ Διπλῇ Βουλῇ, ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην τῆς Κυβερνήσεως τῆς Χώρας καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Διπλῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς.

Κρίσις.— Πλείστοι ὅσοι κατέκρινον τὸν Σ. Σ. διότι ἐζήτησε ν' ἀμνηστευθῇ ἐν ᾧ εἶχε καταστῆ κύριος τῆς καταστάσεως, διότι ἐδέχθη νὰ διορισθῇ Κυβέρνησις ἐκ προσώπων ἀνηκόντων εἰς τὰ παλαιὰ κόμματα ἐν ᾧ ἔδει ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν κυβέρνησιν τῆς Χώρας Δικτατορικῶς, ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως ἐκ προσώπων ἐκλεγομένων ἐκτὸς τῶν κομμάτων, καὶ διότι δὲν εἶχε τὸ σθένος νὰ μεταχειρισθῇ βίαια μέσα ὅπως ἐπιβληθῇ εἰς ἅπαντας κτλ.

Μολοιότι αἱ ἐπαναστάσεις, ὡς εἶναι γνωστόν, δὲν λογοδοτοῦσιν, ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ ἐκτεθῶσιν οἱ λόγοι δι' οὓς ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ζητηθῇ ἡ ἀμνηστεία, καὶ νὰ μὴ

ἐκτελεσθῶσι τὰ παρὰ τῶν ἐπικριτῶν νομιζόμενα ὡς λυσιτελῆ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Τὸ κίνημα τοῦ στρατοῦ δὲν κατέληξε τὴν 15ην Αὐγούστου εἰς λαϊκὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ παρέμεινε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὡς ἐνοπλος στρατιωτικὴ στάσις τῆς φρουρᾶς Ἀθηνῶν, διότι ὁ Λαὸς δὲν ἀνεμίχθη εἰς τὸ κίνημα, οὐδὲ ἐξεδήλωσέ τι ὑπὲρ τούτου, ἀλλ' ἔμεινε ἀδρανῶν καὶ ἀμφιβάλλον περὶ τοῦ πρακτέου. Συνεπῶς ὁ στρατὸς ἀπομονωθείς εὐρίσκετο ἐκτὸς τοῦ Νόμου, καὶ ἐὰν δὲν ἡμνηστευετο, θὰ ἐξηκολούθει νὰ εὐρίσκηται ἐκτὸς τοῦ Νόμου. Ἄνευ τῆς ἀμνηστείας ὁ στρατὸς θὰ καθίστατο ἐπικίνδυνος διὰ τὴν Χώραν καὶ δι' αὐτὴν ἔτι τὴν ἐπανάστασιν καὶ θὰ διέτρεχε τὸν σπουδαῖον κίνδυνον νὰ διαλυθῆ, διότι ἕκαστος ἐκ τῶν ἀνηκόντων ἢ μὴ, εἰς τὸν Σ. Σ. θὰ ἠδύνατο ν' ἀρνηθῆται τὴν ἐκτέλεσιν οἰασθήποτε ὑληρεσίας ἢ διαταγῆς ἀνωτέρου του, ἢ νὰ πράττῃ ὅ,τι ἠθελεν, ἢ νὰ ἐγκαταλιμπάνῃ τὰς τάξεις του κατ' ἀρέσκειαν καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς νομίμου εὐθύνης, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι δὲν ἐννοεῖ νὰ συμμετέχῃ τῆς στάσεως. Διὰ τῆς ἀμνηστείας ὅμως ὁ στρατὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ παραμείνῃ εἰς τὰς τάξεις του, ὑποκείμενος εἰς ἀπάσας τὰς ἰσχυρῶσας διατάξεις τῶν στρατιωτικῶν Νόμων καὶ κανονισμῶν. Πλὴν τούτου ὁ στρατὸς ἀμνηστευθεὶς ἠδύνατο νὰ ἐνεργῇ νομίμως πρὸς καταστολὴν παντὸς κινήματος ἀντιδραστικοῦ, ἢ κατὰ τοῦ καθεστῶτος, ἐκ μέρους οἰουδήποτε, ἐν ᾧ τοιαύτη ἐνέργεια τοῦ στρατοῦ ἄνευ τῆς ἀμνηστείας δὲν θὰ ἦτο ἐξησφαλισμένη διὰ λόγον λίαν εὐνόητον. Οὐδεμίαν ἐξ δύνανται νὰ χωρῇ ἀμφιβόλια διὰ κατὰ τὸ ἀτυχὲς ναυτικὸν κίνημα, τὸ στρατεύμα τῆς ξηρᾶς καὶ τὸ ναυτικόν, ἐὰν δὲν εἶχον ἀμνηστευθῆ, δὲν θὰ ἐνήργουν ὡς ἐνήργησαν πειθαρχοῦντα καὶ συντεταγμένα πρὸς καταστολὴν τούτου ἀμέσως, ἀλλὰ θὰ διηροῦντο εἰς δύο τοῦλάχιστον ὁμάδας ἀντιθέτους καὶ ἢ ἐν Σαλαμίγι ἀρξαμένη αἰματοχυσία θὰ συνεχίζετο εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν. Διὰ τῆς ἀμνηστείας καθωρρίζετο πρὸς τοῦτοις καὶ ἡ στάσις τοῦ Βασιλέως ἐναντι τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ὁ Βασιλεὺς, ἐμπιστευθεὶς τὴν ἔξουσίαν εἰς Κυβερνήσιν τῆς ἐκλογῆς του, δεχθεῖσαν νὰ ἐκτελέσῃ τὰ αἰτήματα τοῦ Σ. Σ. αἵτινα ἀναντιρρήτως εἶχον γνωσθῆ Ἀυτῷ, καὶ συνάμα ὑπογράψας τὸ περὶ ἀμνηστείας Διάταγμα, ἐδήλωσεν ἐμμέσως ὅτι ἀποδέχεται τὸ πρόγραμμα τοῦ Σ. Σ. καὶ συμφωνεῖ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐνέργειαν τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν ἐκτέλε-

σιν τούτου. Εὐκόλως δὲ νοεῖται ὅτι ἐὰν ὁ Βασιλεὺς εἶχε γνώμην ἐναντίαν, οὐ μόνον δὲν θὰ ὑπέγραφε τὸ περὶ ἀμνηστίας Διάταγμα, ἀλλὰ καὶ δὲν ἤθελεν ἀναθέσει τὸν σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν ἀποδεχθέντα τὴν ἐκτέλεσιν τῶν αἰτημάτων τοῦ Σ. Σ. Μαυρομιχάλην.

Ἐὰν ὁ Σ. Σ. ἀνελάμβανεν αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν Κυβέρνησιν, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἡ τοιαύτη ἐνέργειά του ἤθελε χαρακτηρισθῆ ὡς πρόθεσις πρὸς στρατοκρατίαν, καὶ οἱ ἀντιδραστικοὶ ἤθελον εὖρει πρόσφορον μέσον νὰ διαθέσωσι τὸν Λαὸν κατὰ τοῦ Σ. Σ. παραπειθόντες τοῦτον ὅτι διὰ τοῦ στρατιωτικοῦ κινήματος κινδυνεύει ν' ἀπολέσῃ τὰς ἐλευθερίας του, ἐν ᾧ ὁ Σ. Σ. ἐπεδίωκεν ὅπως τὸ κίνημά του γίνῃ ἀσπαστὸν ἐκ μέρους τοῦ Λαοῦ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐπέτυχεν μετὰ παρέλευσιν μηνὸς ἀπὸ τῆς 15ης Αὐγούστου.

Ὁ Σ. Σ. διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ Κυβέρνησιν ἐκ προσώπων ἐκτὸς τῶν κομμάτων, ἔδε τὰ πρόσωπα ταῦτα, οὐ μόνον νὰ εἶχον τὴν ἱκανότητα καὶ τὸ σθένος ν' ἀναλάβουν τὴν διοίκησιν τῆς Χώρας ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ἀλλὰ καὶ νὰ ᾧσι τελείως σύμφωνα πρὸς τὸς ἀρχὰς τοῦ Σ. Σ. Ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι ἐκτὸς τῶν κομμάτων ὑπῆρχον νέοι ἄνδρες ἱκανώτατοι, οἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἐπιτυχῶς ἐν τῇ Κυβερνήσει, ἀλλ' οὗτοι, εἴτε διότι εἶχον πρόγραμμα διάφορον ἀπὸ τὸ τοῦ Σ. Σ., εἴτε ἐξ ἐγωῖσμοῦ, εἴτε ἐκ μετριοφροσύνης, ἢ καὶ ἐξ ἀτολμίας ἴσως, ἀπέφυγον νὰ ἐμφανισθῶσιν ὅπως παράχῃσι τὴν συνδρομὴν καὶ τὰ φῶτα τῶν εἰς τὸν Σ. Σ. κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου, ἡμέραν καθ' ἣν ἦτο ἀνάγκη ἀπόλυτος νὰ σηματοθεθῆ ἡ νέα Κυβέρνησις ἀμέσως. Διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ δὲ ὁ Σ. Σ. τὰ πρόσωπα τῆς Κυβερνήσεως, ἢ διὰ ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν Κυβέρνησιν Δικτατορικῶς, ἦτο πρὸ παντὸς ἄλλου ἀναγκαῖα καὶ ἡ συγκατάθεσις τοῦ Βασιλέως. Ἐὰν ὅμως ὁ Βασιλεὺς ἤρνεῖτο νὰ δεχθῆ τὴν ἐπιβολὴν τοιαύτης Κυβερνήσεως, ὁ Σ. Σ. ἤθελεν εὐρεθῆ, ἀπὸ τῆς πρώτης σειγμῆς τῆς δράσεώς του, ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν Βασιλέα, τοῦθ' ὅπερ ἐμερίμνησε ν' ἀποφύγῃ. οὐ μόνον κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δράσεώς του. Εἶναι εὐνόητον ὅτι ἤθελε συμβῆ, ἐὰν τυχὸν ὁ Βασιλεὺς ἐπέμενε ἀρνούμενος, ἴσως δὲ οἱ ἐπικρίνοντες τὸν Σ. Σ. θὰ ἐπεθύμουν νὰ γίνῃ τοῦτο, ἵνα οὕτω τὸ πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς Πατρίδος κίνημα τοῦ

στρατοῦ χρησιμοποιοηθῆ ἡ πρὸς ἀνατροπὴν τῶν πάντων. Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τοῦ Σ. Σ. ἠδύνατο πιθανῶς νὰ ἔχη ἀποτελέσματα μᾶλλον εὐάρεστα τῶν ἤδη ἐπιτευχθέντων, ἀλλ' ὁ Σ. Σ. ἔκρινε προτιμότερον νὰ ἐπιτύχῃ ταῦτα ἄνευ πολιτειακῶν κλονισμῶν καὶ αἱματοχυσίας.

Ὁ Σ. Σ. ἀπέκρουσε τὰ βίαια μέσα τὸ μὲν, διότι ἔκρινε ταῦτα ὅλως περιττά, ἀφ' οὗ τὸ πρόγραμμά του ἐγένετο δεκτὸν ἀμέσως παρ' ὅλων ἄνευ ἀντιστάσεώς τινος καὶ οὐδέποτε κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τούτου ἐπαρουσιάσθη ἀντίδρασις τοσοῦτον ἐπικίνδυνος ὥστε πρὸς ὑπερνίκησιν ταύτης νὰ καταστῆ ἀναπόδραστος ἢ χρῆσις βιαίων μέσων, τὸ δέ, διότι τὰ μέσα ἅτινα μετεχειρίσθη ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἧς τινος τὰ αἷτια καὶ ὁ σκοπὸς ἦσαν πολὺ διάφορα τῶν τῆς ἡμετέρας, καὶ ἅτινα οἱ ἐπικρίνοντες ἤξιον νὰ χρησιμοποιηθῶσι καὶ παρ' ἡμῶν, ἦσαν ὅλως ἀκατάλληλα διὰ πλείστους ἄλλους λόγους καὶ ἰδίως διὰ τὰ ἦθη καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

Πρὸς τούτοις ἡ Ἐπανάστασις κατεκρίθη ὡς ὑποπεσοῦσα εἰς πολλὰ σφάλματα καὶ διότι ἐν ᾧ αἱ ἐπαναστάσεις, ἐπιτυγχάνουσαι ἢ μὴ, τοῦ σκοποῦ τῶν, περατοῦνται ἐντὸς ἐλαχίστου χροονικοῦ διαστήματος, ἡ ἡμετέρα διήρκεσεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἀσκόπως, καταρρίψασα δὲ τὰ πάντα, οὐδὲν ἐδημιούργησε, διότι *δὲν εἶχεν ὀρισμένην κατεύθυνσιν ἐκείνη πολιτικοῦ νοός.*

Τὸ ἔργον τῶν ἐπαναστάσεων δὲν κρίνεται, ὡς εἰ.αι γνωστὸν, ἐκ τῶν λεπτομερειῶν τῆς δρισεώς της καὶ ἀμέσως, ἀλλ' ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἐπιτευχθέντων ἀποτελεσμάτων, ἅτινα γίνονται καταφανῆ μετὰ πάροδον ἀρκετοῦ χρόνου. Δὲν πρέπει δὲ νὰ φαίνεται παραδόξον ἂν ἡ ἡμετέρα ἐπαναστάσις ὑπέπεσεν εἰς σφάλματα, τὸ μὲν, διότι τὸ σφάλlein ἀνθρώπινον, τὸ δέ, διότι αἱ ἐπαναστάσεις συνήθως, ἕνεκα τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν περιστάσεων ὑφ' αἷ δρῶσιν, ὑποπίπτουσιν εἰς σφάλματα ἕνεκα τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἐντελῶς ἀθεράπειτα ἐν τῷ μέλλοντι, ἐν ᾧ τὸ τελευταῖον τοῦτο εὐτυχῶς δὲν συνέβη παρ' ἡμῖν. Ἄλλως τε φυσικὸν εἶναι αἱ ἐπαναστάσεις καὶ τὰ ἀποτελέσματα τούτων νὰ μὴ εὐχαριστῶσιν ἅπαντας, διότι ἄλλοι μὲν διάκεινται δυσμενῶς πρὸς τὰς ἐπαναστάσεις, ὡς ὄντες εὐχαριστημένοι ἐκ τῆς προεπαναστατικῆς καταστάσεως, ἄλλοι δὲ καίτοι ἐπαναστᾶται κατακρίνουσι τὰ μέσα τῆς ἐξελιξεώς των διότι

ἀντίκεινται εἰς τὴν γνώμην των, καὶ ἐντεῖθεν αἱ ἀντιδράσεις καὶ αἱ ἐπικρίσεις.

Εἶναι ἀληθές ὅτι αἱ σκοποῦσαι τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος, ἢ τὴν κατάργησιν τῆς Δυναστείας ἐπαναστάσεις διαρκοῦσι βραχὺ χρονικὸν διάστημα, διότι ἐὰν μὲν ἀποτύχῃσι καταστέλλονται ἀμέσως, ἐὰν δὲ ἐπιτύχῃσιν ἐγκαθιδρῦσιν αὐτοστιγμειὶ τὸ νέον καθεστῶς ὅπερ ἀναλαμβάνει τὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Χώρας, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο ἡ ἐπαναστατικὴ κατάστασις ἐξακολουθεῖ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ὑπολαγθάνουσα, ὡς τοῦτο συμβαίνει ἤδη ἐν Τουρκίᾳ. Ἡ ἡμετέρα ἐπανάστασις δὲν ἐσκόπει οὐδέτερον τούτων. Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς δὲν ἐξηγέρθη κατὰ τῆς Δυναστείας, ἢ τοῦ πολιτεύματος, οὐδ' ἀπέβλεπεν εἰς τὴν τιμωρίαν τῶν ὑπαιτίων τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐξηγέρθη πρὸς ἀλλαγὴν μόνον τῶν μεθόδων τῆς διοικήσεώς του, δι' ἣν καὶ αὐτὸς οὗτος ἦτο συνυπαίτιος, καὶ ἡμῆστευσε τὴν πάντας ὅπως συνεργασθῶσι διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν πραγμάτων τῆς Πατρίδος ἐν γένει, ἀνευ ἀνατροπῆς τῶν καθεστώτων. Ὁ στρατὸς πρωτοστατήσας ἐπέβαλε τὸ πρόγραμμά του εἰς τοὺς ἀρμοδίους ἐντὸς ὀλίγων ὥρων καὶ ἀμνηστευθεὶς ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς στρατώνας. Οἱ ἐπικρίνοντες φρονοῦν ὅτι τοῦτο ἤρκει διὰ νὰ μεταβληθῶσι τὰ τῆς πολιτείας ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου; Πρεσβεύουν οὗτοι ὅτι οἱ ἀρμόδιοι πολιτειακοὶ παράγοντες ἤθελον προβῆ ἄσμένως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος τοῦ Σ. Σ. δι' οὗ ἔδεδεσμεύοντο αἱ χεῖρες τῶν κυβερνῶντων καὶ τῶν Βουλευτῶν; Ὅθεν κατ' ἀνάγκην ὁ Σ. Σ. ἔδει νὰ ἐπιτηρῇ καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἐπιβάλλῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Λαϊκοῦ προγράμματος ἀκωλύτως καὶ βαθμηδόν, καθ' ὅσον ἡ πραγματοποίησις τούτου ἐξηγέρτατο κυρίως ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψηφισθησομένων Νόμων. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπίτινας μῆνας διατήρησις τοῦ Σ. Σ. καὶ ἡ ἐκουσία διόλκισις αὐτοῦ ἅνα τῇ ἀποδοχῇ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων τῆς κλήσεως τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Λαοῦ διὰ τὴν Διελίην ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν, ἣτις θὰ καθίστατο κυρίαρχος τῆς καταστάσεως καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ ρυθμίσῃ τὰ πάντα συμφώνως πρὸς τὴν λαϊκὴν θέλησιν.

Μέγιστον ἀναντιρρητὸς θὰ ἦτο εὐτύχημα διὰ τὴν Πατρίδα, ἐὰν ὁ διευθύνων τὰ τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχε τὸν πολιτικὸν νοῦν τοῦ Καβούρ ἢ τοῦ Βίσμαρκ. Δυστυχῶς ὅμως τοιοῦτοι πολιτικοὶ γόες δὲν ὑπῆρχον παρ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ καὶ ἂν

τυχόν ὑπῆρχον δὲν εἶχον τὸ σθένος νὰ παρουσιασθῶσι διὰ νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἡγεσίαν καὶ τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν τούτοις ὁ Σ. Σ. δὲν παρέβαιεν εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχε, κατὰ τὸ λέγειν τῶν ἐπικριτῶν του, ἀλλ' εἶχεν ἀπὸ τῆς ἐμφανισέως του ὀρισμένον πρόγραμμα, (1) ὅπερ κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ κατὰ τὸ πλεῖστον, ἄνευ ἐσωτερικῆς τινος ἢ ἐξωτερικῆς συνδρομῆς καὶ ἄνευ αἱματοχυσίας καὶ πολιτειακῶν κλονισμῶν παρὰ τὰς παρουσιασθείσας πανταχόθεν ὑπόλους ἀντιδράσεις. Ἐὰν ὁμως ἡ Βουλὴ δὲν εἰργάσθη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν μετὰ τῆς δεούσης εἰλικρινείας καὶ προσοχῆς πρὸς ψηφισιν ἀρτίων Νόμων ἀνορθωτικῶν, συμφώνως πρὸς τὴν λαϊκὴν θέλησιν, καὶ ἐὰν οἱ διὰ τὴν πρώτην ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν ἐκλεγέντες ἀντιπρόσωποι τοῦ Λαοῦ κατώρθωσαν, συζητοῦντες καὶ διαφωνοῦντες ὡς Βυζαντινοὶ νὰ μὴ πράξωσι τι ἀλλὰ νὰ προκαλέσωσι τὴν πρόωρον διάλυσιν ταύτης καὶ ἐὰν ἡ δευτέρα Διπλῆ Βουλὴ ἀφ' ἧς ἀπουσίασαν ἀτόπως οἱ πλεῖστοι τῶν παλαιῶν πολιτευομένων, δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὸν προορισμὸν τῆς, ἐν ᾧ εἶχε τὴν κυριαρχίαν, ταῦτα δὲν εὐθύνουσι τὸν Σ. Σ. ἢ τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ τοὺς πολιτευομένους καὶ ἰδίως ἐκείνους οἵτινες ἐξελέγησαν ὑπὸ τοῦ Λαοῦ ὡς δῆθεν ὑπέρμαχοι τῶν νέων ἰδεῶν καὶ τῆς ἀνορθώσεως, καὶ οἵτινες ἐκλήθησαν διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῦ «Νεοὶ ἄνδρες.»

Εἶναι ὄντως λίαν περίεργον, ἐν ᾧ ἄλλοι μὲν λέγουσι καὶ δημοσιεύουσιν ὅτι ὁ Σ. Σ. οὐδὲν ἀξίον λόγου ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως καὶ τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς, ἀφ' ἑτέρου ἄλλοι ἐπαινοῦσι τὸ γενόμενον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἔργον, καὶ ἕτεροι οἵτινες, συμφωνοῦντες πρὸς τοὺς τελευταίους, ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν Κυβέρνησιν Μαυρομυχάλη καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Σ. Σ. διότι ὁ Μαυρομυχάλης εἶχε δῆθεν ἀναπετάσει τὴν σημαίαν τῆς ἀνορθώσεως πολὺ πρὶν ἐκδηλωθῆ τὸ κίνημα τοῦ Σ. Σ. καὶ διότι οἱ ψηφισθέντες ἀνορθωτικοὶ Νόμοι εἶναι προῖον μακρῆς μελέτης καὶ βαθείας τῶν Ἐθνικῶν ἀναγκῶν διαγνώσεως, οὐδεὶς δὲ τῶν Νόμων τούτων ὀφείλει τὸν καταρτισμὸν του εἰς τὰ φῶτα τοῦ Σ. Σ.

Ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι ὁ Σ. Σ. δὲν ἦτον ὁ ἀρμόδιος νὰ

(1) Ἐσημερίδες τινὲς διετύπωσαν ὅτι ὁ Σ. Σ. ἀεγνώριζεν ὅ,τι δὲν ἠθέλειν, ἀλλ' ἠγνόει ὅ,τι ἠθέλειν, διότι ἦτο ἀ κ ε φ α λ ο ς. Οἱ γράφοντες ταῦτα λησμονοῦσιν ὅτι ἄνευ κεφαλῆς οὔτε ὁ Λαὸς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξεργεθῆ οὔτε ἡ ἐπανάστασις νὰ διατηρηθῆ ἀφ' ὅσον χρόνον διετηρήθη καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὸ πρόγραμμά της.

καταρτίσῃ Νόμους πρὸς βελτίωσιν τῶν τῆς πολιτείας ἐν γένει, ἀλλ' ἐπίσης εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ κυριώτερα αἰτία τῆς κακῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἦσαν κατάδηλα καὶ γνωστὰ εἰς πάντας. Ὁ Σ. Σ., ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ αἰτία ταῦτα, καὶ τὰ πρὸς ἄρσιν αὐτῶν πολλάκις ἄλλοτε δημοσίᾳ ὑποδειχθέντα μέσα ὑπὸ διαφόρων εἰδικῶς ἀσχοληθέντων πρὸς τοῦτο, συνέταξε πίνακα, ἐνδεικνύοντα τοὺς κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἀναγκαιοῦντας νὰ ψηφισθῶσι Νόμοις πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως, ὃν ἐπέδωκεν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς δράσεώς του εἰς τὴν Κυβέρνησιν Μαυρομιχάλη ὅπως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πίνακος τούτου, καταρτισθῶσι καταλλήλως τὰ σχετικὰ Νομοσχέδια καὶ ὑποβληθῶσιν ὅσον οἶον τε ἰάχιον εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς ψήφισιν. (1) Ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη, ἥτις, ὡς οἴκοθεν νοεῖται, δὲν ἦτο δυνατόν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως νὰ εἶχε προπαρασκευάσει, οὐδὲ κἂν προμελετήσῃ τοιοῦτην καὶ τοσαύτην ἐργασίαν, ἀφ' οὗ κατὰ πρῶτον ἐπειράθη μάτην ν' ἀποφύγῃ τὸ πλεῖστον ταύτης διὰ διαφορῶν προφάσεων ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ δεχθῇ τὸ σύνολον καὶ ν' ἀναθέσῃ τὸν καταρτισμὸν τῶν σχετικῶν Νομοσχεδίων, λίαν ὀρθῶς, εἰς εἰδικούς ἄνδρας, πλὴν τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ στρατιωτικά καὶ εἰς τὰ οἰκονομικά, ἐξ ὧν τὰ μὲν κατήρτισεν ὁ Σ. Σ. τὰ δὲ οἰκονομικά ὁ ἀρμόδιος Ὑπουργός, ἔχων ὁμως καὶ οὗτος ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπαιτήσιν τοῦ Σ. Σ. περὶ τῆς περιστολῆς τῶν περιττῶν δαπανῶν διὰ τὰς ὑπηρεσίας τῶν διαφόρων Ὑπουργείων καὶ περὶ τῆς ἐξευρέσεως πόρων διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἐξωτερικοῦ δανείου, ὅπερ ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαῖον διὰ τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦ Σ. Σ.

Τὰ αὐτῶ καταρτισθέντα Νομοσχέδια, ὧν τὸ λυσιτελές ἢ μὴ πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας, θέλει κριθῆ ἐν τῷ μέλλοντι ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν, ἢ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη δὲν ὑπέβλεπεν εἰς τὴν Βουλὴν ἀμέσως καὶ ἀθρόως, ὡς ὄφειλεν, ἀλλ' ἤρκειτο νὰ ὑποβάλλῃ ἐκ τούτων εὐάριθμα καὶ ἐκ περιτροπῆς, ἀφήνουσα μεθ' ἐνάστην ὑποβολὴν νὰ παρέρχηται ἱκανὸς χρόνος καθ' ὃν ἀπησχόλει τὴν Βουλὴν πρὸς ψήφισιν Νόμων ἐπουσιωδῶν, τοῦθ' ὅπερ οὐ μόνον τὸν Σ. Σ. ἐξήγειρεν ἐπανειλημμένως ἐναντίον της, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπομονὴν τῶν ἡγετῶν τῶν κομμάτων εἶχεν ἐξαντλήσει.

(1) Εἰς ταῦτα προσέθηκεν ὁ Σ. Σ. κατόπιν καὶ τινὰ Νομοσχέδια κατὰ πρότασιν διαφόρων λαϊκῶν σωματείων.

Πάντα ταῦτα εἶναι γνωστὰ εἰς τὸ κοινὸν ἐκ τῶν τότε δημοσιευμένων περὶ τῶν ἐν τῇ Βουλῇ συμβαινόντων(1), ὡς καὶ περὶ τῶν ἐπανεπιλημμένων συνενσεύσεων τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Σ. Σ. μετὰ τοῦ Μαυρομιχάλη διὰ τὴν δεικνυομένην παρ' αὐτοῦ ἀδιαφορίαν καὶ βραδύτητα περὶ τὴν ὑποβολὴν πρὸς ψήφισιν τῶν περὶ ὧν πρόκειται Νομοσχεδίων, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλησμήνησεν ταῦτα καὶ ὁ Μαυρομιχάλης, ὅστις οὐκ ὀλίγον ἠγοχήθη πολλάκις ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Σ. Σ. ἀξιούτων τὴν ὅσον εἶόν τε τάχιον ὑποβολὴν τῶν Νομοσχεδίων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω, μὴ δεκτικῶν ἀντιρρήσεων, καταφαίνεται ὅτι ὁ Μαυρομιχάλης, μετὰ τὴν ἀκουσίαν ἐκ τῆς Κυβερνήσεως παραίτησίν του, δημοσιογραφῶν αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἢ διὰ τῶν ὀργάνων του, ὅπως κατακρίνη τὸν Σ. Σ. οὐ μόνον ὡς μηδὲν πράξαντα ὑπὲρ τοῦ ἀνορθωτικοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ ὡς παρακωλύσαντα τοῦτο, εὐρίσκειται ἐκ διαμέρου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πραγματικὰ γεγονότα, ἅτινα πιστοποιοῦσιν ὅτι, ἐὰν ὑπῆρξέ τις κωλυσιεργῶν ἵνα μὴ περατωθῇ τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως, οὗτος ἦτο αὐτὸς ὁ ἴδιος Μαυρομιχάλης καὶ ἡ Κιβέρνησις του, τὴν ὁποίαν ὁ Σ. Σ. ἠγαγκάσθη ἐπὶ τέλους ν' ἀντικαταστήσῃ διὰ τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη, ἵνα αὕτη περατώσῃ τὸ ἔργον τοῦτο.

Τὰ συντελεσθέντα ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. διὰ τὸ στρατεύμα.— Οἱ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Σ. Σ. ὑπὸ τῶν Κυβερνήσεων Μαυρομιχάλη καὶ Δραγούμη ὑποβληθέντες εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ψηφισθέντες Νόμοι, οἵτινες ἐκλήθησαν, ἀνορθωτικοί, εἶναι γνωστοὶ τοῖς πᾶσι, διότι δημοσιευθέντες ἔκτοτε λειτουργοῦσι ἤδη καὶ συνεπῶς καθίσταται περιττὸν νὰ σημειωθῇ τι ἐνταῦθα περὶ τούτων. Καθ' ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὰ συντελεσθέντα διὰ τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν, ἐπειδὴ οἱ ἀντιδραστικοὶ καὶ οἱ ἐπικριταὶ τοῦ Σ. Σ. διαδίδουσι δι' ἐπανεπιλημμένων δημοσιευμάτων ὅτι αὐτὸς οὐδὲν ἔπραξε πλὴν τῆς καταργήσεως τῆς Γεν. Διοικήσεως, τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Βασιλοπαίδων ἐκ τοῦ στρατεύματος, καὶ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν ἀξιωματικῶν, καὶ ταῦτα πρὸς ἐκδίκησιν ἔνεκα προσωπικῶν ἀφορμῶν καὶ ἀπόκτησιν γαλοῦν, κρίνεται λυσιτελὲς νὰ μνημονευθῶσιν ἐνταῦθα τινὰ ἐκ τῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκτελεσθέντων διὰ τὴν βελιώσιν τῶν

(1) Ὅρα καὶ τὰ περὶ τούτου σχετικὰ πρακτικὰ τῆς Βουλῆς.

τοῦ στρατεύματος(1) τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον τὰ ἀποτελέσματα ἤρχισαν νὰ γίνωνται καταφανῆ μετὰ παρέλευσιν τοῦ ἀναγκαι- οῦντος πρὸς τοῦτο χρονικοῦ διαστήματος καὶ δὴ ἐπὶ τῆς πρώτης μετὰ τὴν ἐπανάστασιν Κυβερνήσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ κοινόν, ἀγνοοῦν τὰ συμβάντα καὶ πλανώμενον διὰ τῶν κακοβούλων δη- μοσιευμάτων, φρονεῖ, ὅτι πάντα ταῦτα ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Προέ- δρου τῆς Κυβερνήσεως ταύτης Βενιζέλου ὡς ὑπουργοῦ ἀμφοτέ- ρων τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργείων.

Τὰ κυριώτερα τῶν συντελεσθέντων συμφώνως πρὸς τὸ πρό- γραμμα τοῦ Σ. Σ. κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπανάστασεως εἶναι τὰ ἐπόμενα:

α') Ἡ ἐνίσχυσις τοῦ Στόλου δι' ἐνὸς τεθωρακισμένου κα- ταδρομικοῦ(2) ἐνὸς καταδυομένου ἢ ὑποβρυχίου(3) καὶ ἐξ ἀντι- τορπιλικῶν(4) ἅτινα παρηγγέλθησαν ὅπως κατασκευασθῶσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς τὸ Κράτος ἐντὸς τῶν ταχθεισῶν προθεσμιῶν διὰ τῶν σχετικῶν συμβάσεων.

β') Ἡ αὔξησις τῆς δυνάμεως τοῦ στρατοῦ ἐν ἐπιστρατεύσει. Πρὸς τοῦτο ἐψηφίσθη εἰδικὸς Νόμος δυνάμει τοῦ ὁποίου ἐκλή- θησαν εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ τμηματικῶς καὶ ἐγυμνάσθησαν ὑπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδες ἀγύμναστοι ἑφεδρῶι(5) οἵτινες δὲν θὰ ἐκαλοῦντο ἐν ἐπιστρατεύσει, διότι ἐθεωροῦντο ἄχρηστοι διὰ τὸν πόλεμον, μολονότι ἦσαν ὑγιέστατοι καὶ ἀκμαϊότατοι ἄνδρες.

γ') Ἡ ἐκτέλεσις ὀχυρωτικῶν ἔργων εἰς καταλλήλους θέσεις παρὰ τὴν μεθόριον γραμμὴν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Ἡπείρῳ πρὸς ἄμυναν τοῦ στρατεύματος καὶ ὅπως παρακολυθῆ ἢ ἐκάστοτε ἀπειλουμένη ἀιφνίδιος εἰσβολὴ τοῦ ἐχθροῦ, ἐνεκα τῆς ὁποίας,

(1) Ὁ Σ. Σ. οὐδέποτε ἐδημοσίευσέ τι περὶ τούτου κατὰ τὴν διάρ- κειαν τῆς ἐπανάστασεως.

(2) Παρηγγέλθη ἐπὶ τῆς Κυβ. Μαυρομιχάλη, κατόπιν ἐπιμονῆς τοῦ Σ. Σ. πρὸς ἀποσόβησιν τῶν ἀντιδράσεων καταβληθείσης τῆς πρώτης δό- σεως διὰ τὴν ἀξίαν του ἐκ τοῦ πρὸς τοῦτο κληροδοτήματος τοῦ Γ. Ἀ- βέρωφ, οὐτινος καὶ τὸ ὄνομα ἐδόθη εἰς αὐτὸ κατὰ τὴν καθέλκυσίν του. Τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀξίας του ἐπληρώθη ἐκ τοῦ δανείου.

(3) Παρηγγέλθη ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγοῦμη καὶ εἶναι τὸ πρῶτον ὑποβρύχιον δι' οὗ ἐνισχύθη ὁ Στόλος μας. Τοῦτο κατὰ τὴν καθέλκυσίν του ἐβαπτίσθη «Δελφίν».

(4) Ἡ ἀξία των ἐπληρώθη ἐκ τοῦ δανείου.

(5) Ἡ ἔργασία αὕτη ἤρξατο ἐπὶ τῆς Κυβερ. Μαυρομιχάλη, ἐξηκο- λούθησεν ἐπὶ τῆς Κυβερ. Δραγοῦμη καὶ ἐπαυσεν ἐντελῶς ἐπὶ τῆς Κυβερ. Βενιζέλου λίαν ἀτόπως, ἐν ᾧ ὑπάρχουσιν ἐτι ἱκαναὶ χιλιάδες ἀγυμνάστων ἐφεδρῶν καὶ ἐθνοφρουρῶν.

οὐ μόνον οἱ κάτοικοι τῶν παρεμβοριῶν χωρῶν καὶ ἰδίως οἱ τῆς Θεσσαλίας διετίλουν διαρκῶς ἐν παικῶ, ὡς τοῦτο γνωστόν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἑπιστρατεύσις τῶν ἡμετέρων στρατῶν ἠΰνατο νὰ διατοραχθῆ εἰχερᾶς. Πρὸς τοῦτοις κατεσκευάσθησαν καὶ αἱ ἀναγκαιῶσι στρατιωτικαὶ ὁδοὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὴν μεταφορὰν τῶν πρὸς ὄπλιον ἰᾶν ὄχημάτων τούτων προορισθέντων πυροβόλων.(1)

δ') Ἡ ἀνέγερσις ἰκανοῦ ἀριθμοῦ εἰδικῶν ἀποθηκῶν καὶ περιτιδαποθηκῶν ἔκτος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηρῶν πλησίον τῶν Κάτω Λισίων, πρὸς ἐναποθήκεισιν ἀκάπλου πυρίτιδος καὶ τῶν πεπληρωμένων διὰ τοιαύτης φυσικῆς καὶ πυρομαχικῶν πυροβολικοῦ, ἅτινα διεφυλῶσσοιτο ἕως τότε ἀναμιγνύμενα μετὰ τῶν παλαιῶν πυρομαχικῶν αἰτόπως, εἰς ἀποθήκας λίαν ἀκατολλήλους ἐνταῦθα καὶ ἐν Πειραιεῖ, ὑποκείμενα εἰς τὴν ἐπίρρειαν τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν, ἕνεκα τῶν ὁποίων διέτρεχον τὸν κίνδυνον τῆς αὐτομάτου ἀναφλέξεως(2) πρὸς μεγίστην ζημίαν τοῦ Δημοσίου καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ στρατεύματος ἐν τυχούσῃ ἐπιστρατεύσει. Τοιαῦται ἀποθήκαι κατεσκευάσθησαν εἰς καταλλήλους θέσεις ὡς παρὰ τὴν Λαμίαν καὶ τὸ Μεσολόγγιον.(3)

ε') Ὁ ἰφοδιασμός τῶν ἀποθηκῶν ἑπιστρατεύσεως τῶν Μεταρχῶν, τῶν ἐπιταγμάτων, ταγματῶν διοικητικῶν κλπ. διὰ τοῦ ἐν γκαϊκῆνιτος ἰμοι ομῆν καὶ λοιποῦ ἔλικου, συμφῶως πρὸς τὸ σχέδιον ἑπιστρατεύσεως,(4) ἅτινα ἦσαν σιγκεντρομένα αἰτόπως εἰς διαφόρους ἀκατολλήλους ἀποθήκας ἐν Πειραιεῖ ὑποκείμενα εἰς φθορὰν ἕκκεν ἀνεπαισθητοῦς συντηρήσεως. Τὸ μέτρον τοῦτο, μολονότι κεκαλονισμένον διὰ τὴν εὐχεροστέραν καὶ ταχυ-

1) Ἡ κατασκευὴ τῶν ἔργων τούτων ἤρξατο ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγοῦμη, ἡ δὲ δαπάνη διὰ τὴν περάτωσιν τούτων ὑπερέβη τὸ ἑκατομμύριον. Ἡ μελέτη τῆς ἐργασίας ταύτης εἶχεν ἀρχίσει πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ δὲν εἶχε καταλήξει εἰς ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα καὶ ἐδέησε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν νὰ ἐπαιαληφθῆ τῇ διαταγῇ μου.

2) Ἐκ ταύτης διέτρεχον ἀσφαλῶς σπουδαῖον κίνδυνον οἱ παρακείμενοι εἰς τὰς ἀποθήκας ταύτας συνοικισμοὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.

3) Ἡ ἐργασία οὕτη ἤρξατο ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγοῦμη, ἡ δὲ μελέτη διὰ ταύτην εἶχε γίνεαι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, τῇ προτάσει μου ὡς Διευθυν. οὔ τοῦ Ὑλικου Πολέμου, ὅστις καὶ τὰς θέσεις τῶν ἀποθηκῶν εἶχεν ἐκλέξει οὕτως ὥστε νὰ εὐρίσκωνται πλησίον τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, διὰ τὴν εὐκόλον μεταφορὰν τῶν πυρομαχικῶν, ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο τότε οὐ μόνον διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν κτιρίων, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῶν ὀρισθέντων γηπέδων.

4) Ὁ ἰφοδιασμός οὗτος ἐγένετο ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγοῦμη.

τέραν περάτωσιν τῆς ἐπιστρατεύσεως, καθ' ἣν, ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ μεταφορὰ ὕλικου ἀθρόως καὶ ταχέως καθίσταται δυσχερής, εἶχεν ἐντελῶς παρομοληθῆ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως.

5') Ἡ προμήθεια 1500 ἵππων ἐξ Οὐγγαρίας καὶ 100 ἡμιόνων ἐξ Ἰταλίας, δι' ἐπιτροπῶν ἵππωνείας ἀποσταλειςῶν πρὸς τοῦτο, καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν ἀναγκαιούτων ὑποστέγων διὰ τὴν ἐνσταύλισιν τῶν νεολλέκτων, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀναμίξεως τῶν μετὰ τῶν ἐνταῦθα ὑπορχόντων ἵππων, οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν προσβεβλημένοι ὑπὸ τῆς νόσου μάλιος ἦτις, ἔνεκα τῆς ἀδιαφορίας τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχε καταστῆ ἐνδημική.(1)

ζ') Ἡ προμήθεια τῶν κάτωθι εἰδῶν ὕλικου πολέμου, ἅτινα παρεδόθησαν εἰς τὸ Κράτος ἐντὸς τῶν διὰ τῶν συμβολαίων ὀρεισιῶν προθεσμιῶν:

Μιάς ὀρειβατικῆς πυρβολαρχίας ταχυβόλων,(2)

24 πολιβόλων (3)

50,000 βολιδόφρων ὀβίδων μετὰ ἰσαρίθμων φυσιγγῶν,

12000 ὀβίδων ἐκρηκτικῶν μετὰ φυσιγγῶν,

2000 κιβωτίων πεπληρωμένων διὰ φυσιγγῶν,

66.000.000 φυσιγγίων μάνλιερ(4)

16.850.000 φυσιγγίων Γκρά,(5)

1) Ἡ προμήθεια ἐγένετο ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγοῦμη καὶ τὸ χρήμα ἐπληρώθη ἀμέσως, τῆς πρὸς τοῦτο δαπάνης ἀνελεύθουσης εἰς δύο ἑκατομύρια. Πρὸς ἀποσόβησιν τῆς μάλιος διετάχθη τότε καὶ ἐξετελέσθη μαλαίνισμός ἀπάντων τῶν ἵππων καὶ τῶν ἡμιόνων τῶν σωμάτων τῆς ἐνταῦθα φρουρᾶς καὶ μετὰ τοῦτον ὁ τυφεκισμός τῶν ὑπόπτων μάλιος ὧν ὁ ἀριθμὸς δὲν ἦτον εὐκαταφρόνητος, καὶ συνάμα γενικὴ ἀπολύμανσις τῶν κτιρίων τῶν σταύλων, καταστροφή τῶν παλαιῶν ξυλίνων στεγαμάτων κλπ.

2) Τὴν ἀξίαν εἶχον προσφέρει εἰς τὸ δημόσιον οἱ ἐν Ἀμερικῇ βιοταλαισται Ἕλληνες καὶ διὰ τοῦτο ἐδόθη εἰς τὴν πυρβολαρχίαν ταύτην τὸ ὄνομα «*Νέα Γενεά*».

3) Δαπάνη Ἑλλήνων τινῶν ἐκ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, οἵτινες προσέφερον εἰς τὸ Δημόσιον χρηματικὴν ποσὴν δι' ἀγορὰν ὕλικου πολέμου.

4) Ἐκ τούτων 4.500.000 κατασκευάσθησαν εἰς τὸ ἐνταῦθα «*Πυριτιδοποιεῖον καὶ καλυκοποιεῖον*» (πρῶην Μαλτσινιώτου) διὰ τῆς παραχωρήσεως εἰς αὐτὸ τῶν ἀναγκαιούτων πρὸς τοῦτο καλύκων καὶ ἀκάπνου πυρίτιδος ὑπὸ τοῦ Δημοσίου.

5) Πρὸς κατασκευὴν τούτων παραχωρήθησαν εἰς τὸ αὐτὸ κατάστημα ὡς ἀντάλλαγμα βολιδωτὰ καὶ ἀβολιδωτὰ ἀχόσητα φυσίγγια καὶ κάλυκες φυσιγγίων Γκρά.

1 500.000 φυσικῶν περιστρόφου,(1)
1250 χιλιογράμμων πυρίτιδος ἀκάννου(2)
η) Ἡ προμήθεια ἐργαλείων σκαφευτικῶν καὶ φορητῶν, ὡς
καὶ τέχνης (σκευῆς μηχανικοῦ) πρὸς καταρτισμὸν ἐν ἐπιστρατεύ-
σει τῶν ὄρχων ἐργαλείων τῶν ἑξῆς μονάδων:

16 συνταγμάτων πεζικοῦ,

10 ταγμάτων εὐζώνων,

18 λόχων μηχανικοῦ,

2 λόχων γεφυροποιῶν,

3 Μεραρχιῶν καὶ

3 Τμημάτων τοῦ Γενικοῦ ὄρχου(3)

θ) Ἡ προμήθεια τῶν ἀγκαιούνητων εἰδῶν διὰ τὸν καταρ-
τισμὸν χειρουργειῶν ἐκστρατείας.(4)

ι) Ἡ προμήθεια τῶν κάτωθι εἰδῶν ἱματισμοῦ καὶ λοιποῦ
ὕλιου:

63.000 στοῶν πεζικοῦ ὀλομερῶν ἑξ ἑρέας χακί,

20.000 στοῶν εὐζώνων ὀλομερῶν,

8.000 τσαρναχιῶν.

120 000 ἀρβυλλῶν,

64.000 πληγκίων,

7.000 φασίων,

5.000 περικνημίδων εὐζώνων,

1 000 καπῶν,

4 000 κολοβῶν,

380.000 ὑποδυτῶν καὶ σκελεῶν,

285.000μ. ὑφάσματος ἑξ ἑρέας χακί,

125.000μ. ὑφάσματος βαμβακίνου χακί,

32.000μ. ἑρέας ὀρφνηῆς,

380.000μ. ἰθύνης ὑποδυτῶν,

1000 σκηνῶν ὀπλιτῶν,

36.000 κλινοσκεπασμάτων,

1) Ἐπίσης διὰ τὴν κατασκευὴν τούτων παρεχωρήθησαν εἰς τὸ ἀνω-
τέρου κατὰστημα ὡς ἀντάλλαγμα ἄχρηστα φυσίγια περιστρόφου.

2) Ἡ προμήθεια ἀπάντων τῶν ἀνωτέρου ὡς καὶ τῶν κατωτέρου ἀνα-
γεγραμμένων ἐγένοντο ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγοῦμη.

3) Ὁ λεπτομερὴς κατάλογος τῶν ἐργαλείων εὐρίσκειται ἐν τῇ σχετικῇ
συμβάσει, ἢ δὲ ἀξία αὐτῶν ἀνέρχεται εἰς 300 000 δρ. περίπου.

4) Ὁ λεπτομερὴς κατάλογος τῶν παραγγελθέντων εἰδῶν τηρεῖται εἰς
τὸ τμήμα τοῦ Ὑγειονομικοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν.

10.000 κλινῶν ὀπλιτῶν,

3.000 σαλπίγγων,

Ἐνὸς αὐτοκινήτου μεταγωγικοῦ, πρὸς ἐκτέλεσιν δοκιμῶν (1)

100 κάρρων μετὰ Ἰσαριθμῶν σαγῶν,

80 ὕδροφόρων ἀμαξῶν μετὰ σιδηρῶν βυτίων καὶ πολλῶν ἄλλων διαφορῶν εἰδῶν ὕλικου χρησίμου διὰ τὴν κατασκευὴν ἱματισμοῦ, τὴν συντήρησιν τοῦ ὕλικου κλπ.(2) πρὸς δὲ καὶ ἀρκετῶν χιλιᾶδων ὀκάδων κριθῆς ἐτοιμῆς πρὸς μεταφορὰν ἐντὸς σάκκων.

ια') Ἡ ψήφισις ὑπὸ τῆς Βουλῆς διαφορῶν στρατιωτικῶν Νόμων, κριθέντων ἀναγκαίων διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ στρατεύματος καὶ ὧν οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς:

1. Περὶ καταργήσεως τῆς Γεν. Διοικήσεως τοῦ Στρατοῦ.

2. Περὶ τῆς κατατάξεως εἰς τὸν στρατὸν καὶ πρὸ β βυσιμῶν τῶν Βασιλοποιδῶν κλπ.(3)

3. Περὶ τοῦ ὁρίου ἡλικίας τῶν ἀξιωματικῶν.(4) Διὰ τοῦ Νόμου τούτου ὁρίζεται ἡ ἡλικία μέχρι τῆς ὁποίας οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν διαφορῶν βαθμῶν δύνανται νὰ παραμένωσιν ἐν τῇ ἐνεργῷ ὑπηρεσίᾳ τοῦ στρατοῦ, μικροτέρα τῆς ὁριζομένης πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Οὕτω τὰ στελέχη τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἰδίᾳ τὰ τῶν ἀνωτέρων ἀνακαινίζονται ταχῆρον, ἀποστρατευομένων τῶν υπερηλικῶν καὶ ἀντικαθισταμένων διὰ νεωτέρων δυναμένων νὰ ἀνταποκριθῶσι κάλλιον εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ ἰδίᾳ ἐν ἐκστρατεία. Κατὰ τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν τοῦ Νόμου, ἐπειδὴ ἀπεστρατεύοντο ἀξιωματικοί, οἵτινες ἠδύναντο, ὑπηρετοῦντες μέχρι τοῦ ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ Νόμου ὁριζομένου ὁρίου, νὰ προβιβασθῶσιν εἰς ἀνώτερον βαθμὸν, ἐκρίθη δίκαιον νὰ ληφθῇ νομοθετικῶς τὸ μέτρον ὅπως, εἰς τοὺς ἔχοντας ἐκ τούτων ὄρισμένον χρόνον ὑπηρεσίας ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἐν τῷ βαθμῷ ὃν ἐκέκτηντο, ἀπονεμηθῇ ὁ ἀμείσως ἀνώτερος

1) Ἐγένετο τὸ πρῶτον ἤδη ἡ προμήθεια ἐνὸς μόνου τοιοῦτου, ἵνα, κατόπιν συντόμων δοκιμῶν ἐνταῦθα τὸ Κράτος προμηθευθῇ τὰ ἀναγκαίοντα διὰ τὴν ἐπιστράτευσιν.

2) Οἱ λεπτομερεῖς πίνακες τῶν προμηθευθέντων διαφορῶν εἰδῶν τηροῦνται εἰς τὰ γραφεῖα τῶν σχετικῶν Τμημάτων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν.

3) Οἱ δύο οὗτοι Νόμοι ἐψηφίσθησαν ἐπὶ Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη κατὰ τὰς πρώτας συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς καὶ ἐξετελέσθησαν ἀμέσως.

4) Ὁ Νόμος οὗτος ἐψηφίσθη ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη καὶ ἐξετελέσθη ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Λαγαούμη.

βαθμὸς καὶ ἡ σχετικὴ σύνταξις.(1)

4. Περὶ ὀργανισμοῦ τοῦ στρατοῦ, δι' οὗ ἠδξάνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν εἰρήνῃ μονάδων τῶν διαφόρων ὄπλων καὶ ἰδίως τοῦ Πεζικοῦ,(2) ὥστε ἐν ἐπιστρατεύσει νὰ καταστῆ δυνατὸν ὅπως ἡ δύναμις τοῦ στρατοῦ ἀνέρχηται εἰς 100 χιλιάδας καὶ ἄνω, ἀντὶ τῶν 60 χιλιάδων αἰτινες ἦσαν ὄρισμέναι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Αἱ μονάδες τοῦ πεζικοῦ ἠδξήθησαν κατὰ ἕξ συντάγματα, ἦτοι τρεῖς Ταξιαρχίας, αἰτινες προσετέθησαν ἀνὰ μία εἰς τὰς ὑπαρχούσας τρεῖς Μεραρχίας. Ἀντὶ τούτου προτιμότερον θὰ ἦτο νὰ καταρτισθῶσιν δύο νέαι Μεραρχίαι καὶ συνεπῶς τὸ Κράτος νὰ διαιρεθῆ ἀντὶ τῶν τριῶν στρατιωτικῶν περιφερειῶν, εἰς πέντε τοιαύτας, ἀλλ' ἔνεκα τῶν ἀνωμάλων περιστάσεων δὲν ἐγένετο τοῦτο τότε καὶ εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου. Διὰ τοῦ Νόμου ὀρίζεται καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἐν πολέμῳ, τοῦθ' ὅπερ εἶναι λίαν ἀναγκαῖον νὰ ἦ γνωστὸν κατὰ τὴν ἐν εἰρήνῃ κατάστασιν τοῦ στρατοῦ.(3) Εἰς τὸν Νόμον περιελήφθησαν κατ' ἀνάγκην, ἔνεκα τῶν περιστάσεων, καὶ διατάξεις τινὲς ὅπως ἀσχετοὶ πρὸς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ στρατοῦ, εἰ καὶ ὅπως περιτταί, αἰτινες ὀρθὸν εἶναι ν' ἀφαιρεθῶσιν ἐξ αὐτοῦ ἐν καιρῷ ἀρμοδίῳ.

5. Περὶ Στρατολογίας τοῦ κατὰ γῆν Στρατοῦ, δι' οὗ ἐκατονόισθησαν τὰ περὶ ταύτης ἐπὶ τὰ βελτίῳ.(4)

6. Περὶ καταρτισμοῦ στελέχους ἀξιωματικῶν ἐφεδρείας τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ.(4)

7. Περὶ στρατιωτικῶν εἰσφορῶν. (4)

1) Ἐνεκα τούτου ἐχίρυσαν θέσεις τινὲς αἰτινες, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζομένην ἐποχὴν, ἐπληρώθησαν διὰ προβιβασιῶν καὶ ἐντεῦθεν ἡ κακόβουλος διάδοσις οὗ ἡ ἐπανάστασις ἐγένετο διὰ γαλόνα.

2) Ὁ Νόμος οὗτος ἐψηφίσθη ἐπὶ Κυβερνήσεως Δραγοῦμη καὶ κατ' εἰδικὴν διάταξιν τοῦ Νόμου τούτου δέον νὰ ἐφαρμοσθῆ ἐντὸς διετίας. Πλεῖστοι τῶν διατάξεων αὐτοῦ ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν ἀμέσως, πλὴν τῶν περὶ καταρτισμοῦ τῶν νέων μονάδων αἰτινες κατὰ τὸν Νόμον θὰ σχηματισθῶσιν ὅταν τὸ Κράτος προμηθευθῆ ἅπαν τὸ διὰ ταύτας ἀναγκαῖον ὕλικόν. Ἀτυχῶς ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου εἰς οὐδεμίαν προέβη προμήθειαν ὕλικῶν μέχρι τοῦδε, μολοὶ ὅτι ἐπραγματοποιήθη τὸ δάνειον καὶ παρῆλθεν ἐν ἔτος ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Νόμου.

3) Ὡς τοιοῦτος ὄρισθῆ ὁ ἀνιστράτηγος Κ. Σμολένσκις τερῶν καὶ τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου τοῦ Ἀναθεωρητικοῦ. Τὸ μέτρον τοῦτο κατεκρίθη διὰ τὴν διπλὴν ὑψηροσίαν τοῦ ἀνιστράτηγου, χωρὶς νὰ ληφθῆ ἔκ' ὧν οὗτοι ἐγένετο δεκτὸν χάριν τοῦ προσώπου καὶ διότι ἡ Προεδρία τοῦ Ἀναθεωρητικοῦ ἐπ' ἐλάχιστον ἀσχολεῖ τὸν ἀνιστράτηγον.

4) Οἱ Νόμοι οὗτοι ἐψηφίσθησαν ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη.

8. Περί καταργήσεως τοῦ Σχολείου τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ μέλλοντι τῶν ὑπαξιωματικῶν ἐν τῷ Σχολεῖῳ τῶν Εὐελπίδων, οὕτως ὥστε οἱ νέοι ἀξιωματικοὶ ν' ἀποκτῶσι τὴν αὐτὴν ἐκπαίδευσιν καὶ νὰ παύσῃ ἡ ὑφισταμένη ἀτόπως διάκρισις μεταξὺ τούτων. Τὸ Σχολεῖον τῶν ὑπαξιωματικῶν θὰ ἐξακολυθῆσθαι λειτουργοῖν προσωρινῶς ἐπὶ ἐν ἡ δύο ἔτη, μέχρις ἐξαντλήσεως τῶν δικαιουμένων παλαιῶν ὑπαξιωματικῶν νὰ κατατάσσωνται εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦτο.(1)

9. Περί Στρατιωτικῆς προεκπαιδεύσεως.(2) Διὰ τοῦ Νόμου τούτου, ὑποχρεοῦνται εἰς στρατιωτικὴν προεκπαίδευσιν οἱ νέοι ἀπὸ τοῦ 16ου ἔτους τῆς ἡλικίας των.

10. Περί Σχολείου Λοχαγῶν, διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ὁποίου ὄρισμένος ἀριθμὸς λοχαγῶν τῶν τεσσάρων ὀπλῶν, κατὰ σειρὰν ἀρχαιότητος θέλουσιν ἐκπαιδευέσθαι καθ' ἕκαστον ἔτος ἀπὸ κοινοῦ πρὸς πρακτικὴν καὶ ὑπὸ ἐνιστοῖον πνεῦμα μάρφωσιν.(3).

11. Περί προσκλήσεως ξένης στρατιωτικῆς ἀποστολῆς διὰ τὴν πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ στρατεύματος καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας καὶ τῆς Ἐπιμελητείας τοῦ στρατοῦ (4) ἐπίσης δὲ καὶ περὶ προσκλήσεως ξένης Ναυτικῆς ἀποστολῆς πρὸς ὀργάνωσιν τοῦ Ναυτικοῦ κλπ.

12. Περί ἀποστολῆς εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν ἀξιωματικῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς ἀνώτερα σχολεῖα πολέμου ἢ Ἀκαδημίας πολέμου, καὶ εἰς διάφορα ἄλλα στρατιωτικὰ σχολεῖα καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν ὑπηρεσίας εἰς σώματα ξένου στρατεύματος.

13. Περί τῆς ἐπιτελικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Στρατεύματος, δι' οὗ ἀνατίθεται ἡ ἐκτέλεσις ταύτης, (καταργηθέντος τοῦ σώματος τῶν

1) Ὁ Νόμος ἐψηφίσθη καὶ ἤρξατο ἐκτελοῦμενος ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγοῦμη, ἄτυχως ὅμως ὁ Βενιζέλος δὲν ἐμερίμνησε διὰ τὴν ὅσον ὄλονε τὴ ταχύτεραν ὀλοσχερῆ ἐκτέλεσιν του, τοῦναντίον μάλιστα παρεκώλυσε ταύτην διὰ τῆς μὴ κατατάξεως μαθητῶν εἰς τὸ Σχολεῖον τῶν ὑπαξιωματικῶν, κατὰ τὸ Σχολ. ἔτος 1910-11, ἐκ τῶν εἰς τὰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις ἐπιτυχόντων ὑπαξιωματικῶν, πρὸς θεωρείαν παρατόνων τῶν εἰς ταύτας ἀποτυχόντων.

2) Ὁ Νόμος οὗτος ἐψηφίσθη ἐπὶ Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη, ἀλλὰ δὲν ἐξετελέσθη μέχρι τοῦδε.

3) Ὁ Νόμος οὗτος συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Λαπαθιώτου ἐψηφίσθη ἐπὶ Κυβερνήσεως Δραγοῦμη καὶ ἐνῶ ἡ λειτουργία τοῦ Σχολείου ἔδει ν' ἀρχίσῃ κατὰ τὸ Σχολικὸν ἔτος 1910-11, ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου ἡμέλησε νὰ διατάξῃ τοῦτο μέχρι τοῦδε.

4) Ὁ Νόμος οὗτος ἐψηφίσθη ἐπὶ Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη συμφώνως τῷ προγράμματι τοῦ Σ. Σ. καὶ οὐχὶ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Μαυρομιχάλη ὡς ἐδημοσιεύθη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Γενικῶν ἐπιτελῶν), εἰς ἀξιωματικούς ἐκπαιδευθέντας εἰς ξένα ἀνώτερα σχολεῖα ἢ ἀκαδημίας πολέμου καὶ ἀποκτήσαντας τὸ σχετικὸν πτυχίον.

14. Περὶ συστάσεως Ἀνωτάτου Μικτοῦ Ἐπιτελείου, ἀποτελουμένου ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ ἐν πολέμῳ, τοῦ ἐπιτεωρητοῦ τοῦ Ναυτικοῦ καὶ τοιοῦτου μὴ ὑπάρχοντος τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ναυστάθμου, τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπιτελικῆς ὑπηρεσίας τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τοῦ Ναυτικοῦ καὶ διὰ δύο ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τοῦ Ναυτικοῦ. Σκοπὸς τοῦ Ἐπιτελείου τούτου ἦτο ἡ διατύπωσις κοινοῦ τῷ στρατῷ καὶ τῷ στόλῳ σχεδίου ἐπιστρατεύσεως, ἢ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου τούτου ἔρευνα τῆς ἀπαιτουμένης ὀλικῆς στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς παρασκευῆς, ἢ διὰ καταλλήλων ἀμυντικῶν ἔργων καὶ μέσων συγκοινωνίας βαθμιαία ἐπίσχυσις τοῦ ἐδδύφους τῆς χώρας, ἢ περιοδικὴ ἀντικατάστασις, ἐπισκευὴ καὶ ἐκποίησης τῶν ἀχρήστων καθισταμένων πλοίων καὶ παντὸς εἶδους ὀλικῶν τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τοῦ ναυτικοῦ, ἢ ἴδρυσις ἀρίστου Ναυστάθμου, τελείων ἐργοστασίων κατασκευῆς ὀπλων, πυρτίδος φυσιγγίων καὶ πυρομαχικῶν πυροβολικοῦ, καὶ ἐν γένει ἢ ἴδρυσις παντὸς ἔργου δυναμένου νὰ καταστήσῃ τὴν χώραν αὐτάρκη καὶ ἀνεξάρτητον τῶν ξένων ἐν ὄρα πολέμου. Εἰς ὄρισμένας ὑπὸ τοῦ Νόμου εἰδικὰς περιπτώσεις λαμβάνουσι μέρος εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ Μικτοῦ Ἐπιτελείου ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ οἱ Ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, Οἰκονομικῶν, Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν ὁ μὲν Πρόεδρος ὡς ἑκτακτος Πρόεδρος τούτου, οἱ δὲ λοιποὶ Ὑπουργοὶ ὡς ἑκτακτα μέλη αὐτοῦ. (1)

15. Περὶ ἰδρύσεως Στρατιωτικοῦ Ἴπποφορβείου, εἰς τὰς πύρᾳ τὸ Ἄργος καταλλήλους γαίας τοῦ δημοσίου ἐνθα πρὸ πολλῶν χρόνων ἄλλοτε ἔλειτο ὄργησε τοιοῦτον. (2)

16. Περὶ συστάσεως Γενικοῦ Ταμείου τοῦ Στρατοῦ πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐν γένει δαπανῶν τῆς Στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας (3)

(1) Ὁ Νόμος οὗτος ἐψηφίσθη καὶ ἤρξατο ἐκτελοῦμενος ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγοῦμη. ἀλλ' ἤδη ἐτέθη ἐν ἀγροσίᾳ.

(2) Ὁ Νόμος οὗτος ἐψηφίσθη ἐπὶ Κυβερνήσεως Δραγοῦμη καὶ ἐν τῷ ἢ ἴδρυσις Ἴπποφορβείου εἶναι ἀναγκασιότατη διὰ πολλοὺς λόγους καὶ ἰδιὰ διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ γένους τῶν ἐγχωρίων ἵππων, ἢ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου ἠμέλησε νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὸν μέχρι τοῦδε.

(3) Ὁ Νόμος ἐψηφίσθη ἐπὶ Κυβερνήσεως Δραγοῦμη καὶ ἡ λειτουργία τούτου ἤρξατο ἀμέσως καθόσον τὸ Γεν. Ταμεῖον εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Στρατοῦ.

17. Περὶ συστάσεως Στρατιωτικοῦ Συμβουλίου, δι' οὗ ἐγένετο ἡ ἐκκαθάρισις τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ,(1) καὶ ἑτέρου Νόμου ἀναλόγου διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ.(2)

ιβ') Ἡ ἀποκάλυψις σπουδαίων καταχρήσεων κατὰ τὴν χρηματικὴν διαχείρισιν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἔνεκα τῶν ὁποίων τὸ Δημόσιον ἐξημιώθη, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1907 καὶ ἐντεῦθεν, ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον. Ἡ ἀποκάλυψις τῶν καταχρήσεων τούτων ἐγένετο ὡς ἑξῆς: Ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ Οἰκονομικοῦ σώματος Β. Κολοκούβουρος, ὑπέβαλεν ἀναφορὰν δι' ἧς κατήγγειλεν ἀορίστως ὅτι εἰς τὴν στρατιωτικὴν διαχείρισιν ἔλαβεν χώραν μεγάλαι καταχρήσεις ἀπὸ τοῦ 1907 καὶ ἐντεῦθεν, χωρὶς ν' ἀναφέρῃ τὸ εἶδος τούτων καὶ τὰ ὀνόματα τῶν καταχραστῶν. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν (ἐπὶ Κυβερνήσεως Δραγούμη) ἐπὶ τῇ ἀναφορᾷ ταύτῃ, διέταξεν ἀμέσως τὸν δι' εἰδικοῦ ἀξιωματικοῦ ἑλεγχον τῶν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ἐνταῦθα ἑλεγκτηρίου διαφυλασσομένων δικαιολογητικῶν τῶν γενομένων δαπανῶν ὑπὸ τῶν διςφύρων σωμάτων καὶ καταστημάτων τοῦ στρατοῦ, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1907 καὶ ἐντεῦθεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐργασία αὕτη, ὡς ἐκ τοῦ πλήθους τῶν δικαιολογητικῶν τῶν διαφόρων στρατιωτικῶν διαχειρίσεων ἐπὶ δωδεκαετίαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ περαιωθῇ ἐντὸς βραχείου χρονικοῦ διαστήματος, ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, μετὰ πάροδον ὀλίγων μηνῶν, ἀποκαλυφθέντων ὑπὸ τοῦ ἐλέγχου ἰκανοῦ μέρους πλαστῶν δικαιολογητικῶν ἀρκοῦντων ὅπως στηριχθῇ κατηγορία κατὰ τῶν ὑπολόγων, παρέπεμψε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τακτικὴν ἀνάκρισιν πρὸς

1) Ὁ Νόμος οὗτος ὑπεβλήθη πρὸς ψήφισιν εἰς τὴν Βουλὴν κατόπιν ἐγγράφου ἀναφορᾶς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Στρατοῦ, παρὰ δὲ τὰς δοθείσας αὐτοῖς συμβουλὰς καὶ ἐξηγήσεις περὶ τοῦ αὐθαιρέτου τοῦ Νόμου καὶ τῶν δυναμένων νὰ συμβῶσι κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τούτου ἀτοπημάτων καὶ ἀδικημάτων, οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπέμενον εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ Νόμου πρὸς ἰκανοποίησιν τῆς τρωθείσης ἀνάγκης ἐκκαθάσεως. Ὁ Νόμος ὑπεβλήθη ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη. ἐψηφίσθη δὲ ὑπὸ τῆς Βουλῆς μετὰ πλείστας δυσχερείας χαρακτηρισθεὶς καὶ ὡς ἀντισυνταγματικὸς καὶ ἐξετελέσθη ἀμέσως παρὰ τὰς ἀπειλὰς τῶν ἐνδιαφερομένων πρὸς παρακόλλυσιν τούτου διὰ βιολίων μέσων.

2) Ὁ Νόμος οὗτος ἐψηφίσθη ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη καὶ ἐξετελέσθη ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη.

ποινικὴν καταδίωξιν τῶν καταχραστῶν, ἥτις ἐξηκολούθει ἔτι καὶ ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου.

Τὰ αἰωτέρω ἀνέγραψα ἐνταῦθα, οὐχὶ διὰ τὴν ζήτησιν περιγρηγορίας διὰ τὸ ἔργον τοῦ Σ. Σ. ἀλλ' ὅπως γίνῃ καταφανὲς κατὰ πόσον οὗτος συκοφαντεῖται ὑπὸ τῶν διαδιδόντων δημοσίᾳ ὅτι οὐδὲν ἔπραξε καὶ δι' αὐτὸ ἔτι τὸ σφάλμα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν γειόμεναι προμήθειαι διαφόρων ὑλικῶν ἐπιστρατεύσεως δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς διὰ τὴν ἐντελῆ πολεμικὴν παρασκευήν, ἀλλ' αὐταὶ ἐγένοντο μόνον διὰ τῶν γλισχρῶν μέσων τοῦ ταμείου ἀμύνης καὶ τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐξόδων τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν διὰ τὸ ἔτος 1910, διότι ἔνεκα τῆς ἀσυγγνώστου ἀντικατρωτικῆς ἀντιδράσεως δὲν εἶχε κατορθωθῆ, ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως Δραγούμη, τὰ εἰσπραχθῆ ὀλόκληρον τὸ συναφθὲν ἔξωτερικὸν δάνειον πληρῶς ἐλοχίστου μέρους αὐτοῦ προκαταβολικῶς χορηγηθέντος.

V

Ὁ Βασιλεὺς. Οἱ Βασιλοπαῖδες. Ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος.

Ὁ Βασιλεὺς — Ὁ Βασιλεὺς, ἀποφασίσας νὰ μὴ ἀντιδράσῃ, ἀλλὰ νὰ δεχθῆ τὴν ἐκτέλεσιν ἀπάντων τῶν αἰτημάτων τοῦ Σ. Σ. προσέφερε σπουδαίαν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Πατρίδα, διότι οὕτω συνετέλεσε τὰ μέγιστα πρὸς διεξαγωγὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἡρέμως.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐφοβήθη πολὺ κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου, διότι δὲν ἐγίνωσκε τὰς διαστάσεις ἃς ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ τὸ στρατιωτικὸν κίνημα, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν ὅμως τῆς διορισθείσης παρ' αὐτοῦ Κυβερνήσεως καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς ὅτε ἐφαίνοντο λειτουργοῦντες κανονικῶς οἱ Συνταγματικοὶ παράγοντες, περὶ ὧν πολὺ ἐμερίμνα, ἀπέκτησε ποιάν τινα ἡρεμίαν.

Ὁ Βασιλεὺς ἐλυπήθη ὑπερβολικῶς διὰ τὸν Νόμον περὶ τῶν Βασιλοπαίδων, καὶ ἰδίως διὰ τὴν ᾧ, ἐκ τούτου ἀποδημίαν αὐτῶν εἰς τὸ ἔξωτερικόν, εὖρεθεὶς μάλιστα ἐπανειλημμένως εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ διατάξῃ αὐτοὺς νὰ παρατείνωσι τὴν ἐν τῷ ἔξωτερικῷ διαμονὴν των ἔνεκα τῶν περιστάσεων.

Ὁ Βασιλεὺς ἐταράχθη λίαν κατὰ τὸ ναυτικὸν κίνημα, μετὰ

δὲ τὴν καταστολὴν αὐτοῦ, ἦν ἐθεώρησε ὡς σπουδαῖον κατόρθωμα, ἤρξατο νὰ περιποιῆται τοὺς ἀνωτέρους ἀξιοματικούς τοῦ ναυτικοῦ, προβιβάσας τὸν διοικητὴν τῆς θαρρητικῆς Μοίρας, πλοίαρχον Γ. Μιαοῦλην εἰς ὑποναύαρχον, καὶ ἀπονείμας αὐτῷ ἰδιοχεῖρος ἀνώτερον παράσημον. Προταθείσης αὐτῷ κατόπιν τῆς ἀπονομῆς τῆς ἀμνηστίας εἰς τοὺς μετασχόντας τοῦ ναυτικοῦ κινήματος, ἠρνεῖτο ν' ἀμνηστεύσῃ τούτους ὅπως φαίνεται ἀρεστοῦς εἰς τοὺς ἀνωτέρους ἀξιοματικούς τοῦ ναυτικοῦ, οἵτινες, ὡς ἐγνώριζεν, ἀνιέδρων κατ' αὐτῆς, ἐν τέλει ὅμως, παρουσιασθέντος αὐτῷ καὶ τοῦ συντοχθέντος πρὸς τοῦτο πρωτοκόλλου ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων ἀξιοματικῶν τοῦ ναυτικοῦ ἐπέγραψε τὸ σχετικὸν Διάταγμα, τὸ ὑπόβληθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Δραγοῦμη.

Ὅτε ὁ Βασιλεὺς ἠρνεῖτο κατ' ἀρχάς νὰ δεχθῇ τὴν κλήσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, διεδίδετο ὅτι ἐπρατε τοῦτο στηριζόμενος εἰς τὸ ναυτικόν, δι' οὗ ἐσκέπτετο ὡς τότε ἐλέγετο, νὰ προβῇ εἰς πραξικόπημα κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως. Τοῦτ' αὐτὸ ἐπανελαμβάνετο καὶ κατόπιν ὅτε διεδίδετο περὶ ἐνεργειῶν πρὸς διάλυσιν τοῦ Σ. Σ. δι' ἐνόπλου βίας. Ταῦτα ἀναντιρρόητως δὲν ἦσαν ἀκριβῆ, διότι ὁ Βασιλεὺς ἀπὸ χαρακίτηρος, ἀπέκρουεν οἰανδήποτε ἐνέργειαν δυναμένην νὰ καταλήξῃ εἰς ἐμφυλίους ταραχὰς καὶ διῆ εἰς αἱματοχυσίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπροτίμα νὰ ἐνδίδῃ πάντοτε.

Ὁ Βασιλεὺς ἐξηκολοίθει καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν νὰ πληροφορῆται περὶ τῶν συμβαινόντων διὰ τῶν ἀλλικῶν του καὶ τῶν αὐλοκολάκων, οἵτινες, ὡς συνήθως, ἔδιδον αὐτῷ πληροφορίας περὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνακριβεῖς. Λέγεται ὅτι κατὰ τὴν ἐκ Κερκύρας ἐπάνοδόν του, ἀφίχθεις εἰς Πάτρας παρέεινε τὴν αὐτόθι διαμονὴν του, διότι εἶχε πληροφορηθῆ ὅτι τὰ κόμματα ἀνέκτισαν τὴν ἰσχὺν των, ὅτι ὁ Λαὸς ἦτον ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, κατὰ τῆς κλήσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, καὶ ἰδίως κατὰ τῆς Κυβερνήσεως Δραγοῦμη, (1) καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Ἀθήνας θὰ ἐξητιῖτο ἡ πτώσις τῆς Κυβερνήσεως ταύτης διὰ μεγίστης λαϊκῆς διαδηλώσεως ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως. Ὁ Βασιλεὺς, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, κατόπιν προσκλήσεως τῆς Κυβερνήσεως, (2)

1) Εἰς ταῦτα συνετέλεσαν καὶ τὰ δημοσιευόμενα τότε ὑπὸ τοῦ ἀντιδρῶντος τύπου κατὰ τῆς Κυβερνήσεως Δραγοῦμη ἐνεκα κομματικῶν συμφερόντων.

2) Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεστάλη εἰς Πάτρας ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Καλλέργης.

δὲν ἐφάνη κατὰ τὴν εἰς τὸν Σιδ. Σταθμὸν ὑποδοχὴν εὐμενῆς ὡς ἔδει πρὸς τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον, ἀρκεσθεὶς νὰ προσκαλέσῃ τοῦτο εἰς πρόγευμα διὰ τοῦ Προέδρου του προφορικῶς, μετ' ἀνταλλαγὴν ὀλίγων λέξεων μόνον μετ' αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἐκ τοῦ σταθμοῦ εἰς τὰ ἀνάκτορα μετάβασιν τοῦ Βασιλέως ἐγένετο διαδήλωσίς τις ἀναξία σχεδὸν λόγου καθ' ἣν οὗτος ὠμίλησε πρὸς τοὺς διαδηλωτάς, εὐχάριστήσας αὐτούς. Εἰς τὸ πρόγευμα δὲν παρευρέθη ἔσκεμμένως, εἰδοποιήσας ἐγκαίρως τὸ αὐλαρχεῖον ὅτι ἀδιαθετῶ. Ὁ Βασιλεὺς πληροφορηθεὶς τοῦτο, διέταξεν ὅπως ἐρωτήσῃσι τηλεφωνικῶς ἐκ Τατοῦλου περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας μου ἐπανειλημμένως. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐκλήθη πρὸς συνεργασίαν χωρὶς νὰ ὑποβάλω τὴν περὶ ταύτης αἴτησίν μου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκίνησεν ὁ Βασιλεὺς ἐφάνη πολὺ περιποιητικὸς καὶ μοῦ παρέδωκεν ὑπογεγραμμένα διατάγματά τινα ὑπηρεσιακὰ πρὸ πολλοῦ εὐρισκόμενα εἰς τὸ γραφεῖον του, καὶ ἅτινα δὲν εἶχον ζητήσει νὰ ἐπιστραφῶσιν.

Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Βασιλεὺς βαρέως ἔφερε τὴν παρουσίαν μου, καὶ δὴ ὡς ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ἐν τούτοις εἰς τὴν μετ' ἐμοῦ συνεργασίαν ἐδεικνύετο λίαν περιποιητικὸς καὶ πάντοτε μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας μὲ ἐκράτει παρ' αὐτῷ ἐφ' ἱκανὴν ὥραν, ὁμιλῶν περὶ διαφόρων ζητημάτων.

Πρώτη ἀκρόασις. — Ἡμέραν τινα ἔλαβον ἐγγράφως τυπικὴν εἰδοποίησιν ὅτι ὁ Βασιλεὺς θ' εἰ με δεχθῇ εἰς ἀκρόασιν ὄρισμένην ὥραν. Λαβὼν τὴν εἰδοποίησιν ταύτην ἐξεπλάγην, διότι μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν εἶχον ζητήσει νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Βασιλέα διὰ λόγον εὐνόητον. Κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ὥραν μεταβὰς εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐγενόμην ἀμέσως δεκτός. Ὁ Βασιλεὺς μὲ ἐδέχθη εὐμενεστάτα. ἄλλ' ἦτο λίαν συγκεκλινημένος, διότι τότε ἦτο ἐπὶ τάπητος τὸ ἐν τῇ Βουλῇ ἐπεισδιδόν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Λιπαθιώτου. Μὲ ἠρώτησε περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἂν θὰ λήξῃ ἡ κρίσις ὁμαλῶς. Ἐξέθηκα αὐτῷ λεπτομερῶς τὰ συμβάντα καὶ προσέθηκα ὅτι ἡ κρίσις θὰ λυθῇ ἢ διὰ τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς, ἢ διὰ τῆς παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη. Μετὰ μικρὰν σκῆψιν, ὁ Βασιλεὺς μὲ ἠρώτησεν, «ἐὰν ὁ στρατὸς ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν», προσθέσας ὅτι «ἐπιθυμῶ νὰ μάθῃ τοῦτο ὅπως κανονίσῃ τὴν θέσιν του.» Ἀπήντησα ὅτι ὁ στρατὸς ἔχει ἐμπιστοσύνην καὶ σέβεται τὸν Βασιλέα, ὡς τοῦτο ἐξεδήλωσε καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 16ης εἰς

Γουδί. Ὁ Βασιλεὺς εὐχαριστήσας, μοι εἶπεν ὅτι «ἐπιθυμῶ νὰ ἔχῃ καὶ ἡδὴ τὴν περὶ τούτου γνώμην τῶν ἀξιωματικῶν, ἦν ἀναμένει νὰ μάθῃ παρ' ἐμοῦ, ἀφ' οὗ προηγουμένως ζητήσω ταύτην παρ' αὐτῶν.» Ἐπανελθὼν ἐκ τῶν ἀνακτόρων εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Μεραρχίας(1) ἔνθα ἡ Ἐπιτροπὴ καὶ πλείστοι ἄλλοι ἀξιωματικοὶ πληροφροηθέντες τὰ τῆς προσκλήσεώς μου εἰς τὰ Ἀνάκτορα εἶχον προσέλθει ἐκ περιεργείας καὶ ἀνέμενον ἀνυπομόνως τὴν ἐπάνοδόν μου, ἀνεκοίνωσα αὐτοῖς τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ τὴν δοθεῖσαν παρ' ἐμοῦ ἀπάντησιν, προσθέσας ὅτι ἔπραξα τοῦτο πεποιθὼς ὅτι τοιαυτὴ θὰ εἶναι καὶ ἡ ἀπάντησις ὄλων. Μετὰ ὁμόφωνον ἐπιδοκιμασίαν τῆς ἀπαντήσεώς μου, ἐγένετο σκέψις περὶ τοῦ τρόπου ἐκφράσεως τῆς ἀπαντήσεως τοῦ συνόλου τῶν ἀξιωματικῶν, καθ' ἣν ὑπεβλήθη πρότασις ὅπως ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐκφρασθῆ διὰ πρωτοκόλλων συνταχθησομένων παρὰ τῶν τμημάτων τοῦ Σ. Σ. κατόπιν ψηφοφορίας τῶν μελῶν των. Ἡ πρότασις αὕτη λίαν ὀρθῶς ἀπερρίφθη καὶ ἀπεφασίσθη ὁμοφώνως νὰ διαβεβαιώσω τὸν Βασιλέα προφορικῶς ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔχουσιν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν καὶ συνάμα ὅτι παρακαλοῦσιν ὅπως ὀψέσσοιτε ἤθελε τυχὸν κριθῆ ἀπολύτως ἀναγκαία ἡ ἀντικατάστασις τῆς Κυβερνήσεως, ὃ Βασιλεὺς καταρτίσῃ τὴν νέαν Κυβέρνησιν ἐκ προσώπων ἐκλεγομένων παρ' αὐτοῦ ἐκ καταλόγου συνταχθέντος πρὸς τοῦτο κατὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην προχείρως ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν.

Μεταβὰς εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἔνθα ἀνυπομόνως μὲ περιέμενον, ἀνεκοίνωσα εἰς τὸν Βασιλέα τὴν γνώμην τῶν ἀξιωματικῶν, ὑποβαλὼν ὑπ' ὄψιν του καὶ τὸν δοθέντα μοι κατάλογον. Ὁ Βασιλεὺς ἀναγνώσας τὸν κατάλογον, τὸν ἐπέστρεψε μὲ τὴν ἀπάντησιν ὅτι, ἀφ' οὗ οἱ ἀξιωματικοὶ ἔχουσιν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν, θὰ πράξῃ ὅτι δεῖ, ἐν καιρῷ καὶ συνεπῶς ὃ κατάλογος εἶναι περιττός. Ἐξελθὼν τοῦ γραφείου τοῦ Βασιλέως συνήνητιστα τὸν ἀναμένοντά με εἰς τὸν διάδρομον Δ. Στεφάνου διευθυντὴν τοῦ πολιτικοῦ γραφείου τοῦ Βασιλέως, εἰς δὲ παράκλησίν του ἀνεκοίνωσα τὴν μετὰ τοῦ Βασιλέως συνομιλίαν μου. Ὁ Στεφάνος ἐφαίνετο λίαν ιεταραγμένος, ἀφ' οὗ δὲ ἔμαθε τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρ' ἐμοῦ τὸν περὶ οὗ πρόκειται κατάλογον διὰ νὰ ληφθῆ ὅστος ὑπ' ὄψιν, ὡς μοῦ εἶπεν, ἐν τυχούσῃ ἀνάγκῃ.

1) Τότε διετέλουν διοικητὴς τῆς ἐνταῦθα Μεραρχίας.

Συνομιλία μετὰ τὴν συνεργασίαν. Ἡμέραν τινὰ ὁ Βασιλεὺς μετ' ἠρώτησε διὰ τινα λόγον δὲν υπέβαλον αὐτῷ ἀπ' εἰθέας τὰ αἰτήματα τῶν ὀξιωματικῶν πρὸ τοῦ κινήματός των. Ὁμολογῶντι ἡ ἐρώτησις αὕτη μετ' ἔφερρεν εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν καὶ περιορισθὴν νὰ ἀπαντήσω ὅτι «δὲν ἤμην ὁ ἀφομόδιος νὰ πρῦξω τοῦτο».

Ἄλλοτε μετ' ἠρώτησε «διὰ τινα λόγον ὁ στρατὸς παραμένει συχνὰ εἰς τοὺς στρατῶνας ἐν ἐπιφυλακῇ». Ἀπήντησα ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο εἶνε ὑπηρεσιακόν, τὸ μὲν, ὅπως ὑπόσχη δύναμις συγκεντρωμένη καὶ ἔτοιμος πρὸς ἐπιβολὴν τῆς τάξεως εἰς τυχοῦσαν ἀνάγκην, τὸ δέ, πρὸς ἀπεφυγὴν τῆς ἀναμίξεως τῶν ὀπλιτῶν εἰς τὰς διαδηλώσεις τῶν πολιτῶν, οἵτινες πολὺ συχνὰ προβαίνουσιν εἰς τοιαύτας πρὸς ὑπεστήριξιν διαφόρων αἰτημάτων των. Ὁ Βασιλεὺς μετ' εἶπεν ὅτι «καλὸν εἶναι γὰρ μὴ γίνηται τοῦτο συχνά, διότι ὁ κόσμος, βλέπων τὸν στρατὸν ἐν ἐπιφυλακῇ, ἀνησυχεῖ καὶ φοβεῖται μήπως συμβαίνει κακόν τι».

Ἡμέραν τινὰ ὁ βασιλεὺς μου ἐξέφρασε τὴν λύπην του, διότι, ὡς ἐπληροφορήθη, «οἱ ὀξιωματικοὶ ἔδειξαν ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς αὐτόν, ξεσχίσαντες τὴν ὑπογραφὴν του ἐκ τῶν κατακρατηθέντων παρ' αὐτῶν Διαταγμάτων ἅτινα εἶχον στολῆ, πρὸς δημοσίευσιν τῶν δι' αὐτῶν γιγνομένων προβιβισμῶν, εἰς τὸ Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Λαπαθιώτου. (1) Διεβεβαίωσα τὸν Βασιλέα ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο ἀληθές, ἀλλ' οὕτως ἐπέμεινε λέγων ὅτι καὶ πληροφορεῖται του εἰς ἄκριβέστατοι». Μετ' ὀλίγας ἡμέρας κληθεὶς εἰς συνεργασίαν, ἐπαρουσίασα εἰς τὸν βασιλέα τὰ περὶ ὧν πρόκειται ὁ ἀτάγματα, ἅτινα εἶχον διαφυλάξει καὶ διαφυλάττω ἔτι μετὰ τῶν ἑγγράφων μου.

Ὁ Βασιλεὺς λαβὼν τὰ Διατάγματα καὶ παρατηρήσας ταῦτα μετὰ προσοχῆς, ἐξεπλάγη ὅτι ἐβεβαιώθη ὅτι ἦσαν ἐντελῶς ἀνεπαφα καὶ ἐπιστρέψας μοι ταῦτα ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του, διότι «ἐξήγαγον αὐτὸν ἐκ τῆς πλάνης εἰς ἣν εὗρισκετο, ἐξ ἑσφαλμένων πληροφοριῶν, ἕνεκα τῶν ὁποίων κατέκρινεν ὀδίκως τοὺς ὀξιωματικούς.»

Γενομένης ὀμιλίας περὶ τοῦ εἰς τὰ ναυπηγεῖα Ὁρλάνδου παραγγελθέντος θωρηκτοῦ μου εἶπεν ὅτι μετ' ἀπορίας ἔμαθεν ὅτι ἐπέμεινα πολὺ εἰς τὴν παραγγελίαν τοῦ θωρηκτοῦ τούτου ἰσχυρίζομενος ὅτι εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στόλου μας

(1) Τοῦτο εἶχεν ἀναγραφὴ καὶ εἰς τινὰς ἐφημερίδας.

ἐν ᾧ δὲν εἶμαι ναυτικὸς ἀπήνησα ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς διότι ὑπῆρχεν ἀντίδρασις ἀλλ' εἶχον ὑπ' ὅψιν μου πληροφορίας ἀρμόδιων ὅτι τὸ περὶ οὗ ἐπρόκειτο θεωρητὸν ἦτο πολὺ ἰσχυρότερον καὶ ταχύτερον τῶν ἐχθρικῶν ὡς τοῦτο καὶ ὡς πυροβολητῆς ἔκρινα ἐξ ἰδίας μελέτης.

Προκειμένου νὰ κυρώσῃ Διατάγματά τινα συμπληρωματικῶν προβιβασμῶν μοῦ εἶπεν ὅτι, «ὡς λέγεται καὶ ὡς ἐδημοσιεύθη μάλιστα περὶ τῶν γενομένων μέχρι τοῦδε προβιβασμῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀξιωματικῶν ὑπερέβη τὸν ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζόμενον δι' ἕκαστον βαθμὸν καὶ νὰ προσέξω πολὺ εἰς τοῦτο, διότι εἶμαι προσωπικῶς ὑπεύθυνος κατὰ τὸν Νόμον περὶ εὐθύνης τῶν ὑπουργῶν.» Ἀπήνησα ὅτι, «τὰ διαδιδόμενα εἶναι ἐντελῶς ἀνακριβῆ καὶ δημοσιεύονται κακοβούλως πρὸς δοσφήμησίν μου, τοσοῦτο δὲ εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀξιωματικῶν δι' ἕκαστον βαθμὸν καὶ δι' ἕκαστον σῶμα δὲν ὑπερέβη τὸν ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ στρατοῦ ὀριζόμενον, ὥστε οἱ δικαιοῦμενοι πρὸς προβιβασμὸν ἀξιωματικοί, γνωρίζοντες ὅτι ὑπάρχουσιν ἀκόμη θέσεις τινὲς χηρεύουσαι, ἐπαρουσιάσθησαν εἰς ἐμὲ παραπονούμενοι διὰ τὴν μὴ πλήρωσιν καὶ τούτων (1), καὶ πρὸς θεράπειαν τοῦ δικαίου καὶ νομίμου τούτου παραπόνου τῶν ὑπέβαλον ἤδη τὰ διατάγματα αἵτινα ἡ Υ. Μ. ἔχει ὑπ' ὄψιν της». Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ὁ Βασιλεὺς ἐκύρωσεν ἀμέσως τὰ περὶ ὧν πρόκειται Διατάγματα, εἰπὼν μοι ὅτι ἔχω δίκαιον διότι καὶ εἰς αὐτὸν ὑπεβλήθησαν τὰ παράπονα ταῦτα μετὰ τῶν σχετικῶν πινάκων τῶν χηρευουσῶν θέσεων».

Ἡμέραν τινὰ ὁ Βασιλεὺς μοῦ εἶπεν ὅτι «καλὸν εἶναι νὰ φανῶ ἐπεικῆς, ἀνακαλῶν εἰς ἐέργειαν τοὺς ἐν ἀργίᾳ διατελοῦντας κατωτέρους ἀξιωματικοὺς τοῦ ἱππικοῦ διὰ τὸ εἰς Γουδί συμβῶν ἐπαισόδιον κατὰ τὴν 15ην Ἀυγούστου». Εἰς ταῦτα ἀπήνησα ὅτι «οἱ ἀξιωματικοὶ οὗτοι ἀντὶ νὰ τεθῶσιν εἰς ἀπόταξιν, ὡς τότε ἐζητήθη καὶ ἐνεκρίθη, ἐιέθησαν, ἐπεικῶς κριθέντες παρ' ἐμοῦ, εἰς ἀργίαν, ἐν ἣ διατελοῦσιν ἐπ' ἐλάχιστον χρόνον. Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ παρομείνωσιν εἰς εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην χάριν αὐτῶν τῶν ἰδίων, πρὸς ἀποφυγὴν δυσαρεστῶν δυναμένων

(1) Ἦτο τότε Ἰούλιος μὴν καὶ κατὰ τὸν ἰσχύοντα Νόμον καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ πλήρωσις τῶν χηρευουσῶν θέσεων ἦτο ὑποχρεωτικὴ διὰ τὸν Ἰσχυρόν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀρμόδιον τμήμα δὲν εἶχε περατώσει τὴν ἐργασίαν πρὸς ἀκριβῆ ὀρισμὸν τῶν χηρευουσῶν θέσεων καὶ ἰδίᾳ τῶν γενικῶν, οἱ προβιβασμοὶ ἐδημοσιεύοντο τμηματικῶς.

νά συμβῶσι καθ' ὑπηρεσίαν μετὰ τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν, διότι τὰ προκαλέσαντα τὴν τιμωρίαν τῶν αἰτία εἶναι λίαν πρόσφατα. Ὁ Βασιλεὺς μοῦ εἶπεν ὅτι «ἔχω δίκαιον», καὶ δὲν ἐπανήλθε πλέον εἰς συνομιλίαν μετ' ἐμοῦ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Γενομένου ποτὲ λόγου περὶ ληφθέντος παρ' ἐμοῦ μέτρου κατὰ τοῦ συνταγματάρχου Μηλιώτου Κομνηνοῦ, διοικητοῦ συντάγματος ἱππικοῦ καὶ πρώην ὑπασπιστοῦ τοῦ Βασιλέως, διότι ἐπέτρεψεν ἢ μᾶλλον προὐκάλεσε, τὴν ὑπογραφήν πρωτοκόλλων ἐκ μέρους ὀπλιτῶν τοῦ ὑπ' αὐτὸν συντάγματος πρὸς ὑποπήρξιν τοῦ Βασιλέως, εἶπον αὐτῷ, ὅτι «ὅτε ἡ κατάστασις ἦτο ἀνώμαλος καὶ ὑπετίθετο ὅτι ἡ Βασιλεία εὗρίσκετο δῆθεν ἐν κινδύνῳ, οὐδεὶς ἐκ τῶν νομιζομένων ἀφοσιωμένων καὶ ὑποστηρικτῶν ταύτης ἐπαρουσιάσθη πρὸς ὑπεράσπισίν της, ἤδη ὅμως ὅτε οὐδεὶς ὑπάρχει κίνδυνος, παρουσιάζονται τινες προβαίνοντες εἰς ἀτόπους ἐνεργείας ἐν τῷ στρατεύματι καὶ εἶμαι περίεργος νὰ μάθω κατὰ τίνων στρέφονται αὐταί, ἀφ' οὗ ὀλόκληρος ὁ στρατός καὶ ὁ Λαὸς εἶναι ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως.» Ὁ Βασιλεὺς μοῦ εἶπεν ὅτι «ρητῶς ἔχει ἀπαγορεύσει πᾶσαν τοιαύτην ἐνέργειαν ἔκτοτε.» Εἰς ταῦτα ἀπήντησα ὅτι «οἱ κύριοι οὗτοι εὗρισκονται ἐν τούτοις διαρκῶς σχεδὸν εἰς τὰ γραφεῖα τῆς ὑπηρεσίας τῶν Ἀνακτόρων, συνεννοούμενοι μετὰ τῶν αὐλικῶν, καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ὥραν συνήντησα ἐν τῷ διαδρόμῳ τῶν ἀνακτόρων δύο ἐκ τούτων, ὧν ὁ ἕτερος ἦτο ἐκ τῶν ἐκκαθαρισθέντων ἀξιωματικῶν, μεθ' ὧν οἱ αὐλικοὶ συνεργάζονται, ὡς λέγεται.» Ὁ Βασιλεὺς μοὶ εἶπεν ὅτι «ἔχει διατάξει νὰ μὴ δέχονται οὐδένα ἐκ τούτων εἰς τὰ γραφεῖα καὶ ὅτι θὰ ἐξεϊάσῃ διὰ τὴν παράβασιν τῆς διαταγῆς του.»

Ἡμέραν τινά, ἀφ' οὗ μοῦ ἐζήτησε πληροφορίας περὶ τοῦ νέου ὀρίου ἡλικίας τῶν ἀξιωματικῶν, μετ' ἠρώτησε πότε καταλαμβάνομαι ὑπὸ τούτου. Ἀπήντησα ὅτι συμφώνως πρὸς τὸν νέον Νόμον καταλαμβάνομαι μετὰ δύο ἔτη, σκολεῦω ὅμως νὰ μὴ ἀναμείνω τοῦτο, ἀλλὰ ν' ἀποστρατευθῶ ἀμέσως μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπουργοῦ. Εἰς τὴν ἐρώτησίν του διατί βιάζομαι ἀφ' οὗ ἀκόμη εἶμαι ἀκμαῖος, ἀπήντησα ὅτι ὑπηρετῶ πλέον τῶν 45 ἐτῶν καὶ πρέπει ν' ἀφήσω θέσιν διὰ τοὺς νέους. Εἰς ταῦτα ὁ Βασιλεὺς μετὰ σοβαρότητος μοὶ εἶπε: «Τότε πρέπει καὶ ἐγὼ νὰ παραιτηθῶ διὰ ν' ἀφήσω τὸν θρόνον εἰς τὸν Διά-

δουλον » Ἀπήντησα ὅτι « ἡ Υ. Μ. δὲν πρέπει νὰ σπεύσῃ εἰς τοῦτο, διότι παραμένων εἰς τὸν θρόνον προσφέρει ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Πατρίδα. » Εἰς ταῦτα ὁ Βασιλεὺς μοι εἶπεν: « Σεῖς οἱ ἀξιωματικοὶ μετὰ 45 ἔτη ἀποστρατεύσθε, διότι ἀποκίτατε τὸν μέγιστον ὄρον τῆς συνιάσεως, καὶ ἐγὼ ὑπηρετῶ τὴν Πατρίδα περισσώτερον, διότι πλησιάζω νὰ συμπληρώσω τὰ 50 ἔτη, ὅτε καὶ ἐγὼ πρέπει ν' ἀναπαυθῶ. »

Περὶ τῆς Γαλλικῆς ἀποστολῆς. — Ὁ Βασιλεὺς πληροφορηθεὶς τὸς περὶ στρατιωτικῆς ἀποστολῆς διαπραγματεύσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως μετὰ τῆς Γαλλικῆς, αἰτίνες εἶχον τερατισθῆ αἰσίως, μοῦ εἶπεν ὅτι: « δὲν ἐπράξαμεν καλῶς νὰ προβῶμεν ἐν ἀγνοίᾳ του εἰς ταύτας, διότι προὔπῃρχε συνεννόησις τις μετὰ τῆς Γερμανίας περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. » Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ὁ Βασιλεὺς εἶχεν ἤδη συνομιλήσει μετὰ τοῦ Προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου Δραγούμη καὶ μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Καλλέργη, καὶ ὁ μὲν εἶχεν ἀπαντήσει ὅτι δὲν ἀνεμίχθη εἰς ταύτην, ὁ δὲ ὅτι ἐνήργησε κατ' αἰτήσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν. Εἰς τὸν Βασιλέα ἀπήντησα ὅτι: « τὴν εὐθύνην διὰ τὴν γενομένην ἐνέργειαν περὶ τῆς Γαλλικῆς ἀποστολῆς ὑπέχω ἀκεραίαν, διότι μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ σχετικοῦ Νόμου ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνάγκην τῆς ταχείας ἀφίξεως τῆς ξένης ἀποστολῆς καὶ φρονῶν ὅτι διὰ τὸν στρατὸν μας καταλληλοτέρη πάσης ἄλλης εἶναι ἡ Γαλλικὴ ἀποστολή, ἐζήτησα ἐπισήμως ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ προβῆ εἰς τὴν δέουσαν ἐνέργειαν περὶ τούτου παρὰ τῇ Γαλλικῇ Κυβερνήσει, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο μετ' εὐαρέστου ἀποτελέσματος. »

Οἱ λόγοι δι' οὓς ἐπροτίμησα τὴν Γαλλικὴν ἀποστολὴν εἶναι οἱ ἐξῆς: Οἱ ἐν τῷ στρατῷ λειτουργοῦντες κανονισμοὶ ἀσκήσεων ἔχουσιν μεταφρασθῆ ἐκ τῶν ἐν χρήσει εἰς τὸν Γαλλικὸν στρατὸν, πλείστοι δὲ τῶν ἀξιωματικῶν γνωρίζουσιν τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ ὀρεκτὸς ἀριθμὸς ἐκ τούτων ἔχει ἐκπαιδευθῆ εἰς τὸν Γαλλικὸν στρατὸν, ἐν ᾧ τοῦναντίον ἐλάχιστοι γνωρίζουν τὴν Γερμανικὴν καὶ λίαν εὐάριθμοι ἔχουν ἐκπαιδευθῆ εἰς τὸν Γερμανικὸν στρατὸν. Οὐδεμία δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ταῦτα καὶ ἡ ὁμοιότης τοῦ χαρακτῆρος τῶν Γάλλων (1) καὶ ἡμῶν, θὰ συμ-

1) Ἐξωδίκως εἶχον μάθει τὴν πρὸ πολλοῦ γενομένην ἰδιαιτέρως συνεννόησιν μεταξὺ Κάιζερ καὶ Θεοτόκη περὶ τῆς Γερμανικῆς ἀποστολῆς, ἣν ἐθεώρουν ἀσύμφορον ὅλως διὰ τὸ στρατεύμα μας ἐνεκα τοῦ ἀπολυταρχικοῦ καὶ ἀποτόμου χαρακτῆρος τῶν Γερμανῶν ἀξιωματικῶν.

βάλωσιν εἰς τὴν ὁμαλωτέραν συνεργασίαν τῶν ἀποτελούντων τὴν Γαλλικὴν ἀποστολὴν ἀξιωματικῶν μετὰ τῶν ἡμερέρων, καὶ συνάμα τοῦθ' ὅπερ καὶ σπουδαιότερον εἰς τὴν συμμετοχὴν πλειοτέρων ἀξιωματικῶν εἰς τοὺς γενησομένους διαγωνισμοὺς διὰ τὴν ἀποστολὴν πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς τὴν Γαλλίαν, συμφώνως πρὸς τοὺς περὶ ταύτης ψηφισθέντας νόμους.

Ἐχων ὑπ' ὄψιν τὰ ἀνωτέρω προέβην προκαταρκτικῶς εἰς ὅλους ἰδιαιτέραν συνεννόησιν μετὰ τοῦ Στρατ. ἀκολούθου τῆς Γαλ. Πρεσβείας Λοχαγοῦ Denyignes ὅπως αὐτός ἐνεργήσῃ ἀρμοδίως πρὸς λήψιν πληροφοριῶν, ἐὰν ἡ Γαλ. Κυβέρνησις ἦτο διατεθειμένη νὰ δεχθῆ αἴτησιν τῆς ἡμετέρας περὶ ἀποστολῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα στρατ. ἀποστολῆς ὑπὸ στρατηγόν, διὰ τὴν πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ καὶ συνάμα, ἐν καταφατικῇ περιπτώσει, ἐὰν θὰ δεχθῆ νὰ ἐκπαιδεύονται εἰς τε τὴν ἀνωτέραν Πολεμικὴν Σχολὴν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Στρατ. Σχολεῖα τῆς καὶ ὑπηρετοῦσιν ἐν τῷ Γαλ. στρατῷ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἀποστελλομένου πρὸς τοῦτο κατ' ἔτος ὁρισμένου ἀριθμοῦ. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν ὁ Στρατ. ἀκόλουθος παρουσιασθεὶς μὲ διεβεβαίωσεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις του εἶναι διατεθειμένη εὖμενῶς καὶ θὰ δεχθῆ ἀπάσας τὰς προτάσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ρητὸν ὅρον, «οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς ἀποστολῆς νὰ ἔχωσιν τὸ δικαίωμα τῆς διοικήσεως». Ἀπήντησα ὅτι ὁ αἰτούμενος ὅρος εἶναι δεκτός, δὲν δύναται ὅμως νὰ ἐκπληρωθῆ ἀμέσως, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγον χρόνον, ἔνεκα κωλύματος ἐκ τοῦ ἡμετέρου Συντάγματος ὅπερ θὰ ἀρθῆ κατὰ τὴν προσεχῆ ἀναθεώρησίν του. Κατόπιν τῆς προκαταρκτικῆς ταύτης ἐνεργείας συνεννοηθεὶς, προφορικῶς μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ὅπως τηρηθῆ ἔχεμύθεια, ἔπεμψα πρὸς αὐτὸν ἐπίσημον ἔγγραφον, δι' οὗ παρεκάλουν τοῦτον νὰ προβῆ ἀμέσως εἰς τὰ ἀναγκαῖα διαβήματα παρὰ τῆ Γαλλικῆ Κυβερνήσει, διὰ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀπήντησε καταφατικῶς, δι' ἀπάσας τὰς αἰτήσεις τῆς Ἑλληνικῆς ἀλλ' ὑπὸ τὸν αὐτὸν διατυπωθέντα ὅρον. Κατόπιν νεωτέρας συνεννοήσεώς μου μετὰ τοῦ στρατ. ἀκολούθου τῆς Γαλ. Πρεσβείας ἀπεφασίσθη ὅπως, ἡ μὲν σύμβασις διὰ τὴν Στρατ. ἀποστολὴν ὑπογραφῆ μετὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος, ἡ δὲ ἐν τῷ Γαλλικῷ στρατῷ καὶ τοῖς Στρατ. Σχολείοις ἐκπαίδευσίς τῶν ἡμετέρων ἀξιωματικῶν ἀρξῆται ἀμέσως καὶ πρὸ τῆς ἐνταῦθα ἀφίξεως τῆς Γαλλικῆς ἀποστολῆς. Οὕτως ἀπεστά-

λησαν ὅπως ἐκπαιδευθοῖν εἰς Γαλλίαν κατὰ τὸ ἔτος 1910, ἡμέτεροι ἀξιωματικοί, ἄλλοι μὲν ἐν τῷ στρατεύματι, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν ἀνωτάτην Πολεμικὴν Σχολὴν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Στρατ. Σχολεῖα συμφώνως πρὸς τοὺς προσφάτως ψηφισθέντας νόμους, γενομένων τῶν ὑπὸ τούτων ὀριζομένων διαγωνισμῶν, ἡ δὲ Γαλλικὴ ἀποστολὴ ἀφίκετο ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ψηφισθείσης τότε καὶ τῆς σχετικῆς συμβάσεως κατὰ τὴν ἀναληφθεῖσαν ὑποχρέωσιν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως.

VI

Ὁ Διάδοχος, Κωνσταντῖνος, φαίνεται ὅτι ἀγαπᾷ τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα, κυρίως ὅμως ἀρέσκειται νὰ φέρῃ τὴν στολὴν τοῦ στρατηγοῦ, νὰ ἐπιθεωρῇ τὸ στράτευμα, νὰ βλέπῃ τοῦτο παρελαῦνον ἐνώπιόν του, νὰ κάμῃ κριτικὴν τῶν μεγάλων ἀσκήσεων *suis generis*, ἐκφέρων κατ' αὐτὴν περιέργους φράσεις θαυμάζομενας ὑπὸ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ, τύπου καὶ ἐν γένει νὰ ἐνασκήσῃ αὐθαιρέτως τὴν ἐκ τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς θέσεώς του ἐκπηγάζουσαν δικαιοδοσίαν ἐν τῇ διοικήσει τοῦ στρατεύματος, διότι ἔχει τάσεις ἀπολυταρχικὰς καὶ προσπαθεῖ νὰ μιμηθῆι τὸν Κάιζερ, ὃν θαυμάζει, καὶ οὕτως τὰς αὐθαιρέτους μεθόδους τῆς διοικήσεως ἐπιζητεῖ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν. Ὁ διάδοχος παρὰ ταῦτα, ἐπηρεάζεται πολὺ, εἰς τε τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις του, ἐκ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτόν, οὓς ὁ ἴδιος ἐκλέγει, ὥστε ἀποδέχεται καὶ ὑποστηρίζει πᾶσαν γνώμην των ὡς ἰδικήν του. Τὸ ἐλάττωμα τοῦτο τοῦ Διαδόχου, ἐπιτεινόμενον διὰ τῆς ἀνυπερβλήτου ἐπιμονῆς του, ἐγένετο αἰτία πολλῶν κακῶν εἰς τὸ στράτευμα, θὰ γίνῃ δὲ ἔτι περισσοτέρων καὶ εἰς τὸ Κράτος ὅταν οὗτος Βασιλεύσῃ.

Κατὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897, ὁ Διάδοχος ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ, ἐγένετο θῦμα τοῦ ἐπιτελείου του, διότι καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν ἠκολούθησε τὴν γνώμην τούτου καὶ μόνου, περὶ τῶν δῆθεν *στρατηγικῶν ἀποχωρήσεων* ἃς τινὰς διατάσεων ὑπέχθρει αὐτὸς πρῶτος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του πρὸ τοῦ στρατεύματος (1), ἐγκαταλιμπάνων τοῦτο εἰς τὴν τύχην του.

(1) Τῆτο συνέβη κατὰ τὰς διαταχθείσας ὑποχωρήσεις ἐκ Λαρίσσης, Φαρσάλων, Δομοκοῦ, Δερβέν-Φούρκας καὶ Λαμίας ἐνθα τὸ στράτευμα ἀπογοητευθὲν ἐπὶ τέλους σχεδὸν διελύθη.

Τοσαύτην δὲ εἶχε ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ ἐπιτελεῖον του, ὡς τε καὶ μετὰ τὸν πόλεμον, ὁ Διάδοχος ὁ μέλλων Βασιλεὺς τοῦ ἔθνους, ἐκύρωσε διὰ τῆς ὑπογραφῆς του τὴν παρὰ τοῦ Ἐπιτελείου του συνταχθεῖσαν καὶ ἀτόπως δημοσιευθεῖσαν ἐπίσημον ἔκθεσιν περὶ τῶν κατὰ τὴν ἔκστρατειαν πεπραγμένων (1). ἐν ἣ τούτο ἔχει ἀναγράφει πλὴν πλείστων ἀνακριβειῶν, πρὸς δικαιολογίαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ σφαλμάτων, καὶ διὰ μὲν τὸ στράτευμα, ἦτοι διὰ τὸ ἔροπλον Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅτι «ἀπειλεῖτο ἐκ δειλῶν, ἀπειθάρχων, φυγάδων καὶ ἀνικάνων πρὸς οἰανδήποτε πολεμικὴν δρᾶσιν», δι' αὐτὸν δὲ τὸν διάδοχον ἀρχηγόν, ὅτι εἶπεν εἰς ἀπάντησιν τῶν ὑποβληθεῖσθαι αὐτῷ παρατηρήσεων ὑπὸ τῶν διοικητῶν ἀμφοτέρων τῶν Μιγαρχιῶν, ὑποστρατήγου Μικροῦ καὶ συνταγματάρχου Μαυρομιχάλη, περὶ τοῦ ἐπικινδύνου ἢ μᾶλλον ἀνεφίτου τῆς ἐκτελέσεως τῆς κατὰ Μελούνας ἐπιθετικῆς διαταγῆς του ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ εἰς Κριτῆρι στρατευματος τὰ ἑξῆς: «Τότε δὲν μοῦ μένει παρὰ νὰ κάψω τὰ μυαλά μου, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Λαρίσιον» ὅρα ἔκθεσιν Διαδόχου Σελ. 119) (2)

Ἡ Γενικὴ Διοίκησις τοῦ στρατοῦ ἀπέτιγε, διότι ὁ Διάδοχος ἀφῆκε τὴν διεύθυνσιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸ ἐπιτελεῖον του. Ὁ θεσμὸς τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ἐσκόλει, ὡς τοῦλάχιστον ἐλέγγοτο τότε, ὅπως μεταξὺ ἄλλων παύση καὶ ἡ πολιτικὴ ν' ἀναμιγνύηται εἰς τὰ τοῦ στοατεύματος. Ἐν τούτοις τὰ γραφεῖα τῆς Γεν. Διοικήσεως εἶχον μεταβληθεῖ εἰς πολιτικὰ γραφεῖα εἰς τὰ ὁποῖα οἱ εὐνοοῦμενοι καὶ οἱ πολιτεύμενοι συνηλλάσσοντο. Ἐν γένει δὲ ἡ ὑπηρεσία τῆς Γεν. Διοικήσεως διεξήγετο οὕτως, ὥστε ἐν ᾧ

(2) Ἡ ἔκθεσις αὕτη συνετάχθη ὑπὸ τοῦ τμήματος τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Διαδόχου ἦτοι λοχαγοῦ Δούσμανη καὶ ἀνθυπολοχαγῶν Μεταξᾶ Στρατηγοῦ καὶ Παπαβασιλείου, ὅρα ἔκθεσιν Διαδόχου Σελ. 401, κατὰ τὸν τρόπον διωλαβικόν καὶ οὐκ ὡς ἐμπρὲς εἰς πολεμικὴν ἔκθεσιν. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἀνθυτολχογοὶ τοῦ Μηχανικοῦ τῶν τῶν κόλον των τούτων, ἡμείφθησαν ἀποσταλέντες, ἐξαιρετικῶς καὶ δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς Γερμανίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν ἐν τῇ Στρατιωτικῇ ἀκαδημίᾳ ὅθεν ἐπιστρέψαντες μετὰ ἐξασίαν ἐθεωρήθησαν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Κάτσερ, παρὰ τὴν τοῦ Διαδόχου καὶ τοῦ Θεοτοκῆ, ὡς σοφοὶ ἀξιωματικοὶ τῶν Γενικῶν ἐπιτελῶν καὶ ὡς ὄντες οἱ μόνοι κατάλληλοι καὶ ἱκανοὶ νὰ ὀργανώσωσι καὶ νὰ ἐκπαιδεύσωσιν τὸ στράτευμά μας. Ἀτυχῶς καὶ ὁ Βενιζέλος ἐπανάφερεν αὐτοὺς εἰς τὴν κεντρικὴν ὑπηρεσίαν, ἀφ' ἧς τότε εἶχεν ἀπομακρυνεῖ ὁ Σ. Σ. ὡς ἐπιζημίους διὰ τὸ στράτευμα, ὡς καὶ τὸν ἡγήτορα τούτων ἀντισυνταγματάρχην Δούσμανη.

(1) Ὁ διάδοχος ἦτο προτιμότερον ἀντὶ νὰ εἶπῃ ταῦτα νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ καὶ ν' ἀναλάβῃ αὐτοπροσώπως τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐπίθεσιν, ἐὰν εἶχε πεποιθήσιν ὅτι αὕτη ἦτο ἐφικτή.

αὕτη ἀφ' ἐνὸς κατέστη κράτος ἐν κράτει (1), ἀφ' ἑτέρου κα-
τώρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν πρὸς αὐτὴν δυσπιστίαν τοῦ στρατεύ-
ματος καὶ νὰ διατηρῇ τοῦτο διαρκῶς ἐν ἀναστατώσει ἕνεκα τῶν
διαπραττομένων ἀφθαιρῶν καὶ ἀδικημάτων.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ σώματος τῶν Γεν. Ἐπιτελῶν ὀφείλεται
κυρίως εἰς τὸν πλημμελῆ καθαρισμὸν αὐτοῦ. Οἱ εἰς τὸ σῶμα
τοῦτο μετατεθέντες ἐκ τῶν διαφόρων ὄπλων ἀξιωματικοί, οἵτινες,
ἐξελέγησαν πρὸς τοῦτο παρὰ τοῦ διαδόχου, τῆ ὑποδείξει τοῦ
ἐπιτελείου του καὶ τῶν ἀυλικῶν, ἠδύνατο νὰ ἦσαν λίαν χρήσιμοι
εἰς τὰ ὄπλα εἰς ἃ ἀνήκον, ἦσαν ὅμως ἀκατάλληλοι διὰ τὴν ἐπι-
τελικὴν ὑπηρεσίαν, πλὴν λίαν εὐαρίθμων τυχόντων εἰδικῆς ἐκ-
παιδεύσεως εἰς ξένας ἀνωτέρας πολεμικὰς σχολὰς. Τὸ σῶμα τοῦτο
οὐδεμίαν προσέφερεν εἰς τὸ στρατεῖμα ὑπηρεσίαν πραγματικὴν, καὶ
μόνον μέλημα εἶχε τὴν ἐξεύρεσιν μεθόδων ὅπως οἱ ἀποστελοῦντες
τοῦτο ἀποκτήσωσι ἀνωτέρους βαθμοὺς ὅσον τὸ δυνατόν ταχύ-
τερον καὶ πρὸ τῶν εἰς τὰ λοιπὰ σώματα ὑπηρετούντων ἀρχαιο-
τέρων συναδέλφων των. Ἐν τέλει δέ τινες ἐκ τούτων εἶχον ὀπο-
τελέσει δύο ομάδας διαμαχομένας πρὸς ἀλλήλας (2), πρὸς ἀπό-
κτησιν ὑψηλῶν εὐνοιῶν.

Τὰ ἀνωτέρω συνοπτικῶς ἐκτεθέντα εἶναι ἐλάχιστον δεῖγμα τῆς
καταστάσεως τῶν πραγμάτων, καὶ ἀρκοῦσι ὅπως κατανοηθῶσιν
ὑπὸ πάντων, οἱ ἀληθεῖς λόγοι ὧν ἕνεκα οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Σ.Σ
ἠτήσαντο τὴν κατάργησιν τῆς Γεν. Διοικήσεως τοῦ στρατοῦ, τοῦ
σώματος τῶν Γεν. ἐπιτελῶν καὶ τοῦ εἰδικοῦ νόμου περὶ τῆς κα-
τατάξεως εἰς τὸν στρατὸν κ.λ.π. τῶν Βασιλοπαίδων καὶ τὴν ἐν
τῷ μέλλοντι ὑπαγωγὴν τούτων εἰς τὰς διατάξεις τῶν δι' ὅλους
τούς Ἕλληνας ἰσχυόντων νόμων τοῦ Κράτους περὶ κατατάξεως
εἰς τὸν στρατὸν καὶ περὶ προβιβασμῶν ἀξιωματικῶν, καὶ ὅπως
καταδείχθη ὅτι τὰ τότε διαδιδόμενα κακοβούλως, ὅτι πάντα
ταῦτα ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. ἕνεκα προσωπικῶν λόγων καὶ
πρὸς ἐκδίκησιν, εἶναι σικκοφαντία.

(1) Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν εἶχε καταλήξει εἰς διεκπεραι-
ωτὴν τῆς Γεν. Διοικήσεως, τοῦδ' ὅπερ δὲν ἦτο ἀνεκτὸν οὔτε ὑπὸ τοῦ
Θεοτόκη τοῦ δημιουργοῦ τῆς Γεν. Διοικήσεως.

(2) Ἡ μὲν ἦσαν ὑπὸ τὸν Συνταγματάρχην Σαπουντζάκη ἐν τῷ ἐπιτε-
λείῳ τῆς Γεν. Διοικήσεως τοῦ Στρατοῦ, ἡ δὲ ἐν τῷ τμήματι τῆς ἐπιτε-
λικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου ὑπὸ τὸν Ταγματάρχην Δούσανην ὅστις
ἐξυπηρετεῖ καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ Θεοτόκη.

VII

Ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη

Ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη δὲν ἦτο ἡ ἀρμόζουσα διὰ τὰς περιστάσεις, διὰ λόγους γνωστούς. Ὁ Σ. Σ. εἶχε διαγνώσει τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ἠνέχθη τὴν Κυβέρνησιν ταύτην πρὸς ἀποφυγὴν πλειοτέρων ἀνωμαλιῶν. Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Κυβέρνησιν, ὅπως καὶ ἅπαντες οἱ λοιποὶ πολιτευόμενοι, βαρέως ἔφερον τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Σ. Σ. εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν καὶ ἀνέμενον τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν ὅπως ἀπαλλαχθῶσι δι' οἰουδήποτε τρόπου, ἀπὸ τὸν ὄχληρόν τοῦτον συνεργάτην.

Ὁ Μαυρομιχάλης.— Κατὰ τὴν 16ην Αὐγούστου ἐπισκέφθη τὸν Μαυρομιχάλην καὶ ἀφ' οὗ συνεχάρην αὐτὸν διότι ἀνέλαβε τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως, ἀποδεχθεὶς τὰ αἰτήματα τοῦ Σ. Σ. ἅτινα ἦσαν, ὡς μου ἔγραψε, σύμφωνα πρὸς τὴν γνώμην του, εἶπον αὐτῷ ὅτι «οὐδεμία ὑπολείπεται ἀμφιβολία ὅτι ἡ νέα Κυβέρνησις θὰ διοικήσῃ τὸν Τόπον κατὰ τρόπον διάφορον τῶν προκατόχων της, φειδομένη τῶν τοῦ Δημοσίου καὶ ἀξιούσα ὅπως οἱ Νόμοι ἐφαρμόζωνται ἐξ ἴσου πρὸς ἅπαντας ἄνευ ἐξαιρέσεων, καθ' ὅσον οὕτω δὲν ἔχει ἤδη οὐδεμίαν ἀνάγκην νὰ περιποιηθῇ οὐδένα πρὸς κερματικὴν ἐνίσχυσίν της, ἀφ' οὗ δύναται νὰ ἔχη ὑπὲρ αὐτῆς ὀλόκληρον τὸ ἔθνος, ὅταν τοῦτο πεισθῇ περὶ τῆς ἀγαθῆς διοικήσεως τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ὅτι τὰ εἰς τὴν Βουλὴν υποβληθησόμενα Νομοσχέδια ἀφορῶσιν εἰς οἰκονομίας καὶ εἰς τὴν ἐν γένει βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τοῦ Κράτους.» Ὁ Μαυρομιχάλης εὐχαριστήσας, μὲ διεβεβαίωσεν ἐπανειλημμένως καὶ διὰ μακρῶν ὅτι «κατὰ καθῆκον, οὐ μόνον ὡς Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς Μαυρομιχάλης θέλει προσπαθῆσαι μὲ ὅλας τὰς δεινάμεις του, παραβλέπων πᾶν κομματικὸν συμφέρον, νὰ ἐργασθῇ πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦ Σ. Σ. ὅπερ εἶναι καὶ ἰδικόν του, ἀλλ' ὅτι πρὸς τοῦτο ἔχει ἀνάγκην καὶ τῆς συνδρομῆς τοῦ Σ. Σ. διότι θεωρεῖται βέβαιον ὅτι θὰ παρουσιασθῶσι πολλοὶ ἀντιδράσεις πολλαχόθεν.» Συγχωρεὶς τὸν Μαυρομιχάλην διὰ τὰς πατριωτικὰς ἀποφάσεις του, ἐβεβαίωσα τοῦτον ὅτι, «ὁ στρατὸς κατὰ καθῆκον θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Κυβέρνησιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ πατριωτικοῦ ἔργου της.»

Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μαυρομιχάλης ἀπέφυγε κατ' ἀρχὰς νὰ βεβαιώσῃ ἐγγράφως τὴν ἀποδοχὴν τοῦ προγράμματος τοῦ Σ. Σ. ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν κατόπιν ὁμολογίαν του δημοσίᾳ, ὅτι ἐπέταξε δεκάκις τὴν γραφίδα δι' ἧς ἔγραψε κατ' ἀνάγκην τὴν πρὸς με ἐπιστολὴν του, ἐνδεικνύουσι κατὰ πόσον ὁ Μαυρομιχάλης ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Σ. Σ.(1) Ἐν τούτοις ὁ Μαυρομιχάλης, κατανοῶν ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν κοινοβουλευτικῶς, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ Σ. Σ. πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐναντι τῶν τυχόν παρουσιασθησομένων ἀντιδράσεων ἐντὸς τῆς Βουλῆς καὶ ἐκτὸς ταύτης, καὶ ἔμερίμνα εἰς πᾶσαν παρουσιαζομένην δυσχερῆ περιπτώσιν διὰ τὴν ψήφισιν τῶν Νομοσχεδίων νὰ συνεινεῖται μετὰ τοῦ Σ. Σ. περὶ τῶν ληπτέων μέτρων, ζητῶν συνεντεύξεις μετ' ἐμοῦ.(2) Σὺν τῷ χρόνῳ, ἐνθαρρυνθεὶς καὶ ὑποθέσας ὅτι ἡ Βουλὴ θὰ ἐξακολουθῇ νὰ ψηφίξῃ ἀκολούτως τὰ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως παρασκευαζόμενα Νομοσχέδια πρὸς ἀποσόβησιν τῆς παραιτήσεώς της, κατόπιν τῆς ὁποίας θὰ ἐπήρχετο «τὸ χάος». Ὡς τότε ἔλεγον ἐν τῇ Βουλῇ οἱ ὑπουργοί, ἤρξατο νὰ παραμείνῃ τὴν ὑποβολὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. ὑποδειχθέντων Νομοσχεδίων ἄτινα κατὰ τὴν πεποιθήσιν πάντων ἦσαν ἀπολύτως ἀναγκαῖα νὰ καταστῶσι Νόμοι τοῦ Κράτους ταχέως πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων,(3) καὶ ἀντὶ τούτων ἐξηκολούθει νὰ ὑποβάλλῃ, πλὴν τῶν οἰκονομικῶν, καὶ πλῆθος ἄλλων Νομοσχεδίων, ὧν ἡ ψήφισις ἦτο ὅλως περιττὴ κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας, καθ' ἃς πρὸ παντὸς ἔδει νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ὅσον οἶόν τε τάχιον λήξις τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς. Ὁ Σ. Σ. ἐπα-

(1) Ὁ Μαυρομιχάλης περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Μαΐου 1910, βδημοσίευσεν διὰ τῆς ἐφημεριδος «Καιροί» (ἄρα φύλλον 30 Μαΐου), ἀνοικτὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βασιλέα, μόλις ἐπανελθόντα ἐνταῦθα, δι' ἧς ἐπαινῶν τὴν Κυβερνητικὴν δράσιν του, θέτει ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Βασιλέως τὸ ζήτημα τῆς κλήσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὑποδεικνύων λίαν ἐπιτροπὸν λύσιν. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης καταδεικνύεται ὅτι ὁ Μαυρομιχάλης δὲν εἶχε κατανοήσει τὴν πολιτικὴν κατάστασιν καὶ τὴν Λαϊκὴν θέλησιν ἀπὸ τῆς 15ης Αὐγούστου μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης καθ' ἣν ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὁ Μ. ὁμολογεῖ ὅτι ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Σ. Σ. τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁπότε ἐδέχθη νὰ ἐκτελέσῃ τὸ πρόγραμμα τοῦ Σ. Σ. κατ' ἀνάγκην καὶ οὐκ ἐκ καλῆς θέλησεως ὡς ἰδιζόν του.

2) Ὅρα τὰς ἐν τοῖς ἐπομένοις ἐπιστολάς τοῦ Μαυρομιχάλη.

3) Ὁ Σ. Σ. εἶχεν ἐπιδόσει πῖνακα ἐμφαίνοντα τὰ τιαυτὰ Νομοσχέδια, ἀφήσας τὴν σύνταξιν αὐτῶν εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

νηλιμμένως ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τοῦ Μαυρομιχάλη ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ μόνον κατόπιν ἐντόνων παραστάσεων τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. ὑπέβαλλεν ἐκάστοτε πρὸς ψήφισιν τινὰ ἐκ τῶν Νομοσχεδίων του.

Ὁ Μαυρομιχάλης ἀφῆκε τὸν Εὐρωπαϊκὸν τύπον ἄνευ ἐπισημῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, καὶ συνεπῶς οὗτος, διατελῶν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ σκοποῦ τοῦ στρατιωτικοῦ κινήματος, ἐδημοσίευσεν ἄρθρον δι' ὧν παρίστα τὸν Σ. Σ. ὡς ἀντιδυναστικόν, προτιθέμενον νὰ καταλύσῃ τὴν δυναστείαν καὶ νὰ ἰδούσῃ Δικτατορίαν, ἢ ν' ἀνακηρύξῃ Βασιλείαν τὸν Α. ἢ Β. ξένου πρίγκηπα, πρὸς δέ, ὅτι ἢ ἐν τῷ τόπῳ κατάστασις ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ Βασιλεὺς ἀπεσάσις νὰ παραιτηθῇ, κλπ. Ἐν τούτοις, ἐν ᾧ ὁ Μαυρομιχάλης ἐγνώριζε θετικῶς ὅτι αἱ τοιαῦται πληροφορίες ἐδίδοντο ἐντεῦθεν, καὶ ὅτι τινὲς ἐκ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ διπλωματικῶν ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους, καὶ τινες τῶν αὐλικῶν, δὲν ἐπαύσαν νὰ παρέχουσι τοιαύτας πληροφορίες, εἰς οὐδὲν μέτρον προσέβη πρὸς περὶ τολῆν, ἢ διάψυσιν τῶν διαδιδόμενων, πρὸς μεγίστην ζημίαν τῶν συμφερόντων τῆς Χώρας, ἀλλ' ἤρκειτο νὰ πληροφοροῖ τοὺς ἀνταποκριτὰς τῶν ξένων ἐφημερίδων καὶ αὐτὰς εἶπε τὰς ἐνταῦθα Πρεβείας τῶν διαφόρων Κρατῶν, μόνον περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Κυβερνήσεώς του πρὸς διάσωσιν δῆθεν τῆς Χώρας ἐκ τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως εἰς ἣν πύρισκετο.

Ὁ Μαυρομιχάλης καὶ εἰς ἄλλα ζητήματα ἐφαίνετο ὅτι ἐργάζετο μᾶλλον ὡς ἀντιδραστήριος. Ἐπὶ παραδειγματι, διὰ τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἡμετέρων Πρεσβευτῶν, ἣν ἐπιμόνος ἀπήρει ἡ κοινὴ γνώμη διὰ λόγους λίαν δικαιολογημένους, οὐδεμίαν ἐλιμβάνεν ἀπόφασιν, ἕνεκα προσωπικῶν λόγων καὶ διὰ νὰ εἶναι ἀρεστός εἰς τὸν Βασιλέα, συμπαθοῦντα πρὸς τινὰς τούτων, ὡς ἐλέγετο τότε. Κατόπιν ἐντόνων παραστάσεων τοῦ Σ. Σ. ὁ Μαυρομιχάλης κατώρθωσε νὰ ὑποβάλῃ πρὸς ψήφισιν τὸ γνωστὸν Νομοσχέδιον περὶ τοῦ ὄριου ἡλικίας τῶν Διπλωματῶν.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ λυπηροῦ ναυτικοῦ κινήματος, ὁ Μαυρομιχάλης φρονῶν ὅτι ἐπεβλήθη διὰ τῆς πυγμαῆς του, (1)

1) Τὸ κίνημα τοῦτο ἀπέτυχε χάρις εἰς τὰ ληφθέντα ἀπέσως δραστήρια μέτρα ὑπὸ τοῦ Σ. Σ. Ὁ Μαυρομιχάλης, εἰς ὃν ἐπιτροπὴ τοῦ Σ. Σ. ἀνεκοίνωσε κατὰ τὴν νύκτα τὰ περὶ τοῦ παρασκευαζομένου κινήματος διὰ τὴν ἐπιούσαν, τοσοῦτον ἐποτήθη καὶ εἰς τοσαύτην εὐρέθη ἀμηχανίαν περὶ τοῦ πρακτέου, ὥστε ἡ Κυβέρνησις θὰ ἔμενεν ἐντελῶς ἀδρανοῦσα

ἐνόμισεν ὅτι ἡδύνατο ν' ἀνατρέψῃ καὶ τὸν Σ. Σ. διὰ τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ ἐκμταλλεόμενος τὸ ζήτημα τῆς ἀπονομῆς ἀμνηστίας εἰς τοὺς στασιαστάς, ζήτημα διὰ τὸ ὁποῖον ὑπῆρχε διαφωνία ἐν τῷ Σ. Σ. Ὅθεν ὁ Μαυρομιχάλης ἤρχισε νὰ περιποιεῖται τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς τοῦ Ναυτικοῦ, οἵτινες δὲν διέκειντο ἐν συμπνοίᾳ πρὸς τοὺς κατωτέρους, ὑποδεικνύων αὐτοῖς ὅτι ἐμμένοντες εἰς τὴν περὶ τῆς μὴ ἀπονομῆς τῆς ἀμνηστίας γνῶμην τῶν, προσφέρουσιν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὴν Πατρίδα.

Μετὰ τὸ ἐν τῇ Βουλῇ γνωστὸν ἐπεισόδιον Λαπαθιώτου, ἔνεκα τοῦ ὁποῖου ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἶχε φθάσει εἰς δεξύτατον σημεῖον καὶ ἡ Κυβέρνησις εὐρίσκετο εἰς δυσχερεστάτην θέσιν, ὁ Μαυρομιχάλης, συσκεπτόμενος κατ' ἰδίαν μετ' ἐμοῦ περὶ τοῦ πρακτέου πρὸς ἀποσόβησιν τῆς κρίσεως, κατέληξε νὰ μοῦ προτείνῃ «Νὰ κάμωμεν Δικτατορίαν.» Ἐκπλαγείς διὰ τὴν τοιαύτην πρότασιν ἐκ μέρους πολιτικοῦ ὄντος καθ' ἑκάστην ὀμίλει ὑπὲρ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν, ἔσπευσα νὰ εἶπω εἰς ἀπάντησιν «Καλλίτερον εἶναι νὰ παραιτηθῆτε ἀμέσως.» Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ὁ Μαυρομιχάλης ἐσιώπησεν ἐπὶ τινα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ κατόπιν ἤρξατο ἄλλης ὀμιλίας.

Τὴν 9ην Ἰανουαρίου, ὁ Μαυρομιχάλης μὲ εἰδοποίησεν ὅτι εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη νὰ παρευρεθῶ εἰς τὴν συνεδρίαν τοῦ Ἑπουργικοῦ Συμβουλίου ἐν τῇ οἰκίᾳ του τὸ ἑσπέρασ. (.) εἰς τὸ συμβούλιον τοῦτο, εἰς ὃ παρευρέθη καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Γάμμας συνεζητήθησαν διάφορα ζητήματα σχετικὰ πρὸς τὰς ἐργασίας τῆς Βουλῆς καὶ περὶ προσθέτου ἀποζημιώσεως τοῦ Βουλευτοῦ, ἣν ὁ Ἐδταξίας ἀπέκρουε διαρρηδην, ἐφ' ὅσον ἡ Βουλὴ δὲν ἐκαλεῖτο εἰς ἔκτακτον σύνοδον. Περὶ τὸ τέλος τῆς συνδιασκέψεως, ὁ Μαυρομιχάλης, ἀφ' οὗ ὀμίλησεν ἐπὶ μακρὸν περὶ τῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεωςπραχθέντων πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας στραφείς πρὸς με εἶπε: «Καὶ ἦδη στρατηγέ μου, ὅτε πάντα τὰ ἄλλα βαίνουνσι καλῶς, νομίζω ὅτι εἶναι καιρὸς καὶ τὸ στράτευμα νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς

καὶ ἀναμένουσα μακαρίως τὸ ἀποτέλεσμα, εἰς δὲν καθοδηγεῖτο ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. εἰς τὴν ἐκδοσιν τῶν σχετικῶν διαταγῶν πρὸς τὴν Θωρηκτὴν Μοῖραν καὶ τὸ στράτευμα.

(1) Πολλάκις ἄλλοτε παρευρέθη εἰς τὰ Ἑποχρικά Συμβούλια κατὰ τὴν πρόσκλησιν τοῦ Μαυρομιχάλη.

στρατώνάς του, και ἀρχίση νὰ ἐργάζεται ὅπως παρασκευασθῆ συμφώνως πρὸς τὸν προορισμὸν του, ἀφήνον τὴν διεύθυνσιν τῶν τῆς πολιτείας εἰς τοὺς ἀρμοδίους» (1). Εἰς ταῦτα ἀπήντησα ὅτι: «Τὸ στράτευμα μετέβη εἰς τοὺς στρατώνάς του, ὡς γνωρίζετε κ. Πρόεδρε, ἀπὸ τῆς πρώτης 16ης Αὐγούστου, και ἔκτοτε ἀσχολεῖται κατὰ τὸν προορισμὸν του εἰς τὰς ἀσκήσεις τῶν καταταχθέντων νεοσυλλέκτων και κληθέντων πρὸς ἀσκήσιν ἀπαλλαγέντων, και εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἀπασῶν τῶν λοιπῶν ὑπηρεσιῶν κανονικῶς. Ἐὰν δὲ ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἐνοχλεῖται ἐνίοτε παρὰ τῆς ἀντιπροσωπευούσης τὸ στράτευμα Ἐπιτροπῆς, παρακαλοῦσης αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ τι, τοῦτο συμβαίνει ἀπλῶς και μόνον ὅπως ὑπομνήσκηται εἰς τοὺς ἀρμοδίους, ὅτι δέον νὰ μὴ λησμονῶσι τὰς ἀναληφθείσας ὑποχρεώσεις, διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν διὰ τοῦ Σ. Σ. ὑποβληθέντων αἰτημάτων τοῦ Λαοῦ ὧν τὰ πλεῖστα μένουσι ἔτι ἐκκρεμῆ ἐν οἷς και τὸ τοῦ Δανείου, ἄνευ τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν πολεμικὴν παρασκευὴ εἶναι ἐφικτή».

Εἰς ταῦτα ὁ Μαυρομιχάλης ἀπήντησεν ὅτι, «ὀλίγα ἔτι ὑπολείπονται και ὅτι ταῦτα ὡς και τὸ δάνειον θὰ ψηφισθοῦν, διότι ἡ Βουλὴ ὡς ἀπεφασίσθη, θὰ συνεχίσῃ τὰς ἐργασίας της». Μετὰ συνομιλίαν δὲ ἐπαισιώδη μεταξὺ τῶν Ὑπουργῶν, ὁ Μαυρομιχάλης παρεκάλεισεν ἅπαντας, ἐπειδὴ ἤδη εἶχε παρέλθει τὸ μεσονύκτιον, νὰ τιμήσωμεν τὸ δεῖπνόν του. Τὸ δεῖπνον τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ δημοσιεύσεως διαφόρων σχολίων ὑπὸ τῶν ἐφημεριδίων.

Αὕτη ἦτο ἡ τελευταία συνομιλία μου μετὰ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη διότι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὑπεγράφη ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. τὸ πρακτικὸν περὶ τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς Κυβερνήσεως ταύτης ὅπερ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν Ὑπουργικὴν κρίσιν.

Εἶναι γνωστὰ τὰ μέσα ἅτινα ὁ Μαυρομιχάλης μετεχειρίσθη ὅπως καταστῆ ἐφικτὸν νὰ τηρήσῃ τὴν ἐξουσίαν, ἔστω και διὰ πραξιοκλήματος, φρονῶν ὅτι, ἀποκρούων και τὴν κλῆσιν τῆς Ἐθνουσιλεύσεως, θὰ ἐτύγχανε τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Βασιλέως και συνεπῶς και τῆς συνδρομῆς τοῦ Ναυτικοῦ. Διὰ τῆς στάσεως ὅμως ἦν ἐτήρησε κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ὁ Σ. Σ. και διὰ τῆς φρονήσεως τοῦ Βασιλέως, κατορθώθη ὅπως ἡ κρίσις λήξῃ ἡρέμως, διὰ τῆς παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη, και

(1) Ὁ Μαυρομιχάλης διετέλει τότε ἐν γνώσει τῶν διαπραγματευσέων τοῦ Σ. Σ. μετὰ τῶν ἡγετῶν τῶν κομμάτων διὰ τοῦ Βενιζέλου.

τῆς ἀποδοχῆς τῆς κλήσεως Ἐθνοσυνελεύσεως.

Ἐπιστολαὶ τοῦ Μαυρομιχάλη. Μετὰ τινα χρόνον ἐδημοσι-
σιεύθη διὰ τῶν Ἐφημερίδων ὅτι ὁ Μαυρομιχάλης δὲν ἐλάμβανε
ὑπ' ὄψιν τὰς προτάσεις τοῦ Σ. Σ. διὰ τὰ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψη-
φισόμενα ἀγορευτικὰ Νομοσχέδια, εὐδὲ κἄν συνεννοεῖτο μετ'
αὐτοῦ. Ταῦτα εἶναι ὅπως ἀνακριβῆ, ὡς καταδείκνυται καὶ ἐκ τῶν
ἀνὰ χεῖράς μου πλείστων ἐπιστολῶν τοῦ Μαυρομιχάλη ἐξ ὧν
τινας ἀναγράφω ἀμέσως κατωτέρω (1):

«Φίλε Συνταγματάρχα. Τὸ ἄριστον ὄντος Νομοσχέδιον περὶ
μεταλλείων ἐψηφίσθη καὶ αὐτό, ἄνευ ἐννοεῖται τῆς τροπολογίας
τοῦ Σιγράτου, ἣτις ἀπεκρούσθη, ὡς θὰ παρατηρήσατε βεβαίως. (2)
Ἀποτελεῖ δὲ καὶ ὁ Νόμος οὗτος μίαν ἔτι νίκην τῆς ἀγορευ-
σεως. Ὑμέτερος. Ὑπογ. Κ. Μαυρομιχάλης».

«Φίλε συνταγματάρχα. Οὐδεὶς ἀπολύτως λόγος ὑπάρχει ὅπως
μὴ δημοσιευθῆ ὁ Νόμος περὶ Κυριακῆς ὀργίας, εὐθὺς ὡς κυρω-
θῆ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπεβλήθη ἤδη, ὥστε δύνα-
σθε νὰ καθησυχάσητε τοὺς ἐνδιαφερομένους. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ
ἄλλα θέματα τῆς ἡμετέρας ἐπιστολῆς θέλω ὁμιλήσει μεθ' ὑμῶν
ἐν ἐκτάσει ὅταν ἀνταμωθῶμεν. Πρῶθιμος. Ὑπογ. Κ. Μαυρο-
μιχάλης».

«Φίλε συνταγματάρχα. Καὶ πρὶν ἢ λάβω τὴν ὑμετέραν ἐπι-
στολήν, εἶχον σκεφθῆ περὶ τῶν ὅσων μοι γράφατε. Ἐν τούτοις
τὸ σημεῖον ὅπερ μοῦ ὑποδεικνύετε εἶναι δυνατόν νὰ διορθωθῆ
διὰ τροπολογίας. Πρῶθιμος. Ὑπογ. Κ. Μαυρομιχάλης».

«Φίλε Ζορμπᾶ. Τὸ εἰς Κωνσταντινούπολιν τηλεγράφημα
ἔστάλη ἤδη μὲ τὸς ἀπαιτουμένας νουθεσίας (3). Πρῶθιμος Ὑπ.
Κ. Μαυρομιχάλης».

«Φίλε συνταγματάρχα. Ὡς ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Βασιλέως,
ὅστις πρόκειται νὰ κατέλθῃ σήμερον περὶ τὴν 4ην ὥραν ἀδυ-
νατοῦμεν νὰ καλέσωμεν τὴν Βουλὴν σήμερον, μὴ δυνάμενοι νὰ
ᾔμεν ἔτοιμοι. Αὔριον ὅμως ἀφέκτως συνερχόμεθα, ἔστάλησαν
δὲ ἤδη αἱ προσκλήσεις πρὸς τοὺς Βουλευτὰς καὶ εἰδοποιήσεις

(1) Ἀπασαὶ αἱ πρὸς με ἐπιστολαὶ τοῦ Μαυρομιχάλη εἶναι γεγραμ-
μένα παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου.

(2) Εἶχον ὑποδείξει εἰς τὸν Μαυρομιχάλην νὰ μὴ γίνῃ δεκτὴ οὐδε
μία τροπολογία.

(3) Καθ' ὑπόδειξίν μου, διὰ τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβάντα περὶ
ὧν ἐγένετο μνεῖα ἐν τοῖς προηγουμένοις.

πρὸς πάσας τὰς ἐφημερίδας. Πρόθυμος Ὑπουργ. Κ. Μαυρομιχάλης».

«Κύριε Ζορμπᾶ. Παραδόξως χθὲς τὴν νύκτα ἔμαθον ὅτι ἐγὼ ἐδήλωσα ὑμῖν ὅτι παραιτούμαι. Ἀναμφιβόλως θὰ πρόκειται περὶ παρεξηγήσεως καθόσον περὶ τούτου οὐδεμίαν ἡδυνάμην νὰ ποιήσωμαι σκέψιν, ἢ νὰ λάβω ἀποφασιν, πρὶν ἢ ἴδω τὸν Βασιλέα (1) Πρόθυμος. Ὑπογεγραμ. Κ. Μαυρομιχάλης. 10 Δεκεμβρίου 1909».

«Φίλε συνταγματάρχα. Ἐὰν θελήσητε νὰ μοι ὀρίσητε μίαν ὥραν σήμερον, θέλω ἔλθει εἰς τὴν οἰκίαν σας (2), ὅπως ὁμιλήσωμεν ἐπὶ τοῦ θέματος ὅπερ πραγματεύεσθε ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστολῇ. Πρόθυμος Κ. Μαυρομιχάλης».

«Φίλε συνταγματάρχα. Εἶχον ἀνάγκην νὰ σᾶς ἔβλεπον. Παρακαλῶ δὲ ὅπως εὐαρεστούμενος μὲ πληροφορηθήτε πότε καὶ ποίαν ὥραν δύναμαι νὰ σᾶς περιμένω. Ὅλος ὑμέτερος. Ὑπουργ. Κ. Μαυρομιχάλης».

«Φίλε συνταγματάρχα. Ἐχω ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ σᾶς ἴδω αὖριον. Παρακαλῶ ὅπως εὐαρεστεῖσθε, μοι ὀρίσητε τὴν ὥραν καθ' ἣν θέλει εἰσθαι δυνατόν νὰ ἀνταμωθῶμεν. Ὅλος ὑμέτερος Ὑπογεγρ. Κ. Μαυρομιχάλης».

«Φίλε συνταγματάρχα. Κατὰ ποίαν ὥραν παρακαλῶ δύναμαι νὰ σᾶς ἴδω σήμερον, καθ' ὅσον ἔχω ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ ὁμιλήσω μεθ' ὑμῶν. Πρόθυμος. Ὑπογεγρ. Κ. Μαυρομιχάλης».

κτλ. κτλ.

Ὁ Εὐταξίας. Ὁ Ἄθ. Εὐταξίας ἦιον ὁ ἀτίας τῆς Κυβερνήσεως. Οὗτος ἠργάζετο νυχθημερόν, οὐ μόνον διὰ τὴν πολυάσχολον ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μελέτην καὶ τὴν παρασκευὴν ἀπάντων τῶν εἰς τὴν Βουλὴν ὑπαβαλλομένων ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Νομοσχεδίων. Ὁ Εὐταξίας εἶχεν ἴδιον οἰκονομικὸν πρόγραμμα ὡς ἔλεγεν ὅπερ εὔρε τὴν εὐκαιρίαν, κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας, νὰ ἐφαρμόσῃ, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς συνεπείας ἐκ τῆ ἐν τῇ Βουλῇ ἀντιδράσεως. Μὴ κατορθώσας δὲ νὰ προβῆ εἰς σποιδαίαις οἰκονομίας, οὐδὲ νὰ

(1) Οὐδέποτε ὁ Μαυρομιχάλης ἐσκέφθη νὰ παραιτηθῆ.

(2) Τὸν Μαυρομιχάλην παρεκάλεσα ἀπὸ τῆς πρώτης τοιαύτης αἰτήσεώς του, νὰ συναντώμεθα ὁσάκις ὑπάρχει ἀνάγκη συνεννοήσεως, ἐν τῷ μετὰ γὰρ του, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν οἰκίαν μου, οὖσαν ἀκατάλληλον πρὸς τοῦτο ἐν τούτοις ὁ Μαυρομιχάλης εἶχε τὴν εὐγένειαν νὰ ζητῆ πάντοτε συνέντευξιν ἐν τῇ οἰκίᾳ μου.

διεύρη τοὺς λεγομένους ἀργομίσθους, ἕνεκα κομματικῶν συμφερόντων ἠναγκάσθη πρὸς αὐξήσιν τῶν τῶν ἐσόδων προϋπολογισμοῦ, νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους καὶ νὰ προτείνῃ τὴν κατάργησιν πολλῶν Εἰρητοδικείων καὶ ἄλλων θέσεων, τοῦθ' ὅπερ ἐξήγησε τὴν κοινήν γνώμην κατὰ τοῦ Σ. Συνδέσμου.

Ὁ Εὐταξίας κατεκρίθη ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων του διὰ τὸ οἰκονομικὸν πρόγραμμά του, καὶ προπάντων διότι ὑπέπεσεν εἰς πολλὰ σφάλματα, ὡς τὸ μονοπώλιον τῆς ζαχαρώσεως καὶ ἡ πληρωμὴ ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἐνὸς ἑκατομμυρίου διὰ τὸ κλείσιμον τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ ἰδιωτικοῦ ζαχαροποιείου, ἡ δωρεὰ τῶν ὀφειλομένων ἐκ παλαιῶν χρεῶν εἰς τὸ Δημόσιον κτλ. Τὸ βέβαιον ὁμως εἶναι ὅτι ὁ Εὐταξίας κατάρθωσε τότε νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰς δυσχερείας εἰς ἃς εὗρίσκετο τὸ Κράτος, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἑλλειμμάτων τῶν προγενεσιέρων προϋπολογισμῶν, καὶ νὰ ἐξεύρῃ ὅπωςδήποτε πόρους πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ χρεωλυοῦ διὰ τὸ δάνειον ὅπερ ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ συνομολογηθῇ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἐν τούτοις ὁ Εὐταξίας, ἐν ᾧ τὰ πάντα εἶχε προετοιμάσει διὰ τὸ δάνειον, ἀπέφωγεν ἐπιμελῶς νὰ προβῇ εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς συνομολόγησιν αὐτοῦ μολονότι ἐπαρουσιάσθησαν κατάλληλοι πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαί ἐπανειλημμένως.

Ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι ἅπαντες οἱ ἀρμόδιοι, ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου μέχρι τοῦ τελευταίου τραπεζίτου, μετεχειρίσθησαν διάφορα μέσα πρὸς παρακώλυσιν τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ δανείου, διότι διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐπεδίωκον ὅπως ὁ Σ. Σύνδεσμος, ἑλλείψει χρημάτων (1), μὴ δυνηθῇ νὰ προβῇ εἰς οὐδεμίαν πολεμικὴν παρασκευὴν καὶ οὕτω ἀπωλέσῃ τὸ γόητρόν του παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ καὶ παραλύσῃ. Ἐὰν δὲ δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὰ ταμεῖα τοῦ Κράτους ἢ ἐξ ὀλίγων ἑκατομμυρίων δωρεὰ τοῦ ἀειμνήστου Γ. Ἀβέρωφ, ὅπως χρησιμεύσῃ διὰ τὴν πληρωμὴν τῆς ἀπαιτουμένης προκαταβολῆς πρὸς ἔγγραφον τοῦ πολεμικοῦ πλοίου, κατὰ τὰ ὄρισμένα ἐν τῷ προγράμματι τοῦ Σ. Συνδέσμου περὶ τῆς ἀμέσου ναυτικῆς παρασκευῆς, τὸ Κράτος δὲν θὰ ἀπέκτα εὔτε τὸ θωρηκτικόν, ὅπερ ἐκλήθη κατόπιν « Ἀβέρωφ » καὶ ὅπερ τότε εὗρίσκετο ἡμιτελες εἰς τὰ Ἰταλικά ναυπηγεῖα.

Ὁ Εὐταξίας ἦτο ὁ μόνος ἐκ τῶν πολιτικῶν Ὑπουργῶν ὅστις

(1) Τὸ ταμεῖον ἀμύνης ἦτο σχεδὸν κενόν, διότι τὸ Δημόσιον ὀφείλεν εἰς αὐτὸ πλεον τῶν 7 ἑκατομμυρίων.

είχεν ἐν μέρει ἀναγνωρίσει τὴν ἀνάγκην τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἀνορθωτικοῦ προγράμματος τοῦ Σ. Συνδέσμου, ὡς τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς κατωτέρω πρὸς με ἐπιστολῆς του.

« Ἀθῆ·αι 30 Δελεμβρίου 1909 Φίλτατέ μοι Συνταγματάχα. Ἀπείρους εὐχαριστίας διὰ τὸ σημερινὸν ἄρθρον τοῦ «Χρόνου». Ἡ ἀναγνωρίσις αὕτη εἶναι ἡ καλλίστη ἀμοιβὴ δι' ὅλους τοὺς μέχρι τοῦδε ἀγῶνας μου, θὰ μὲ ἐνισχύσῃ δὲ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὅπως ἐξακολουθήσω καταβάλλων τὰς αὐτὰς προσπάθειάς ὑπὲρ ἀνορθώσεως καὶ περὶ συλλογῆς τῶν πάντων. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῆς 15 Αὐγούστου, εἰς τὸ σύνθημα δ' αὐτὸ ἔμεινα πιστὸς καὶ ἐγὼ καθ' ὅλον τὸ διαρροῦσαν ἔκτοτε διάστημα τῆς ὑπουργίας μου, καὶ θὰ τηρήσω αὐτὸ ἀπαρσασλεύτως, ἐφ' ὅσον διατελῶ ἐν τῇ Κυβερνήσει. Παρακαλῶ ὑμᾶς καὶ πάλιν νὰ δεχθῆτε τὰς ἐγκαρδίους εὐχαριστίας μου, διατρᾶνῶν καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τὴν ἰδιόζουσαν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην καὶ ἐκτίμησίν μου, μεθ' ἧς διατελῶ, ὅπως ὑμέτερος. Ὑπογ. Ἀθ. Εὐταξίας ».

Ὁ Τριανταφυλλᾶκος. Ὁ Τριανταφυλλᾶκος ἦτον ὁ ἀξων πέραξ τοῦ ὁποίου ἐστρέφετο ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Ὑπουργείου. διότι οὗτος τυγχάνων λίαν ἐπιτήδειος, εἰργάζετο κυρίως ὡς Ὑπουργὸς κομματικῆς Κυβερνήσεως. Συχνότατα εὗρισκων ἀφορμὴν, ἐπηρεουσιάζετο εἰς τὸν Βασιλέα πρὸς δῆθεν συνεργασίαν, κυρίως ὅμως ὅπως προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του καὶ ὁμιλῇ κατὰ τοῦ Σ. Συνδέσμου, οὕτινος βαρέος ἔφερε, πλειότερον παντὸς ἄλλου, τὴν ὑπαρξίν ὑποδεικνύων ὅτι μερικὴ ἂν περὶ τῆς διαλύσεώς του. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ὑπουργείας του κατέδειξε τὴν κατὰ τοῦ Σ. Συνδέσμου ἀντίδρασίν του εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀναβολῆς τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, κατορθώσας νὰ ἐπαυξήσῃ τὸν πρὸς τοῦτο ὀρισθέντα ἀπὸ κοινοῦ χρόνον, εἰς τὸ διπλάσιον περίπου, ἀγνοίᾳ τοῦ Σ. Συνδέσμου, ἀξιοῦντος τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς τὸ ταχύτερον. Ἡ πρᾶξις του αὕτη ὀλίγον ἔλλειψε νὰ ἔχῃ ὡς συνέπειαν τὴν ἀνατροπὴν τῆς Κυβερνήσεως ἣτις ἀπεσοβήθη κατόπιν πολλῶν δυσχερειῶν.

Ὁ Τριανταφυλλᾶκος, πλὴν ἄλλων, δὲν διεχειρίσθη, ὡς ἀρμόδιος Ὑπουργός, καὶ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ μεταλλείου «Χαλάρων» μετὰ τῆς δεούσης εἰλικρινείας. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ὁ Σ. Σύνδεσμος ἀπήτησεν ἐπιμόνως τὴν παῦσιν του καὶ συνεπῶς ὁ Τριανταφυλλᾶκος ἠναγκάσθη νὰ ὑποβάλλῃ τὴν παραίτησίν του, ἣτις ἀμέσως ἐγένετο ἀποδεκτὴ.

Ὁ Λαπαθιώτης. Τὸ πρόσωπον τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν εἶχεν ἀπασχολήσει ἐπὶ πολὺ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ Συνδέσμου, εἰς οὓς εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ ἐκλογή τούτου, μετὰ τὴν εἰς τὸ Γουδί ἄρνησίν μου, ἀλλ' ἔμενον ἕκτοτε ἕκκρεμές, διότι οὗτοι διαφωνοῦντες δὲν εἶχον καταλήξει εἰς ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα. Ὅθεν, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸ ἐπεῖγον τῶν περιστάσεων, ἔκρινα λυσιτελὲς νὰ ὀρίσω τὸ πρόσωπον τοῦ Ὑπουργοῦ καὶ συνεπῶς ἐκoinοποιήσα εἰς τὸν Σ. Σύνδεσμον ὅτι ὡς τοιοῦτον θὰ ὑποδείξω τὸν ἀντισυνταγματάρχην τοῦ Πυροβολικοῦ Λαπαθιώτην, δν κρίνω κατάλληλον πρὸς τεῦτο. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν ὑπέβαλ' ν κατὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Λαπαθιώτου ὡς Ὑπουργοῦ ἀντιρρήσεις, προβάλλοντες διαφόρους λόγους, οὓς τότε δὲν ἔκρινα τόσον ἐπαρκεῖς, ὥστε νὰ μεταβάλω τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην μου. Ὅθεν ἐμείνας εἰς τὴν ἀπόφασίν μου, ἦν πάντες ἐπὶ τέλους ἀπεδέχθησαν, ἐκάλεσα τὸν Λαπαθιώτην καὶ ἠρώτησα τοῦτον ἐὰν ἦναι σύμφωνος πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Σ. Συνδέσμου, καὶ ἐν καταφατικῇ περιπτώσει, ἐὰν δέχεται νὰ γίνῃ μέλος αὐτοῦ (1) καὶ ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὸν Σ. Σύνδεσμον ἐν τῇ Κυβερνήσει ὡς ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, πρὸς ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν ἀπάντων τῶν αἰτημάτων καὶ τοῦ γνωστοῦ προγράμματος τοῦ Σ. Συνδέσμου. Μετὰ τὴν καταφατικὴν ἀπάντησίν του, τὴν ὑπογραφὴν τοῦ σχετικοῦ πρωτοκόλλου δι' οὗ ἐγένετο τότε μέλος τοῦ Σ. Συνδέσμου τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης του, καὶ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι, κριθεὶς ἄξιος τοιούτης τιμῆς καὶ ἐμπιστοσύνης ἐκ μέρους τοῦ Σ. Συνδέσμου, θέλει ἔχει κύριον μέλημά του τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν ἀπάντων τῶν ἐν τῷ προγράμματι του περιλαμβανομένων καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν τοῦ Στρατοῦ, ἔδωκα αὐτῷ τὴν ἐντολήν νὰ μεταβῆ ἀμέσως πρὸς συνάντησιν τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ νὰ ἐγχειρίσῃ αὐτῷ τὴν κάτωθι ἐπιστολήν μου.

«Κύριε Πρόεδρε. Ἀναλογιζόμενος τὸ κρίσιμον τῶν περιστάσεων ὑφ' αἷ ἀνελάβατε τὴν Κυβέρνησιν τῆς Χώρας, καὶ ἐπιθυμῶν, ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν ἐπιδιωκόντων τὴν ἀνόρθωσιν τῶν τοῦ στρατοῦ πραγμάτων, νὰ ὑποβοηθήσω ὑμᾶς εἰς τὸ δυσχερὲς ἔργον τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ στρατιωτικοῦ προγράμματος, ὑποδεικνύω ὑμῖν, ὑπὸ ἰδίαν μου εὐθύνην, ὡς Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, τὸν ἀντισυνταγματάρχην τοῦ

(1) Ὁ Λαπαθιώτης δὲν ἦτο μέλος τοῦ Σ. Σ.

Πυροβόλου Α. Λαπαθιώτην, διαβιβαστῶν ὑμᾶς ὅτι αὕτη εἶναι καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀξιωματικῶν (ὅ; ἀντιπροσωπεύω. Διατελῶ κτλ. Ὑπ. Ν. Κ. Ζορμπᾶς. Ἀθήνησι τῇ 18ῃ Ἀυγούστου 1909».

Ὁ Λαπαθιώτης, ὀρκισθεὶς αὐθημερόν, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν. Οὗτος ἦτον ἱκανός, καὶ εἶχεν ἅπαντα τὰ προσόντα ὅπως ὑποστηρίξῃ ὡς Ὑπουργός, εἰς τε τὴν Βουλὴν καὶ εἰς τὸ Ὑπουργικὸν συμβούλιον, τὸ πρόγραμμα τοῦ Σ. Σ., διὰ τῆς ἐνεργείας του ὅμως ἐδικαίωσε τοὺς ἀντιδράσαντας κατὰ τοῦ διορισμοῦ του, διότι γενόμενος Ὑπουργός πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν τῆς πολιτείας ἐν γενεῖ, δὲν ἐλησμόνησεν ὅτι ὑπῆρξεν ἄλλοτε πολιτευόμενος καὶ μειχειρίσθητο τὰς παλαιὰς μεθόδους πρὸς ὑποστήριξιν τῆς πολιτικῆς θέσεώς του ἐν τῷ κόμματι τοῦ Μαυρομιχάλη. Πλὴν τούτου, διὰ νὰ φαίνεται ἀρεστός εἰς τοὺς συνυπουργούς του, ὁ Λαπαθιώτης παρημέλει νὰ μεριμνᾷ περὶ τῶν παρ' αὐτῶν ἐνεργουμένων ἀτόπως, ὡς καὶ περὶ τῆς ταχείας ὑποβολῆς εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς ψήφισιν τῶν ὑποδειχθέντων Νομοσχεδίων ὑπὸ τοῦ Σ. Σ., ὡς ἐκ τούτου δὲ ἠναγκάζετο ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Σ. Σ. νὰ ὑπομιμνήσκῃ ταῦτα εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, τοῦθ' ὅπερ ἐγίνετο ἀφορμὴ δυσσερεσκειῶν καὶ προστριβῶν.

Εἶναι γνωστὸν τὸ ἐπεισόδιον ὅπερ ὁ Λαπαθιώτης προῦκάλευσεν ἐν τῇ Βουλῇ διὰ τῆς ὀμιλίας του καὶ ἔνεκα τοῦ ὀποίου ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἶχε φθάσει εἰς δεξυτάτον σημεῖον. Κατὰ τὴν 10ην Δεκεμβρίου ὁ Λαὸς προέβη εἰς διαδηλώσεις, αἵτινες, κατὰ τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν, ἰδίως ὑπὸ τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἐπρόκειτο νὰ καταλήξωσιν εἰς βιαιοπραγίας κατὰ τῶν πολιτευομένων καὶ ἰδίως κατὰ τοῦ Θεοτόκη, διότι ἐθεωροῦτο ὡς ὑπαίτιος τῆς καταστάσεως ταύτης ἔνεκα τῆς ἐπιμονῆς του. Πρὸς ἀποσόβησιν τῶν ἐκτροπῶν τούτων, ἠναγκάσθη νὰ ἐργασθῶ αὐτοπροσώπως καὶ νὰ ὀμιλήσω δημοσίᾳ πρὸς τὸν Λαὸν καὶ συνάμα νὰ διαπραγματεύομαι μετὰ τῶν προέδρων τῶν συντεχνιῶν καὶ διαφόρων ἄλλων σωματείων ἅτινα ἦσαν ἀνάστατα ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων.

Ὁ Λαπαθιώτης εἶχεν ἀποφασίσει ἐν ἀγνοίᾳ μου, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Μαυρομιχάλη, νὰ παραιτηθῇ καὶ μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς ν' ἀναλάβῃ πάλιν τὸ χαρτεφυλάκιον τοῦ Ὑπουργοῦ. Πλὴν τούτου ὁ Λαπαθιώτης ἔκρινε συμφέρον διὰ τὴν κερίστασιν νὰ προβῇ συγχρόνως, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκεί-

νην τῆς γενικῆς ἀναστατώσεως, καὶ εἰς τὴν δημοσίευσιν διὰ τῆς ἡμερησίου τῆς Κυβερνήσεως Διαταγμάτων περὶ προβιβασιῶν ἀξιωματικῶν, ἅτινα εἶχε λάβει τὴν πρόνοιαν νὰ κυρωθῶσιν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἀπὸ τῆς 28ης Νοεμβρίου μέχρι 8ης Δεκεμβρίου ἐν ἀγνοίᾳ μου καὶ παρὰ τὴν περὶ τούτου ἀνεκασθεν ἀπαγορευτικὴν ἐντολήν μου.

Περὶ τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ταύτης, ὅτε ἐπῆλθεν ποιὰ τις ἡσυχία ἐν τῇ πόλει καὶ μετέβαινον ἐκ τοῦ γραφείου τῆς Μεραρχίας εἰς τὴν οἰκίαν μου, συνητηθήην καθ' ὁδὸν μετ' ἀξιωματικοῦ τοῦ Ὑπουργείου ὅστις μοῦ ἔδωκε τὰς κατωτέρω δύο ἐπιστολάς τοῦ Λαπαθιώτη (1).

«Στρατηγέ μου. Μετὰ μεγίστης χαρᾶς σᾶς ἀνακοινῶ ὅτι ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ἀποψινὸν φύλλον τῆς Κυβερνήσεως ὁ ἀπὸ 23 Νοεμβρίου γενόμενος προβιβασιμὸς σας. Περιττὸν νὰ προσθέσω ἄλλο τι ἐνδεικτικὸν τῆς χαρᾶς μου κτλ. Μετ' ἐκτιμήσεως καὶ ἀγάπης. Ὑπογ. Λ. Λαπαθιώτης. Ἀθῆναι τῇ 10 Δεκεμβρίου 1909».

«Στρατηγέ μου. Ἐλαβον τὴν ἀπόφασιν, πρὸς ἄρσιν πάσης ἀνωμαλίας καὶ ἐπαναφορᾶν τῆς κοινοβουλευτικῆς τροχιάς, ὅπως ὑποβάλω παραίτησιν, ἵνα περατωθῇ τὸ νομοθετικὸν ἔργον καὶ νὰ ἐπανέλθω μετ' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν λήξιν τῆς Βουλῆς. Τοῦτο θεωρῶ καθήκον μου νὰ σᾶς καταστήσω γνωστὸν, εὐελπιστῶν ὅτι θέλετε θεωρήσει ὀρθὴν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν τὴν ἀπόφασίν μου ταύτην, ἥτις διευκολύνει τὰ πάντα. Πρὸθύμος Ὑπογ. Λ. Λαπαθιώτης».

Ἐναγνώσας τὰς ἀνωτέρω ἐπιστολάς ἐταράχθην πολὺ διὰ τὴν τοιαύτην ἐν ἀγνοίᾳ μου ἐνέργειαν τοῦ Λαπαθιώτου, διότι διὰ τῆς παραίτησέως του ἐξέθετε τὸ γόητρον τοῦ Σ. Σ. ὅστις εἶχεν ἀποφασίσαι τὴν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τήρησιν αὐτοῦ πάση θυσίᾳ, καὶ διότι προέβη εἰς τὸν προβιβασιμὸν μου, ὃν ἐνόμισα ὡς μόνον γινόμενον, παρὰ τὴν θελησίαν μου καὶ δὴ εἰς λίαν ἀκατάλληλον περιστάσιν.

Ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις ταύτας εὕρισκόμενος, μετέβην εἰς τὴν οἰκίαν μου ἔνθα μόλις ἐφθασα εἰδοποιήθηην δι' ἀξιωματικοῦ ὅτι εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ μεταβῶ ἀμέσως εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Μεραρχίας εἰς ὃ ἐγένετο συγκέντρωσις πολλῶν ἀξιωματικῶν.

(1) Τὰς ἐπιστολάς ταύτας διαφυλάττω.

Ἄγνοῶν τὰ συμβαίοντα, ἔσπευσα νὰ μεταβῶ εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Μεραρχίας, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἰδοποίησα δι' ἐπιστολῆς μου τὸν Λαπαθιώτην, ὅτι «ὀφείλει νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν θέσιν του καὶ νὰ μὴ παραιτηθῇ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς μου».

Εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Μεραρχίας εὗρον πλείστους ἀξιωματικούς συζητοῦντας ἐν ἐξεγέρσει, οἵτινες ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μου διὰ τὴν αἰτίαν τῆς συγκεντρώσεώς των, ἤρξαντο διαμαρτυροῦμενοι διὰ τὰ πρὸς δημοσίευσιν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ ἀποσταλέντα Β. Διατάγματα προβιβασμῶν ἅτινα ἀξιωματικός τις μεταβάς πρότερον εἰς τὸ Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον εἶχε κατάσχει καὶ μεταφέρει εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Μεραρχίας, μετὰ τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων ἅτινα εἶχον προετοιμασθῆ διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τούτων, καὶ ἅπαντες ἐν μιᾷ φωνῇ ἐζήτουν τὴν παῦσιν τοῦ Ὑπουργοῦ.

Τὰ περὶ ὧν πρόκειται Β. Διατάγματα ἦσαν ἐν ὄλῳ τέσσαρα, καὶ διὰ μὲν τῶν δύο, τῆς 8ης Δεκεμβρίου, προὔβιβάζοντο πολλοὶ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ τῶν διαφόρων ὄπλων καὶ σωμάτων, ἐν οἷς καὶ ὁ Ὑπουργὸς Λαπαθιώτης εἰς Συνταγματάρχην, διὰ δὲ τῶν δύο ἑτέρων προὔβιβάζοντο εἰς Ὑποστρατήγους τὴν μὲν 28ην Νοεμβρίου, οἱ συνταγματάρχαι τοῦ Πυροβολικοῦ Πετμεζᾶς, Σαπουντζάκης καὶ Ζορμπᾶς, τὴν δὲ 29ην ἴδιον οἱ συνταγματάρχαι τοῦ μηχανικοῦ Λιμπρίτης καὶ Ψαρροδῆμος καὶ ὁ τοῦ Πεζικοῦ Κωνσταντινίδης. Τὰ διατάγματα ταῦτα φυλάττω εἰς τὸ γραφεῖον μου.

Παραλαβὼν τὰ διατάγματα ταῦτα, ἀπέτεινα πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς καταλλήλους λόγους ὅπως καθησυχάσω αὐτοὺς καὶ συνάμα διεβεβαίωσα ὅτι τὰ μὲν διατάγματα δὲν θὰ δημοσιευθῶσιν, ὁ δὲ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, μετὰ τὸ διάβημα εἰς ὃ προέβη, εἰς τοιαύτην μάλιστα κρίσιμον περίστασιν, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Σ. Σ., δὲν θὰ παραμείνῃ εἰς τὴν θέσιν του καὶ συνεπῶς δέον νὰ μὴ ἀνησιχῶσιν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἀξιωματικῶν ἐκ τοῦ γραφείου τῆς Μεραρχίας μετέβην ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μαυρομιχάλη, ἐνθα σιαντήσας αὐτόν, ἐπέδειξα τὰ Β. διατάγματα καὶ συνάμα εἶπον αὐτῷ ὅτι: «εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς ἐπετράπη ἡ δημοσίευσις Διαταγμάτων περὶ στρατιωτικῶν προβιβασμῶν, καὶ μάλιστα τοῦ ἰδικοῦ μου, εἰς τοιαύτην κρίσιμον περίστασιν καὶ ἐν ἀγνοίᾳ μου, καὶ οἷς καθιστῶ γνωστὸν ὅτι διὰ τὰ συμβαίοντα

θά ἔχη τὴν εὐθύνην ἢ Κυβέρνησις». Ὁ Μαυρομιχάλης παρα-
 χθεις μὲ διαβεβαίωσαι ὅτι: «διατελεῖ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἐνεργείας
 τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ ἀπορεῖ μάλιστα πῶς
 οὗτος προέβη εἰς τοιοῦτον σοβαρὸν διάβημα ἄνευ τῆς ἐγκρίσεώς
 του». Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην εἶπον εἰς τὸν Μαυρομιχάλην
 ὅτι: «Οὕτως ἔχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ Λαπαθιώτης ἀπέλεσε
 τὴν ἐμπιστοσύνην, οὐ μόνον τοῦ στρατεύματος, ἀλλὰ καὶ τῆς Κυ-
 βερνήσεως, καὶ συνεπῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν
 θέσιν του, καὶ παρακαλῶ νὰ ἐνεργηθῶσιν τὰ δέοντα ἀμέσως». Μετὰ τὴν
 ἀναχώρησίν μου, ὁ Λαπαθιώτης, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ
 Μαυρομιχάλη ὑπέβλεν ἀμέσως τὴν παραίτησίν του, ἣτις ἐγέ-
 νετο δεκτὴ αὐθημερόν.

Οὕτως ἔληξε καὶ ἡ δεξυτής τῆς πολιτικῆς κρίσεως, διότι οἱ
 Βουλευταί, θεωρήσαντες ὡς ἱκανοποίησαν τὴν παραίτησίν του
 Λαπαθιώτου, ἀσχετῶς πρὸς τοὺς προκαλέσαντας ταύτην λόγους,
 προσῆλθον εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς καὶ ἐξηκολούθησαν
 τὸ ἔργον των ὁμαλῶς. Πάντα δὲ τὰ τότε δημοσιευθέντα, ὅτι
 ὁ Σ. Σ. διατέλει ἐν γνώσει τῶν προβιβασμῶν, ὅτι ἡ παραίτη-
 σὶς τοῦ Λαπαθιώτου ἐγένετο ἐκ συμπαγνίας, ὅτι ὁ Σ. Σ. ὑπε-
 χώρησεν ἐξ ἀδυναμίας, κτλ. ἦσαν ἀνακριβῆ καὶ διεδόθησαν
 σκοπιμῶς ἐξ μείωσιν τοῦ γοήτρου τοῦ Σ. Σ.

Ἐδημοσιεύθη τότε ὅτι ὁ Μαυρομιχάλης διατέλει ἐν γνώσει
 τῶν προβιβασμῶν, καὶ μάλιστα ὅτι συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ
 Βασιλέως κύρωσιν τῶν διαταγμάτων τῆς 8ης Δεκεμβρίου, πρὸς δὲ
 ὅτι πρὸς ἐξομάλυνσιν τῆς κρίσεως ἡ Κυβέρνησις εἶχε προβεῖ εἰς
 συνεννοήσεις μετὰ τῶν ἡγετῶν τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Ταῦτα,
 καὶ ἐὰν τυχὸν ἦσαν ἀληθῆ, ἐγένοντο ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Σ. Σ. καὶ
 συνεπῶς οὐδὲν θὰ εἶχον πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, διότι ὁ Σ. Σ.
 εἶχεν ἄλλως ἀποφασίσει περὶ τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς λύσιν τοῦ
 ζητήματος τούτου ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν ἀναγραφομένων ἐν
 τῷ σχετικῷ πρακτικῷ τῆς συνεδριάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ.
 Σ. ἅτινα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

« Εἶτα ἐπεφασίσθη ὅπως Ἐπιτροπῆ, μεταβαί-
 νουσα παρὰ τῷ Θεοτόκῃ, δηλώσῃ αὐτῷ ὅτι εἶνε Ἐθνικὴ ἀνάγκη
 ὕπως ἡ Κυβέρνησις τῆς Χώρας παραμείνῃ ἀνερχομένη πρὸς ἐπιπή-
 φισιν τῶν νομοθετικῶν μέτρων καὶ ὅτι ἡ εὐθύνη περὶ τοῦ ἐναν-
 τίου θὰ βαρύνῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὸν Θεοτόκην ἐκ τῆς στάσεως τοῦ
 κόμματος τοῦ ὁποίου ἡ κατάστασις τῆς χώρας ἐπιδεινοῦται ».

Ὁ Λαπαθιώτης εἶχε προβεῖ εἰς προβιβασμοὺς καὶ πρότερον (κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον) εὐαρίθμους μὲν, ἀλλ' ἐν ἀγνοίᾳ μου καὶ τότε, παρὰ τὴν ρητὴν ἐντολήν μου, δικαιολογηθεὶς ὅτι ἔπραξε τοῦτο κατ' ἐπιμόνον ἀπαίτησιν ἐνδιαφερομένου μέλους τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σ. Σ. φρονῶν ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦτου ἐγγίνετο τῇ συγκαταθέσει μου. Τὸ διάβημα τοῦτο ὀλίγον ἔλλειψε νὰ ἔχη τότε δυσαρέστους συνεπείας.

Ὁ Λαπαθιώτης ἦτο λίαν ἐνδοτικὸς εἰς τὰς διαφορὰς αἰτήσεις περὶ μεταθέσεων ἀξιωματικῶν κλπ. ὅθενδῆποτε ὑποβαλλομένης, δὲν ἔδιδε δὲ καὶ πολλὴν προσοχὴν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν συνήθη ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου, ἠσχολεῖτο ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ τὸ Νομοσχέδιον περὶ «Στρατιωτικῆς προεκπαιδεύσεως», ὅπερ εἶνε ἔργον αὐτοῦ τοῦ ἰδίου.

Ὁ Λαπαθιώτης μετὰ τὴν παραίτησίν του ἐξηκολούθησε τὰς πολιτικὰς σχέσεις του μετὰ τοῦ Μαυρομιχάλη καὶ ἐγένετο ἀντιδραστικὸς, προσπαθῆσας μάλιστα, ὡς διεδίδετο μετ' ἐπιτάσεως, νὰ συμπῆξῃ ἐν τῷ στρατεύματι καὶ σύνδεσμον ἐναντίον τοῦ Σ. Σ. ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσεν. Ὁ Σ. Σ. διετέλει ἐν γνώσει τῶν διαδομένων, ἀλλὰ πλὴν τῆς ἐπιτηρήσεως δὲν ἐπέτερεψα νὰ ληφθῇ οὐδὲν ἄλλο μέτρον κατ' αὐτοῦ, διότι ἔκρινον τὰς ἐνεργείας τοῦ Λαπαθιώτου ὅλος ἀκινδύνους καὶ τοιαύτας ὥστε μόνον ἐὰν οὐτως κατεδιώκετο, θὰ ἠδύνατο αὐταὶ νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς δῆθεν ἀξία προσοχῆς.

Ὁ Στρατηγὸς Ἰωάν. Κωνσταντινίδης. Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λαπαθιώτου, ἀνέλαβε προσωρινῶς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ὁ Μαυρομιχάλης, μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Συνταγματάρχου τότε τοῦ Πεξικοῦ καὶ κατοπίαν Ὑποστρατήγου Κωνσταντινίδου, ὅστις εἶχεν ὑποδειχθῆ ὑπὸ τοῦ Σ.Σ. ὡς ὀριστικὸς Ὑπουργός.

Ὁ Κωνσταντινίδης, ἐγνωσμένης ἱκανότητος ἀνώτερος ἀξιωματικὸς, ἦτον ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐργατῶν τοῦ Σ. Σ. καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀξιωματικῶν ἐσέβοντο καὶ ἠγάπων αὐτόν. Οὗτος ἦτον ὁ ἐνδεδειγμένος Ὑπουργὸς ἀπὸ τῆς 15ης Αὐγούστου ἀλλὰ δὲν ἐγένετο τότε, τὸ μὲν, ἔνεκα ποίας τινος ἀντιδράσεως, τὸ δέ, διότι κυρίως ἐκρίθη ἀπολύτως ἀναγκαῖον ν' ἀνατεθῇ αὐτῷ ἡ διοίκησις τῆς ἐν Λαρδίση Μερχίας, ἔνεκα τοῦ ἀπειλουμένου κινδύνου τῆς Θεσσαλίας ἐκ τῆς εἰσβολῆς τῶν γειτόνων. Ἀτυχῶς ὁ Κωνσταντινίδης παρέμεινεν ὡς Ὑπουργὸς ἐπ' ὀλίγον μόνον, διότι ἔνεκα

μήνα κατόπιν, αποφασισθείσης τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς Κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τηρήσῃ τὴν θέσιν τοῦ Ὑπουργοῦ, ἔνεκα τῆς κατὰ τὰ συμπεφωνημένα μετὰ τῶν πολιτικῶν παραγόντων ἀναθέσεως τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Σ. Σ.

Ὁ Κωνσταντινίδης δὲν ἦτο σύμφωνος διὰ τὴν διάλυσιν τοῦ Σ. Σ. οὔτε διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Συνελεύσεως, ἀλλ' εἶχεν ἄλλην γνώμην καὶ διὰ τοῦτο δυσαρεστηθεὶς, ὑπέβαλεν, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Ὑπουργοῦ ἐξοδὸν του, αἴτησιν περὶ τῆς μεταθέσεώς του εἰς ἀποστρατείαν, καὶ ἐπέμνε εἰς ταύτην παρὰ τὰς προσπάθειάς μου Ἐν τούτοις παρὰ τὴν ἐπιμονὴν του, προὐκάλεσα Βον Διάταγμα δι' οὗ διωρίζετο διοικητὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Μεραρχίας, ἣτις ἐστρεφεῖτο τοιοῦτου καὶ ὑποδείξας αὐτῷ ὅτι ἦτον ἀνάγκη κατὰ τὰς ὑφισταμένας περιστάσεις νὰ συνεχίσῃ τὰς πρὸς τὴν Πατρίδα ὑπηρεσίας του, κατ' ἄρθρα νὰ πείσῃ τοῦτον νὰ παραλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς Μεραρχίας. Οὕτω ὁ Κωνσταντινίδης ἠναγκάσθη νὰ μὴ ἀποστρατευθῇ τότε, παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, καὶ νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν τοῦ Στρατοῦ.

Ὁ Δαμιανός. Ὁ πλοίαρχος Δαμιανὸς ὑπεδείχθη ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν παρὰ τῶν ἐν τῷ Σ. Συνδέσμῳ ἀξιωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ (τῶν εὐρεθέντων κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου εἰς Γουδί), ἔνεκα τοῦ διαβήματος, εἰς ὃ οὗτος προέβη ὡς διοικητὴς τοῦ κατὰ διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως Πάλλη ἀνεληθόντος εἰς Ἀθήνας, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ κινήματος ναυτικοῦ ἀγήματος καὶ διότι οἱ συνάδελφοί του εἶχον καλλίστην ἰδέαν περὶ αὐτοῦ.

Ὁ Δαμιανὸς εἶχε πολλὰ προσόντα καὶ κατελέγετο μεταξὺ τῶν εὐαρίθμων τότε καλῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ, ἦτον ὅμως πολὺ τυπικός, ἐπίμονος, διστακτικὸς καὶ ἐφοβεῖτο πολὺ τὴν εὐθύνην. Ἐξετέλει τὰ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου του μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, ἀδιαφορῶν διὰ τὰ λοιπὰ καὶ φρονιζῶν μόνον νὰ εὐρίσκηται εἰς ὁμαλὰς σχέσεις μετὰ τῶν συναδελφῶν του, πολιτικῶν ὑπουργῶν οὐδέποτε διαφωνῶν πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως πρὸς ὃν διέκειτο φιλικώτατα.

Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν, ὁ ὑποπλοίαρχος Π. Ἀργυρόπουλος, γαμβρὸς τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, εἶχεν ἐγκαταστή εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν καὶ ἐφαί-

νετο ἐργαζόμενος κατὰ τρόπον δεικνύοντα ὅτι αὐτὸς διηύθυνε τὰ πάντα, ὡς ἔλεγον οἱ συνάδελφοί του, καὶ ἰδίῳ; τὰ προσωπικὰ ζητήματα. Τοῦτο βαρέως φέροντες πολλοὶ τῶν συναδέλφων του, παρεπονοῦντο κατὰ τοῦ Δαμιανοῦ, ὅστις ὡς ἔλεγον ἠνεύχεται, λίαν παραδόξως, τὴν τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε ἐδέησε νὰ ἐπέμβω πρὸς ἄρσιν τοῦ ἀτόπου τούτου.

Ἡ ἔκρηξις τοῦ ἀτιχοῦς ναυτικοῦ κινήματος ὀφείλεται ἐν μέρει καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν διστακτικότητητα τοῦ Δαμιανοῦ, βραδύναντος νὰ λάβῃ πρόνοιάν τινα περὶ τῶν ὑποβληθέντων αὐτῷ ὑπὸ τῶν κατωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ, αἰτημάτων ἐν ᾧ πραγματικῶς ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ μεριμνήσῃ περὶ τινῶν ἐξ αὐτῶν. Ἐκτοτε ἐγένετο ἀντιδραστικός.

Τὸ θωρηκτὸν «*Ἀβέρωφ*». Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν 15ην Αὐγούστου, μετέβην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν καὶ συνέστησα εἰς τὸν Δαμιανὸν νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῆς ταχείας ἐκτελέσεως τῆς ὑπὸ τοῦ προγράμματος τοῦ Σ. Συνδέσμου ὀριζομένης ἀμέσου ναυτικῆς παρασκευῆς καὶ ἰδίως περὶ τῆς ἀγορᾶς τοῦ εἰς τὰ Ἰταλικά ναυπηγεῖα Ὀρλάνδου ὑπάρχοντος ἡμιτελοῦς θωρηκτοῦ καταδρομικοῦ ὄπερ, ὡς ἔλέγετο, ἦτο κατάλληλον διὰ τὸν στόλον μας καὶ ἦτο τὸ μόνον ὄπερ ἠδυναμέσθα νὰ ἀποκτήσωμεν ἐντός ὀλιγοχρονίου προθεσμίας.

Ὁ Δαμιανὸς μὲ διεβεβαίωσεν ὅτι εἶναι σύμφωνος καὶ ὅτι θέλει φροντίσει περὶ τούτου, διότι ὡς ναυτικός, γνωρίζει τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς ἀποκτήσεως ἐνὸς θωρηκτοῦ ἰσχυροτέρου τῶν ἀποτελούντων τὸν ἐχθρικὸν στόλον, καὶ τοῦτο ὅσον οἶον τε τάχον. Ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος ἐπέστησα ἐπανειλημμένως τὴν προσοχὴν τοῦ Δαμιανοῦ, ἀλλ' οὗτος ἄλλοτε μὲν ἔλεγεν ὅτι ἀναμένει τὰ σχέδια καὶ τοὺς πίνακας τοῦ θωρηκτοῦ, ἄλλοτε δὲ ὅτι ἀναμένει συμπληρωτικὰς πληροφορίας καὶ ἄλλοτε ὅτι μελετᾷ τὰ τῆς συμβάσεως κλπ. μολονότι δὲ εἶχε παρέλθει ὀλόκληρος μὴν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπισκέψεώς μου, δὲν εἶχον ἔτι κατορθώσει νὰ λάβω ὀριστικὴν ἀπάντησιν περὶ τῆς ἀγορᾶ; ἢ μὴ τοῦ θωρηκτοῦ τούτου.

Περὶ τῆς ἀγορᾶς τοῦ θωρηκτοῦ, ἐπανειλημμένως ὠμίλησα καὶ εἰς τὸν Μαυρομιχάλην, ὅστις τελευταῖον στενοχωρηθεὶς ἐκ τῆς ἐπιμονῆς μου, ἐδήλωσεν ὅτι, ὡς ἐξωδίκως ἔμαθεν, ἀξιωματικοὶ τινες τοῦ Ναυτικοῦ ἀντιδρῶσι διὰ τὴν ἀγοράν, κρίνοντες τὸ περὶ οὗ πρόκειται θωρηκτὸν ἐντελῶς ἀκατάλληλον διὰ τὸν στόλον μας

καὶ διὰ τοῦτο ὁ ὑπεύθυνος Ὑπουργὸς καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος διατάξωσι περὶ τοῦ πρακτέου. Εἰς τὸν Μαυρομιχάλην εἶπον ὅτι τὸ ζήτημα εἶναι ἐπιείγον καὶ σπουδαῖον καὶ διὰ τοῦτο δεόν να λυθῆ ταχέως διὰ τῆς ἐξετάσεως αὐτοῦ παρ' ἐπιτροπῆς ἐξ εἰδικῶν. Ὁ Μαυρομιχάλης ἐφάνη συμφωνήσας πρὸς τὴν γνώμην μου, ἀλλ' οὐδὲν ἐνήργησεν.

Λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν λεχθέντων μοι παρὰ τοῦ Μαυρομιχάλη, ἔμαθον παρ' ἀξιωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ, οὗς ἠρώτησα περὶ τῶν ἀντιδρώντων, ὅτι ὁ μόνος κυρίως ἀντιδρῶν ἦτον ὁ ὑποπλοίαρχος Α. Τσουκαλᾶς, οὗτινος ἡ γνώμη ἐπέδρα σπουδαίως, οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Μαυρομιχάλη, μετ' οὗ οὗτος συνεδέετο, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν Δαμιανοῦ, καὶ τῶν θαυμαστῶν του ὀξωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ, διότι ὁ Τσουκαλᾶς ἐθεωρεῖτο εἰδικὸς διὰ τὰ τοιαῦτα ζητήματα καὶ πολλάκις εἶχε δημοσιεύσει διὰ τῶν ἑφημερίδων δριμύτατα ἄρθρα κατὰ τῶν συναδέλφων του τῶν ἐχόντων ἀντίθετον γνώμην πρὸς τὴν ἰδικήν του διὰ τὰς ναυτικὰς ἐν γένει παρασκευὰς.

Ὁ Τσουκαλᾶς, μαθὼν τὰς ἐνεργείας μου ταύτας, καὶ ὅτι τὸν ζητῶ, ἔσπευσε πρὸς ἐπίσκεψίν μου, καὶ μετὰ προοίμιον περὶ τῆς μελετωμένης ἀγορᾶς τοῦ θωρηκτοῦ, μοῦ ὑπέβαλεν ἔγγραφον ἀναφορὰν ἐν ἣ ὑπῆρχε συνημμένη ἔκθεσις περὶ τοῦ θωρηκτοῦ τούτου, προσθέσας ὅτι γνωρίζει τὴν ἐπιθυμίαν μου ν' ἀγορασθῆ τὸ θωρηκτόν, ἀλλ' ἔχει τὴν πεποιθήσιν ὅτι, ἐὰν εὐαρεστηθῶ νὰ μελετήσω τὴν ἔκθεσίν του, δὲν θέλω πλέον ἐπιμείνει διὰ τὴν ἀγορὰν ἀχρηστοῦ πλοίου. «Εἰς τὸν Τσουκαλᾶν εἶπον ὅτι εἶναι ἀληθὲς ὅτι φροντίζω νὰ πραγματοποιηθῆ ταχέως ἡ ἀγορὰ τοῦ θωρηκτοῦ, συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμά μας περὶ συντόμου ναυτικῆς παρασκευῆς, ἀλλὰ δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι θί βῆακολουθῶ φροντίζων ν' ἀγορασθῆ ἀχρηστοῦ πλοίου, καὶ διὰ τοῦτο εὐχαρίστως θέλω μελετήσῃ τὴν ἔκθεσίν σας εὐγνωμονῶν διότι ἐσπεύσατε νὰ μὲ φωτίσητε διὰ τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα».

Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Τσουκαλᾶ εἶχεν ὡς ἐξῆς:

«Ἐν Ἀθήναις τῇ 23ῃ Σεπτεμβρίου 1909. Πρὸς τὸν Σ. Σύνδεσμον. Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ διαβιβάσω ἐγκλείστας ὧδε ἔκθεσίν μου περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς παρεμβάσεως τοῦ Σ. Συνδέσμου διὰ τὴν μελετωμένην ἀγορὰν τοῦ Ἰταλικοῦ πλοίου ἣτις θὰ σημάγῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ Κράτους καὶ τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν καὶ ν' ἀνακοινώσω τὰς ἐξῆς πληροφορίας. Αἱ ἐν τῇ Κυ-

βερωθήσει και πολλοὶ ἰθύνοντες τὰ τοῦ ναυτικοῦ, παραδέχονται τὰ ἐν τῇ ἐκθέσει μου (1), πλὴν δικαιολογοῦνται ὅτι ὁ Σ. Σύνδεσμος και πολλοὶ ἀξιωματικοὶ ἐπιτακτικῶς ἐπιβάλλουσι τοῦτο. Ἐν τῷ αὐτῇ δὲ περιπτώσει ἡ εὐθύνη θὰ πέσῃ εἰς τὸν Σ. Σύνδεσμον και ἐπομένως καθῆκον θεωρῶ ν' ἀνακοινώσω ταῦτα, καθόσον οὔτε ἐγὼ, οὔτε 20 ἄλλοι ἀξιωματικοὶ τοῦ Σύνδεσμον ἠρωτήθησαν, οὐδὲ ἔχουσι γνῶσιν, ὡς μοὶ εἶπον, λέγω δὲ 20 ἄλλοι, διότι εἰς 20 ἀπετάθησαν βεβαιωθεὶς περὶ τούτου. Ἐπομένως, ἐὰν πράγματι ὑπάρχωσι τοιοῦτοι ἀξιωματικοί, οὗτοι εἰσὶν ἐλάχιστοι και οὐδεμίαν ἔχουσι ἐντολήν νὰ ἐκπροσωποῦν τὸς γνώμας τοῦ Σύνδεσμου, ἔκτος ἐὰν ἡ ἀνωτέρα ἀρχὴ τοῦ Σύνδεσμου καθώρισε τοῦτο, ὅτε παρακαλῶ νὰ γνωστοποιηθῇ τοῦτο, ὅπως κανονίσωμεν τὴν πορείαν ἡμῶν. Ἐν τέλει παρακαλῶ τὸν Σ. Σύνδεσμον νὰ προβῇ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ περισκέψεως, διότι φοβοῦμαι ὅτι, ἐὰν δὲν προτανεύσωσιν λογικαὶ σκέψεις και παρσυρθῇ ἐκ θορύβου τινῶν μελῶν, ἢ ἔξωθεν τοιούτων, θὰ φθάσῃ εἰς στιγμὴν καθ' ἣν θὰ εὐρεθῇ πρὸ ἀδιεξόδου ἢ ἐπὶ πάσῃ θυσίᾳ δέον νὰ ἀποφύγῃ, ἐπὶ ζημίᾳ δὲ τοῦ Κράτους και τοῦ Σύνδεσμου θὰ ἦναι οἰαδήποτε ἀποφάσεις ἀντικειμένη εἰς τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τοῦ Κράτους, ὡς ἡ προκειμένη. Ταῦτα κατὰ καθῆκον ἱερὸν και πρὸς τὴν Πατρίδα και πρὸς τὸν Σύνδεσμον, οὕτινος ἔχω τὴν τιμὴν ν' ἀποτελῶ μέλος. Ὁ εὐπειθέστατος, ὑπογ. Λ. Τσουκαλᾶς.

Διὰ δὲ τῆς ἐκθέσεώς του, ὁ Τσουκαλᾶς, ἀφ' οὗ ἐπραγματεύετο γενικῶς τὰ περὶ τῆς ἀμυντικῆς και ἐπιθετικῆς δυνάμεως τοῦ θωρηκτοῦ ἐν γένει, και τὰ περὶ τῶν βελτιώσεων αἰτίνες ἐπῆλθον μετὰ τὴν παρὰ τὴν Τσουσίμαν ναυμαχίαν, κατὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον, μετὰ τὴν ὁποίαν, ὡς ἰσχυρίζετο, ἐγένοντο δεκτὰ μεγάλα θωρηκτὰ (Δρηγνώτ) ἔχοντα θώρακα ἰσχυρὸν και πυροβόλα μεγάλου διαμετρήματος, ἐγκαταλειφθέντων τῶν θωρηκτῶν καταδρομικῶν, προέβαιεν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ θώρακος και τοῦ ὅπλισμοῦ τοῦ περὶ οὗ ἐπρόκειτο θωρηκτοῦ οὕτινος ἔκρινε, τὸν μὲν θώρακα ἀνίσχυρον τὰ δὲ πυροβόλα δι' ὧν θὰ ἦτο ὅπλισμένον (4 τῶν 230 χιλ. και 8 τῶν 200 χιλ.) μικροῦ διαμετρήματος και κατέληγεν εἰς τὰ ἑξῆς: « Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων τὸ πλοῖον τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ πλοῖον μάχιμον, οὐδὲ δυνάμενον

(1) Ὁ Τσουκαλᾶς εἶχεν ὑποβάλει και εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν πρότερον ὁμοίαν ἐκθεσιν τῆς πρὸς ἐμέ ὑποβληθείσης, ὅπερ ἠγγούον τότε.

νά λάβη μέρος εις ναυμαχίαν· ἀνήκει δὲ εἰς τοὺς τύπους τῶν θωρηκτῶν καταδρομικῶν τοὺς πρὸ τῆς ἐν Τσουσίμα ναυμαχίας, οἵτινες ἐγκατελείφθησαν ἤδη παρ' ὄλων τῶν Κρατῶν καὶ τῆς Ἰταλίας καὶ θεωροῦνται ἀπρηχαιωμένοι. Εἶνε ἄλλως τε γνωστὸν ὅτι τὰ θωρηκτὰ καταδρομικὰ πρὸ τοῦ Ρωσσοῖαπωνικοῦ πολέμου, δὲν ἐθεωροῦντο πλοῖα μάχιμα, οὐδὲ εἶχον τοιοῦτον προορισμόν, ἀλλὰ μόνον ἐπικουρικά, προωρισμένα διὰ βοηθητικὰς ὑπηρεσίας, ὡς λ. χ. τὴν ἀνίχνυσιν τῶν κινήσεων τοῦ πολεμικοῦ στόλου, τὴν διακοπὴν τῶν συγκοινωνιῶν του κτλ. . . . Πλὴν ἐπελθοῦσαι αἱ ναυμαχίαι τῆς Τσουσίμας καὶ ἡ τῆς 10 Αὐγούστου ἀπέδειξαν τὴν τελείαν ἀχρησίαν τῶν πλοίων τούτων δι' ὃ καὶ ἐγκατελείφθησαν οἱ τύποι οὗτοι τῶν πλοίων ὡς ἀχρηστοὶ καὶ ἤδη κατασκευάζουσιν ἅπαντα τὰ ναυτικὰ κράτη θωρηκτὰ καταδρομικὰ φέροντα πυροβόλα τῶν 305 χιλ. καὶ 50 διαμ. μήκους, ὅμοια δῆλα δὴ πρὸς τὰ τῶν θωρηκτῶν τῆς γραμμῆς, ἠλαττωμένου μόνον τοῦ ἀριθμοῦ των ἀπὸ 10 εἰς 8 ἢ 6 κτλ. . . . Ἐπομένως ὁ τύπος τοῦ ὑπὸ συζήτησιν πλοίου τοῦ Ἰταλικοῦ ναυπηγείου Ὀρλάνδου εἶναι τύπος πλοίου ἐγκαταλειμμένου καὶ μὴ δυνάμενος νὰ λεχθῆι τύπος πλοίου πολεμικοῦ, ἀλλὰ τύπος πλοίου βοηθητικοῦ, ἔτι δὲ μᾶλλον τύπος ὑποδεέστερος, ἀφ' οὗ φέρει πυροβόλα τῶν 230 χιλ. ἀντὶ τῶν 250χιλ. ἅτινα φέρουσι τὰ ὅμοια τῆς Ἰταλίας, ἄρα ἀπορητιέος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τοιοῦτον πλοῖον, διὰ τὸν ὑπάρχοντα Τουρκικὸν στόλον, εἶναι χρήσιμον, δοθέντος ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀποτελεῖται ἐκ παλαιῶν σκαφῶν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ λόγον ἀποχωρῶντα ὅπως δαπανηθῶσι 30 ἑκατ. δι' ἀγορὰν πλοίου ὅπερ δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ μέλλον ὡς μονὰς τοῦ ναυπηγηθησομένου στόλου ἡμῶν, κτλ.»

Μελετήσας ἐπομένως τὴν ἀνωτέρω ἐκθεσιν τοῦ Τσουκαλά, δι' ἧς οὗτος, μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψιν ὅτι τότε ἐπρόκειτο περὶ ἀμέσου ναυτικῆς παρασκευῆς, ἐπραγματεύθη τὸ ζήτημα τῆς ναυπηγῆσεως ἐθνικοῦ στόλου ὑπὸ ἐπιστημονικῆν ἐποψιν λίαν ὀρθῶς, ἐὰν τὸ Κράτος εὐρίσκειτο εἰς ὁμαλὰς περιστάσεις καὶ ἠδύνατο ν' ἀναμένη τὴν κατασκευὴν θωρηκτῶν πλέον τῆς τριετίας, ἔκρινα λυσιτελέσῃ, παρὰ τὴν ὄλως ἐν παρόδῳ διτυπωθεῖσαν γνώμην παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου περὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ περὶ οὗ ἐπρόκειτο θωρηκτοῦ ἔναντι τῶν παλαιῶν σκαφῶν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, νὰ προκαλέσω καὶ τὴν περὶ τούτου γνώμην ἐπιτροπῆς ἐξ ἀξιωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ. Ὅθεν τὴν ἀναφορὰν τοῦ Τσουκαλά μετὰ

τῆς ἐκθέσεώς του διεβίβασα πρὸς τὸν ἀντιπλοίαρχον Α. Μιαούλην διὰ τῆς ἐξῆς διαταγῆς:

«Πρὸς τὸν ἀντιπλοίαρχον Ἀ. Μιαούλην, ἵνα μετὰ τῶν Πλωταρχῶν Α. Δουρούτη καὶ Α. Κριεζῆ καὶ τῶν ὑποπλοίαρχων Ραζικότσικα, Τσιριμώκου, Γέροντα, Λάμπρου, Μπότση καὶ Μαυρουδῆ, ἀποτελέσωσιν ἐπιτροπὴν ἣτις θέλει μελετήσῃ τὴν συνημμένην ἔκθεσιν καὶ θέλει ἀποφανθῆ ἑγγράφως περὶ τῆς πολεμικῆς ἀξίας τοῦ Ἰταλικοῦ πλοίου, τοῦ ὑπὸ ἀγορὰν καὶ ἐάν, λόγῳ τῶν Ἐθνικῶν περιστάσεων, ἐπιβάληται ἡ ἀγορὰ τοῦ πλοίου, δεδομένου ὅτι τὸ μέγιστον χρονικὸν διάστημα τῆς ἀποπερατώσεώς του δὲν ὑπερβαίνει τοὺς 9 μῆνας, ὅπῃ τῆς 1ης 8βρίου δ. ἔ. Ἡ γνώμη τῆς ἐπιτροπῆς δέον νὰ ὑποβληθῆ ἡμῖν ἐντὸς 4 ἡμερῶν, εἰ δυνατὸν. Ἀθήνησι τῇ 28 Σεπτεμβρίου 1909. Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Στρ. Συνδέσμου. Ὑπογ. Ν. Κ. Ζορμπᾶς».

Ὁ Μιαούλης, παρουσιασθεὶς μετὰ τινὰς ἡμέρας, ὑπέβαλέ μοι τὴν συνταχθεῖσαν παρὰ τῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν του ἐπιτροπῆς ἔκθεσιν, διὰ τῆς ἐξῆς ἀναφορᾶς:

«Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Ὀκτωβρίου 1909. Κύριε Συνταγματάρχα. Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω ὑμῖν ἔκθεσιν τῆς ὑφ' ὑμῶν συστάσεως ἐπιτροπῆς περὶ τοῦ ὑπὸ ἀγορὰν ἐν τοῖς ναυπηγείοις Orlando κατασκευασθέντος πλοίου, ἐν ἣ ὁμοφώνως αὕτη ἀποφαίνεται ὅτι, λόγῳ τῶν Ἐθνικῶν περιστάσεων, ἐπιβάλλεται ἡ ἀγορὰ τοῦ πλοίου τούτου, ἀσκέτως δὲ πρὸς ταύτας ἐξεταζόμενον κέκτηται μεγάλην πολεμικὴν ἀξίαν. Εὐπειθέστατος Ὑπογεγ. Α. Μιαούλης».

Ἐν δὲ τῇ ἐκθέσει τῆς ἐπιτροπῆς ἀναγράφονται μετὰ πολ-
λῶν ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς:

«Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νομίζομεν, προκειμένου περὶ τύπου πλοίου θωρηκτοῦ καταδρομικοῦ ὅτι, ὅπως πρὸ τοῦ Ρωσοῖαπωνικοῦ πολέμου, οὕτω μετ' αὐτόν, ναυπηγοῦνται καθ' ἡμέραν πλοῖα τοῦ τύπου τούτου ὅπως χρησιμοποιηθῶσιν εἰς εἰδικὰς γνωστὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ ἵνα συμμεθέξωσιν εἰς μάχας ἐκ παρατάξεως καὶ ἐναντίον θωρηκτικῶν. Καὶ θεωροῦμεν ἀδύνατον νὰ ὑποστηρικθῆ σοβαρῶς τὸ ὅτι ἡ παρὰ τὴν Τσουσίμαν ναυμαχία ἀπέδειξεν ἀνίκανα διὰ τοιοῦτον ἔργον, διὰ τὴν ἐκ παρατάξεως τούτέστιν μάχην, τὰ θωρηκτὰ καταδρομικά, καθόσον εἶναι πασίγνωστον ὅτι κατ' αὐτὴν ἀπεδείχθη νικητῆς ὁ Ἰαπωνικὸς στόλος ἀπαρτιζόμενός ἐξ 8 θωρηκτικῶν καταδρομικῶν

καὶ 4 μόνον θωρηκτῶν, καταναυμαχήσας τὸν Ρωσικὸν ὑπερ-
 τεροῦντα κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν θωρηκτῶν καὶ ὑστεροῦντα εἰς θω-
 ρηκτὰ καταδρομικά. Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀληθὲς
 ὅτι, συνεπεία τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς ναυμαχίας διδαγμάτων, τὰ πυ-
 ροβόλα μένουσιν διαμετρήματος 15 ὑφ. 20 καὶ 23 κατεδικάσθη-
 σαν, ἀντικατασταθέντα ἕκτοτε δι' ἀριθμοῦ ἀναλόγου τῶν 30,5
 διότι εἰς τὴν ἐν λόγῳ ναυμαχίαν, οἱ Ρῶσοι, οἱ ἠττηθέντες ἐκέ-
 κτηντο ὑπερβολικὴν ὑπεροχὴν εἰς τηλεβόλα μεγάλου διαμετρή-
 ματος, ἔχοντες 26 τῶν 30 ὑφ. 15 τῶν 25 ὑφ. καὶ 4 τῶν
 22,5 ὑφ. ἦτοι ἐν ὄλῳ 45 βαρέα τηλεβόλα, ἀπέναντι τῶν Ἰαπώνων
 τῶν νικητῶν ἔχόντων 16 τῶν 30 ὑφ. καὶ 1 τῶν 25 ὑφ., ἦτοι ἐν
 ὄλῳ 17. Ἀντιθέτως δὲ οἱ Ἰάπωνες ὑπερεῖχον κατὰ τὸ μεσαῖον
 διαμέτρημα ἔχοντες 30 τῶν 20 ὑφ. καὶ 160 τῶν 15 ὑφ. ταχύ-
 πυρα, ἀπέναντι τῶν Ρώσων ἔχόντων 8 τῶν 20 ὑφ. καὶ 102
 τῶν 15 ὑφ. τοιαῦτα. Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ἀναμ-
 φισβήτητον ὅτι οὔτε τὰ θωρηκτὰ καταδρομικά ἔπαυσαν νὰ θεω-
 ρῶνται πλοῖα μάχης μηδὲ τὸ μεσαῖον διαμέτρημα κατεδικάσθη
 συνεπεία τῶν διδαγμάτων τοῦ Ρωσοῖαπωνικοῦ πολέμου, δύνανται
 νὰ χρησιμεύσωσι τὰ παραδείγματα τῶν συνεχῶν κατασκευῶν
 μέχρι τῆς σήμερον, ὑπὸ τῶν μεγάλων ναυτικῶν δυνάμεων, πλοί-
 ων τοῦ τύπου τούτου, ὅπως καὶ θωρηκτῶν, ὄπλ ζομένων διὰ
 πυροβόλων μεσαίου διαμετρήματος. Μένουσι λοιπὸν τὰ
 ἀγγλικά πλοῖα τύπου Δρητιῶν ὀπλισμένα μόνον διὰ πυροβόλων
 τῶν 30,5 ὑφ. Συνεπεία τῶν ἀνωτέρω διδαγμάτων ἐναυ-
 πηγήθη καὶ ὀπλισθῆ καὶ τὸ προτεινόμενον πρὸς ἀγορὰν πλοῖον,
 ὁμοίον τῶν 4 εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἰταλικοῦ ναυτικοῦ γενομέ-
 νων δεκτῶν ἐπ' ἐσχάτων (Risa, Amalfi, St Giorgio, St Mar-
 co). Διὰ τὰ πλοῖα ταῦτα, ὁ Brassey λέγει τὰ ἑξῆς: «Τὰ πλοῖα
 ταῦτα, ὡς ἄλλως τε τὰ τελευταῖα τεθωρακισμένα Ἰταλικά κατα-
 δρομικά, εἶναι ὀπλισμένα δι' ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ καὶ εἰσὶ κα-
 λῶς προστατευμένα διὰ τὸ ἐκτόπισμά των». Τὰ ἄνω πλοῖα, τὰ
 δι' ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ ὀπλισμένα καὶ καλῶς προστατευμένα,
 ὡς τὸ ὑπὸ διαπραγμάτευσιν πανόμοιον, δικαιούμεθα ἄρα νὰ τὰ
 θεωρήσωμεν μάχιμα καὶ χρησιμότερα. Καὶ εἶναι μὲν ἀλη-
 θὲς ὅτι τὰ ὅμοια τοῦ ὑπὸ διαπραγμάτευσιν Ἰταλικά πλοῖα, περὶ
 ὧν ὁμιλεῖ ὁ Brassey, εἶναι ὀπλισμένα διὰ 4 τῶν 25, ὑφ. ἀντι-
 τῶν 4 τῶν 23,4 ὑφ. τοῦτο ὅμως, δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ. εἰάν
 θεωρηθῆ ὡς ἀπολύτως ἀναγκαῖον, καὶ εἰς τὸ ὑπὸ διαπραγμά-

τευσιν, ἀφ' οὗ οἱ πύργοι εἰς τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ τοποθετηθῶσι τὰ πυροβόλα τῶν 23,4 ὕφ. εἶναι γνωστὸν ἐπισήμως ὅτι εἶναι κατεσκευασμένοι ὅπως δεχθῶσι καὶ πυροβόλα τῶν 25,4 ὕφ. Ἐπομένως θὰ ἦτο δυνατόν καὶ εὐκόλον, ἐὰν ὑπάρχη χρόνος καὶ σήμερον, ἢ μετὰ τὴν παραλαβὴν ν' ἀντικατασταθῶσι τὰ μὲν διὰ τῶν δέ. . . . Ὡς πρὸς τὴν ἄμυναν τοῦ πλοίου ἐξετάσαντες τὰ ἐν τῷ Ἐπιχειρηματικῷ σχέδιον ἀνεγνωρίσαμεν ταύτην τεχνικωτάτην καὶ σύμφωνον πρὸς τοὺς τελευταίους κανόνας τῆς ἐπιστήμης. . . . Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν δύο κυρίων παραγόντων τῆς πολεμικῆς ἀξίας, δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμεν τὸ ὀφθαλμοφανὲς πλεονέκτημα τὸ διδόμενον ὑπὸ τῆς μεγάλης ταχύτητος ἀνερχόμενον εἰς 23,5 μίλλια, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ κέρδος ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἀκτίνος ἐνεργείας 10,000 μίλλια μὲ 10,5 μιλίων ταχύτητα καθ' ὥραν Ὡς ἐν συμπεράσματι ὅθεν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν, ὅτι ἡ ἀπόκτησις τοῦ ὑπὸ διαπραγματεύσειν πλοίου, ἀναλόγως πάντοτε τῆς τιμῆς τῆς ἀγορᾶς 24 ἑκατομ. θ' ἀποτελεῖ δι' οἰονδήποτε μὲν στόλον ἀξιόλογον μάχιμον μονάδα, διὰ τὸν Ἑλληνικὸν δὲ τὴν μοναδικὴν μονάδα ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ σοβαρωτάτην διὰ τὸ μέλλον. Συμπεραίνοντες ὡς ἀνωτέρω ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ πλοίου δὲν ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν, οὔτε τὰς εἰδικὰς συνθήκας ὑπ' ἃς διατελεῖ τὸ ἔθνος, οὐδὲ τὸν εἰδικὸν σκοπὸν δι' ὃν ἀμέσως προορίζεται. Ἐὰν αἱ εἰδικαὶ αὐταὶ περιπτώσεις ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ τυφλῶ δῆλον τυγχάνει ὅτι τὰ ἀναφερόμενα πλεονεκτήματα τοῦ πλοίου γίνονται ἀπολύτως μεγάλα καὶ ἐπιβάλλοντα διὰ τοὺς ἐπομένους λόγους. 1ον) διότι τὸ πλοῖον δὲν θὰ ἀντικαταλεῖται κατὰ ἐχθροῦ ἐφοδιασμένου διὰ τηλεβόλων μεγαλειτέρου διαμετρήματος. ἀλλὰ διὰ κατωτέρου. 2ον) ὅτι οἱ θώρακες τοῦ ἐχθροῦ δὲν εἶναι οὔτε κἀν ἐκ χάλυβος ἀλλὰ σιδηροῦ καὶ ἀνθεκτικότητος ἐπομένως οὐκ ἀξίας λόγου, μὴ ἐπιδεχόμενοι οὐδὲ πόρρωθεν σύγκρισιν πρὸς τοὺς θώρακας τοῦ ἐν λόγῳ πλοίου. 3ον) διότι κερτημένον ταχύτητα κατὰ πολὺ μεγαλειτέραν τῆς τῶν πλοίων τοῦ ἀντιπάλου στόλου, θὰ ἦναι δυνατόν, ἐκωφελοῦμενον ταύτης, νὰ κανονίξῃ τὴν ἀπόστασιν καὶ τὴν θέσιν του. Φανερὸν ἄρα εἶναι ὅτι διὰ τῆς ἀποκτίσεως τοῦ πλοίου τούτου ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀποκτᾷ ἀμέσως ὑπεροπλίαν ἀπέναντι τοῦ ὑπάρχοντος Τουρκικοῦ κτλ.» (1).

Μετὰ τὴν μελέτην καὶ τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως. ἐκάλεσα τὸν

(1) Ἀφοτέρας τὰς ἀναφορὰς μετὰ τῶν ἐκθέσεων διαφυλάττω μετὰ τῶν ἐγγράφων μου.

Τσουκαλᾶν, εἰς ὃν ἄφ' οὗ ἐγνώρισα τὰς ἐνεργείας μου, εἶπον ὅτι, συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην αὐτοῦ «περὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ περὶ οὗ πρόκειται θωρηκτοῦ, δεδομένου ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀποτελεῖται ἤδη ἐκ παλαιῶν σκαφῶν», καὶ πρὸς τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπῆς ἣτις κρίνει τοῦτο «κατὰ πολὺ ἀνώτερον τῶν ἀποτελούντων ἤδη τὸν Τουρκικὸν στόλον θωρηκτῶν καὶ χρήσιμον ὡς πολεμικὸν πλοῖον δι' ἡμᾶς, οὐ μόνον διὰ τὸ παρόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον, ἀσχέτως πρὸς τὰς λιπὲς σκέψεις του πρὸς ἃς διαφωνεῖ αὐτὴ κατὰ τὸ πλεῖστον», πρὸς τούτοις ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Σ Συνδέσμου περὶ τῆς ταχείας ἐνισχύσεως τοῦ στόλου μας δι' ἐνὸς θωρηκτοῦ, θέλω ἐπιμείνει παρὰ τῆ Κυβερνήσει ὅπως προβῇ εἰς τὰ ἀναγκαῖα διαβήματα διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ θωρηκτοῦ τούτου ἀμέσως.

Ὁ Τσουκαλᾶς ἀπήνησεν ὅτι «ἐξακολουθεῖ νὰ φρονῇ ὅτι τὸ πλοῖον τοῦτο εἶναι ἀχρηστον διὰ τὸν στόλον μας, καὶ ὅτι ἄφ' οὗ εὐρέθησαν ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ διαφωνοῦντες πρὸς αὐτὸν θέλει δημοσιεύσει τὴν γνώμην του διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ θὰ προκαλέσῃ τοὺς διαφωνοῦντας, ἐὰν ἔχουσιν τὸ θάρρος, νὰ δημοσιεύσωσιν καὶ τὴν ἰδικήν των, ἵνα διὰ τῆς συζητήσεως φωτισθῇ ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ κοινὴ γνώμη».

Εἰς τὸν Τσουκαλᾶν εἶπον ὅτι, «αἱ περιστάσεις ὑφ' ἃς εὐρισκόμεθα ἤδη δὲν εἶναι κατάλληλοι διὰ τοιαύτας συζητήσεις δημοσίᾳ, ἄφ' οὗ δὲ ἡ Πατρις ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην ν' ἀποκτήσῃ ταχέως τὴν ὑπεροπλίαν ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου στόλου, καὶ δύναται νὰ κατορθωθῇ τοῦτο διὰ τῆς ἀγορᾶς τοῦ περὶ οὗ πρόκειται θωρηκτοῦ, νομίζω ὅτι ἡμεῖς ἅπαντες, οἵτινες ἐξηγέρθημεν διὰ τὴν ταχείαν πολεμικὴν παρασκευὴν τοῦ Κράτους, ὀφείλομεν νὰ συντελέσωμεν πρὸς ταύτην καὶ οὐχὶ ν' ἀντιδρῶμεν».

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τσουκαλᾶς ἐξηκολούθει ἐπιμένων εἰς τὰς ἰδέας του, εἶπον αὐτῷ ὅτι, πάντες οἱ τοῦ Σ.Σ. εἶναι ἐξηρεθισμένοι ἐναντίον του καὶ συνεβούλευσα αὐτὸν ὡς ἀνώτερος καὶ ὡς φίλος πρεσβύτερος, οὐ μόνον νὰ μὴ προβῇ εἰς συζητήσεις διὰ τῶν ἐφημερίδων, διότι τοῦτο θὰ ἔχη ἀναντιρρήτως λίαν δυσάρεστους συνέπειας καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὸν Σ. Σ., ἀλλὰ καὶ νὰ παύσῃ τοῦ λοιποῦ οἰανδήποτε ἀντίδρασιν, καθόσον τὴν εὐθύνην τῆς ἀγορᾶς τοῦ θωρηκτοῦ ἀναλαμβάνω ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὡς ἀρχηγὸς τοῦ Συνδέσμου.

Εἰς ταῦτα ὁ Τσουκαλᾶς μοῦ εἶπεν ὅτι: «ἄφ' οὗ ἐξεπλήρωσε

τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καθῆκον του διὰ τῆς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας του πρὸς παρακώλυσιν τῆς ἀγορᾶς ἀχρήστου, κατὰ τὴν γνώμην του, Ὡρωηκτοῦ καὶ δὲν εἰσηκούσθη, θέλει παύσει ν' ἀντιδρᾷ τοῦ λοιποῦ, ἀφ' οὗ μάλιστα τὴν εὐθύνην ἀναλαμβάνει ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Συνδέσμου. Ὁ Τσουκαλᾶς ἔκτοτε ἔπαυσε πραγματικῶς ν' ἀντιδρᾷ.

Εἰς τὸν Δαμιανὸν ἀνεκοίνωσα τὰ ἀνωτέρω ἀμέσως καὶ συνάμα εἶπον αὐτῷ ὅτι ἀρθείσης ἤδη πάσης ἀντιδράσεως, ἐλπίζω ὅτι ἡ μελέτη τῆς συμβάσεως θέλει τελειώσει ταχέως. Ὁ Δαμιανὸς μὲ διεβεβαίωσεν ὅτι εἶναι ἐν γνώσει τῆς ἐκθέσεως τοῦ ὑποπλοιάρι. Τσουκαλᾶ, διότι οὗτος εἶχεν ὑποβάλει τοιαύτην καὶ εἰς αὐτόν, καὶ ὅτι ἤδη θὰ προβῆ εἰς τὰ τῆς συμβάσεως ὅπως αὕτη περατωθῆ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Ἐκτοτε παρῆλθον ἱκαναὶ ἡμέραι μάτην, ἐπὶ τέλους ὅμως, ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς μου, κατηρτίσθη καὶ ὑπεγράφη ἡ σύμβασις διὰ τὴν ὅποιαν ὁ Δαμιανὸς εἰδπάνησεν ἀσκόπως πολὺν χρόνον, κατῶρθωσεν ὅμως κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις νὰ προστατεύσῃ σπουδαίως τὰ συμφέροντα τοῦ Δημοσίου.

Οὕτως ἐνεργήσας κατῶρθωσα ὅπως τὸ ἐν τοῖς ναυπηγείοις Ὁρλάνδου ὑπὸ κατασκευὴν Ὡρωηκτὸν καταδρομικόν, ὕπερ, καθελευσθὲν τὴν 28 Φεβρουαρίου 1910, ἐκλήθη «Γ. Ἀβέρωφ», γίνῃ κτῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, καὶ ἀποτελέσῃ τὴν κυρίαν μονάδα τοῦ Ἐθνικοῦ στόλου ἀποκτῶντος ἅμα καὶ τὴν ὑπεροπλίαν ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ. Τὸ Ὡρωηκτὸν τοῦτο κατέπλευσεν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα πολὺ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἕνεκα βραδύτητος διὰ τὴν περάτωσιν αὐτοῦ καὶ ἰδίως ἕνεκα τῆς ἀμέσως μετὰ ταύτην ἀτόπου ἀποστολῆς του εἰς Ἀγγλίαν καὶ τοῦ αὐτόθι συμβάντος εἰς τοῦτο γνωστοῦ ἀτυχήματος.

Ὁ Παναγ. Ζαΐμης. Ὁ Π. Ζαΐμης ἦτον ἐν τῇ Κιβερνήσει Μαυρομιχάλη ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς εὐαρίθμου πολιτικῆς μερίδος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξ. Ζαΐμη. Οὗτος τυγχάνων ἀξιωματικὸς τοῦ Μηχανικοῦ ἐπολιτεύετο ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἐπὶ τέλους ὅμως φρονίμως ποιῶν παρητήθη ἐκ τοῦ βαθμοῦ του καὶ ἐπεδόθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον, ἐκλεγείς ἐπανειλημμένως Βουλευτής. Ὡς Ὑπουργὸς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐξηκολούθει νὰ ἐργάζεται κατὰ τὴν παλαιοκομματικὴν μέθοδον μηδὲν ἄλλο ἄξιον λόγου πράξας.

ΤΕΛΟΣ

А.П.О.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Λ. Θ. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ 13 — ΑΘΗΝΑΙ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΜΑΣ

		Δραχ.
Ἄνατὸλ Φράνς	Ἐγκλημα Σιλβέστρου Μπονάρ	30
Ἄρτη	Θεωρία Αὐτοκινήτου	15
Γκαζότ	Ὁ ἐρωτευμένος Διάβολος	14
Γρηγορίου Ε.	Ὁ Λέων καὶ ἡ Λιλίκα τοῦ (εἰκον.)	14
Γόρκυ Μ.	Ἡ ἀγάπη τῆς Μάννας	7
Δημητρακοπούλου Π.	Ἡ Χρυσωμένη Λάσπη (Β' Ἐκδ.)	30
» »	Ἡ Ἐρωμένη τοῦ Τραπεζίτου	25
Ζαρμπᾶ Ν. Στρατ.	Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1909	25
Μαντῆς Κ.	Τὸ Διαβολοκρίτισο	7
Μπαλζάκ Ο.	Οἱ Γάμοι τῆς Ἀδέλλας	7
Μιρμπὸ Ο.	Τὰ ἀπομνημενεύματα ἑνὸς πτωχοῦ Διαδόλου	7
Μίλλερ Γουίλιαμ	Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (1821—1921).	40
Μουρέλου Γιάννη	Ἡ ἱστορία μιᾶς Γυναίκας	16
» »	Κοντὰ στὸ Θάνατο	16
Οὔνα Μεθνο	Αὐτὸς εἶναι ἄνδρας	12
Παπαδικιμάντη Ἄλ.	Οἱ ἔμποροι τῶν Ἐθνῶν (εἰκον.)	35
Ποταμιάνου Σ	Ἐνα φιλὶ στὸ σκοτάδι	25
Πασαγιάννη Κ.	Σπάρτη—Μιστράς (εἰκον.)	18
Σ. Κ.	Κατηγορῶ τὸν Βενιζέλον καὶ Σία	15
Ταγκοπούλου Δ	Ἡ Μητέρα (εἰκον.)	18
Τριανταφύλλου Κλ.	Τραγούδια Ραμπαγαῆ	15
Τρυαίν Μάρκ	Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Ἐύας	15

ΒΙΒΛΙΑ ΜΕ ΜΗΝΙΑΙΑΣ ΔΟΣΕΙΣ

